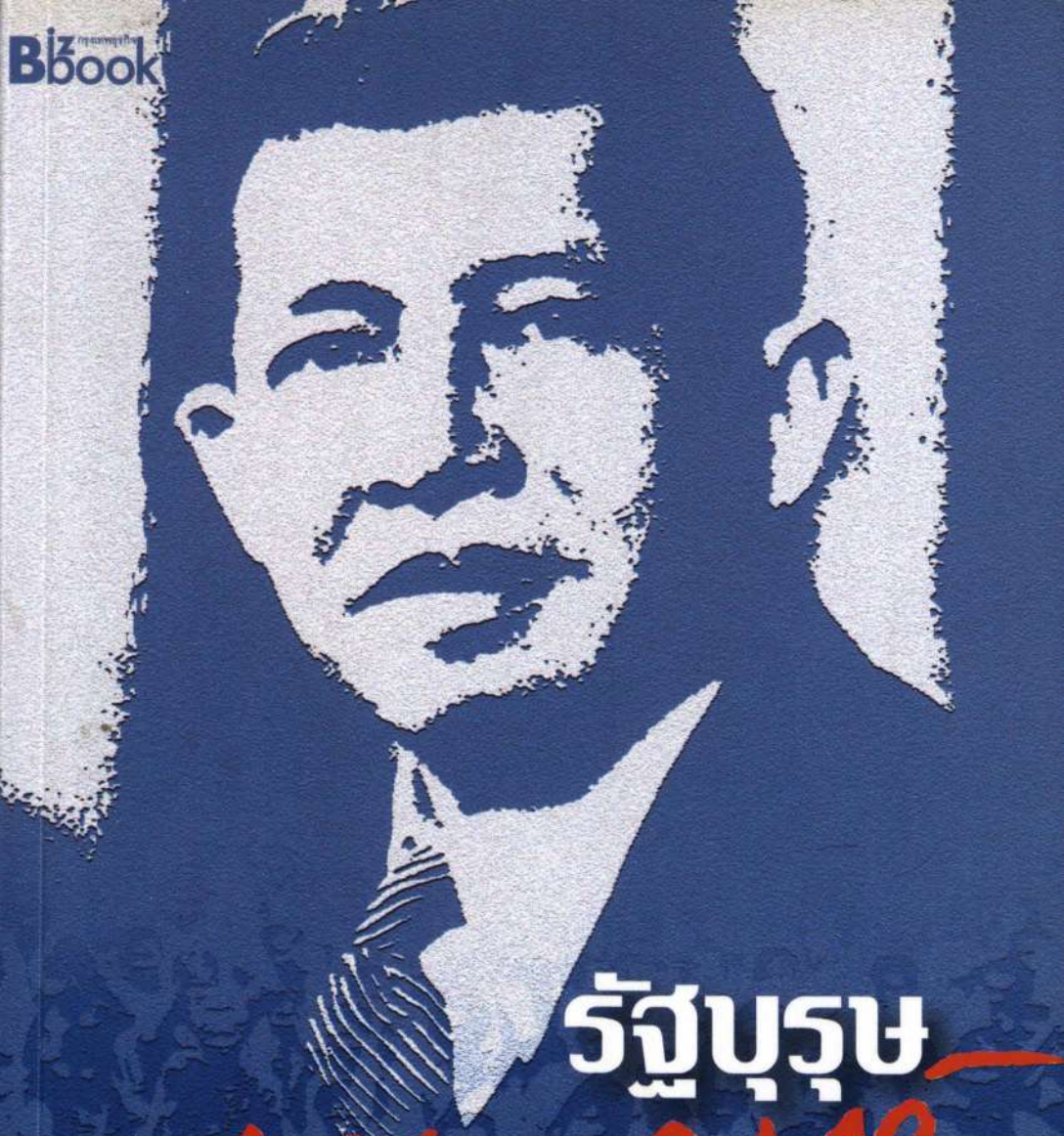
Bizbook

รัฐบุรุษ ปรีดี พนมยงค์ ผู้อภิวัฒน์

ดร.อนุสรณ์ ธรรมใจ

ผลงานค้นคว้าข้อมูลทางประวัติศาสตร์
เล่าขานเรื่องราวรัฐบุรุษผู้อภิวัฒน์
"**ปรีดี พนมยงค์**" ภายใต้คมอักษร
ของ **ดร.อนุสรณ์ ธรรมใจ**
ทำให้หนังสือเล่มนี้
สื่อถึงทัศนคติทางการเมือง
ของรัฐบุรุษอาวุโส
คล้องเกี่ยวสถานการณ์ในแต่ละประเด็น
ชวนให้ย้อนมองห่วงโซ่ทางประวัติศาสตร์
และความขัดแย้งทางการเมืองปัจจุบัน
พร้อมตั้งความหวังต่อการดำรงอยู่
ของระบอบประชาธิปไตยไทย
เฉกเดียวกับทัศนคติท่านปรีดีที่ว่า
ขบวนการอภิวัฒน์ไม่มีวันจบสิ้น
และจะดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง
จนก้าวถึงสังคมแห่งอุดมคติอันดีงาม

กรุงเทพธุรกิจ Bizbook

ปรีดี พนมยงค์
รัฐบุรุษผู้อภิวัฒน์

Bizbook กรุงเทพธุรกิจ

ปรีดี พนมยงค์ : รัฐบุรุษผู้อภิวัฒน์

ดร. อนุสรณ์ ธรรมใจ

ข้อมูลบรรณานุกรม
อนุสรณ์ ธรรมใจ.
ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษผู้อภิวัฒน์.-- กรุงเทพฯ : กรุงเทพธุรกิจ Bizbook, 2552.
240 หน้า.
1. ปรีดี พนมยงค์, 2443-2526. I. ชื่อเรื่อง.
923.2593
ISBN 978-611-7008-06-1
พิมพ์ครั้งแรก : มีนาคม 2552

บรรณาธิการเล่ม	:	โมน สวัสดิ์ศรี
ผู้ช่วยบรรณาธิการเล่ม	:	ขวัญดวง แซ่เตีย
ออกแบบปก	:	จักรพงษ์ ศรีสุนทร
รูปเล่ม	:	วิบูลย์ ดีเอี่ยม
กองบรรณาธิการ	:	ชวิศา เศรษฐบุตร
พิสูจน์อักษร	:	นิตยา หนูนิมิตร
ฝ่ายผลิต	:	อริน นันทภัทราวิทย์
ธุรการ	:	สุรีย์ ศิลาวงษ์
การเงิน	:	รัชดา สุวรรณ

หากต้องการซื้อหนังสือเล่มนี้จำนวนมากเพื่อใช้ในหลักสูตรการเรียน การอบรม การส่งเสริมการขาย หรือเป็นของขวัญพิเศษ กรุณาติดต่อเพื่อซื้อในราคาพิเศษได้ที่ 0-2338-3333 ต่อ 1198 โทรสาร 0-2338-3334

กรุงเทพธุรกิจบิซบุ๊ค
คณะที่ปรึกษา : ธนะชัย สันติชัยกูล อดิศักดิ์ ลิมปรุ่งพัฒนกิจ
คณะบริหาร : ดวงกมล โชตะนา เบ็ญจวรรณ เผ่าจินดามุข
บรรณาธิการสำนักพิมพ์ : ปิยาวันทน์ ประยุกต์ศิลป์

เจ้าของ/ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา : บริษัท เนชั่นมัลติมีเดีย กรุ๊ป จำกัด (มหาชน)
สำนักงานกรุงเทพธุรกิจ Bizbook ชั้น 5 ตึกหลัง
1854 ถนนบางนาตราด แขวงบางนา เขตบางนา กรุงเทพฯ 10260
www.bangkokbiznews.com

จัดจำหน่ายโดย : บริษัท ซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด (มหาชน) อาคารเนชั่นทาวเวอร์
1858/87-90 ชั้น 19 ถนนบางนา-ตราด แขวงบางนา เขตบางนา
กรุงเทพฯ 10260 โทรศัพท์ 0-2739-8222, 0-2739-8000
โทรสาร 0-2739-8356-9 www.se-ed.com

พิมพ์ที่ : บริษัท เกียวโด เนชั่น พริ้นติ้ง เซอร์วิส จำกัด 167/5 หมู่ 4
ถนนบางนา-ตราด ต.บางบ่อ อ.บางบ่อ จ.สมุทรปราการ 10560

© สงวนลิขสิทธิ์ พ.ศ.2552 โดยบริษัท เนชั่นมัลติมีเดีย กรุ๊ป จำกัด (มหาชน) ห้ามลอกเลียนแบบส่วนหนึ่งส่วนใดของหนังสือเล่มนี้ รวมทั้งการจัดเก็บ ถ่ายทอด ไม่ว่ารูปแบบหรือวิธีการใดๆ ด้วยกระบวนการทางอิเล็กทรอนิกส์ การถ่ายภาพ การบันทึก หรือวิธีการอื่นใดโดยไม่ได้รับอนุญาต

แด่...

ท่านรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์
ท่านผู้หญิงพูนศุขและครอบครัวพนมยงค์
คุณพ่อคุณแม่ผู้มีพระคุณ
สุพัตรา และ ลูกธัชธรรม ผู้เป็นกำลังใจ
ครูบาอาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชา
ลูกศิษย์ผู้อุทิศตัวเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม
กัลยาณมิตรและเพื่อนร่วมอุดมการณ์ทั้งหลาย
นักต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย ความเจริญก้าวหน้า ความเป็นธรรม
และสันติสุขของประเทศไทยอันเป็นที่รัก

คำนิยม

หนังสือ "ปรีดี พนมยงค์" : รัฐบุรุษผู้อภิวัฒน์" เป็นที่น่าสนใจสำหรับผู้อ่าน ในแง่มุมของผู้เขียนที่เป็นคนรุ่นใหม่ ที่เกิดไม่ทันและไม่เคยสัมผัสขณะนายปรีดี ยังมีชีวิตอยู่ แต่ได้ศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ ของนายปรีดีด้วยจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ วิเคราะห์อย่างตรงไปตรงมาในบทบาทของนายปรีดีกับสังคมไทยในช่วง 70 ปีที่ผ่านมา

นายปรีดี พนมยงค์ เป็นปุถุชนสามัญชนคนหนึ่ง มีปณิธานแน่วแน่ที่จะทำหน้าที่ เกิดมาเป็นคนไทย ซึ่งจะต้องสนองคุณชาติ โดยมิได้มุ่งหวังตำแหน่งในราชการหรือผลประโยชน์ใด ๆ มาเป็นรางวัลตอบแทน

จึงหวังว่า เรื่องราวของนายปรีดี พนมยงค์ จากปลายปากกาของ ดร.อนุสรณ์ ธรรมใจ จะเป็นโอกาสให้คนรุ่นหลังจะได้ศึกษาหาความจริงอันเป็นสัจธรรม ทั้งนี้เพื่อสร้างสรรค์สังคมไทยให้ธำรงไว้ซึ่งเอกราช อธิปไตย ประชาธิปไตย ราษฎรมีความสุขสมบูรณ์ และได้รับการศึกษาอย่างเต็มที่

(ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์)
๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๘

คำนำสำนักพิมพ์

ไม่อาจปฏิเสธได้เลยว่า จุดกำเนิดของการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ นั้น เกิดจากอุดมการณ์ในการนำพาประเทศไปสู่หนทางที่ดีกว่าของ **"คณะราษฎร"** อันประกอบด้วยกลุ่มทหารและพลเรือน ผู้มองเห็นความสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

โดยเฉพาะท่านรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์

เนื่องเพราะก่อนที่ท่านปรีดีจะเป็นหนึ่งในผู้ร่วมก่อการฯ ท่านได้พบเห็นความไม่เป็นธรรมในสังคมและการแบ่งแยกชนชั้น ขณะที่สยามประเทศยังเต็มไปด้วยบรรยากาศแบบ **"กึ่งเมืองขึ้น – กึ่งศักดินา"** บีบคั้นให้ท่านปรีดีและคณะราษฎรจำต้องปรับเปลี่ยนทิศทางของประเทศไปสู่ภาวะที่เหมาะสม จนเมื่อหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ท่านยังมีบทบาทในการบริหารประเทศ เป็นผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ และเป็นหัวหน้าขบวนการ **"เสรีไทย"** ต่อสู้กับกองทัพแห่งจักรวรรดิญี่ปุ่น

จากกุศลแห่งความดี ส่งผลให้ท่านได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐบุรุษอาวุโส ก่อนที่ท่านจะได้รับความไว้วางใจให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนที่ ๗ ของไทย

แต่ด้วยอุบัติเหตุทางการเมืองครั้งใหญ่ เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

รัชกาลที่ ๘ ทรงต้องพระแสงปืนสวรรคต รัฐบุรุษผู้อภิวัฒน์กลับถูกกล่าวร้ายใส่ความจากกลุ่มการเมืองหัวอนุรักษนิยมว่าท่านเป็นผู้อยู่เบื้องหลัง ก่อนจะถูกทำรัฐประหารจนทำให้ท่านต้องลี้ภัยในต่างแดน จวบจนวาระสุดท้ายของชีวิต

แม้รัฐบุรุษอาวุโสคนแรกและคนเดียวของไทยจะถึงแก่อสัญกรรมโดยสงบมาหลายสิบปีแล้วก็ตาม ทว่าผลงานการอภิวัฒน์ยังถูกเล่าขาน เช่นเดียวกับหนังสือ ***"ปรีดี พนมยงค์ : รัฐบุรุษผู้อภิวัฒน์"*** รวบรวมค้นคว้าข้อมูลทางวิชาการโดยดร.อนุสรณ์ ธรรมใจ นักวิชาการผู้ศรัทธารัฐบุรุษอาวุโสผู้นี้ เนื่องในวาระ ๑๑๐ ปี ชาตกาลรัฐบุรุษอาวุโส ซึ่งจะเวียนมาบรรจบในปี ๒๕๕๓

ภายใต้คมอักษรของหนังสือ บรรจุประวัติศาสตร์การเมืองของไทยนับแต่ยุคก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ ผู้เขียนได้เล่าถึงทัศนคติทางการเมืองของรัฐบุรุษอาวุโส คล้องเกี่ยวตามสถานการณ์ในแต่ละประเด็น ชวนให้ย้อนมองถึงห่วงโซ่ทางประวัติศาสตร์และความขัดแย้งทางการเมืองในปัจจุบัน พร้อมตั้งความหวังต่อการดำรงอยู่ของระบอบประชาธิปไตยไทย เฉกเดียวกับทัศนคติของท่านปรีดีที่ว่า ขบวนการอภิวัฒน์จะไม่มีวันจบสิ้น และจะดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

จนกว่าจะก้าวถึงสังคมแห่งอุดมคติอันดีงาม

กรุงเทพธุรกิจ Bizbook

คำนำนักเขียน

สำรวจดูประวัติศาสตร์การเมืองไทยยุคใหม่ ไม่มีนักการเมืองคนใดที่น่านับถือศรัทธามากเท่ากับท่านรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ท่านยิ่งใหญ่ด้วยบทบาทต่อบ้านเมืองและประชาชน

ไม่ว่าใครจะชื่นชมฐานะของท่านปรีดี พนมยงค์ ในทางใด ไม่ว่าในฐานะผู้ริเริ่มเปลี่ยนแปลงการปกครอง มันสมองของคณะราษฎร ในฐานะหัวหน้าขบวนการเสรีไทย ผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ รัฐบุรุษอาวุโส นักสันติภาพ นักวิชาการ อาจารย์ นักเขียน และผู้สร้างภาพยนตร์ พระเจ้าช้างเผือก

แก่นแท้ในชีวิตและผลงานของท่าน คือ **"ผู้อภิวัฒน์"** ถือเป็นสามัญชนผู้อภิวัฒน์ทางการเมืองและสังคมคนสำคัญของไทย

เนื่องในโอกาสครบรอบ ๗๗ ปีประชาธิปไตยไทย และครบรอบ ๑๓ ปี สถาบันปรีดี พนมยงค์ ในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๕๒ นี้ และเนื่องในโอกาสครบรอบ ๑๑๐ ปี ชาตกาลรัฐบุรุษอาวุโสปรีดี ในวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๓ ที่จะถึงนี้

ผมจึงรวบรวมบทความที่ได้เขียนเกี่ยวกับท่านปรีดี และข้อเขียนที่เกี่ยวข้องกันนำมาจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มเผยแพร่เพื่อสะดวกต่อการค้นคว้า รายได้ส่วนหนึ่งของผู้เขียนหลังหักค่าใช้จ่ายจะมอบให้กับสถาบันปรีดี พนมยงค์ และมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ ต่อไป

หนังสือเล่มนี้ได้มาจากการค้นคว้าประวัติศาสตร์ คำบอกเล่าและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ตั้งใจเพื่อจะบันทึกข้อเท็จจริงให้ลูกหลานได้รับทราบ มีหนังสือและงานวิจัยหลายชิ้นที่ถูกอ้างอิงในหนังสือเล่มนี้และได้ระบุหนังสือที่ท่านต้องการค้นคว้าเพิ่มเติมได้ในบรรณานุกรม

ผมพยายามนำอดีตมารับใช้ปัจจุบัน การศึกษาประวัติศาสตร์ด้วยใจเป็นกลางอย่างแยกแยะและเข้าใจเหตุปัจจัยต่างๆ จะทำให้เราเห็นปัจจุบันด้วยภาพที่แจ่มชัดขึ้นพร้อมกับการคาดการณ์อนาคตที่แม่นยำมากขึ้น

ข้อมูลจำนวนหนึ่งก็นำมาจากนักวิชาการและนักเขียนที่ได้เขียนถึงรัฐบุรุษผู้นี้ ก่อนหน้าหนังสือเล่มนี้ ไม่ว่าจะเป็นผลงานของศาสตราจารย์ ดร.วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร ศาสตราจารย์ ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ดร.เบนจามิน เอ. บัทสัน ศ.ดร.ผาสุก พงษ์ไพจิตร เป็นต้น รวมทั้งข้อเขียนของท่านปรีดีเอง

สามัญชนผู้หนึ่งทำประโยชน์ต่อบ้านเมืองและประชาราษฎรมากมาย มีความคิดก้าวหน้า เสียสละ เสี่ยงต่อชีวิตเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง

เหตุไฉนจึงต้องลี้ภัยการเมืองไปเสียชีวิตในต่างแดน

ประวัติศาสตร์มักกล่าวอ้างถึงความจริงและข้อเท็จจริงจากอดีต และการเขียนประวัติศาสตร์บางครั้งมักผูกโยงกับผู้มีอำนาจแห่งยุคสมัยนั้นๆ บางครั้งจึงถูกบิดเบือนและแต่งแต้มเพื่อรับใช้อำนาจ ประวัติศาสตร์

แต่สัจธรรมย่อมไม่สามารถบิดเบือนได้ สักวันหนึ่งคนรุ่นหลังก็ต้องพิสูจน์และรับทราบถึงข้อเท็จจริง

เสนีย์ เสาวพงศ์ ได้เขียนบทกวีบนกำแพงของกาลเวลา ตอนหนึ่งความว่า

"ประวัติศาสตร์สร้างบุคคล บุคคลสร้างประวัติศาสตร์
อะไรเล่าจะสลดรันทดเท่ากับการบิดเบือนประวัติศาสตร์
โฮเซ่ ซานมาร์ติ และ ซิมอน โบลิวาร์ สิ้นใจนอกแผ่นดินที่เขาสู้จนได้เอกราชจากสเปน
ลินคอล์นและคานธีจบชีวิตด้วยลูกปืนจากมือของคนที่จริตไม่ปกติ
แต่กิจกรรมของเขาคงอยู่ในแสงสว่างของความชอบธรรม
ชาติใดถึงจะด้อยเพียงใดก็มีคนดี
และคนดีนั้นไม่แย่งที่คนดีอื่น

เพราะยังมีที่ว่างอีกมากสำหรับบรรจุคนดีทั้งหลาย
ทั้งในเบื้องนี้และเบื้องหน้า ถ้าดีจริง
เกียรติพึงมีพึงได้แก่ผู้มีเกียรติ
ความร้อนระอุที่แผดเผาคลายตัวลง
ความดีงามอันได้บำเพ็ญมาจะเปล่งประกายจากกองเถ้าถ่านนั้น
เชื่อเถอะ สัปบุรุษทั้งหลาย"

(เสนีย์ เสาวพงศ์ ๙ พฤษภาคม ๒๕๒๖)

"ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม อุดมคติข้อนี้ ควรที่บุคคลทุกหมู่ทุกเหล่าจะต้องประพฤติ ยิ่งในทางการเมืองแล้ว แม้ว่าศิลปะทางการเมืองที่โต้แย้งชิงชัยกันนั้น จะเห็นได้ว่า ในบางครั้งธรรมจะสู้อธรรมไม่ได้ก็ดี แต่ก็คงเป็นการชั่วคราวเท่านั้น"

นั่นคือคำกล่าวของท่านปรีดีที่ท่านเชื่อมั่นตราบจนลมหายใจสุดท้ายของชีวิต

ผมมีแผนที่จะจัดทำหนังสือเล่มนี้ตั้งแต่ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ยังมีชีวิตอยู่ และท่านได้เขียนคำนิยมเอาไว้ให้ตั้งแต่ปี ๒๕๔๘

ด้วยความที่ผมมีภารกิจมากมายจึงไม่ได้มีเวลาทำต้นฉบับให้เสร็จจนกระทั่งต้นปี ๒๕๕๒ จึงจัดพิมพ์ได้

และได้เพิ่มเติมเนื้อหาเกี่ยวกับ **"ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์"** ในฐานะคู่ชีวิตรัฐบุรุษเข้าไปด้วย เพื่อเป็นการรำลึกถึงท่าน ซึ่งท่านได้จากพวกเราไปเมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๒๖

ผู้เขียนต้องขอขอบคุณสำนักพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ Bizbook ที่ได้ช่วยในการจัดพิมพ์ครั้งนี้

ขอขอบคุณ คุณสินธุ์สวัสดิ์ ยอดบางเตย ผู้จัดการสถาบันปรีดี พนมยงค์ และสมาชิกครอบครัวพนมยงค์ ที่ได้เอื้อเฟื้อข้อมูลและรูปภาพเพื่อหนังสือ ***"ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษผู้ภิวัฒน์"*** มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

การผลิตหนังสือเล่มนี้ขึ้นมาก็เพื่อเผยแพร่ผลงานและทดแทนคุณของ **"ท่านปรีดี"** ที่ได้เสียสละเพื่อผลประโยชน์ของประเทศชาติ ประชาชน และประชาธิปไตย ขณะที่ท่านได้รับผลตอบแทน คือการลี้ภัยทางการเมืองอันยาวนานกว่า ๓๐ ปี

การพูดถึง **"ปรีดี"** และการยกย่อง **"ปรีดี"** กลายเป็นเรื่องต้องห้ามสำหรับคนบางกลุ่ม และเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความกล้าหาญมากเป็นพิเศษ ทั้งๆ ที่มันน่าจะเป็นหน้าที่ตามปกติที่เราต้องปกป้องและเชิดชูคนดี และผู้ที่ทำประโยชน์ให้กับราษฎรและชาติบ้านเมือง

ในเดือนมกราคม พ.ศ.๒๕๒๖ กองเชียร์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้นำรูปของ **"ปรีดี"** ออกมาเผยแพร่สู่สาธารณชน พร้อมกับแปรอักษรเป็นบทกวี ความว่า

"พ่อนำชาติด้วยสมองและสองแขน
พ่อสร้างแคว้นธรรมศาสตร์ประกาศศรี
พ่อของข้านามระบือชื่อปรีดี
แต่คนดีเมืองไทยไม่ต้องการ"

เราคงต้องศึกษาประวัติศาสตร์ตรงนี้ให้ลึกซึ้งเพื่อสังคมไทยจะได้ไม่ผิดพลาดซ้ำรอย จะได้ส่งเสริมคนดีมีความรู้ความสามารถให้มีอำนาจ มีโอกาสในการบริหารประเทศ เพราะนั่นย่อมหมายถึงประเทศและคุณภาพชีวิตของเราต้องดีขึ้นกว่าเดิม

๑๑๐ ปี ดร.ปรีดี พนมยงค์ ๗๘ ปี ประชาธิปไตยไทย แม้รัฐบุรุษอาวุโสท่านนี้ถึงแก่อสัญกรรมไปแล้ว และคู่ชีวิตอย่างท่านผู้หญิงพูนศุขก็ได้ละสังขารไปเมื่อปีที่แล้ว แต่อุดมการณ์และความคิด เพื่อประชาธิปไตย เพื่อชาติและราษฎรสยาม ยังคงอยู่

แม้นเวลาจะล่วงเลยยาวนานเท่าใด ความคิดและอุดมการณ์ที่ดีงามเพื่อส่วนรวม จะยังเติบโต เบ่งบาน และได้รับการสืบสานโดยคนรุ่นใหม่ รุ่นแล้วรุ่นเล่า เพื่อความอยู่ดีมีสุขของราษฎรสยาม

ด้วยความเชื่อมั่นศรัทธาในความดี

อนุสรณ์ ธรรมใจ
บ้านพิทักษ์ธรรมสยามประเทศ

สารบัญ

คำนิยม : ท่านผู้หญิง พูนศุข พนมยงค์
คำนำสำนักพิมพ์
คำนำนักเขียน

๑. "สยาม" ก่อนการอภิวัฒน์ ๒๔๗๕ 14
๒. คือรัฐบุรุษผู้อภิวัฒน์ 34
๓. ก่อ..การอภิวัฒน์ 44
๔. "ปรีดี" วิสัยทัศน์ 52
๕. อภิวัฒน์ ๒๔๗๕ หาใช่ปฏิวัติ 66
๖. "สมุดปกเหลือง" เพื่อชาติ..ราษฎรไทย 84
๗. "รูธ" กับขบวนการเสรีไทย 114
๘. Predeeconomics 144
๙. ลี้ภัยการเมือง 192
๑๐. "พูนศุข" ได้..ด้วยธรรม 210

บทส่งท้าย : คารวะ "พนมยงค์"

ภาคผนวก
บรรณานุกรม
เกี่ยวกับนักเขียน

“ดวงประทีปประชาธิปไตย เสรีไทย กู้เอกราช ชาติยืนยง”

อนุสรณ์ ธรรมใจ

บทที่ ๑

อุดมการณ์ที่ก่อตัวมาอย่างต่อเนื่อง
เพื่อเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองให้ดีขึ้น
เมื่อเสริมด้วยปัญหารุมเร้า
ทั้งเศรษฐกิจและการเมือง
กลายเป็นเชื้อเพลิงอย่างดี
ของการปฏิวัติ
เพื่อเปลี่ยนแปลงบ้านเมือง
ในที่สุด จึงเกิดการเปลี่ยนแปลง
การปกครอง
จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์
มาเป็นระบอบประชาธิปไตย
โดยมีกษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข
ภายใต้รัฐธรรมนูญในวันที่
๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕
การได้มาซึ่งระบอบประชาธิปไตยของไทย
ผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งก็คือ
ท่านปรีดี พนมยงค์

สภาพเศรษฐกิจการเมืองสยาม ก่อนอภิวัฒน์ ๒๔๗๕

หลังความล่มสลายของอาณาจักรอยุธยาในปี ๒๓๑๐ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พร้อมกองทหารจำนวนหนึ่ง ตีฝ่าวงล้อมพม่ามุ่งหน้าสู่หัวเมืองตะวันออกเพื่อสร้างฐานที่มั่นกอบกู้เอกราชคืนจากพม่า

การกอบกู้เอกราชและการรวบรวมราชอาณาจักรให้เป็นปึกแผ่น เป็นภารกิจสำคัญในสมัยกรุงธนบุรี งานส่วนใหญ่ของราชสำนักในเวลานั้น จึงเป็นเรื่องการจัดการศึกสงครามและการเมืองเป็นหลัก การจัดการและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ รวมทั้งการค้าขายกับต่างประเทศ เริ่มกลับมามีบทบาทอีกครั้งในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

การทำนาเป็นรากฐานสำคัญที่สุดของเศรษฐกิจสังคมสยาม ตลอดระยะเวลาของประวัติศาสตร์อันยาวนาน การปลูกข้าวเพื่อส่งออกและการค้าภายในเป็นกิจกรรมหลักทางเศรษฐกิจ โดยในช่วงต้นของ พ.ศ.๒๔๐๐ สินค้าส่งออกทางการเกษตรมีสัดส่วนถึง ๘๐ เปอร์เซ็นต์ของมูลค่าการส่งออกทั้งหมด สังคมเกษตรกรรมช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นจึงต่อเนื่องยาวนานจนถึง พ.ศ.๒๔๙๐

สังคมภาคเกษตรในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ถือเป็นสังคมที่ประกอบไปด้วยชาวนาอิสระจำนวนมาก และชาวนาเหล่านี้ก็สามารถจับจองพื้นที่ในการเพาะปลูกได้ สังคมใน

ลักษณะดังกล่าวสะท้อนถึงวัฒนธรรมแห่งการพึ่งตนเอง ให้คุณค่ากับความเสมอภาค และยึดถือประเพณีช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ย้อนกลับไปในสมัยอยุธยานั้น กิจการส่งออกข้าวไปต่างประเทศยังไม่เฟื่องฟูนัก เนื่องจากชนชั้นนำในเวลานั้นมีการจัดการเรื่องข้าวบนพื้นฐานของการบริโภคภายใน และเป็นเสบียงสำหรับกิจการสงครามมากกว่าจะนำไปส่งออกเพื่อหารายได้

การส่งออกข้าว น้ำตาล และสินค้าเกษตรอื่นๆ เริ่มเติบโตแบบก้าวกระโดดหลังจากสยามได้ลงนามใน **"สนธิสัญญาบาวริ่ง"**

สยามส่งออกข้าวเพียง ๑๕,๐๐๐ กว่าตันในปี ๒๓๙๓ จนถึงปี ๒๔๐๓ ปริมาณส่งออกข้าวเพิ่มขึ้นเป็น ๖๒,๐๐๐ ตันต่อปี และในช่วงทศวรรษที่ ๒๔๗๐ การส่งออกข้าวก็เพิ่มขึ้นเป็น ๑๐๐,๐๐๐ ตันต่อปี

ในปัจจุบัน ประเทศไทยเป็นผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่ แต่พันธุ์ข้าวของไทยกำลังถูกแย่งชิงไปอย่างแยบคายด้วยเกมทรัพย์สินทางปัญญา

การเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างของการผลิตข้าว จากการผลิตเพื่อยังชีพด้วยวิถีเศรษฐกิจพอเพียงแบบดั้งเดิม กลับเป็นการผลิตเพื่อส่งออก ส่งผลให้พ่อค้านักธุรกิจและรัฐบาลเข้ามามีบทบาทเพิ่มการลงทุนในภาคเกษตรมากขึ้น สังคมชาวนาอิสระที่มีวัฒนธรรมแบบเสมอภาคจึงค่อยๆ เสื่อมโทรมลง จนแบ่งแยกเป็นชาวนาร่ำรวยเจ้าของทุนซึ่งครอบครองผืนดินขนาดใหญ่ กับชาวนายากจนไร้ที่ดิน

การเพิ่มจำนวนคนในสังกัดและเพิ่มจำนวนประชากร เป็นทั้งความจำเป็นทางเศรษฐกิจและการเมือง การผลิตภาคเกษตรต้องการแรงงานจากไพร่ทาสจำนวนมาก และเมื่อมีความจำเป็นต้องใช้แรงงาน จึงต้องมีระบบเกณฑ์แรงงาน ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้มีการปรับปรุงระบบการจดทะเบียนไพร่โดยวิธีสักที่ข้อมือ และจัดส่งข้าราชการไปตรวจสอบดูว่า ใครข้อมือขาวให้ตามล่ามาสักข้อมือเพื่อจะได้เข้าระบบบังคับเกณฑ์แรงงาน มีการสึกพระให้ออกมาเป็นไพร่เพื่อเพิ่มกำลังแรงงานหากพระรูปนั้นไม่ผ่านการทดสอบความรู้ของพระสงฆ์

ไพร่นั้นแบ่งออกเป็น **"ไพร่สม"** และ **"ไพร่หลวง"** โดยไพร่หลวงทำงานโครงการก่อสร้างวัง ขุดคลอง สร้างวัดตามโครงการของพระมหากษัตริย์ ขณะที่ไพร่สมจะทำงานให้ขุนนางหรือมูลนายต่างๆ นอกจากทำงานให้มูลนายแล้ว ไพร่สมยังต้องส่งส่วยเป็น

อาหารและของใช้จำเป็นอื่นๆ แก่มูลนายอีกด้วย

นอกจากไพร่แล้ว ยังมีแรงงานกลุ่มใหญ่คือ **"ทาส"** ที่มีทั้งเป็นชาวไทย และถูกกวาดต้อนจากดินแดนอื่นในฐานะเชลยศึก ส่วนหนึ่งต้องโทษทางอาญา หรือตกเป็นหนี้จนต้องขายตัวเป็นทาส โดยไม่มีสิทธิในที่ดิน

การซื้อขายทาสมีอยู่ในสังคมสยามก่อนสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งเป็นกษัตริย์นักปฏิรูปผู้ทรงเลิกทาส แต่สยามไม่ได้มีตลาดค้าทาสเหมือนยุโรปหรือสหรัฐอเมริกา และทาสในสยามเองก็มีชีวิตความเป็นอยู่ดีกว่าทาสในประเทศอื่นๆ ความรุนแรงทางการเมืองและทางสังคมที่ทำให้ลุกฮือเพื่อต่อสู้การกดขี่ในสังคม จึงไม่ค่อยปรากฏมากนักในสังคมสยาม

การค้าทั้งต่างประเทศและในประเทศ อยู่ในการควบคุมของชนชั้นนำและราชสำนัก *"การศึกสงครามข้างญวน ข้างพม่า ก็เห็นจะไม่มีแล้ว จะมีอยู่ก็แต่ข้างฝรั่ง ให้ระวังให้ดี อย่าให้เสียทีแก่เขาได้ การงานสิ่งใดของเขาที่ควรจะเรียนเอาไว้ ก็ให้เอาอย่างเขาแต่อย่าให้นับถือเลื่อมใสไปทีเดียว"* นี่คือพระราชกระแสของรัชกาลที่ ๓ เกี่ยวกับการต่างประเทศก่อนที่พระองค์จะสวรรคตไม่นานนัก

ช่วงเวลาใกล้เคียงกัน จักรวรรดินิยมตะวันตกกำลังไล่ล่าประเทศเมืองขึ้นในแถบเอเชีย ประเทศสยามก็เริ่มได้รับแรงกดดันให้ทำสนธิสัญญาทางการค้ากับจักรวรรดินิยมเหล่านี้

หากมีใครสักคนถามว่า ระบบทุนนิยมของสยามเกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อไหร่ ในความเห็นของผู้เขียน มองว่าระบบทุนนิยมไทยเริ่มก่อรูปชัดเจนหลังการเกิดขึ้นของสนธิสัญญาบาวริ่ง

สนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการค้าระหว่างอังกฤษกับสยาม ได้มีการลงนามเมื่อ ๑๘ เมษายน พ.ศ.๒๓๙๘ โดยมีเซอร์จอห์น บาวริ่ง ข้าหลวงใหญ่อังกฤษประจำฮ่องกง เป็นหัวหน้าคณะอังกฤษ มีเจ้าพระยาประยูรวงศ์ เป็นผู้แทนในการเจรจาฝ่ายไทย ทว่าอำนาจสิทธิขาดในการตัดสินใจอยู่ที่พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สนธิสัญญาฉบับนี้ส่งผลสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการค้าของสยามในเวลาต่อมาเป็นอย่างมาก ไม่ต่างจากในเวลานี้ที่มีการทำเอฟทีเอกับประเทศต่างๆ ผู้เขียนคิดว่าเหตุการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน มีหลายสิ่งหลายอย่างที่เราสามารถนำบทเรียน

จากอดีตมาพิจารณาเพื่อกำหนดแนวทางหรือนโยบายที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดผลบวกระยะยาวต่อประเทศมากที่สุด

หลังสนธิสัญญาบาวริ่ง สยามได้จัดทำสนธิสัญญากับหลายประเทศโดยยึดสนธิสัญญาบาวริ่งเป็นต้นแบบ แต่ส่วนใหญ่สยามมักเป็นฝ่ายเสียเปรียบเพราะมีอำนาจต่อรองน้อยกว่ากลุ่มประเทศมหาอำนาจตะวันตก สยามทำสนธิสัญญา **"แฮริส"** กับสหรัฐอเมริกา และสนธิสัญญา **"มองติญญี"** ในปีถัดมาหลังจากสนธิสัญญาบาวริ่งบรรลุผล ต่อจากนั้นก็ได้ทำสัญญากับเดนมาร์ก โปรตุเกส ญี่ปุ่น รัสเซีย และประเทศยุโรปอีกหลายประเทศ ซึ่งเนื้อหาของสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมได้ถูกแก้ไขในสมัยที่ท่านปรีดี พนมยงค์เป็นรัฐมนตรีต่างประเทศ

อย่างไรก็ตาม **"รัฐบาล"** อันหมายถึง **"ราชสำนัก"** ได้ออกประกาศชี้แจงถึงประโยชน์ที่ได้จากการทำสนธิสัญญากับฝรั่ง โดยแนวทางการชี้แจงในเวลานั้นมีหลายข้อคล้ายกับที่เราชี้แจงเหตุผลในการเปิดเสรีทางการค้าในปัจจุบัน เวลานั้นมีการชี้แจงประชาชนว่า การทำสนธิสัญญากับฝรั่งเป็นโอกาสที่ชาวสยามจะได้เรียนรู้และเลียนแบบอุตสาหกรรมของประเทศที่เจริญแล้ว การผลิตที่ทันสมัยจะทำให้เราได้บริโภคสินค้าที่ถูกลง เก็บภาษีได้มากขึ้น มีการลงทุนและมีงานทำมากขึ้น

สาระสำคัญของสนธิสัญญาบาวริ่ง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งแบบแผนการค้าระหว่างประเทศ โครงสร้างการผลิต โครงสร้างการส่งออก ฐานะทางการคลัง สภาพทางสังคมและการเมือง สนธิสัญญาบาวริ่งให้สิทธิทางการค้าและสิทธิพิเศษนอกราชอาณาจักรแก่ชาวอังกฤษ การค้าขายกับชาวต่างชาติไม่ถูกจำกัดเฉพาะกลุ่ม แต่ได้ขยายวงกว้างมากขึ้น และอาจสรุปได้ว่าการทำสนธิสัญญาฉบับนี้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการค้าแบบผูกขาดมาเป็นระบบเสรี

ระบบการจัดเก็บภาษีก็มีการเปลี่ยนแปลง ตามเงื่อนไขในสนธิสัญญาระบุให้เก็บภาษีสินค้าขาเข้าทุกประเภทเพียงร้อยละ ๓ ส่วนสินค้าขาออกให้เสียเพียงครั้งเดียวตามพิกัดอัตรากำหนดไว้

ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับฐานะการคลังของสยามหลังสนธิสัญญาบาวริ่งก็คือ รายได้ที่ลดลงของพระคลังข้างที่ อย่างไรก็ดีรัฐบาลก็เก็บภาษีจากเอกชนได้มากขึ้น เพราะการค้าของเอกชนได้เติบโตขึ้นจากการติดต่อค้าขายโดยตรงกับต่างชาติโดยไม่ต้องผ่านราชสำนัก

เช่นในอดีต ธุรกิจการค้าอันเฟื่องฟูทำให้เกิดชนชั้นพ่อค้านายทุน จากเดิมที่การค้าถูกผูกขาดโดยชนชั้นปกครอง โครงสร้างการส่งออกสินค้าก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงไป การค้าข้าวเจริญรุ่งเรืองจนรัฐบาลต้องมีนโยบายขุดคลองเพื่อเปลี่ยนพื้นที่ป่าเป็นนาข้าว มีการยกเลิกสิทธิพิเศษของพ่อค้าชาวจีน และยอมให้ชาวยุโรปประกอบธุรกิจในกรุงเทพฯ อย่างเท่าเทียมกับชาวจีน ผลของสนธิสัญญาจึงมีส่วนช่วยคานอำนาจระหว่างพ่อค้าจีนกับยุโรป

ไม่เพียงเท่านั้น ราชสำนักและรัฐบาลยังได้กำไรจากการค้าฝิ่น ซึ่งแต่เดิมสยามห้ามซื้อขายฝิ่นเพราะถือเป็นของผิดกฎหมายแม้จะมีการลักลอบทำกันอย่างแพร่หลาย ทว่าหลังจากเกิดสนธิสัญญา ถึงแม้การค้าฝิ่นจะเป็นเรื่องถูกกฎหมายก็ยังมีการระบุไว้ไม่ให้ค้าขายฝิ่นอย่างเสรี ต้องขายให้กับเจ้าภาษีแต่ผู้เดียว

มีการอนุญาตให้คนในบังคับของไทยเป็นลูกจ้างฝรั่งได้ จึงเกิดอาชีพรับจ้างแรงงานขึ้น ขณะที่ผู้ปกครองยินยอมให้มีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่ฝรั่ง บรรดากงสุลทั้งหลายจึงขยายอิทธิพลด้วยการขยายคนในบังคับของตัวเองให้มากขึ้น ซึ่งคนเหล่านี้ก็ไม่ได้อยู่ภายใต้กฎหมายของสยาม และไม่ต้องเสียภาษีให้สยาม แต่รัฐบาลสยามก็ได้จำกัดอิทธิพลฝรั่งด้วยวิธีกำหนดเขตการให้สัมปทานป่าสัก ปฏิเสธการทำสวนยางพาราในพื้นที่ขนาดใหญ่ บริษัทฝรั่งจะลงทุนทำเหมืองแร่ก็ไม่ได้รับความสะดวกในเรื่องโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ

จากข้อมูลค้นคว้าของ ศ.ดร.ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ ดร.คริส เบเคอร์ พบว่า การลงทุนของบรรดานักลงทุนชาวตะวันตกมีเพียง ๖๕ ล้านดอลลาร์ในปี ๒๔๕๗ สาเหตุที่ธุรกิจของมหาอำนาจตะวันตกไม่เติบโต เพราะไม่ค่อยได้รับแรงหนุนจากราชสำนักสยาม อาจเป็นความตั้งใจของสยามที่ต้องการให้เป็นเช่นนั้น เพื่อรักษาดุลอำนาจให้ปลอดภัยจากอิทธิพลของชาติตะวันตก

เวลานี้มีการพูดถึงการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัย ในยุครัฐบาลทักษิณที่ผ่านมาก็ได้ประกาศแนวทางและนโยบายในเรื่องนี้ และมุ่งหมายว่าจะเอาจริงเอาจังถึงขั้นเคยเชิญทูตประเทศต่างๆ มารับฟังและร่วมเสนอโครงการต่างๆ เพื่อยกระดับความก้าวหน้าของประเทศอย่างก้าวกระโดด

ผู้เขียนจึงขอนำเอา **"ต้นแบบของการปฏิรูปให้ทันสมัย"** โดยกษัตริย์นักปฏิรูป

มาถ่ายทอดให้ได้อ่านกัน

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาเป็นหลักฐานชั้นดีของประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ตอนต้น เนื่องจากในยุคสมัยดังกล่าวมีการชำระประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยากันหลายครั้ง แต่ละครั้งที่ถูกชำระ ชนชั้นนำของรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้ใส่ทัศนคติ ความคิด ความเชื่อ ความใฝ่ฝัน ความเป็นไปในบ้านเมืองลงไปในพงศาวดารอยุธยาด้วย เพราะชนชั้นนำและสถาบันกษัตริย์เพิ่งผ่านความตื่นตระหนกอย่างใหญ่หลวงมาจากความพินาศล่มสลายของอยุธยา

พงศาวดารอยุธยาที่เขียนขึ้นใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จึงบ่งบอกถึงสภาพการเมือง เศรษฐกิจ สังคมในสมัยก่อนการปฏิรูปในรัชกาลที่ ๕ ได้เป็นอย่างดี

ช่วงสมัยของรัชกาลที่ ๔ ต่อเนื่องถึงรัชกาลที่ ๕ อันเป็นยุคล่าอาณานิคมของจักรวรรดินิยมตะวันตก ประเทศรอบข้างล้วนตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษและฝรั่งเศส ด้วยพระปรีชาสามารถของรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ ประเทศสยามจึงรอดพ้นจากการตกเป็นเมืองขึ้นของชาติตะวันตก โดยเฉพาะการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัย เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้สยามปิดจุดอ่อนของตัวเอง ตรงข้ามกับประเทศในแถบนี้ ที่ถูกประเทศตะวันตกใช้เป็นหนึ่งในข้ออ้างหลายๆ ข้อที่จะทำให้สยามตกเป็นเมืองขึ้น ด้วยเหตุผลล้าหลัง ป่าเถื่อน และไม่ทันสมัย

การปฏิรูปประเทศในสมัยพระพุทธเจ้าหลวง จึงเป็นพระราชปณิธานในการปฏิรูปสยาม บวกกับสภาพแวดล้อมภายนอกบีบบังคับให้ต้องเปลี่ยนแปลง ไม่ต่างจากสมัยนี้ที่มีการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัย อันเป็นผลทั้งจากความมุ่งมั่นของรัฐบาล สภาพโลกาภิวัตน์ และการเปิดเสรีตามกรอบองค์การการค้าโลกซึ่งบีบให้ต้องเปลี่ยนแปลง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปประเทศให้เจริญทัดเทียมนานาอารยประเทศ ปรับปรุงระบบศาล ปฏิรูประบบราชการ รวมศูนย์อำนาจการเมืองการปกครองไว้ที่ส่วนกลาง ทรงประกาศเลิกทาส สร้างทางรถไฟและระบบคมนาคม จัดตั้งหน่วยงานไปรษณีย์โทรเลข

การปฏิรูปให้ทันสมัยในสมัยรัชกาลที่ ๕ ไม่ได้ทำแบบเร่งรีบ โดยใช้เวลายาวนานถึง ๓๕ ปี ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในบางระดับของโครงสร้างทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างกว้างขวาง ทั้งยังสร้างโอกาสให้ชนชั้นขุนนางหรือข้าราชการ

ยุคใหม่และชนชั้นพ่อค้าได้เติบโต

ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระบรมวงศ์ชั้นสูง ๔ พระองค์ และข้าราชการสถานทูตสยามประจำกรุงลอนดอนและกรุงปารีส ๗ ท่าน ได้ไปเห็นความเจริญและความมีอารยธรรมของชาติตะวันตก จึงได้มีหนังสือลงวันที่ ๘ มกราคม พ.ศ.๒๓๙๘ กราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕ ให้พระราชทานรัฐธรรมนูญแก่พสกนิกร ท่านเหล่านั้นคือ กรมพระยานเรศวรฤทธิ์ พระยาชนินทรภักดี (เปลี่ยน หัสดิเสวี) พระยาสิงหเสนี (สะอาด สิงหเสนี) กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา พระยามหาโยธา (นกแก้ว คชเสนี) กรมพระสวัสดิ์วัดนวิศิษฏ์ พระยาอภัยพิพิธ (สุ่น สาตราภัย) จมื่นไวยวรนาถ (บุศ เพ็ญกุล) พระยาไชยวิชิตสิทธิสาตรา (นาค ณ ป้อมเพชร) และขุนปฏิภาณพิจิตร์ (หรุ่น)

ปรากฏว่าการเรียกร้องในครั้งนั้นไม่ได้รับการตอบสนอง เพราะรัชกาลที่ ๕ ทรงเห็นว่าประเทศสยามยังไม่พร้อม แต่พระองค์ท่านก็ทรงดำเนินการปฏิรูปประเทศในด้านต่างๆ เพื่อเตรียมพร้อมและวางรากฐานอันเข้มแข็งให้กับระบอบประชาธิปไตยที่จะได้รับการสถาปนาขึ้นในเวลาต่อมา

การปฏิรูปเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ และภารกิจการปฏิรูปประเทศปรากฏผลชัดเจนตลอดช่วงเวลา ๔๒ ปีแห่งการครองราชย์ของรัชกาลที่ ๕ ก็จริง ทว่าการปฏิรูปประเทศก็ได้เข้าสู่สภาวะแห่งความยุ่งยากในสมัยรัชกาลที่ ๖

นักวิชาการส่วนใหญ่มองความสำเร็จในการปฏิรูปสยามในสมัยรัชกาลที่ ๕ ว่าเป็นต้นแบบและเหตุผลสำคัญที่ทำให้ประเทศมีความทันสมัย ส่งผลให้หลุดพ้นจากภัยของจักรวรรดินิยมจากยุโรป และรักษาเอกราชไว้ได้ ซึ่งนักวิชาการชาวจีนในยุคนั้น อาทิ **"เหลียง ฉี่ เชา"** และ **"เซียะ ฝู เฉิง"** ยังยกย่องให้ประเทศจีนเอาอย่างสยามเป็นแบบอย่าง โดยกล่าวถึงสยามอย่างยกย่องว่า

"แม้ถูกรุมเร้า สยามก็ยืนหยัดอย่างภาคภูมิ"

ขณะที่นักวิชาการเสียงข้างน้อยกลับมีแง่มุมที่แตกต่าง งานวิจัยประวัติศาสตร์เชิงวิพากษ์วิจารณ์ของฉัตรทิพย์ นาถสุภา, สุธี ประศาสน์เศรษฐ และ นอร์แมน จาคอบส์ ตลอดจนงานวิชาการของนักประวัติศาสตร์ชาวตะวันตกอย่าง เบเนดิก แอนเดอร์สัน มองว่าการปฏิรูปในสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นส่วนหนึ่งของความต้องการในการรวบอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง โดยมีความมุ่งหมายเพื่อรักษาอำนาจของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้

เข้มแข็ง เป็นการรับใช้ผลประโยชน์ของ **"ราชวงศ์"** มากกว่า **"ผลประโยชน์ของชาติ"** ความเห็นในลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับความเห็นของ **"พระสารสาสน์พลขันธ์"** ซึ่งวิจารณ์ว่าการปฏิรูปในสยามจะต้องไม่เป็นอุปสรรคต่อฐานะกษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จึงได้มีการผลักดันให้มีการปรับปรุง

ทว่าการรวบอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เพื่อความเป็นเอกภาพแห่งชาติ ก็ยังถูกท้าทายโดยอำนาจของชุมชนและท้องถิ่นต่างๆ เพราะเมื่อกรุงเทพฯ และอำนาจจากส่วนกลางได้ยกเลิกระบบเกณฑ์แรงงานและนำระบบภาษีรัชชูปการมาใช้แทน ได้ก่อให้เกิดแรงปฏิกิริยาต่อต้านในดินแดนทางภาคเหนือและภาคอีสาน แม้แต่บรรดาอดีตเจ้าเมืองบางส่วนก็อยู่เบื้องหลังความเคลื่อนไหวเหล่านี้

ในปี ๒๔๔๕ ได้มีการบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ว่า เกิดกบฏครั้งสำคัญบริเวณอีสานใต้ คือ **"กบฏผู้มีบุญ"** หรือ **"กบฏผีบุญ"** โดยใช้การแสดงหมอลำเป็นเครื่องมือในการกระจายข่าวเพื่อการก่อการ โดยบอกกล่าวชาวบ้านว่าบ้านเมืองจะดีขึ้นโดยผู้มีบุญที่มีบารมีจากการปฏิบัติธรรมจะมาปลดปล่อยชาวบ้าน และทำให้สังคมดีขึ้น **"บ้าน"** (อำนาจในชุมชน) จะมีอำนาจมากขึ้น และ **"เมือง"** (อำนาจจากส่วนกลาง) จะลดความสำคัญลง

ผู้นำชาวบ้านในการก่อกบฏครั้งนี้เคยเป็น **"พระป่า"** มาก่อน กลุ่มผู้นำจึงสามารถรวบรวมชาวบ้านได้กว่าห้าพันคน และนำกำลังเข้ายึดที่ทำการอำเภอ ประกาศไม่ขึ้นกับส่วนกลาง ไม่เสียภาษีรัชชูปการ แต่ต่อมา **"กบฏผู้มีบุญ"** ก็ถูกกองทหารจากส่วนกลางเข้าโจมตีและจับตัวผู้นำไปประหารชีวิต ทว่าหลังจากการก่อเกิดของ **"กบฏผู้มีบุญ"** ก็ยังมีกบฏย่อยๆ เกิดขึ้นหลายครั้งทางภาคเหนือและภาคอีสาน

สภาวะความไม่มีเสถียรภาพในส่วนภูมิภาคดำรงอยู่จนกระทั่งกรุงเทพฯ ได้สถาปนาอำนาจอย่างเบ็ดเสร็จในระยะต่อมา

ช่วงเวลาไล่เลี่ยกันกับการเกิดขึ้นของ **"กบฏผู้มีบุญ"** ได้เกิดกระแสศรัทธาอย่างมากต่อพระป่ารูปหนึ่ง นาม **"ครูบาศรีวิชัย"** ชาวบ้านเรียกว่า **"ตนบุญ"** หมายถึงผู้มีบุญที่สะสมมาจากอดีตชาติ ครูบาศรีวิชัยมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ธรรมะและฟื้นฟูพุทธศาสนา บูรณะวัดร้างหลายแห่งในภาคเหนือด้วยความร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้าน เช่น วัดพระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ วัดพระธาตุช่อแฮ จังหวัดแพร่

รัฐบาลในกรุงเทพฯ รู้สึกหวาดระแวงครูบาศรีวิชัยว่าจะมีพฤติกรรมฝักใฝ่การเมือง

และก่อกบฏ จึงส่งคนมาสอดส่องพฤติกรรม

ครูบาศรีวิชัยไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของมหาเถรสมาคมในเรื่องการบวชพระ โดยยึดถือประเพณีท้องถิ่นทางภาคเหนือ ความขัดแย้งดังกล่าวไม่ใช่เป็นแค่ความขัดแย้งในหมู่สงฆ์เท่านั้น หากเป็นความขัดแย้งระหว่างพลังอำนาจของรัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์กับพลังของชุมชนท้องถิ่นด้วย พลังหนึ่งต้องการรวบอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางเพื่อเอกภาพ และต่อสู้เพื่อเอกราชท่ามกลางการรุกรานของจักรวรรดินิยมตะวันตก ขณะที่อีกพลังหนึ่งต้องการความเป็นอิสระ และต้องการดำเนินชีวิตตามวิถีดั้งเดิมเช่นที่เคยทำกันมาในท้องถิ่น

ครูบาศรีวิชัยต้องการเป็นเพียงผู้นำทางศาสนา แต่กลุ่มชาวบ้านจำนวนหนึ่งต้องการให้เป็นพระเจ้าแผ่นดินผู้ทรงธรรม จึงปรากฏว่ามีประชาชนจำนวนมากติดตามครูบาศรีวิชัยเป็นขบวนใหญ่ทุกครั้งที่ครูบาศรีวิชัยถูกมหาเถระในกรุงเทพฯ สอบสวนกรณีบวชชาวบ้านผิดกฎหมายบ้านเมือง

กระนั้นครูบาศรีวิชัยก็เป็นที่เคารพนับถือของชาวเหนือจนกระทั่งทุกวันนี้

จากข้อมูลวิจัยของ ศ.ดร.ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ ดร.คริส เบเกอร์ พบว่า ในระหว่าง พ.ศ.๒๔๔๓ ถึง พ.ศ.๒๔๖๓ รัฐบาลมีรายได้จากภาษีรัชชูปการและค่าเช่านาสูงถึง ๑๕ ล้านบาท สร้างรายได้ให้กับรัฐบาลอย่างมหาศาล

ชาวนารายย่อยจำนวนมากเดือดร้อนจากภาษีและค่านา จึงเลี่ยงภาษีโดยการบุกเบิกที่ดินใหม่ๆ แต่ราชสำนักได้ใช้จ่ายเงินจำนวนมากในการสร้างพระราชวังจึงไม่สามารถลดภาษีและค่านา ชาวนาจำนวนมากเดือดร้อนและไม่สามารถชำระค่านาและภาษี จึงได้มีการถวายฎีกา ชาวนารายย่อยจำนวนมากถูกยึดที่นา และถูกห้ามไม่ให้ทำนาในที่ที่มีการค้างชำระอยู่ ชาวนาจำนวนมากจึงมีภาระหนี้สินเพิ่มขึ้น ชาวนาเหล่านี้ถูกเบียดขับกลายสภาพเป็นชาวนารับจ้างหรือชาวนาไร้ที่ทำกินในที่สุด

พระยาสุริยานุวัฒน์ ผู้ถือเป็นนักเศรษฐศาสตร์คนแรกของไทย ได้อธิบายถึงวงจรแห่งความยากจนของชาวนา โดยชี้สาเหตุไปที่การถูกเอารัดเอาเปรียบด้วยการกดราคาพืชผลและบ้างก็ให้จ่ายดอกเบี้ยแพง จึงไม่มีเงินลงทุนสร้างยุ้งฉางหรือใช้เทคโนโลยีการผลิตที่ดีกว่าเดิม ขณะที่รัฐบาลในยุคสมัยรัชกาลที่ ๖ ยังไม่เห็นความจำเป็นของการลงทุนทาง

เทคโนโลยีด้านการเกษตร

หนังสือ ***"ทรัพย์ศาสตร์"*** จึงถือเป็นตำราทางเศรษฐศาสตร์ฉบับแรกๆ ซึ่งเขียนโดยพระยาสุริยานุวัฒน์ ซึ่งสร้างความไม่พอพระราชหฤทัยของรัชกาลที่ ๖ และไม่ต้องการให้มีการเผยแพร่มากนัก เนื่องจากไม่ทรงยอมรับว่าชาวนายากจนและทุกข์ยาก เพราะอุดมการณ์แบบราชาชาตินิยมของรัชกาลที่ ๖ ได้สร้างภาพชาวนาให้สุขสบายภายใต้การปกครองของพระองค์

เบนจามิน เอ. บัทสัน นักประวัติศาสตร์ชื่อดังอีกท่านหนึ่ง ได้เขียนถึงความยุ่งยากและซับซ้อนในสมัยรัชกาลที่ ๖ ว่า[1]

"ทรงปฏิเสธการอภิเษกสมรสอยู่หลายปี และเมื่อตัดสินพระทัยแล้วก็ทรงมีปัญหายุ่งยากในชีวิตสมรส พระองค์ไม่ค่อยจะให้ความสนพระทัยกับพระบรมวงศานุวงศ์และเจ้านายขุนนางในระบบเดิมๆ ข้าราชสำนักที่แวดล้อมพระองค์ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชายซึ่งมีเบื้องหลังไม่แน่ชัด การที่พระองค์ทรงตั้งกองกำลังกึ่งทหารที่เรียกว่า "ทหารเสือป่า" ทำให้เกิดเป็นปฏิปักษ์กับกองทัพ ผลก็คือได้มีการวิพากษ์วิจารณ์พระเจ้าแผ่นดินกับแวดวงของพระองค์อย่างมาก ทำให้เกียรติภูมิของสถาบันกษัตริย์เสื่อมคลายลงอย่างมาก ... ปี พ.ศ.๒๔๕๕ และ ปี พ.ศ.๒๔๖๐ ได้มีฝ่ายตรงข้ามก่อการกบฏเพื่อล้มล้างราชบัลลังก์ "

การก่อการในปี พ.ศ.๒๔๕๔ หรือ **"กบฏ ร.ศ.๑๓๐"** มีบันทึกอยู่ในประวัติศาสตร์ชัดเจนว่า มีจุดมุ่งหมายเพื่อโค่นล้มระบอบกษัตริย์ แต่กระทำการไม่สำเร็จจึงกลายเป็น **"กบฏ"**

ส่วนการก่อการในปี พ.ศ.๒๔๕๙ ไม่ได้ถูกบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ไทย แต่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์อยู่ที่หอจดหมายเหตุการทูตอเมริกัน โดยระบุว่ามีการเตรียมจะยึดอำนาจโดยคณะทหารที่จบการศึกษาจากเยอรมัน เพื่อต่อต้านกษัตริย์และราชสำนักที่สนับสนุนสัมพันธมิตร ทหารคณะนี้มีความต้องการให้สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์เป็นกษัตริย์ แต่สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์ไม่ทรงเห็นด้วย จึงล้มเลิกแผนการดังกล่าวไป

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ นั้น มีปัญหาหนักทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจสะสมมาอย่างต่อ

---

1. เบนจามิน เอ.บัทสัน อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม

เนื่อง และได้เกิดปะทุเป็นวิกฤตการณ์ในสมัยรัชกาลที่ ๗

หนังสือพิมพ์ ***"บางกอกไทมส์"*** ซึ่งเป็นหนังสือแนวอนุรักษนิยม ได้วิจารณ์การบริหารงานสมัยรัชกาลที่ ๖ อย่างอ้อมๆ ว่า *"พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่เพิ่งเสด็จสวรรคตนั้น ไม่ได้ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินธรรมดา รัชสมัยของพระองค์เป็นปัญหาต่างๆ ให้นักประวัติศาสตร์ของประเทศนี้ได้ศึกษาและขบคิด"*

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ซึ่งตรงกับ พ.ศ. ๒๔๕๔ (ร.ศ.๑๓๐) ได้มีกลุ่มทหารยังเติร์กจำนวนมากรวมทั้งคนไทยที่มีความรู้และการศึกษาดี ได้คบคิดเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศให้เป็นประชาธิปไตย แต่ทำไม่สำเร็จ เพราะสมาชิกผู้ก่อการครั้งนั้นได้หักหลังกันเอง ความต้องการประชาธิปไตยของคนไทยในยุคนั้นจึงไม่สัมฤทธิผล ผู้ร่วมก่อการถูกจับกุมคุมขังตลอดชีวิตเป็นจำนวนมาก อาทิ

นายร้อยเอกขุนทวยหาญพิทักษ์ (เหล็ง ศรีจันทร์)

นายร้อยโทจรูญ ณ บางช้าง

นายร้อยตรีเจือ ศิลาอาส์น

ทั้งสามท่านอยู่ในฐานะผู้ริเริ่มจึงถูกตัดสินประหารชีวิตแล้วเปลี่ยนเป็นจำคุกตลอดชีวิต และยังมีผู้ร่วมก่อการในครั้งนั้นอีกจำนวนมากที่ถูกตัดสินจำคุกตลอดชีวิตแล้วลดโทษยังเหลือจำคุก ๒๐ ปี มีอีก ๒๐ คน แต่ต่อมาบรรดาผู้ก่อการเหล่านี้ก็ได้รับการนิรโทษกรรมด้วยการช่วยเหลือของคณะราษฎรในภายหลัง เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ของไทยว่า เรามักมีแนวโน้มที่จะปรองดองหรือประนีประนอมกันเสมอจะมีบางช่วงของประวัติศาสตร์การเมืองในยุคปัจจุบันที่เรามีการต่อสู้ช่วงชิงกันถึงเลือดถึงเนื้อ

นักประวัติศาสตร์บางคนมองว่า การสร้าง **"ดุสิตธานี"** ในสมัยรัชกาลที่ ๖ หรือการทดลองประชาธิปไตยในสยามเป็นครั้งแรก ถือว่าพระองค์ทรงเตรียมวางรากฐานเพื่อนำสยามไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย แต่นักประวัติศาสตร์บางคนวิเคราะห์ว่า เป็นเพียงของเล่นอย่างหนึ่งของราชสำนัก ที่ไม่อาจสรุปว่าเป็นการเตรียมการสู่ประชาธิปไตยหรือไม่

หากพิจารณาเหตุการณ์ประวัติศาสตร์อื่นๆ ก็จะได้พบข้อเท็จจริงบางประการที่ทำให้เราได้ข้อสรุปในช่วงปี ๒๔๖๔ คือ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) ได้มีหนังสือกราบบังคมทูลความว่า ขอให้ทรงฟื้นฟูรัฐมนตรีสภาขึ้นมาช่วยปรับปรุง และแก้ไขภาวะเสื่อมโทรมทางเศรษฐกิจของประเทศให้ดีขึ้น พร้อมทูลขอให้พระองค์ลงมาเป็นกษัตริย์

ภายใต้รัฐธรรมนูญ

แต่ทว่าไม่มีการตอบสนองใดๆ จากราชสำนักในเวลานั้น

ขณะที่รัชกาลที่ ๖ ได้ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ไว้ในหนังสือ ***"ความเป็นชาติโดยแท้จริง"*** โดย **"อัสวพาหุ"** ตอนหนึ่งว่า *"การที่ตัดสินว่าผู้ใดเป็นชาติได้โดยแท้จริงนั้น ต้องพิจารณาว่าผู้นั้นมีความจงรักภักดีต่อใคร ถ้าเขาจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม เขาจึงจะเป็นไทยแท้"*

นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง ***"พระราชาเป็นสง่าแห่งแว่นแคว้น"*** ตอนหนึ่งมีข้อความว่า *"ถ้าเมืองเราซึ่งมีพระมหากษัตริย์นั้น ถ้าจะเปลี่ยนเป็นรีปับลิคเล่าจะเป็นอย่างไร ข้าพเจ้าบอกได้คำเดียวว่าถ้าเวลานี้ไทยเป็นรีปับลิค พระเจ้าแผ่นดินอังกฤษคงจะไม่ได้ตั้งให้หัวหน้าคนไทยเป็นนายพลอังกฤษเป็นแน่"* การที่มีพระเจ้าแผ่นดินมีประโยชน์ดังนี้ และยังมีพระราชนิพนธ์ในรูปแบบเดียวกันอีกหลายแห่ง ย่อมชี้ให้เห็นถึงทัศนคติของพระองค์ว่า คนไทยยังไม่ควรหรือยังไม่พร้อมที่จะมีระบอบประชาธิปไตย

งานพระราชนิพนธ์หลายชิ้น มุ่งตอบโต้งานเขียนเผยแพร่ประชาธิปไตยของปัญญาชนสำคัญในยุคนั้น คือ **"เทียนวรรณ"**

ในช่วงปลายของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงต่อเนื่องมาถึงรัชกาลที่ ๖ มีปัญญาชนสยามอยู่คู่หนึ่งซึ่งมีอิทธิพลทางความคิดต่อสังคม และส่งผลต่อการเคลื่อนไหวเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองในเวลาต่อมา คือ **"เทียนวรรณ"** (ท.ว.ส. วรรณโก) กับ **"ก.ศ.ร. กุหลาบ"** (กุหลาบ ตฤษณานันท์) ทั้งสองท่านเป็นสามัญชนที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตก และเป็นผลิตผลของ **"ชนชั้นกลาง"** ที่ขยายใหญ่จากผลของการปฏิรูปในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทั้งสองท่านล้วนมีบทบาทอันเข้มแข็งในการเผยแพร่ความคิดประชาธิปไตย สิทธิเสรีภาพ รวมทั้งการปลุกเร้าลัทธิชาตินิยมให้เกิดขึ้นในหมู่คนรุ่นใหม่

"เทียนวรรณ" ถือเป็นต้นแบบของปัญญาชนนักหนังสือพิมพ์ที่กล้าแสดงความคิดเห็นของตัวเองโดยไม่เกรงกลัวอำนาจรัฐ จนกระทั่งต้องติดคุกอยู่ถึง ๑๗ ปี

เมื่อสิ้นรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับการพระราชทานรัฐธรรมนูญ แต่พระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ซึ่งเป็นเสนาบดีกระทรวงต่างๆ ได้ทรงทัดทานกันสุดเหวี่ยง จึงไม่สามารถพระราชทานรัฐธรรมนูญให้ประเทศสยามมีระบอบการปกครองเป็นประชาธิปไตยแบบอารยประเทศได้ เพราะสมัยนั้นพระบรมวงศานุวงศ์ชั้น

ผู้ใหญ่ได้ดำรงตำแหน่งสำคัญทางการเมืองและการทหารแทบทั้งสิ้น

ความเป็นกษัตริย์นักประชาธิปไตยของรัชกาลที่ ๗ จึงไม่อาจเปลี่ยนสยามให้เป็นประชาธิปไตยได้ ในขณะที่ประเทศอื่นๆ ล้วนแต่มีการเปลี่ยนแปลงไปหมดแล้ว

ในช่วงที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งยังทรงเป็นเจ้าฟ้าประชาธิปก ได้ทรงบันทึกถึงสถานการณ์ช่วงสุดท้ายของรัชกาลที่ ๖ ไว้ในปี ๒๔๖๙ ความว่า *"เมื่อใกล้ๆ สิ้นรัชกาล ประชาชนเริ่มหมดความเชื่อถือกษัตริย์ และปัญหาการสืบราชบัลลังก์เป็นเรื่องที่หลายคนวิตกกันอย่างมาก เจ้านายชั้นสูงพระองค์เดียวที่ทรงมีพระเกียรติยศอยู่บ้าง คือเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธ์ หลายๆ คนอยากเห็นราชบัลลังก์ตกแก่พระองค์ แต่ก็เป็นที่รู้กันดีว่าพระเจ้าแผ่นดินทรงรอคอยพระประสูติกาลของพระอัครชายา และถ้าทารกพระองค์นั้นไม่ใช่พระโอรส ราชบัลลังก์ก็จะตกแก่พระอนุชาของพระองค์ ซึ่งข้าพเจ้าเสียใจที่จะบอกว่า คนส่วนใหญ่ไม่เคยคิดถึง เพราะข้าพเจ้าเองนั้นเหมือนม้าดำ ไม่มีประสบการณ์ด้านการบริหารประเทศ"*

สถานการณ์ความยากลำบากทางเศรษฐกิจ เมื่อเสริมเข้ากับความขัดแย้งในหมู่ชนชั้นนำ ได้กลายเป็นเชื้อไฟอย่างดีสำหรับการปฏิวัติ ความพยายามในการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ก่อตัวมากว่า ๓ ชั่วอายุคน คือนับแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ แม้ความพยายามเหล่านั้นจะไม่ประสบผลสำเร็จ แต่ก็ได้ก่อให้เกิดการปฏิรูปในสังคมสยาม ในขณะที่กลุ่มพลังต่างๆ ในสังคมมีลักษณะประนีประนอมสูง จึงไม่มีการเสียเลือดเนื้อเช่นการเปลี่ยนแปลงในสังคมอื่นๆ

ทว่าสยามก็ไม่อาจหลีกหนีกฎธรรมชาติที่ย่อมมีการเปลี่ยนแปลง ยิ่งในสภาวะที่มีความฝืดเคืองทางการเงิน ความยากลำบากทางเศรษฐกิจ และความขัดแย้งภายในเสนาบดีสภา ย่อมนำไปสู่ปัญหาวิกฤตการณ์ทางการเมืองและการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ซึ่งก่อนการอภิวัฒน์ พ.ศ.๒๔๗๕ ประเทศสยามมีทั้งปัญหาวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและปัญหาความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งสภาวะทางเศรษฐกิจฝืดเคืองมักนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเสมอ

และสยามไม่อาจสามารถหลุดพ้นจากสัจธรรมข้อนี้ไปได้

ในระหว่างที่ซีกโลกตะวันตกประสบภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในช่วงต้นทศวรรษ พ.ศ.๒๔๗๓ สยามก็ประสบปัญหาหนี้สินและขาดดุลงบประมาณอย่างหนัก พร้อมกับ

ภาวะข้าวยากหมากแพง แต่สยามก็สามารถประคองตัวมาได้จากวิกฤตการณ์ จากทีมเศรษฐกิจของรัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์และผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศอย่าง เซอร์เอ็ดเวิร์ด คุก เป็นต้น อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ทางเศรษฐกิจก็ยังมีความผันผวนสูง เดือนมีนาคม พ.ศ.๒๔๗๔ รัฐบาลรัชกาลที่ ๗ ได้ตัดสินใจปรับลดเงินเดือนข้าราชการ ซึ่งเป็นสิ่งที่มิอาจหลีกเลี่ยงเพื่อแก้ปัญหาการขาดดุลงบประมาณที่สะสมมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๖

มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์เรื่องการเก็บภาษีเงินเดือนว่าไม่ยุติธรรม เพราะไม่มีตัวแทนของประชาชนในสภาร่วมตัดสินใจ มีบทความมากมายลงตีพิมพ์แสดงความไม่พอใจภาวะเศรษฐกิจในขณะนั้น อาทิ มีบทความลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์อิสระ เรียกร้องชนชั้นสูงให้นำเอาทรัพย์สินมาลงทุนในกิจการที่เกิดประโยชน์ แทนที่จะใช้ชีวิตอย่างฟุ่มเฟือยด้วยการนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศมาบั่นทอนเศรษฐกิจของชาติ

ผู้ที่รับภาระหนักจากภาษีเงินเดือนก็คือข้าราชการระดับกลาง และลูกจ้างบริษัทต่างชาติ ส่วนผู้ที่ไม่ได้รับผลกระทบเห็นจะเป็น **"พวกเจ้า"** รวมทั้งกลุ่มพ่อค้าที่ทำการค้ากับราชสำนัก

ปัญหาทางเศรษฐกิจไม่มีเรื่องไหนส่งผลกระทบต่อการเพิ่มเชื้อเพลิงแห่งการปฏิวัติมากเท่ากับการปลดข้าราชการจำนวนมากออกจากระบบ และการตัดลดงบประมาณกองทัพ รัฐบาลมีความจำเป็นที่จะต้องเข้มงวดทางการคลัง เพื่อแก้ปัญหาการขาดดุลงบประมาณจำนวนมหาศาลที่สะสมยาวนานตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๖

จากข้อมูลสถิติรายปีของสยาม กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ พบว่า ข้าราชการจำนวน ๘๖,๕๐๐ คน ถูกปรับให้ลดลงอย่างมากในช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์ท่ามกลางปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจและการเมือง และความเสื่อมถึงขีดสุดของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จนกระทั่งขุนนางคนสำคัญในสมัยพระพุทธเจ้าหลวงอย่างสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้เคยเอ่ยว่า *'เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์ (พระเจ้าอยู่หัว) ทรงได้รับมรดกน่าเศร้า เพราะพระราชวงศ์ตกต่ำ ราษฎรหมดความเคารพเชื่อถือ สมบัติเกือบหมดพระคลังรัฐบาลฉ้อฉล การบริหารราชการยุ่งเหยิง'*

ดร.เบนจามิน เอ. บัทสัน เขียนวิเคราะห์ไว้ในหนังสือ ***The End of the Absolute Monarchy in Siam*** ว่า *"ต้นปี ค.ศ.๑๙๓๑ (พ.ศ.๒๔๗๔) ได้มีการเพิ่มภาษีการนำเข้า*

สินค้าฟุ่มเฟือย และหนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ที่มีอิทธิพลได้แสดงความวิตกว่า วิกฤติเศรษฐกิจอาจนำไปสู่วิกฤติสังคม โดยแนะนำว่าควรเพิ่มภาษีผู้มีฐานะมั่งคั่งให้มากขึ้น ในเดือนมีนาคม รัฐบาลจึงตัดสินใจลดเงินเดือนข้าราชการทั้งหมด เพื่อรับมือปัญหาที่ยากลำบากในความพยายามที่จะลดการขาดดุลของปีงบประมาณ ซึ่งก่อนหน้านี้ได้ตกลงกันไว้ว่า วิธีนี้จะเป็นวิธีสุดท้ายที่จะนำมาใช้ถ้าจำเป็น สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตได้ทรงคัดค้านการลดเงินเดือนครั้งนี้ โดยทรงอ้างว่าสถานการณ์ยังไม่จำเป็นถึงเช่นนั้น เพราะผลร้ายของการลดเงินเดือนจะทำลายขวัญและกำลังใจข้าราชการ แต่คณะเสนาบดีได้ลงคะแนนเสียง ๗ ต่อ ๔ เห็นด้วยกับการลดเงินเดือน"

ดร.เบนจามิน เอ. บัทสัน ยังตั้งข้อสังเกตว่า ที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจชาวต่างชาติได้เสนอให้มีการจัดเก็บภาษีที่ดินเพื่อแก้ปัญหาการขาดดุลงบประมาณ แต่ไม่ได้รับการตอบสนอง เนื่องจากภาษีประเภทนี้กระทบต่อเชื้อพระวงศ์เป็นอันมาก รัฐบาลจึงนำเอาเงินแท่งออกมาขาย ซึ่งการตัดสินใจเช่นนั้นเป็นความผิดพลาดทางนโยบายอย่างยิ่ง

นอกจากนี้เศรษฐกิจโลกก็อยู่ในภาวะย่ำแย่ อังกฤษยกเลิกระบบอัตราแลกเปลี่ยนแบบเดิม ส่งผลกระทบต่อเงินบาทที่ผูกติดไว้กับค่าเงินปอนด์สเตอร์ลิงของอังกฤษ และเมื่ออังกฤษยกเลิกการใช้ทองคำเป็นมาตรฐานในระบบอัตราแลกเปลี่ยน เสนาบดีของสยามก็ได้มีการประชุมกันทันทีในวันรุ่งขึ้น และมีมติเป็นเอกฉันท์ตามข้อเสนอของกระทรวงพระคลังว่า สยามควรใช้ทองคำเป็นมาตรฐานในระบบอัตราแลกเปลี่ยน

การยึดมั่นถือมั่นในระบบอัตราแลกเปลี่ยนมาตรฐานทองคำของรัฐบาลในเวลานั้นถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักจากหอการค้านานาชาติและสถาบันการเงิน เกิดกระแสการถกเถียงในหมู่ผู้บริหารประเทศและที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจชาวต่างชาติ ถึงความจำเป็นในการลดค่าเงินบาท

อย่างไรก็ตาม ไม่มีข้อสรุปเกิดขึ้นในทางนโยบายว่าควรจะทำอย่างไร รัชกาลที่ ๗ ได้ทรงอนุมัติให้ตั้งคณะกรรมการขึ้นพิจารณาเรื่องดังกล่าว ประกอบด้วยขุนนางสยาม ๔ ท่าน ที่ปรึกษาชาวต่างประเทศ ๓ ท่าน คณะกรรมการชุดนี้มีกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ผู้มีความเห็นสนับสนุนการลดค่าเงินบาทเป็นประธาน

คณะกรรมการมีความเห็นร่วมกันว่า สยามควรเลิกใช้ระบบมาตรฐานทองคำ และเสนอให้ลดค่าเงินมาอยู่ที่ ๑๑ บาทต่อปอนด์สเตอร์ลิง โดยก่อนหน้านี้เงินบาทเคยแข็งขึ้น

ไปแตะระดับ ๘.๓ บาทต่อปอนด์ และจากปัญหาวิกฤติค่าเงินปอนด์จนอังกฤษต้องตัดสินใจออกจากระบบมาตรฐานทองคำ สมาชิกของกรรมการชุดนี้สองท่านมีความเห็นว่า ควรลดค่าเงินมากกว่านี้ คือให้ลดลงไปที่ระดับ ๑๓ บาทต่อปอนด์ ได้แก่ หม่อมเจ้าสิทธิพร และพระยาอินทรมนตรี (เอฟ. เอช. กาล์ย)

ผลสุดท้ายได้ตัดสินใจลดค่าเงินมาอยู่ที่ ๑๑ บาทต่อดอลลาร์ การลดค่าเงินในครั้งนั้นส่งผลดีต่อเกษตรกรและการผลิตข้าวเพื่อส่งออก เพราะก่อนหน้าการลดค่าเงิน รายได้โดยเฉลี่ยของชาวนาสยามลดลงกว่า ๖๐ เปอร์เซ็นต์ เมื่อรายได้ลดลงมากขนาดนั้น ย่อมทำให้การค้าหยุดชะงัก เนื่องจากชาวนาไม่มีกำลังซื้อ ชาวนาจำนวนไม่น้อยมีหนี้สินล้นพ้นตัว คิดจะขายที่ดินใช้หนี้ก็ทำไม่ได้เพราะราคาที่ดินตกต่ำลงกว่า ๖ เท่า จะใช้ที่ดินทำนาก็ไม่ได้กำไรเท่าที่ควรเพราะราคาข้าวตกต่ำ ความทุกข์ยากทางเศรษฐกิจมีให้เห็นโดยทั่วไปในเขตชนบทของสยาม ทองคำถูกระดมเข้ากรุงเทพฯ เพื่อส่งออกต่างประเทศ

การลดค่าเงินบาททำให้รายได้ชาวนากระเตื้องขึ้น แต่กลับสร้างปัญหาอีกด้านหนึ่งก็คือ ค่าครองชีพปรับตัวสูงขึ้น โดยเฉพาะข้าราชการและชนชั้นกลางยังได้รับผลกระทบมากเป็นพิเศษ

นอกจากปัญหาเรื่องค่าเงินบาทแล้ว ปัญหาการขาดดุลงบประมาณจำนวนมหาศาลกลายเป็นปมปัญหาเศรษฐกิจที่สำคัญ นำมาสู่ความขัดแย้งอย่างรุนแรงในหมู่ขุนนางชั้นสูงซึ่งส่วนใหญ่เป็นพระบรมวงศานุวงศ์ ปัญหาทางเศรษฐกิจก็ขยายวงสู่ความขัดแย้งทางการเมือง อันนำมาสู่การลาออกของสมาชิกคนสำคัญในคณะเสนาบดีและอภิรัฐมนตรีในเวลาต่อมา

เสนาบดีที่ลาออกไปถูกตั้งข้อสงสัยว่า เป็นผู้ให้การสนับสนุนต่อการอภิวัฒน์ พ.ศ. ๒๔๗๕ อย่างลับๆ แต่ไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจน ขณะที่พระองค์เจ้าบวรเดชผู้ที่รัฐบาลยุคนั้นสงสัยว่าจะเป็นหัวหน้าคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง กลับกลายเป็นหัวหน้าคณะผู้ต่อต้านการเปลี่ยนแปลงการปกครองเสียเอง แต่กระทำการไม่สำเร็จจึงกลายเป็น **"กบฏบวรเดช"**

คู่ความขัดแย้งสำคัญเห็นจะได้แก่พระองค์เจ้าบวรเดช เสนาบดีกระทรวงกลาโหม กับ พระยาโกมารกุลมนตรี เสนาบดีกระทรวงการคลัง นอกจากนี้ เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์

และกระทรวงคมนาคมยังมีปัญหาขัดแย้งกับกระทรวงกลาโหมหลายเรื่อง เช่น ปัญหาเรื่องควรจะรวมหรือแยกการบินทหารและการบินพลเรือนออกจากกัน และใครควรจะคุมกิจการการบินของชาติ

งบก่อสร้างทางการทหารจำนวนมากไม่ได้นำเสนอตามขั้นตอน นำมาสู่ความยุ่งยากต่อการจัดสรรงบประมาณ

ปัญหาความขัดแย้งได้มาถึงจุดเดือดในเดือนมิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๔ หนึ่งปีก่อนการปฏิวัติ ความขัดแย้งยังคงวนเวียนเกี่ยวข้องอยู่กับการจัดการงบประมาณ พระองค์เจ้าบวรเดช เสนาบดีกระทรวงกลาโหม เสนอขอขึ้นเงินเดือนให้นายทหาร ๓๒๒ นาย เสนาบดีกระทรวงการคลังแสดงจุดยืนคัดค้านในส่วนของนายทหารที่ขึ้นเงินเดือนโดยชั้นยศเท่าเดิม ซึ่งมีอยู่ ๙๑ นาย จากทั้งหมด ๓๒๒ นาย

กระทรวงกลาโหมยืนยันข้อเสนอตัวเอง ทำให้กระทรวงต่างๆ ต้องการจะทำอย่างเดียวกันบ้าง ด้วยสถานะทางการคลังเวลานั้นไม่อาจตอบสนองข้อเสนอของเหล่าเสนาบดีได้ ในที่สุดจึงมีการลงมติ ปรากฏว่าผลออกมาให้ยกเลิกการขึ้นเงินเดือนตามข้อเสนอของกรมพระยาดำรงราชานุภาพ

พระองค์เจ้าบวรเดชยื่นใบลาออกในวันที่ ๓ มิถุนายน ๒๔๗๔ เพื่อแสดงความไม่พอใจต่อการตัดสินใจดังกล่าว และแสดงความรับผิดชอบต่อผู้ใต้บังคับบัญชา

ต่อมา ที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจชาวต่างชาติอย่างนายฮอล แพทช์ และเสนาบดีกระทรวงการคลัง ก็ลาออกหลังจากประสบความล้มเหลวในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ อย่างไรก็ตาม มาตรการของรัฐบาลใช่ว่าจะไม่เป็นผลดีต่อสถานการณ์เอาเสียเลย เพียงแต่ผลของมันช้ากว่าความอดทนของผู้คนที่ต้องการจะเห็นความเปลี่ยนแปลง

เมื่อเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของมวลชนพร้อมกับความจำเป็นในการแก้ปัญหาความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจแล้ว เราจะเข้าใจว่า ทำไมเค้าโครงการเศรษฐกิจ (สมุดปกเหลือง) ที่นำเสนอโดยรัฐบุรุษปรีดี จึงมีรายละเอียดอย่างที่จะได้ขยายความต่อไป

การกำเนิดของเค้าโครงการเศรษฐกิจสมุดปกเหลืองนั้น เป็นเพราะท่านปรีดีมีความเชื่อมั่นว่า ประชาธิปไตยทางการเมืองไม่สามารถเกิดขึ้นได้หากไม่มีประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ดังนั้น แนวความคิดของท่านในเรื่องประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ จึงถูกผลักดัน

ในนโยบายและกฎหมายทางเศรษฐกิจต่างๆ เค้าโครงการเศรษฐกิจจึงให้ความสำคัญกับประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ โดยสร้างกลไกให้เกิดสิ่งนี้ขึ้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าความคิดทางเศรษฐกิจเรื่องประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ นับเป็นความจริงในทุกยุคทุกสมัย เพราะประชาธิปไตยทางการเมืองไม่อาจเกิดขึ้นได้ หากประเทศไม่มีประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ

ท่านปรีดีได้พยายามผลักดันเค้าโครงการเศรษฐกิจจากมันสมองของท่านเพื่อให้เกิดประชาธิปไตย ความก้าวหน้าและความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ โดยขยายความคำว่าประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจว่า หมายถึงราษฎรส่วนมากของสังคมต้องไม่ตกเป็นทาสของคนจำนวนน้อยที่อาศัยอำนาจผูกขาดเศรษฐกิจของสังคม ราษฎรทั้งปวงต้องร่วมมือกันฉันพี่น้อง ออกแรงกายแรงสมองตามความสามารถเพื่อผลิตสิ่งอุปโภคบริโภคให้สมบูรณ์ แต่ละคนย่อมได้รับผลด้วยความเป็นธรรมตามส่วนแรงงานทางกายหรือสมองที่ตนได้กระทำ ผู้ใดออกแรงงานมากก็ได้มาก ผู้ใดออกแรงงานน้อยก็ได้น้อย

เจตนารมณ์ของเค้าโครงการเศรษฐกิจของท่านปรีดีก็คือ ต้องการเปิดโอกาสและปูทางให้สามัญชนเข้ามามีสิทธิมีส่วนในการจัดการเศรษฐกิจตั้งแต่ระดับชุมชนจนถึงระดับชาติ ที่สำคัญ ต้องทำให้ประเทศมีเอกราชทางเศรษฐกิจ

ท่านปรีดีเคยกล่าวว่า **"การอภิวัฒน์"** ทุกอย่างย่อมมาจากการขูดรีดทางเศรษฐกิจเป็นเบื้องต้น การเอารัดเอาเปรียบยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทย การอภิวัฒน์จึงเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องและมีพลวัต เพื่อทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิต เราจึงเห็นกระแสธารประวัติศาสตร์ที่ขับเคลื่อนไปข้างหน้าด้วยความขัดแย้งเสมอ และเราคาดหวังว่าจะได้สิ่งใหม่ที่ดีกว่า อันเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการอภิวัฒน์

การอภิวัฒน์ต้องอยู่บนรากฐานของความถูกต้องชอบธรรม

ในทางการเมืองต้องมีประชาธิปไตยที่แท้จริง

ในทางเศรษฐกิจต้องมีเศรษฐธรรม

ในทางสังคมต้องมีความสงบสุขและเป็นธรรม

อุดมการณ์ที่ก่อตัวมาอย่างต่อเนื่องเพื่อเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองให้ดีขึ้น เมื่อเสริมด้วยปัญหารุมเร้าทั้งเศรษฐกิจและการเมือง กลายเป็นเชื้อเพลิงอย่างดีของการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงบ้านเมือง

ในที่สุด จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มา

เป็นระบอบประชาธิปไตย โดยมีกษัตริย์ทรงเป็นพระประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๕

การได้มาซึ่งระบอบประชาธิปไตยของไทย ผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งก็คือท่านปรีดี พนมยงค์

ตลอดชีวิตของท่านนับตั้งแต่เป็นนักศึกษา ท่านได้พยายามต่อสู้เพื่อความเสมอภาค เพื่อสิทธิเพื่อเสียงของราษฎรอย่างแท้จริง

ท่านปรีดี พนมยงค์ คือมันสมองของคณะราษฎร

คือสามัญชนผู้เป็น **"บิดาแห่งระบอบประชาธิปไตยของไทย"**

ขณะที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นกษัตริย์ผู้ทำให้การเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นประชาธิปไตยเป็นไปอย่างสันติวิธี

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปี ๒๔๗๕ ย่อมไม่สัมฤทธิผลหากไม่มีคณะผู้ก่อการฯ ชุดแรกจำนวน ๑๐๒ ท่าน ผู้กล้าหาญ เสียสละ เสี่ยงชีวิตเพื่อจุดประกายการเปลี่ยนแปลง

ในบรรดาสี่ทหารเสือประชาธิปไตยอันประกอบไปด้วย นายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา พันเอกพระยาทรงสุรเดช พันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ พันโทพระประศาสน์พิทยายุทธ โดยผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการวางแผนเพื่อยึดอำนาจจนประสบผลสำเร็จก็คือ นายพันเอกพระยาทรงสุรเดช (เทพ พันธุมเสน) ท่านผู้นี้ได้รับการศึกษาวิชาการทหารมาจากประเทศเยอรมัน

เช่นเดียวกับนายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) หัวหน้าคณะราษฎรนั่นเอง

ด้วยในช่วงวัยปฐมวัยนั้น
"เด็กชายปรีดี" ได้รับการศึกษา
แบบธรรมเนียมไทย
วัดยังคงเป็นศูนย์กลางของกิจกรรม
ทั้งหลายรวมทั้งการศึกษา
ท่านปรีดีจึงได้รับอิทธิพลจากคำสอน
ทางพุทธศาสนา
ไม่ต่างจากเด็กไทยในท้องถิ่นชนบทสมัยนั้น
และจากประสบการณ์ในการทำนาของท่าน
ยิ่งตอกย้ำถึงความคิดในการก่อการเพื่อ
เปลี่ยนแปลงการปกครอง
เพื่อให้มีสภาผู้แทนเป็นปากเสียงให้ราษฎร
แม้ภายหลังท่านปรีดีจะมีฐานะ
เป็นชนชั้นปกครอง
ก็ไม่ได้หลงลืมจิตสำนึกอภิวัฒน์ในวัยเยาว์

บทที่ ๒

คือรัฐบุรุษผู้อภิวัฒน์

ย้อนกลับไปเมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๔๒ ที่ประชุมสมัยสามัญขององค์การยูเนสโก สหประชาชาติ ได้มีมติประกาศให้สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส เป็นบุคคลสำคัญของโลก

ลูกชาวนาแห่งกรุงศรีอยุธยา **"ปรีดี พนมยงค์"** เกิดเมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๔๓ บนแพด้านใต้คูเมืองอยุธยา ราชธานีเก่าแห่งสยาม ท่านเป็นบุตรชายคนโตของนายเสียงกับนางลูกจันทร์ เป็นบุตรคนที่สองในบรรดาบุตรทั้งหมด ๖ คน ได้แก่ นางธราทรพิทักษ์ (เก็บ) นายปรีดี นายหลุย นางนิติทัณฑ์ประภาศ (ชื่น) นางเนื่อง ลิมปินันท์ และนายถนอม

หากย้อนดูชาติกำเนิดต้นตระกูลจากเอกสารที่ท่านปรีดีได้รวบรวมศึกษาขึ้นในปี ๒๕๒๕ ขณะอาศัยอยู่ ณ ชานกรุงปารีส ย่อมทราบถึงความเป็นมาของชาติกำเนิดของรัฐบุรุษท่านนี้อย่างละเอียด

ท่านปรีดีได้เริ่มเขียนบันทึกไว้ว่า บริเวณฝั่งเหนือของคลองห่างจากมุมกำแพงพระราชวังโบราณ (จังหวัดพระนครศรีอยุธยา) ด้านตะวันตกประมาณเกือบ ๑ กิโลเมตร มีวัดหนึ่งตั้งอยู่ ผู้เฒ่าได้เล่าสืบทอดต่อๆ กันมาว่า พระนมแห่งพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่งในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นผู้สร้าง เมื่อพระนมประยงค์หรือพนมยงค์ได้สร้างวัดนั้น

แล้วเสร็จ ได้ไปนมัสการพระพุทธบาทและพระพุทธฉายแขวงเมืองสระบุรี แล้วได้สถาปนาพระเจดีย์องค์หนึ่งเป็นพุทธบูชาบนยอดเขาหนึ่งซึ่งอยู่ทิศใต้ของเขาพระฉาย ประมาณ ๑๐ กิโลเมตร ราษฎรจึงเรียกเขานั้นว่า **"เขาพระนมประยงค์"** (กาลล่วงเลยมาช้านานจึงมีบางคนเขียนเขานั้นว่า **"พนมยงค์"**)

พระนมประยงค์ หรือ พนมยงค์ ตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ บริเวณฝั่งใต้คลองเมือง ตรงข้ามวัดพนมยงค์ เมื่อกาลล่วงเลยมาเนิ่นนาน ผู้สืบสายจากท่านไม่อาจลำดับวงศ์ญาติถอยหลังขึ้นไปหลายชั่วคน แต่มีสิ่งผูกพันอยู่อย่างหนึ่ง คือผู้สืบสายเหล่านั้น แม้จะอพยพไปตั้งภูมิลำเนาห่างไกลก็ได้กลับมาทำบุญ ณ วัดนั้นตามโอกาส โดยเฉพาะที่ดินซึ่งเรือนของพระนมประยงค์ปลูกอยู่เป็นมฤดกตกทอดมาหลายชั่วอายุคน จนถึง **"นายเกริ่น"** ซึ่งเกิด ณ ที่นั้นในระหว่างที่กองทัพแห่งกษัตริย์พม่ารุกรานกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ.๒๓๑๐

เมื่อนายเกริ่นมีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ได้อุปสมบทจำพรรษาอยู่ที่วัดนั้นเป็นเวลา ๑๐ พรรษา กระทั่งเป็นสมภารแล้วลาสิกขาบทเป็นฆราวาส นายเกริ่นลาสิกขาบทแล้วแต่งงานกับ **"แก้ว"** บุตรีของหัวหน้าคณะปี่พาทย์ตำบลสวนพริก มีบุตรี ๔ คน คือ ปิ่น บุญมา ทรัพย์ อ้น โดยปิ่นแต่งงานกับ **"ก๊ก แซ่ตั้ง"** มีบุตรชาย ๒ คน คือ **"เกิด"** และ **"ตั้ว"** ทายาทสืบต่อมาได้แยกย้ายภูมิลำเนาจากบ้านเดิม จึงมีนามสกุลต่างๆ กันตามที่ทางการตั้งให้ แต่มีทายาทสาขาหนึ่งที่มีนามสกุลว่า **"พนมยงค์"**

นายก๊ก แซ่ตั้ง ซึ่งเป็นบรรพบุรุษฝ่ายชายของสกุลพนมยงค์ เกิดเมื่อ พ.ศ.๒๓๓๔ ที่หมู่บ้านเอ้ตัง แขวงเห่งไฮ้ ตามบันทึกของบรรพบุรุษได้เล่าให้ฟังเพิ่มเติม ประกอบด้วยอาศัยเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับ **"เฮง"** ปู่ของ **"ก๊ก"** เป็นดังต่อไปนี้

"เฮง" ได้เข้ามาเมืองไทยในรัชสมัยของพระเจ้าที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ เมื่อกษัตริย์พม่าได้ส่งกองทัพมารุกรานอาณาจักรไทย พระมหากษัตริย์ไทยได้มีพระราชบัญชาให้เจ้าหน้าที่รวบรวมราษฎรจำนวนหนึ่งเข้าไปรักษาป้องกันกำแพงกรุง โอกาสนั้นมีชาวจีนจำนวนหนึ่งซึ่งรวมทั้งนายเฮงได้อาสาเข้าร่วมกับราษฎรไทยในการนั้น ร่วมกับพระยาตาก

ในประวัติศาสตร์มีการบันทึกไว้ว่า ฝ่ายไทยไม่มีหน่วยต้านทานนอกกำแพงเมืองเหลืออยู่เลย พระยาตากจึงชักชวนทหารไทยจีนภายใต้การบังคับบัญชาของตนฝ่าล้อมพม่า เพื่อรวบรวมราษฎรไทยในชนบทและหัวเมืองตะวันออก จัดตั้งเป็นกองทัพราษฎรขึ้นใหม่เพื่อกอบกู้เอกราช

ฝ่ายครอบครัวของนายเฮงในประเทศจีน ไม่ได้รับข่าวคราวจากนายเฮงเป็นเวลาหลายปี เพราะภายหลังจากกรุงแตก การเดินเรือสำเภาระหว่างเขตแต้จิ๋วกับเมืองไทยได้หยุดชะงักชั่วคราว

มารดาของนายเฮงได้ฝากจดหมายมากับนายเรือ เพื่อถวายพระเจ้ากรุงธนบุรีฉบับหนึ่ง แสดงความชื่นชมยินดีในการที่ได้ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ของสยาม และได้ถามข่าวคราวของนายเฮง พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงโปรดเกล้าฯ ให้ตอบไปว่า นายเฮงได้สิ้นชีพในการรับใช้พระองค์ต่อสู้กับศัตรูของชาติเสียแล้ว

นายเฮงมีบุตรชายคนหนึ่งชื่อ **"เส็ง"** ซึ่งเกิดในประเทศจีน มารดาของนายเฮงตั้งใจไว้ว่า เมื่อนายเส็งเป็นหนุ่มพอสมควรก็จะให้เดินทางมาประเทศสยามเพื่อรับใช้พระเจ้ากรุงธนบุรี แต่ต่อมาเกิดมีการเปลี่ยนราชวงศ์ใหม่ในประเทศไทย นายเส็งจึงมิได้เข้ามาในประเทศไทย โดยทำมาหากินทางกสิกรรมในประเทศจีนต่อไป นายเส็งได้แต่งงานมีบุตรหลายคน คนหนึ่งเป็นชายชื่อ **"ก๊ก"**

เมื่อนายก๊กมีอายุ ๒๐ ปีเศษ การทำมาหากินของบิดามารดาในประเทศจีนฝืดเคืองมาก บิดามารดานายก๊กจึงให้นายก๊กเดินทางเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร

นายก๊กมีความรู้ในการทำแป้งข้าวหมัก ทำขนมแบบจีน ทำเต้าหู้และเต้าเจี้ยว จึงได้เอาเงินพดด้วง ๑ ตำลึง ที่ติดตัวมาออกจำหน่ายเพื่อได้เงินและเบี้ยไปใช้เป็นทุนในการทำแป้งข้าวหมักและทำข้าวหมักจำหน่าย ปรากฏว่าจำหน่ายได้มากขึ้นเป็นลำดับ ฐานะนายก๊กจึงเปลี่ยนจากผู้มีทุนน้อยกลายเป็นนายทุนขนาดกลางของหัวเมือง

อาจกล่าวได้ว่า ต้นตระกูล **"พนมยงค์"** เริ่มเข้ามาตั้งรกรากอย่างจริงจังที่อยุธยาในสมัยรัชกาลที่ ๒

เมื่อนายก๊กมีฐานะเป็นนายทุนขนาดกลาง ต่อมาได้แต่งงานกับ **"ปิ่น"** บุตรีของนายเกริ่น นายก๊กและนางปิ่นได้ร่วมกันขยายการค้า ซึ่งทั้งสองฝ่ายเคยทำมาแต่ก่อนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น คือมีการทำขนมจีนแบบไทย อีกทั้งปรุงแต่งขนมขึ้นใหม่อีกหลายแบบ

ต่อมานายก๊กได้ถึงแก่กรรมในวัยชรา นางปิ่นจึงได้จัดการฌาปนกิจศพนายก๊กตามประเพณีไทย แล้วส่งอัฐิและอังคารมาบรรจุไว้ในสุสานใกล้บ้านของนายก๊ก ต่อมาอีกไม่นานนางปิ่นก็ถึงแก่กรรม

นายก๊กนางปิ่นมีบุตรชาย ๒ คน คือ **"นายเกิด"** กับ **"นายตั้ว"**

"นายเกิด" คือ ปู่ของ **"ท่านปรีดี"**

ท่านปรีดีได้เล่าถึงประวัติความเป็นมาของปู่และย่าของท่านอย่างละเอียดว่า นายเกิดแต่งงานแล้วยังคงอยู่ที่บ้านหน้าวัดพนมยงค์ และรับมรดกที่บ้านนั้นสืบต่อมา ส่วนนายตั้วเมื่อแต่งงานแล้ว ได้ย้ายไปตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างจากบ้านหน้าวัดพนมยงค์ประมาณ ๔๐๐ เมตร

นายเกิดได้เกิดในรัชกาลที่ ๓ เมื่ออายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ได้อุปสมบทจำพรรษาอยู่วัดพนมยงค์ ๑ พรรษา แล้วลาสิกขาบทเป็นฆราวาสช่วยเหลือบิดามารดาในการทำมาหากิน ต่อมานายเกิดได้แต่งงานกับ **"คุ้ม"** บุตรีของผู้ประกอบการค้าขายที่ตำบลพระงาม แขวงเมืองวิเศษชัยชาญ (บัดนี้เป็นอำเภอวิเศษชัยชาญ)

นายเกิดได้ถึงแก่กรรมในวัยชรา เมื่อฌาปนกิจศพแล้ว นางคุ้มและบุตรได้จัดสร้างเก๋งจีนเล็กๆ ไว้ที่ข้างกำแพงโบสถ์วัดพนมยงค์ แล้วบรรจุอัฐิและอังคารไว้ในเก๋งนั้น

นายเกิดนางคุ้มมีบุตร ๘ คน คือ นางแฟง นายฮวด นายชุน นางสาวง้วย นายฉาย นายฮ้อ นายเสียง นางบุญช่วย

บุตรชายนายเกิดและนางคุ้ม ซึ่งแต่งงานแล้วแยกครอบครัวไปตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ ตำบลหรือจังหวัดอื่น คือ **"นายฮวด"** ได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้วัดเชิง นายชุนตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้วัดสามวิหาร ต่อมาย้ายไปอยู่หน้าวัดมณฑป นายฉายย้ายไปอยู่ที่ตำบลปากน้ำบางพุดซา จังหวัดสิงห์บุรี นายฮ้อย้ายไปอยู่ที่เกาะลอยใกล้วัดสะพานเกลือ

บุตรหญิงของนายเกิด นางคุ้ม ซึ่งแต่งงานแล้วมีแพหอซึ่งฝ่ายชายจัดหาให้ และจอดอยู่ที่บ้านหน้าวัดพนมยงค์ คือ นางแฟง ๑ หลัง และนางบุญช่วย ๑ หลัง

นายเสียงได้ไปทำป่าไม้และทำนาในอำเภออื่น แต่ครอบครัวยังคงอยู่ที่บ้านเดิม

ส่วนนางสาวง้อยมิได้แต่งงาน พี่น้องจึงตกลงให้เป็นผู้รับมรดกที่บ้านร่วมกับนายเสียง และดำเนินวิสาหกิจของบิดามารดาต่อไป

ย้อนกลับมาที่ **"นายเสียง"** ซึ่งเกิดเมื่อ พ.ศ.๒๔๐๙ ได้ศึกษาภาษาไทยกับภาษาบาลีที่วัดศาลาปูน กระทั่งอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุจำพรรษา ณ วัดพนมยงค์ ๓ พรรษา จนเมื่อลาสิกขาบทเป็นฆราวาส ก็ได้แต่งงานกับ **"ลูกจันทร์"** บุตรีหลวงพาณิชย์พัฒนาการ และนางพาณิชย์พัฒนาการ

ภายหลังการแต่งงาน มีผู้แนะนำให้นายเสียงสมัครเข้าทำราชการเพราะมีพื้นความรู้

ทางหนังสือพอสมควร ต่อมานายเสียงได้ไปทำป่าไม้ในบริเวณพระพุทธบาท ซึ่งขณะนั้นกำลังมีไข้จับสั่นระบาด และนายเสียงก็ไม่สามารถต้านทานต่อโรคนั้นได้ จึงต้องเลิกกิจการป่าไม้ไปด้วยการขาดทุนพอประมาณ

ต่อมานายเสียงกับนางลูกจันทร์ได้ไปทำนาที่ตำบลท่าหลวง แต่เนื่องจากฝนแล้งติดๆ กัน ๒ ปี การทำนาไม่ได้ผลต้องเป็นลูกหนี้ผู้อื่นจึงเลิกทำนา ก่อนจะหักร้างถางพงที่ว่างเปล่า ณ ตำบลอู่ตะเภา ในสมัยที่ทุ่งบริเวณนั้นมีช้างป่าก่อนที่ทางราชการจัดตั้งอำเภออุทัยน้อย ในระหว่างอยู่ที่ชนบทนั้น นายเสียงได้มีภรรยาอีกคนหนึ่งชื่อ **"ปุ้ย"**

นายเสียงมีบุตรกับนางลูกจันทร์ ๖ คน คือ นางธราทรพิทักษ์ นายปรีดี นายหลุย นางนิติทัณฑ์ประภาศ นางเนื่อง ลิมปินันท์ นายถนอม

ท่านปรีดีเริ่มศึกษาหนังสือไทย ณ ตำบลท่าวาสุกรี ที่โรงเรียนบ้านครูแสง แล้วย้ายไปศึกษาต่อที่อำเภอท่าเรือบ้านหลวงปราณี (เปี่ยม) อ่านออกเขียนได้แล้วจึงเข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนวัดรวก

ในช่วงปฐมวัยนั้น เด็กชายปรีดีได้รับการศึกษาแบบธรรมเนียมไทย วัดยังคงเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทั้งหลายรวมทั้งการศึกษา ปรีดีได้รับอิทธิพลจากคำสอนทางพุทธศาสนาไม่ต่างจากเด็กไทยในท้องถิ่นชนบทสมัยนั้น

ท่านปรีดีได้เขียนไว้ในหนังสือ ***"ชีวิตผันผวนของข้าพเจ้า"*** และ ***"๒๑ ปีที่ลี้ภัยในจีน"*** ไว้อย่างน่าสนใจว่า *"ในปี พ.ศ.๒๔๕๔ ข้าพเจ้าอายุได้ ๑๑ ปี ได้เห็นการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันและเด่นชัดในเรื่องวัฒนธรรมของชาวจีนโพ้นทะเลและลูกหลานชาวจีนในเมืองไทย ซึ่งเป็นประชากรจำนวนประมาณร้อยละ ๒๕ ของประชากรทั้งประเทศ สิ่งนั้นคือการที่ชายจีนทุกคนตัดผมเปียทิ้ง ทั้งๆ ที่ได้ไว้เปียมาเป็นเวลาหลายศตวรรษ เขาต่างอธิบายถึงเหตุผลของการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่นี้ต่อประชาชนในประเทศที่พวกเขามาอาศัยอยู่ว่า ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสมัยก่อน ซึ่งเป็นผู้กำหนดให้ไว้ผมเปียที่ไม่น่าดูนี้ ได้ถูกล้มล้างไปแล้ว โดยการอภิวัฒน์เปลี่ยนแปลงการปกครองอันมี ดร.ซุนยัดเซ็น เป็นผู้นำ และเป็นผู้แนะนำให้ชาวจีนทุกคนเปลี่ยนทรงผมใหม่เป็นทรงสั้นตามแบบชาวยุโรป ทั้งนี้ชาวจีนจะได้ไม่ถูกชาวต่างชาติล้อเลียนว่า มีหางที่หัว"*

อีกเหตุการณ์ที่ส่งผลต่อความคิดและจิตสำนึกทางการเมืองของท่านเป็นอย่างมาก คือ **"กบฏ ร.ศ.๑๓๐"** นำโดย นายแพทย์เหลิง ศรีจันทร์ หรือขุนทวยหาญพิทักษ์ โดยท่าน

ปรีดีได้เล่าไว้ในหนังสือ ***"ชีวิตผันผวนของข้าพเจ้า"*** ความว่า *"ต่อมาปลายปี ร.ศ.๑๓๐ ก็มีข่าวแพร่ไปถึงบ้านข้าพเจ้าที่อยุธยาว่า นายทหารจำนวนหนึ่งกับพลเรือนอีกบางคนได้เตรียมการเปลี่ยนแปลงการปกครองระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เพื่อให้มีการปกครองแบบกษัตริย์ภายใต้กฎหมาย แต่ยังไม่ทันลงมือกระทำก็ถูกรัฐบาลจับกุมส่งศาลพิเศษพิจารณาตัดสินลงโทษขนาดหนัก ข้าพเจ้าสนใจข่าวนี้มากเพราะเห็นว่าเมืองไทยก็มีคณะ ร.ศ.๑๓๐ รักชาติ กล้าหาญ เตรียมการเลิกระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หากแต่มีคนหนึ่งในคณะนั้นทรยศนำความไปแจ้งแก่รัฐบาล ข้าพเจ้าได้พยายามสอบถามแก่ผู้รู้เรื่องเพื่อทราบเรื่องของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ด้วยความเห็นใจมาก"*

เด็กบ้านนอกวัย ๑๑ ขวบ สนใจปัญหาบ้านเมือง และมีความเห็นใจต่อคณะผู้ก่อการ ร.ศ.๑๓๐ ย่อมไม่ธรรมดา และนี่ย่อมไม่อาจเกิดขึ้นโดยไม่มีเหตุปัจจัยเกื้อหนุน

ประการหนึ่ง ท่านปรีดีเป็นคนช่างสังเกต ช่างคิดวิเคราะห์ และมีจิตใจรักความเป็นธรรมยิ่ง

ประการต่อมา ท่านปรีดีได้ครูดี ครูคนแรกก็คือ **"พ่อเสียง"** ที่แม้มีฐานะยากจนแต่ก็ส่งเสียให้ลูกได้เรียนหนังสืออย่างเต็มที่ นอกจากนี้ยังมีพระยาไชยวิชิตสิทธิสาตรา ญาติฝ่ายบิดาได้เล่าให้ฟังถึงระบบการเมืองแบบผู้แทนที่ประชาชนมีปากเสียง ทำหน้าที่ในสภา

ท่านปรีดีได้สนทนาทางการเมืองกับ นายนาค ณ ป้อมเพชร หรือพระยาไชยวิชิตสิทธิสาตรา มากขึ้นตามลำดับ ต่อมาภายหลังท่านปรีดีได้สมรสกับท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ (ณ ป้อมเพชร)

ไม่เพียงเท่านั้น ท่านปรีดียังได้รับข้อมูลเกี่ยวกับการปกครองแบบประชาธิปไตยจากครูวิชาประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ชั้นมัธยมโรงเรียนตัวอย่างมณฑลกรุงเก่า ซึ่งครูมัธยมท่านนี้อาจเป็นสายจัดตั้งของคณะ ร.ศ.๑๓๐

ท่านปรีดียังบันทึกไว้ในหนังสือ ***"ประสบการณ์และความเห็นบางประการ"*** *ความว่า "ฝ่ายไทยเชื้อสายจีนที่เป็นพวกเก๊กเหม็ง (พรรคก๊กมินตั๋ง) ที่อยุธยาก็โฆษณาเผยแพร่ความคิดนี้ มีการเช่าห้องไว้ที่ตลาดหัวรอไว้เป็นห้องอ่านหนังสือ มีภาพการรบเพื่อแจกจ่ายผู้สนใจ ส่วนงิ้วที่คิลปินจีนแสดงประจำที่วัดพนัญเชิงนั้น ก็เปลี่ยนเรื่องเล่นใหม่ให้สมสมัย คือเล่นเรื่องกองทหารเก๊กเหม็งรบกับกองทหารกษัตริย์ จึงทำให้คนดูเห็นเป็นการสนุกด้วย ต่อมาในไม่ช้าความปรากฏว่าฝ่ายราชวงศ์แมนจูต้องพ่ายแพ้"*

การศึกษาของท่านปรีดีต้องผันแปรไปตามการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการศึกษา ท่านจึงย้ายไปศึกษาที่โรงเรียนวัดศาลาปูน อำเภอกรุงเก่า สอบไล่ได้ชั้นประถมบริบูรณ์ตามหลักสูตรใหม่แล้วย้ายไปศึกษาต่อชั้นมัธยมเตรียมที่โรงเรียนวัดเบญจมบพิตร ก่อนจะย้ายไปศึกษาต่อที่โรงเรียนตัวอย่างมณฑลกรุงเก่าจนสอบไล่ได้ชั้นมัธยม ๖ (ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดสำหรับหัวเมือง) แล้วไปศึกษาต่อที่โรงเรียนสวนกุหลาบอีก ๖ เดือน จึงลาออกเพื่อกลับไปช่วยบิดาทำนาที่อยุธยา

จากประสบการณ์ในการทำนา ตอกย้ำถึงความคิดในการก่อการเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง เพื่อให้มีสภาผู้แทนเป็นปากเสียงให้ราษฎร แม้ภายหลังท่านปรีดีจะมีฐานะเป็นชนชั้นปกครองก็ไม่ได้หลงลืมจิตสำนึกอภิวัฒน์ในวัยเยาว์

ต่อมาในปี ๒๔๖๐ ท่านปรีดีได้เข้าศึกษาที่โรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม ด้วยการที่เรียนหนังสือเก่ง สอบเป็นเนติบัณฑิตตั้งแต่อายุยังไม่ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ และศึกษาภาษาฝรั่งเศสที่เนติบัณฑิตยสภา โดยอาจารย์ เลเดแกร์ **(E. LADEKER)** ที่ปรึกษาศาลต่างประเทศเป็นผู้สอน จนถึงปี ๒๔๖๒ สอบไล่วิชากฎหมายชั้นเนติบัณฑิตได้ แต่ตามข้อบังคับสมัยนั้นยังเป็นเนติบัณฑิตไม่ได้เพราะมีอายุไม่ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ต้องรอจนมีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ในปี ๒๔๖๓ จึงได้เป็นสมาชิกสามัญแห่งเนติบัณฑิตยสภา

ท่านปรีดีได้เล่าว่า ในช่วงที่ศึกษากฎหมายอยู่ที่โรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรมนั้น ได้ประสบกับความไม่เสมอภาคและความไม่เป็นธรรมระหว่างบุคคลและ

ปรีดี กับ เพื่อนนักเรียนทุน
ในฝรั่งเศส ซึ่งต่อมากลุ่มเพื่อนเหล่านี้
ได้มาเป็นกำลังสำคัญ
ในการก่อการอภิวัฒน์ ๒๔๗๕

สิทธิพิเศษสำหรับบุคคลบางพวก

ยิ่งการศึกษากฎหมายในโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม ยิ่งทำให้ท่านปรีดีตระหนักถึงปัญหาความไม่เสมอภาคระหว่างเชื้อพระวงศ์กับราษฎรโดยทั่วไป รวมทั้งปัญหาความไม่เสมอภาคจากสิทธิสภาพนอกพระราชอาณาเขต สะท้อนให้เห็นว่าประเทศไม่มีเอกราชโดยสมบูรณ์

ระหว่างที่เป็นนักเรียนกฎหมายได้รับราชการและมีกิจกรรมพิเศษ ด้วยความเป็นผู้บากบั่นอุตสาหะ จึงทำงานหลายอย่างพร้อมๆ กันไป หลังจากนั้นจึงได้สอบชิงทุนของรัฐบาลไปเรียนจนจบปริญญาเอกทางด้านกฎหมาย และสอบได้ประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นสูงในทางเศรษฐกิจ จากมหาวิทยาลัยปารีส

ด้วยความเป็นนักกิจกรรม เมื่อไปอยู่ฝรั่งเศสในปี ๒๔๖๖-๒๔๖๗ ท่านปรีดีได้ร่วมมือกับนักเรียนไทยในฝรั่งเศสกับสวิตเซอร์แลนด์และนักเรียนไทยในประเทศส่วนที่ขึ้นต่อสถานทูตสยามกรุงปารีส จัดตั้งเป็นสมาคมอันหนึ่งอันเดียวกันในชื่อว่า **"สามัคยานุเคราะห์สมาคม"** และในการก่อตั้ง **"สามัคยานุเคราะห์สมาคม"** สมาคมแห่งนี้จึงเป็นเสมือนตัวแทนนักเรียนไทย ในขณะที่ **"พระองค์เจ้าจรูญศักดิ์กฤดากร"** อัครราชทูตสยามสมัยนั้นเป็นตัวแทนของรัฐบาลในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ท่านปรีดีได้วางแนวทางการประชุมประจำปีในระหว่างปิดภาคฤดูร้อน พ.ศ.๒๔๖๘ ที่คฤหาสน์ตำบลซาเครตต์ โดยการประชุมครั้งนี้ได้มีการพูดคุยเรื่องปัญหาทางการเมืองมากขึ้น

เหล่าสมาชิกสามัคยานุเคราะห์ สมาคมนักเรียนไทยในภาคพื้นยุโรป ท่านปรีดีได้รับเลือกเป็นเลขาธิการสมาคมคนแรก ต่อมา ได้รับเลือกเป็นนายกสมาคม ในปี พ.ศ. ๒๔๖๙ รัฐบุรุษผู้อภิวัฒน์ได้แปลงสภาพสมาคม ให้กลายเป็นสหภาพแรงงาน เพื่อเรียกร้องสิทธิให้กับนักเรียนทุน จนกระทั่งเกิดความขัดแย้งกับท่านอัครราชทูตประจำกรุงปารีส จนเกือบจะถูกลงโทษให้ส่งกลับสยาม

ครั้นแล้วท่านปรีดีก็จัดให้มีการอภิปรายถึงความไม่เป็นธรรมของนักเรียน พระองค์เจ้าจรูญศักดิ์กฤดากร อัครราชทูตจึงโทรเลขด่วนถึงกระทรวงการต่างประเทศ ขอให้นำความกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ส่งตัวท่านปรีดีกลับประเทศโดยด่วน

การเรียกร้องความเป็นธรรมของท่านปรีดีและสมาชิกแห่งสมาคมนักเรียนไทยในยุโรปครั้งนั้น ผลปรากฏว่ามีการตัดสินให้ท่านปรีดีเป็นผู้ผิด ให้กระทรวงต่างประเทศเรียกตัวกลับประเทศสยามทั้งที่ใกล้จะเรียนจบปริญญาเอกอยู่แล้ว แต่สุดท้ายนายเสียง พนมยงค์ ผู้เป็นบิดาของท่านปรีดี จึงได้ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เพื่อขอพระกรุณาเลื่อนเวลาเรียกตัวท่านปรีดีกลับ จนกว่าจะสอบปริญญาเอกทางกฎหมายเสียก่อน

นับเป็นความโชคดีของท่านปรีดีที่รัชกาลที่ ๗ ทรงเปิดโอกาสให้ร่ำเรียนจนจบปริญญาเอก

บทที่ 3

วัตถุประสงค์ของคณะราษฎรก็คือ
เปลี่ยนจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์
มาเป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้
รัฐธรรมนูญ ดังนั้น ทางคณะก่อการฯ
จึงใช้ศัพท์ธรรมดาว่า
"เปลี่ยนการปกครองของ
กษัตริย์เหนือกฎหมาย
มาเป็นการปกครองที่มีกษัตริย์ใต้กฎหมาย"
และหลังจากเป็นกำลังสำคัญและมันสมอง
ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว
ท่านปรีดียังมีบทบาทในการบริหารประเทศ
ในรัฐบาลหลายชุด
เป็นนายกรัฐมนตรี
เป็นหัวหน้าขบวนการเสรีไทย
จนถึงผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ก่อ..การอภิวัฒน์

กระแสความคิดที่ต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองให้เป็นประชาธิปไตยนั้นเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ยังไม่มีใครกระทำสำเร็จ แม้จะมีความกล้าหาญเสียสละเพียงใดก็ตาม

มีความพยายามในเหตุการณ์ **"ร.ศ.๑๓๐"** แต่นั่นเป็นความล้มเหลว

ทว่าความสำคัญของคณะ ร.ศ.๑๓๐ มิใช่อยู่ที่สมาคมนี้กระทำการสำเร็จหรือล้มเหลว แต่เหตุการณ์ ร.ศ.๑๓๐ เป็นปรากฏการณ์สะท้อนภาพความคิดที่ต้องการเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองให้เป็นประชาธิปไตยของกลุ่มทหารหนุ่มและข้าราชการรุ่นใหม่ แม้ความเคลื่อนไหวดังกล่าวจะถูกปราบปรามในเดือนมีนาคม พ.ศ.๒๔๕๔ หรือ ร.ศ.๑๓๐ ก็ตาม แต่ความไม่พอใจต่อสภาพบ้านเมืองและความล้าหลังทางการเมือง ยังคงดำรงอยู่ในหมู่ชนชั้นข้าราชการรุ่นใหม่และปัญญาชนทั้งหลาย

ความคิดอภิวัฒน์ประชาธิปไตยเกิดขึ้นกับ **"ท่านปรีดี"** มาก่อนที่จะไปเรียนฝรั่งเศส ทั้งจากเหตุการณ์ในประเทศอย่างเหตุการณ์ ร.ศ.๑๓๐ แรงบันดาลใจจากข้อเขียนของ **"เทียนวรรณ"** และ **"ก.ศ.ร.กุหลาบ"** รวมถึงเหตุการณ์การปฏิวัติในจีนโค่นล้มราชวงศ์แมนจูโดย ดร.ซุนยัดเซ็น

ท่านเทียนวรรณ หรือ **"วรรณาโภ"** ได้ออกนิตยสารในชื่อ ***"ตุลวิภาคพจนกิจ"***

เรียกร้องให้รัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นแบบรัฐสภาเหมือนเช่นนานาอารยประเทศ แต่ก่อนที่นิตยสารเล่มนี้จะถูกสั่งปิด นิตยสารฉบับที่ ๗ วันที่ ๘ กันยายน ร.ศ.๑๒๕ (พ.ศ.๒๔๕๐) ก็ได้ทำหน้าที่กระบอกเสียงเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยและความเป็นธรรมอย่างสมภาคภูมิ

ปรีดี พนมยงค์ วัยหนุ่ม
ขณะศึกษา ณ ประเทศฝรั่งเศส

เมื่อท่านปรีดีไปเรียนที่ฝรั่งเศส จึงไม่ได้เรียนหนังสือเหมือนนักเรียนทั่วไป หากได้ดำเนินการเคลื่อนไหวเพื่อเตรียมการอภิวัฒน์ประเทศสยามอย่างต่อเนื่อง ในระหว่างปี ๒๔๖๖-๒๔๖๗ ท่านปรีดีได้ร่วมกับนักเรียนไทยในฝรั่งเศส สวิตเซอร์แลนด์ และประเทศอื่นๆ ในยุโรป จัดตั้งสมาคม **"สามัคยานุเคราะห์"** มีชื่อย่อเป็นภาษาอังกฤษว่า **S.I.A.M**

เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงเครือข่ายที่เข้มแข็งของ **"นักเรียนนอก"** เหล่านี้

การประชุมครั้งแรกของคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เริ่มต้นอย่างเป็นรูปเป็นร่างเมื่อ ค.ศ.๑๙๒๖ (ตรงกับปฏิทินไทยขณะนั้นคือ พ.ศ.๒๔๖๙ ปฏิทินไทยปัจจุบันเป็น พ.ศ.๒๔๗๐) โดยประชุมเป็นทางการครั้งแรกที่หอพัก **Rue Du Sommerard** ซึ่งกลุ่มนักเรียนผู้ก่อการฯ ได้เช่าห้องใหญ่ไว้สำหรับการประชุมโดยเฉพาะ มีผู้เข้าร่วมประชุม ๗ คน คือ ท่านปรีดี พนมยงค์ นักศึกษาปริญญาเอกวิชากฎหมายและเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยปารีส ข้าราชการและนักเรียนทุนกระทรวงยุติธรรม ร้อยโทประยูร ภมรมนตรี นายทหารกองหนุน

เคยเป็นผู้บังคับหมวดทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ รัชกาลที่ ๖ ร้อยโท แปลก ขิตตะสังคะ สำเร็จวิชาจากโรงเรียนเสนาธิการทหารบกสยาม แล้วมาศึกษาที่โรงเรียนนายทหารปืนใหญ่ฝรั่งเศส ร้อยตรีทัศนัย มิตรภักดี นายทหารกองหนุน เคยเป็นผู้บังคับหมวดกรมการทหารม้าที่ ๕ นครราชสีมา แล้วมาศึกษาที่โรงเรียนทหารม้าฝรั่งเศส นายตั้ว ลพานุกรม นักศึกษาวิทยาศาสตร์ในสวิตเซอร์แลนด์ เคยเป็นจ่านายสิบในกองทหารอาสาสงครามโลกครั้งที่ ๑ หลวงสิริราชไมตรี (จรูญ สิงหเสนี) ผู้ช่วยสถานทูตสยามประจำกรุงปารีส

การประชุมก่อตั้งคณะราษฎรที่กรุงปารีส เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ปีค.ศ.๑๙๒๗ (ปฏิทินไทยขณะนั้นเป็นพ.ศ.๒๔๖๙ ปฏิทินไทยปัจจุบันเป็นพ.ศ.๒๔๗๐) ผู้เข้าร่วมประชุมครั้งแรก ได้แก่

๑. *ร.ท.ประยูร ภมรมนตรี* (นายทหารกองหนุน)

๒. *ร.ท.แปลก ขิตตะสังคะ* (นักศึกษาโรงเรียนนายทหารปืนใหญ่ฝรั่งเศส)

๓. *ร.ต.ทัศนัย มิตรภักดี* (นักศึกษาโรงเรียนนายทหารม้าฝรั่งเศส)

๔. *นายตั้ว ลพานุกรม* (เดิมศึกษาในเยอรมันสมัยพระเจ้าไคเซอร์วิลเลียมที่ ๒ ต่อมาเมื่อสยามประกาศสงครามกับเยอรมัน นายตั้วถูกรัฐบาลเยอรมันจับไปเป็นเชลยศึก ต่อมาเยอรมันทำสัญญาหยุดยิง (Armistice) กับสัมพันธมิตร นายตั้วได้รับการปลดปล่อยตัวแล้วเดินทางมาฝรั่งเศส สมัครเป็นทหารอาสาไทยได้รับยศเป็นจ่านายสิบ เสร็จสงครามแล้วไปศึกษาปริญญาเอกทางวิทยาศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยในสวิตเซอร์แลนด์)

๕. *หลวงสิริราชไมตรี นามเดิม จรูญ สิงหเสนี* (อดีตนายสิบตรีกองทหารอาสาสงครามโลกครั้งที่ ๑) ผู้ช่วยสถานทูตสยามประจำกรุงปารีส

๖. *นายแนบ พหลโยธิน* (เนติบัณฑิตอังกฤษ หลานอาพระยาพหลพลพยุหเสนา)

๗. *นายปรีดี พนมยงค์*

ที่ประชุมมีมติเอกฉันท์ให้ท่านปรีดีเป็นประธานและเป็นหัวหน้าคณะราษฎรจนกว่าจะมีบุคคลที่เหมาะสมเป็นหัวหน้าคณะราษฎรในกาลต่อไป การประชุมเพื่อเตรียมการอภิวัฒน์ได้ดำเนินการเป็นเวลา ๕ วัน

วัตถุประสงค์ของคณะราษฎรก็คือ เปลี่ยนจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (ในสมัยนั้นยังไม่มีศัพท์สมัยใหม่ว่า **"ปฏิวัติ"** หรือ **"อภิวัฒน์"** เพื่อถ่ายทอดคำฝรั่งเศส-อังกฤษ **'REVOLUTION'**) ดังนั้นทางคณะ

ก่อการฯจึงใช้ศัพท์ธรรมดาว่า **"เปลี่ยนการปกครองของกษัตริย์เหนือกฎหมายมาเป็นการปกครองที่มีกษัตริย์ใต้กฎหมาย"** และมุ่งหมายให้สยามบรรลุเป้าหมายหลัก ๖ ประการ ดังจะกล่าวในบทต่อไป

ท่านปรีดีได้ทำการบันทึกเหตุการณ์ดังกล่าวไว้ว่า *"โดยคำนึงถึงสภาพของสยามที่ถูกแวดล้อมโดยอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งชาติทั้งสองนี้มีข้อตกลงกันถือเอาสยามเป็นประเทศกันชน แต่เขาอาจพร้อมกันยกกำลังทหารเข้ายึดครองแล้วแบ่งดินแดนสยามเป็นเมืองขึ้น หรืออยู่ใต้อำนาจอิทธิพลของประเทศทั้งสอง ดังนั้นเราจึงเห็นว่า วิธีเปลี่ยนแปลงการปกครองดังกล่าวจะต้องกระทำโดยวิธี* ***Coup D'etat*** *หรือการยึดอำนาจโดยฉับพลัน เพราะในสมัยนั้นยังไม่มีผู้ใดตั้งศัพท์ไทยว่า* ***"รัฐประหาร"*** *เพื่อป้องกันการแทรกแซงของมหาอำนาจ เพราะเมื่อคณะราษฎรได้อำนาจโดยฉับพลันแล้ว มหาอำนาจก็ต้องเผชิญต่อสถานการณ์ที่เรียกเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า* ***Fait Accompli*** *คือพฤติกรรมที่สำเร็จรูปแล้ว"*

ส่วนการเลือกเฟ้นสมาชิกคณะราษฎรเพิ่มเติมนั้น ต้องคำนึงถึงความเสียสละเพื่อชาติอย่างแท้จริง ความกล้าหาญ ความสามารถในการรักษาความลับ ดังนั้น จึงได้แบ่งบุคคลที่ต้องการเปลี่ยนระบบการปกครองดังกล่าวออกเป็น ๓ ประเภท คือ

"ดี ๑" ได้แก่ บุคคลที่สมควรได้รับคำชักชวนให้เข้าร่วมเป็นสมาชิกคณะราษฎรก่อนวันลงมือยึดอำนาจ

"ดี ๒" ได้แก่ บุคคลที่จะได้รับคำชักชวนต่อเมื่อได้ลงมือปฏิบัติการยึดอำนาจแล้ว ซึ่งเขาย่อมมีบทบาทเป็นกำลังให้คณะราษฎรได้

"ดี ๓" ได้แก่ บุคคลที่จะได้รับคำชักชวนในวันลงมือปฏิบัติการยึดอำนาจนั้นเอง แต่ภายหลังที่การยึดอำนาจได้มีทีท่าแสดงว่าจะเป็นผลสำเร็จมากกว่าความไม่สำเร็จ

นโยบายที่จะดำเนินการภายหลังจากคณะราษฎรได้อำนาจรัฐแล้ว ที่ประชุมได้มอบหมายให้ท่านปรีดีเป็นผู้ชี้แจงและเห็นชอบตามหลัก ๖ ประการ ซึ่งตัวท่านเองเป็นผู้เสนอรวมทั้งหลักการเตรียมร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจในโอกาสต่อไป

ท่านปรีดีบันทึกเหตุการณ์ก่อตัวของคณะผู้ก่อการอภิวัฒน์ไว้ว่า *"เมื่อเสร็จการประชุมก่อตั้งคณะราษฎรแล้ว ข้าพเจ้ากลับสยามในเดือนมีนาคมปีนั้น แล้วเพื่อนที่ยังอยู่ในปารีสเลือกเฟ้นผู้ที่สมควรชวนร่วมคณะราษฎรต่อไปอีกประมาณ ๒-๓ เดือน เพื่อนที่ยัง*

อยู่ปารีสได้ชวนนายทวี บุณยเกตุ นักศึกษาวิชาเกษตร และนายบรรจง ศรีจรูญ ไทยมุสลิม จากอียิปต์ที่มาเยือนปารีสซึ่งรับภาระจัดตั้งไทยมุสลิมต่อไป อาทิ นายแช่ม มุสตาฟา (บุตรหัวหน้าศาสนาอิสลามในไทยที่รู้จักกันในนามว่า ***"ครูฟา"*** *ต่อมานายแช่มเปลี่ยนนามสกุลว่าคล้ายๆ นามสกุลข้าพเจ้า) ต่อมาได้ชวน ร.ต.สินธุ์ กมลนาวิน ร.น. นักศึกษาวิชาทหารเรือเดนมาร์กที่เยือนปารีส ต่อมาพระยาทรงสุรเดชได้มาดูงานในฝรั่งเศส เพื่อนที่ยังอยู่ในปารีสจึงลองหาบทามว่ามีความรู้สึกอย่างไรต่อระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ก็ได้ความว่าไม่พอใจระบบนั้น แต่ยังมิได้ถูกชวนเข้าร่วมในคณะราษฎร ต่อจากนั้นเพื่อนที่ก่อตั้งคณะราษฎรที่ปารีสก็ทยอยกันกลับสยาม ค่อยๆ ชวนเพื่อนนักศึกษาที่เคยสังเกตไว้ในการสนทนากันเพียงคร่าวๆ มิได้จำกัดเฉพาะนักศึกษาในฝรั่งเศสเท่านั้น ฉะนั้นต่อมาในสยาม จึงได้ชวน ม.ล.อุดม สนิทวงศ์ นักศึกษาจากสวิตเซอร์แลนด์ ม.ล.กรี เดชาติวงศ์, นายสพรั่ง เทพหัสดินทร ณ อยุธยา และนายเล้ง ศรีสมวงศ์ นักศึกษาจากอังกฤษ ฯลฯ และเพื่อนทหารบก ทหารเรือ พลเรือนคนอื่นๆ ในสยาม ในปลาย พ.ศ.๒๔๗๔ จึงได้ชวนพระยาพหลพลพยุหเสนา พระยาทรงสุรเดช พระยาฤทธิอัคเนย์ และมอบให้พระยาพหลฯ เป็นหัวหน้าคณะราษฎร"*

ในช่วงต้นปีแห่งการอภิวัฒน์ มีข่าวลืออย่างต่อเนื่องว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง มีผู้สังเกตการณ์จำนวนไม่น้อยตั้งข้อสังเกตว่า ข่าวลือที่แพร่ออกไปไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ น่าจะมีกระบวนการในการสร้างข่าวลือ

ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ภริยาของ **"ท่านปรีดี"** เคยเล่าให้ฟังว่า ก่อนหน้าเหตุการณ์อภิวัฒน์ ๒๔๗๕ ท่านไม่ทราบมาก่อนว่าท่านปรีดีมีส่วนในการอภิวัฒน์ครั้งสำคัญนี้ แสดงว่าคณะราษฎรได้ดำเนินการก่อการอย่างปิดลับ ไม่แพร่งพรายความลับออกมาแม้แต่คนในครอบครัว โดยก่อนหน้าวันที่ ๒๔ มิถุนายน ท่านปรีดีได้บอกกับท่านผู้หญิงพูนศุขและครอบครัวว่าจะไปอยุธยา โดยให้รายละเอียดว่าจะไปบวชสัก ๔ เดือน แต่หลังออกจากบ้านตั้งแต่วันที่ ๒๔ มิถุนายน ท่านปรีดีก็ไม่ได้กลับบ้าน จนกระทั่งราวต้นเดือนกรกฎาคม มีจดหมายจากพระที่นั่งอนันตสมาคม ลงวันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๔๗๕ เป็นจดหมายของท่านรัฐบุรุษปรีดี เขียนถึงท่านผู้หญิงพูนศุข

จดหมายของท่านปรีดี เริ่มต้นด้วยการขอโทษท่านผู้หญิงพูนศุข ที่ต้องพูดปดว่าจะไปอยุธยานั้นมีความจำเป็น เกรงว่าเมื่อพูดความจริงก็จะไม่สามารถจากบ้านมาก่อการได้ ข้อความในตอนหนึ่งของจดหมายกล่าวถึงเหตุการณ์ในการเป็นแกนนำการก่อการครั้งนี้ว่า..

"การที่ทำอะไรไปทั้งนี้ก็เพื่อเห็นแก่ชาติและราษฎรเป็นส่วนมาก เห็นว่าเกิดมาครั้งเดียว เมื่อมีโอกาสทำได้ก็ควรทำ ไม่ควรบำเพ็ญตนให้เป็นคนหนักโลก"

หลังจากเป็นกำลังสำคัญและมันสมองในการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ท่านปรีดียังมีบทบาทในการบริหารประเทศในรัฐบาลหลายชุด เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นหัวหน้าขบวนการเสรีไทย จนถึงผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

"ปรีดี พนมยงค์" ถือเป็นผู้นำไทยที่มีวิสัยทัศน์ครอบคลุมในหลายด้าน ทางด้านประชาธิปไตยก็เป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองให้เป็นประชาธิปไตย มีการวางรากฐานประชาธิปไตยเริ่มต้นที่ชุมชน เสนอกฎหมายให้มีเทศบาลทุกตำบล จำลองแบบมาจากระดับชาติ เจตนารมณ์ก็เพื่อให้ราษฎรได้ศึกษาด้วยการปฏิบัติและทำความเข้าใจในหลักการปกครองตนเอง แนวคิดนี้หากมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องจริงจัง เมืองไทยคงมีประชาธิปไตยที่ก้าวหน้ากว่านี้

ที่สำคัญ การซื้อสิทธิขายเสียง ถอนทุนทุจริตคอร์รัปชันคงไม่เป็นปัญหาเกาะกินสังคมไทยมากเช่นเดียวกับในปัจจุบัน

ผลงานการอภิวัฒน์ด้านเศรษฐกิจของท่านปรีดีมีมากมาย น่าเสียดายที่เค้าโครงการเศรษฐกิจของท่านปรีดีไม่ได้ถูกนำมาปฏิบัติ ทั้งที่เป็นการวางรากฐานระบบเศรษฐกิจไปข้างหน้าถึง ๒๐-๓๐ ปี และหากเดินตามแนวทางนั้น เราจะมีความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจในสังคมมากทีเดียว แต่ในเวลานั้นท่านปรีดีไม่สามารถฝ่ากระแสต้านจากพลังอนุรักษนิยมในสังคมได้ เค้าโครงการเศรษฐกิจจึงไม่สามารถผลักดันให้นำมาปฏิบัติได้ทั้งหมด และเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้ท่านปรีดีต้องลี้ภัยทางการเมืองครั้งแรก

ไม่เพียงเท่านั้น ท่านปรีดียังมีบทบาทในด้านอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา ระบบกฎหมาย และบทบาทเพื่อสันติภาพ รวมทั้งบทบาทในฐานะหัวหน้าขบวนการเสรีไทย

แม้รัฐบุรุษผู้อภิวัฒน์ผู้นี้ได้ถึงแก่อสัญกรรมโดยสงบไปแล้ว แต่ผลงานการอภิวัฒน์ยังถูกเล่าขาน ขบวนการอภิวัฒน์จะยังไม่จบสิ้นและจะดำเนินไปอย่างต่อเนื่องจนกว่าเราจะก้าวถึงสังคมแห่งอุดมคติและดีงาม

สิ่งตกค้างของระบอบเก่านี้
มีทรรศนะที่ผิดจากกฎธรรมชาติ
ยิ่งกว่าบุคคลก้าวหน้าแห่งวรรณะเก่าเอง
ฉะนั้น จึงดำเนินการโต้กฎธรรมชาติ
และกฎแห่งอนิจจัง
ดึงสังคมให้กอยหลังเข้าคลอง
ยิ่งกว่าพวกกอยหลังเข้าคลอง
ที่จำต้องเป็นไปตามสภาวะของเขา
แต่อย่างไรก็ตาม
การดึงให้สังคมกอยหลัง
ก็เป็นไปเพียงชั่วคราว
เพราะในที่สุด กฎแห่งอนิจจัง
ต้องประจักษ์ขึ้น

บทที่ ๔

"ปรีดี" วิสัยทัศน์

บทวิเคราะห์ของท่านปรีดีกรณีการอภิวัฒน์ ๒๔๗๕ รวมทั้งการวิเคราะห์สภาพบ้านเมืองก่อนการอภิวัฒน์ในบทนี้ เพื่อให้ทราบถึงเบื้องหลัง และแรงจูงใจบางส่วนในการก่อการอภิวัฒน์ อันเป็นเหตุปัจจัยด้านความคิดและอุดมการณ์ของบุคคลที่ถือว่าเป็น **"มันสมองของคณะราษฎร"**

บทวิเคราะห์ที่จะนำเสนอต่อไปนี้ เป็นข้อเขียนของท่านปรีดี เขียนขึ้นในระหว่างลี้ภัยทางการเมืองอันยาวนานในต่างแดน ข้อความในบทวิเคราะห์ที่นำเสนอนี้ปรากฏอยู่ในหนังสือ ***"ชีวประวัติของนายปรีดี พนมยงค์"*** ซึ่งเขียนขึ้นโดยท่านเอง

ท่านปรีดีได้อธิบายคำว่า **"ผู้ก่อการฯ"** ซึ่งได้ใช้เรียกกลุ่มแกนนำคณะราษฎรว่า

*"การที่คณะราษฎรเรียกสมาชิกประเภท **"ดี ๑"** ว่า **"ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง"** หรือโดยย่อว่า "ผู้ก่อการฯ" นั้น ก็แสดงอยู่ในตัวแล้วว่าบุคคลประเภทนี้เป็นเพียง **"กองหน้า" (Vanguard)** ของมวลราษฎรที่มีความต้องการเสรีภาพและความเสมอภาคกว่าระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สมาชิกประเภท **"ดี ๒"** และ **"ดี ๓"** เป็นกำลังหนุนตามลำดับ แต่พลังมหาศาลที่ช่วยให้คณะราษฎรทำการได้สำเร็จนั้น คือมวลราษฎรที่ให้ความสนับสนุนทั้งทางตรงและทางปริยาย*

ผู้ถือทรรศนะตามพลังเก่าบางคนกล่าวว่า คณะราษฎรอ้างราษฎรโดยราษฎรไม่รู้เห็นด้วยนั้น ก็เนื่องจากผู้ที่กล่าวหาเช่นนั้นได้กล่าวตามทรรศนะ และจะยืนหยัดในชนชั้นวรรณะของเขาที่เขามีผลประโยชน์หรือนิยมชมชอบอยู่

วิทยาศาสตร์ทางสังคมที่ก้าวหน้าได้จำแนกบุคคลในสังคมออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ คือ

(๑) พวกปฏิกิริยา (Reactionaries) ซึ่งต้องการเหนี่ยวรั้งระบบสังคมเก่าให้คงอยู่กับที่ หรือให้ถอยหลังยิ่งขึ้นไปอีก

*(๒) บุคคลอื่นๆ นอกจากเป็นพวกปฏิกิริยา เป็น People ซึ่งเราแปลว่า **"ราษฎร"** พลเมืองสยามส่วนมากซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองสมัยนั้นเรียกตัวเองว่า **"ราษฎร"** เช่น นายอำเภอเกณฑ์พลเมืองทำงานโยธาก็เรียกกันว่าเกณฑ์ราษฎร หรือราษฎรรำพึงถึงความทุกข์ยากก็พูดว่า **"ราษฎรเดือดร้อนทุกหย่อมหญ้า"** คือแสดงถึงลักษณะของพลเมืองส่วนที่ถูกปกครองโดยระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์*

ความต้องการของมวลราษฎรไทยที่ต้องการเปลี่ยนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นมิใช่คณะราษฎรเป็นคณะแรกที่ต้องการเช่นนั้น ผู้สนใจในวิทยาศาสตร์สังคมอันแท้จริงย่อมได้ศึกษามาก่อนแล้วถึงปรัชญาทางสังคม ว่าทรรศนะทางสังคมของมนุษย์เกิดขึ้นมาได้อย่างไร แล้วนำมาประยุกต์กับข้อเท็จจริงที่ประจักษ์ขึ้นในสยาม ตั้งแต่สมัยที่สยามจำต้องทำสนธิสัญญากับประเทศทุนนิยมต่างๆ ตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา"

คำอธิบายของท่านปรีดี สะท้อนอุดมการณ์และจุดยืนทางการเมืองของท่านเป็นอย่างดี นอกจากนี้ท่านปรีดียังเคยอภิปรายถึงประเด็นดังกล่าวไว้ในหนังสือ ***"ความเป็นอนิจจังของสังคม"*** สรุปโดยย่อคือ

"เมื่อเครื่องมือการผลิตชีวปัจจัยของสังคมมนุษย์ได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงไป มนุษย์ซึ่งเป็นผู้ทำและใช้เครื่องมือการผลิตนั้นก็ต้องพัฒนาไปตาม จึงจะเป็นพลังการผลิตที่ทำให้การผลิตชีวปัจจัยอุดมสมบูรณ์ขึ้น ครั้นแล้วความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจของมนุษย์ในสังคมก็จะต้องเปลี่ยนไปตามจึงจะไม่เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ แล้วเมื่อระบบเศรษฐกิจอันเป็นรากฐานของสังคมได้เปลี่ยนไปแล้ว ระบบการเมืองของสังคมก็จำต้องเปลี่ยนไปตาม มิฉะนั้นก็เกิดความขัดแย้งกับระบบเศรษฐกิจที่เป็นรากฐาน และก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ทรรศนะทางสังคมของมนุษย์ก็เกิดขึ้น เป็นหลักนำให้มนุษย์มีการ

เคลื่อนไหว เพื่อจะได้มาซึ่งสิ่งอันจำเป็นแก่ระบบเศรษฐกิจที่พัฒนาขึ้นใหม่ ในหนังสือของข้าพเจ้าเล่มที่อ้างนั้น ได้กล่าวถึงกำเนิดแห่งทรรศนะทางสังคมที่พัฒนาจากระบบปฐมสหการมาเป็นระบบทาส จากระบบทาสมาเป็นระบบศักดินา หรือส่วย FEUDALISM และจากระบบนี้ในตอนปลายทรรศนะทางสังคมเพื่อระบบทุนนิยมก็เกิดขึ้น และก็จะมีทรรศนะอื่นๆ ที่ก้าวหน้าเกิดขึ้นในระยะต่อๆ ไป

ณ ที่นี้ข้าพเจ้าขอกล่าวโดยย่อ ถึงกำเนิดของทรรศนะสังคมที่ต้องการเลิกระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งเป็นระบบศักดินานั้นว่ามิได้เกิดขึ้นด้วยเจ้าศักดินาในยุโรป แต่เกิดขึ้นจากรากฐานที่ในยุโรปตะวันตกเมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ได้มีผู้คิดเครื่องจักรกลที่ใช้กำลังไอน้ำอันเป็นการอภิวัฒน์ใหญ่แห่งเครื่องมือการผลิต และก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกกันว่า ***"การอภิวัฒน์ทางอุตสาหกรรม" (INDUSTRIAL REVOLUTION)*** *ความจำเป็นจึงเกิดขึ้นที่จะต้องพัฒนามนุษย์ให้สามารถทำและใช้เครื่องมือการผลิตสมัยใหม่ ดังกล่าวนั้น เพราะการที่จะใช้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินที่ชำนาญอยู่แต่การใช้สัตว์พาหนะเป็นกำลังลากจูงไถหรือใช้เครื่องมือหัตถกรรม ก็ไม่อาจที่จะทำและใช้เครื่องมือผลิตสมัยใหม่นั้นให้เกิดสมรรถภาพได้ ดังนั้น นายทุนสมัยใหม่ที่เป็นเจ้าของวิสาหกิจใช้เครื่องมือการผลิตสมัยใหม่นั้น จึงจำเป็นต้องใช้คนงานสมัยใหม่ที่มีความรู้ความสามารถกว่าคนงานตามระบบศักดินาเก่า และต้องเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของวิสาหกิจกับคนงานมาเป็นความสัมพันธ์ชนิดใหม่ คือ ชนิดระหว่างระบบทุนสมัยใหม่ ซึ่งให้คนงานเป็นลูกจ้างสมัยใหม่ที่มีเสรีภาพยิ่งขึ้นกว่าไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินตามระบบศักดินาเก่า ที่ถูกบังคับให้ทำงานโดยไม่มีกำลังใจเพียงพอที่จะเอาใจใส่ต่อเครื่องมือสมัยใหม่ที่สลับซับซ้อนยิ่งขึ้น ดังนั้น พวกนายทุนสมัยใหม่นั้นเองจึงต้องการเปลี่ยนระบบการเมืองศักดินาให้สอดคล้องกับระบบทุนสมัยใหม่ที่กำลังพัฒนา ฉะนั้น ทรรศนะทางสังคมแห่งระบบทุนที่เกิดขึ้นใหม่จึงเกิดขึ้น ที่ต้องการเปลี่ยนระบบการเมืองศักดินาเพื่อให้ราษฎรมีเสรีภาพและมีประชาธิปไตยยิ่งขึ้น ความคิดและทรรศนะที่เรียกร้องให้เปลี่ยนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในยุโรปในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ จึงแพร่หลายมาก ส่วนเจ้าศักดินาก็พยายามเหนี่ยวรั้งระบบที่ฝ่ายตนได้ประโยชน์มากที่สุดไว้ และพยายามเอาทรรศนะเก่าตามระบบศักดินาของตน มาโต้แย้งทรรศนะใหม่ที่ก้าวหน้า ความขัดแย้งระหว่างระบบเก่าและทรรศนะเก่าฝ่ายหนึ่ง กับระบบใหม่และความคิดใหม่อีกฝ่ายหนึ่งจึงเกิดขึ้นอย่างรุนแรง"*

ปรีดี ในระหว่างการประชุมคณะรัฐมนตรี ท่านได้ผลักดันหลายเรื่องที่เป็นรากฐานสำคัญให้ประเทศในระยะต่อมา ทั้งเรื่องเศรษฐกิจ การศึกษา การปกครองส่วนท้องถิ่น กฎหมาย และการแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับต่างชาติ

ท่านปรีดียังมีบทวิเคราะห์ถึงสภาพการเมือง เศรษฐกิจ สังคมในขณะนั้น รวมถึงการก่อตั้งคณะราษฎรไว้ในหนังสือ ***"บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบอบประชาธิปไตย"***

ผู้เขียนขอคัดลอกเนื้อหาบางส่วนมานำเสนอ ดังท่านจะได้อ่านดังต่อไปนี้

"เมื่อระบบทุนสมัยใหม่ได้เกิดขึ้นในยุโรปตะวันตกแล้วก็ได้พัฒนาเป็นทุนใหญ่มหาศาลยิ่งขึ้น เป็นบรมธนานุภาพหรือจักรวรรดินิยมได้แผ่อำนาจมาในสยามและประเทศด้อยพัฒนาอื่นๆ สยามก็ได้ถูกบังคับให้จำต้องทำสนธิสัญญากับประเทศทุนนิยมต่างๆ อันเป็นผลให้สยามจำต้องรับเอาระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเข้ามาคู่เคียงกับระบบเศรษฐกิจศักดินาสมัยเก่า ดังนั้น ทรรศนะอันเกิดจากระบบทุนสมัยใหม่ในยุโรปจึงได้ตามเข้ามาในสยามด้วย ซึ่งมีเสียงเรียกร้องภายในสยามเอง และจากผู้ที่เคยศึกษาในยุโรปอเมริกาที่มิใช่หัวดื้อรั้นของระบบศักดินาที่ล้าหลังจนเกินไป ที่ต้องการให้มีการเปลี่ยนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญมากยิ่งขึ้น แต่เสียงเรียกร้องนั้นมีระดับต่างๆ กัน บางพวกขอเอาแต่น้อยๆ บางพวกก็ขอให้อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญครบถ้วนตามหลักประชาธิปไตยสมบูรณ์ สุดแท้แต่บุคคลใดจะจำกัดทรรศนะของตนเองเพียงใด กฎวิทยาศาสตร์แห่งบ่อเกิดจิตสำนึกของมนุษย์มีอยู่ว่า ***ความเป็นอยู่เป็นสิ่งกำหนดจิตสำนึกของมนุษย์***

ดังนั้น ผู้ที่มีความเป็นอยู่อย่างเจ้าศักดินาหรือเจ้าส่วยย่อมมีจิตสำนึกที่จะรักษาระบบนั้นไว้ แต่ข้อยกเว้นมีไว้ได้ดั่งที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในหนังสือเล่มที่อ้างนั้นว่า

เมื่อกล่าวถึง **"พลังตกค้าง"** แห่งระบบเก่า เราจำต้องทำความเข้าใจว่า พลังตกค้างนั้นมิใช่บุคคลในวรรณะเก่าเสมอไป เพราะบุคคลในวรรณะเก่าบางคนเป็นผู้ก้าวหน้าที่มองเห็นกฎแห่งอนิจจัง ถือเอาประโยชน์ส่วนรวมของสังคมเหนือกว่าประโยชน์ของวรรณะ โดยเฉพาะเป็นผู้ที่มีศีลสัตย์ซึ่งสมควรได้รับความสรรเสริญ นักปราชญ์ซึ่งเป็นต้นฉบับแห่งวิทยาศาสตร์ทางสังคมใหม่กล่าวไว้ตามรูปธรรมที่เห็นจริงว่า

ในที่สุด ขณะที่การต่อสู้ของวรรณะจวนจะถึงคราวเด็ดขาด ความเสื่อมสลายกำลังดำเนินไปภายในวรรณะปกครอง ที่จริงนั้นคือภายในสังคมเก่า ทั้งกระบวนการดั่งว่านั้นรุนแรงและเกรี้ยวกราด จึงมีชนในวรรณะการปกครองส่วนน้อยแผนกหนึ่งละทิ้งวรรณะของตน และเข้าร่วมในวรรณะอภิวัฒน์ ซึ่งเป็นวรรณะที่กุมอนาคตไว้ในมือ ดั่งเช่นเดียวกับในสมัยก่อน ซึ่งส่วนหนึ่งของวรรณะขุนนางได้ไปเข้ากับวรรณะเจ้าสมบัติ (นายทุนสมัยใหม่) ดังนั้น ในสมัยนี้ส่วนหนึ่งของวรรณะเจ้าสมบัติก็ไปเข้าข้างวรรณะผู้ไร้สมบัติ โดยเฉพาะส่วนหนึ่งของวรรณะเจ้าสมบัติ มีปัญญาที่ได้พยุงตนขึ้นสู่ระดับที่เข้าในทฤษฎีแห่งขบวนวิวรรตการทั้งปวง

ในทางตรงกันข้ามกับบุคคลที่กล่าวในวรรคก่อน ความจริงก็ปรากฏว่ามีบุคคลซึ่งดูเหมือนจะเป็นวรรณะใหม่ แต่ไม่เข้าใจกฎแห่งอนิจจัง โดยถือว่าสภาวะเก่าเป็นของถาวรและไม่พอใจในความพัฒนาของสภาวะใหม่ที่ต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติ บุคคลจำพวกนี้อาจไม่ใช่หน่อเนื้อเชื้อไขของวรรณะเก่า แต่บำเพ็ญจนเป็นสมุนของพลังเก่ายิ่งกว่าบุคคลแห่งอันดับสูงของวรรณะเก่า ทั้งนี้เพราะพลังเก่าที่สลายไปนั้น ได้สูญสิ้นไปเฉพาะรูปภายนอกของระบบการเมือง แต่บุคคลเก่ายังแฝงอยู่ในกลไกอำนาจรัฐและอำนาจเศรษฐกิจ ซึ่งยังคงมีทรรศนะทางสังคมตามระบบเก่าที่ล้าหลัง สิ่งตกค้างของระบบเก่าชนิดนี้มีทรรศนะที่ผิดจากกฎธรรมชาติยิ่งกว่าบุคคลก้าวหน้าแห่งวรรณะเก่าเอง ฉะนั้นจึงดำเนินการโต้กฎธรรมชาติและกฎแห่งอนิจจัง ดึงสังคมให้ถอยหลังเข้าคลองยิ่งกว่าพวกถอยหลังเข้าคลองที่จำต้องเป็นไปตามสภาวะของเขา แต่อย่างไรก็ตาม การดึงให้สังคมถอยหลังก็เป็นไปเพียงชั่วคราว เพราะในที่สุดกฎแห่งอนิจจังต้องประจักษ์ขึ้น

จากกฎดังกล่าวข้างบนนั้น เราก็ย่อมวินิจฉัยได้ว่าบุคคลใดมีลักษณะเป็นพลังใหม่

นั้นมิใช่ถือแต่เพียงว่าเป็นผู้ที่เกิดและมีชีวิตร่างกายอยู่ในกาลสมัยใหม่ แต่ต้องดูถึงลักษณะที่เขาใช้เป็นหลักนำชีวิตเขานั้น เป็นทรรศนะใหม่ที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงใหม่ของระบบเศรษฐกิจที่เป็นพื้นฐานของสังคม หรือเขาถือตามทรรศนะที่เกิดจากระบบเก่า ซึ่งเข้าลักษณะที่มีคำพังเพยว่า "เหล้าเก่าในขวดใหม่" นั้น

ถ้านำหลักดั่งกล่าวนั้นมาประยุกต์กับการค้นหาว่า ทรรศนะใหม่ที่ต้องการเปลี่ยนระบบสมบูรณาฯ ในสยามเริ่มจากบุคคลใดนั้น ก็จะปรากฏว่าฝ่ายที่อยู่ในพลังเก่าที่ตกค้างย่อมมองเห็นแต่ว่าเกิดจากบุคคลในพลังเก่า ส่วนผู้ที่เป็นพลังใหม่เฉพาะที่ทำตนว่าเป็นคนใหม่ที่สุดก็มองเห็นแต่คนในพลังใหม่เท่านั้น แต่ผู้ที่บำเพ็ญตนตามคติของปราชญ์ที่อ้างข้างบนนั้นคือผู้ที่ ***"พยุงตนขึ้นสู่ระดับที่เข้าในทฤษฎีแห่งวิวรรตการทั้งปวง"*** *ก็ไม่จำกัดความคิดของตนเอง มองแต่บุคคลในพลังเก่าหรือไม่โดยข้างเดียว คือย่อมมองทุกด้านจึงจะประสบสัจจะ*

ท่านปรีดี ได้ชี้ให้เห็นทั้งจากคำพูด การกระทำ และข้อเขียนอย่างต่อเนื่องว่า ไม่อาจตัดสินบุคคลจากชนชั้นวรรณธหรือชาติกำเนิดของเขา เพราะคนเลือกเกิดไม่ได้(ผู้เขียน) แต่ให้พิจารณาจากทัศนะ จุดยืน อุดมการณ์ความคิดของเขาเป็นสำคัญ พูดชัดๆคือให้ดูว่า เขาทำเพื่อใคร

สำหรับผู้เขียน แม้นกระทั่ง ทัศนะ จุดยืน และความคิด บางครั้งก็อาจเปลี่ยนแปลงได้ ไม่พ้นกฎอนิจจังลักษณะ แต่สิ่งที่จะไม่เปลี่ยนเลย คือ กฎแห่งธรรมชาติและกฎแห่งกรรม ท่านปรีดีไม่ใช้วิธีคิดแบบ เหมารวมผู้คน ด้วยการแบ่งแยกชนชั้นวรรณะดั่งเนื้อหาในหนังสือ *"บางเรื่องเกี่ยวกับการตั้งคณะราษฎรและระบอบประชาธิปไตย"* ความว่า

ภายในพลังเก่าแห่งสยามเคยมีบุคคลส่วนหนึ่งที่ก้าวหน้ากว่าผู้ที่เกาะแน่นอยู่ในความคิดเก่า คือปรากฏว่า...

เมื่อประมาณ ๑๐๐ ปีมาแล้ว ได้มีพระเจ้าน้องยาเธอ ๓ พระองค์ คือ กรมหมื่นนเรศน์พระองค์เจ้าโสณบัณฑิต (ต่อมาเป็นกรมขุนพิทยลาภ) พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ (ต่อมาเป็นสมเด็จกรมพระสวัสดิฯ) และข้าราชการสถานทูตสยามกรุงลอนดอน อาทิ หลวงวิเศษสาลี (นาค ณ ป้อมเพชร ต่อมาเป็นพระยาไชยวิชิตสิทธิสาตรา ผู้รักษากรุงเก่า) สัลเลฟท์เทอแนนท์ สะอาด (สกุล "สิงหเสนี" ต่อมาเป็นนายพลตรีพระยาประสิทธิศัลยการ อัครราชทูตสยามประจำกรุงลอนดอน แล้วได้เป็นพระยาสิงหเสนี สมุหเทศาภิบาล มณฑลนครราชสีมา) ฯลฯ

ได้เคยทำหนังสือกราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕ ขอให้ทรงปรับปรุงการปกครองประเทศให้ทันสมัยยิ่งขึ้น ท่านเหล่านี้มีลักษณะก้าวหน้า แต่ท่านที่มีทรรศนะไม่ไกลถึงขนาดขอให้สยามมีระบบรัฐสภาที่ราษฎรมีส่วนในการเลือกตั้งผู้แทน และถึงขนาดที่เสนาบดีต้องได้รับความไว้วางใจจากสภาผู้แทนราษฎร แต่ก็นับว่าท่านเหล่านั้นมีความกล้าหาญมากในการกราบบังคมทูล ปัญญาชนรุ่นปัจจุบันที่เป็นพลังใหม่แท้จริงไม่ควรสะดุดอยู่เพียงแต่เห็นว่า เคยมีพระบรมวงศานุวงศ์ดั่งกล่าวแล้วได้มีความคิดก้าวหน้าเท่านั้น ขอให้ติดตามค้นคว้าต่อไปให้สิ้นกระแสความว่าพระพุทธเจ้าหลวงได้ทรงตอบคำกราบบังคมทูลนั้นว่ากระไร และได้มีพระราชดำรัสในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษาว่ากระไรในเรื่องการปกครองโดยระบบรัฐสภา และมีพระราชหัตถเลขาถึงพระราชธิดาองค์หนึ่งในหนังสือ **"ไกลบ้าน"** ตอนที่เสด็จนอร์เวย์ว่ากระไร ซึ่งข้าพเจ้าได้เชิญพระราชหัตถเลขามากล่าวไว้ในคำอธิบายกฎหมายปกครอง ที่โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม เมื่อ พ.ศ.๒๔๗๔

ผู้สนใจในประวัติศาสตร์แห่งความคิดประชาธิปไตยของคนไทย ควรค้นคว้าต่อไปว่า ท่านที่ได้กราบบังคมทูลพระพุทธเจ้าหลวงดังกล่าวนั้น เมื่อท่านกลับสยามแล้วท่านเองได้มีการปฏิบัติหรือมีการแสดงความเห็นประชาธิปไตยไว้ในที่ใด เมื่อใดบ้าง ข้าพเจ้าเคยเป็นนักเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรมในสมัยที่สมเด็จกรมพระสวัสดิ์ฯ เป็นอธิบดีศาลฎีกา จึงมีโอกาสศึกษาคำพิพากษาฎีกาที่พระองค์ทรงวางบรรทัดฐานไว้ แสดงให้เห็นถึงทรรศนะประชาธิปไตยในทางศาล อาทิ คำพิพากษาฎีกาที่ ๓๒๖/๒๔๕๕ มีความตอนหนึ่งว่า

"...ในคดีที่เป็นอุกฤษโทษถึงตาย ถ้าการพิจารณายังมิกระจ่าง จะฟังเอาพิรุธนายถมยา ลงโทษถึงตายนี้ยังหมิ่นเหม่ยังมิบังควร และธรรมภาษิตว่าไว้ว่า คดีเมื่อมีเหตุเคลือบแคลงสงสัย แม้จะปล่อยผู้ผิดเสียสัก ๑๐ คน ก็ยังจะดีกว่าลงโทษคนที่หาผิดมิได้คนหนึ่งดังนี้"

บรรทัดฐานประชาธิปไตยทางศาลที่พระองค์ได้ทรงวางไว้นั้น ตุลาการในสมัยนั้นและสมัยต่อมาก็ได้ปฏิบัติตามอยู่อีกหลายปี จนกระทั่งซากเก่าแห่งความยุติธรรมตามระบบศักดินาโบราณได้ฟื้นขึ้นมาอีก จึงมีตุลาการบางคนที่ถือซากทรรศนะเก่าได้ละทิ้ง

ธรรมภาษิตที่เป็นรากฐานแห่งทรรศนะประชาธิปไตยในทางศาลดังกล่าวแล้ว

นักเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรมสมัยนั้น จำต้องศึกษาพระราชบัญญัติใหญ่น้อย ดังนั้นคนรุ่นนั้นจึงยังพอจำกันได้ถึงพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ.๒๔๖๐ ประวัติของเรื่องมีอยู่ว่า กระทรวงธรรมการสมัยนั้นกราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๖ เสนอร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวเพื่อกวดขันโรงเรียนราษฎร์ ที่สมัยก่อนเอกชนตั้งขึ้นได้โดยไม่ต้องขออนุญาตรัฐบาล กระทรวงธรรมการต้องการให้การตั้งโรงเรียนราษฎร์ต้องได้รับอนุญาตจากรัฐบาลก่อน อีกทั้งมีข้อบังคับควบคุมโรงเรียนราษฎร์อย่างกวดขัน รัชกาลที่ ๖ ได้ทรงส่งร่างพระราชบัญญัติของกระทรวงธรรมการมาให้คณะกรรมการร่างกฎหมาย ซึ่งสมเด็จกรมพระสวัสดิ์ฯ ขณะนั้นเป็นกรมหลวงทรงเป็นสภานายก ท่านผู้นี้ได้ตรวจร่างแล้วทรงร่างขึ้นใหม่ด้วยพระองค์เองตามทรรศนะประชาธิปไตยของพระองค์ที่ต้องการให้บุคคลมีเสรีภาพในการให้การศึกษา และให้พลเมืองได้มีการศึกษาอย่างแพร่หลาย เหตุฉะนั้นพระองค์จึงได้ร่างบทบัญญัติไว้ตอนหนึ่งมีใจความว่า ถ้าผู้ขอตั้งโรงเรียนราษฎร์ได้ยื่นคำขอต่อกระทรวงธรรมการแล้ว กระทรวงนี้ไม่ตอบอนุญาตในกำหนดเวลาที่กล่าวไว้ ก็ให้ถือว่าเป็นการให้อนุญาตแล้ว รัชการที่ ๖ ทรงเห็นชอบด้วย จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์หลายครั้งแต่ไม่สำเร็จ ทั้งนี้ย่อมแสดงว่า สมเด็จกรมพระสวัสดิ์ฯ ในขณะยังทรงรับราชกาลอยู่นั้นมีทรรศนะประชาธิปไตยอยู่บ้างดังกล่าวมาแล้ว

ผู้ที่เป็นพลังใหม่แท้จริงจะต้องไม่ดูหมิ่นคนธรรมดาสามัญว่าไม่มีความคิดที่จะเรียกร้องให้เปลี่ยนระบบสมบูรณาฯ

เมื่อครั้งข้าพเจ้าเรียนในชั้นมัธยมเบื้องต้นสมัย ๖๐ ปีกว่ามาแล้ว เคยได้ยิน ได้อ่านและได้พบคนธรรมดาสามัญที่มีอายุซราแล้ว ๒ คน คือ ***"ก.ศ.ร.กุหลาบ"*** ที่ออกนิตยสาร ***"สยามประเภท"*** ที่วิจารณ์ระบบปกครองสมบูรณาฯ จนมีผู้ใส่ความว่าผู้นี้มีจิตฟุ้งซ่าน แต่เมื่อข้าพเจ้าไปพบก็ไม่เห็นว่าท่านฟุ้งซ่าน อีกคนหนึ่งคือ ***"เทียนวรรณ"*** ซึ่งมีฉายาว่า ***"วรรณาโภ"*** ท่านผู้นี้มีคติประชาธิปไตยมาก ขณะนั้นท่านหนวดขาวแล้ว ประมาณว่าขณะนั้นมีอายุเกือบ ๗๐ ปี ข้าพเจ้าพบที่ตึกแถวใกล้วัดบวรนิเวศน์ ท่านผู้นี้เคยติดคุกเพราะเขียนหนังสือและโฆษณาที่ขัดแย้งระบบสมบูรณาฯ ท่านเห็นว่าท่านไม่ผิดกฎหมาย กรณีของท่านจึงเข้าลักษณะคำพังเพยโบราณที่ว่า ***"กฎหมายสู้กฎหมู่ไม่ได้"*** ซึ่งแสดงถึงการเล่นพวก

ของตุลาการสมัยโบราณ แต่ท่านเทียนวรรณที่ถูกติดคุกได้กล่าววลีเติมอีกรวมเป็นดั่งนี้ "กฎหมายสู้กฎหมู่ไม่ได้ กฎหมู่ก็ยังสู้กดคอไม่ได้ กดคอก็ยังสู้เจ้าหักคอไม่ได้" นี้ก็แสดงถึงทรรศนะที่ท่านเทียนวรรณมีต่อระบบสมบูรณาฯ ชนรุ่นใหม่หลายคนในสมัยนั้นที่ได้อ่านและสนทนากับท่านเทียนวรรณยังพอจำกันได้ถึงวลีของท่านดั่งกล่าวนี้ แต่ท่านเป็นคนธรรมดาสามัญจึงไม่ได้รับความสนใจจากผู้ถือทรรศนะตามพลังเก่า และดูเหมือนคนพลังเก่าไม่ยอมกล่าวถึง **"ก.ศ.ร.กุหลาบ"** และ **"เทียนวรรณ"** ซึ่งขณะนั้นเป็นหนุ่มเมื่อ ๑๐๐ ปีมาแล้ว ได้แสดงการเรียกร้องให้เปลี่ยนระบบสมบูรณาฯ

ชนรุ่นเรียนหนังสือไทยจากหนังสือ **"มูลบทบรรพกิจ"** ก่อนสมัยมีแบบเรียนเร็วนั้นก็ดี สมัยมีแบบเรียนเร็วแล้วแต่ได้ยินชนรุ่นก่อนๆ กล่าวถึงก็ดี ย่อมจำหรือระลึกได้ว่าเริ่มอ่านตั้งแต่แม่ ก กา ก็ได้รับคำสอนแสดงถึงความเสื่อมโทรมในระบบสมบูรณาฯ ซึ่งพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ได้ประพันธ์บทอ่านไว้ โดยสมมติถึงความเสื่อมในอาณาจักร **"สาวัตถี"** มีความเท่าที่ข้าพเจ้าพอจำได้บ้างดั่งนี้

"สาธุสะจะขอไหว้พระศรีไตรสะระณา พ่อแม่แลครูบา เทวดาในราศี ... อยู่มาหมู่ข้าเฝ้า ก็หาเยาวนารี ที่หน้าตาดีๆ ทำมโหรีที่เคหา ค่ำเช้าเฝ้าสีซอ เข้าแต่หอล่อกามา ... หาได้ให้ภริยา โลโภพาให้บ้าใจ ... ถือน้ำร่ำเข้าไป แต่น้ำใจไม่นำพาหาได้ใครหาเอา ไพร่ฟ้าเศร้าในอุรา..."

ในแม่กมนั้น มีความที่มีผู้ฟื้นเอามากล่าวกันมากในรัชกาลที่ ๖ เจ้านายบางองค์ที่ปารีสเคยเตือนให้ข้าพเจ้าระลึกความตอนหนึ่งของแม่กมที่มีว่า

"ขึ้นกมสมเด็จจอมอารย์ ผู้ผ่านภาราสาวัตถี เชื่อกลหลงเล่ห์เสนีย์ กลอกกลับอับปรีย์บุรีจึงล่มไป..."

ฉะนั้น ย่อมเห็นได้ว่า ชนรุ่นที่เรียนหนังสือไทยจาก **"มูลบทบรรพกิจ"** หรือคนรุ่นต่อมาที่ได้ยินชนรุ่นเก่าท่องให้ฟังแล้วก็เกิดสำนึกกันทั่วไปถึงความเสื่อมในระบบสมบูรณาฯ หรือระบบศักดินาที่ล้าหลัง ข้าพเจ้าขอน้อมสักการะพระพุทธเจ้าหลวงที่ทรงมีพระทัยก้าวหน้ากว่าผู้ล้าหลังมาก คือแม้หนังสือมูลบทบรรพกิจจะแต่งขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ แต่พระองค์ก็พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นักเรียนใช้เป็นตำราเรียนได้ เพื่อจะได้เกิดจิตสำนึกช่วยพระองค์กำจัดข้าราชการที่ทุจริต และหน้าไหว้หลังหลอก เอาความเท็จ

มากราบบังคมทูล และผู้ที่ทำหน้าที่ตนเป็นคนนิยมราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดี

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้มีเสียงเรียกร้องให้เปลี่ยนระบบสมบูรณาฯ ในหนังสือพิมพ์และนิตยสารใหญ่น้อยมากมาย ได้มีหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษในสยามหลายฉบับที่แสดงทรรศนะกล้าหาญ หนังสือพิมพ์เหล่านี้คงหาอ่านยากในปัจจุบันนี้ แต่ถ้าผู้สนใจค้นอย่างเอาจริงเอาจังก็อาจหาได้บ้าง ทรรศนะที่แสดงออกในสยามนี้ ช่วยให้ชาวสยามบางส่วนตื่นตัวขึ้นทีละน้อยๆ จนถึงมีผู้คิดใช้กำลังยึดอำนาจรัฐที่มีฉายาว่า **"คณะ ร.ศ.๑๓๐"**

ต่อจากนั้นมาก็มีหนังสือพิมพ์หลายฉบับแม้ภายใต้ระบบสมบูรณาฯ ได้กล้าหาญเสียงแก่คุกตะรางเขียนข้อความเรียกร้องให้เปลี่ยนระบบสมบูรณาฯ บางฉบับถูกปิด บรรณาธิการหลายคนถูกจำคุก แต่ก็มีผู้ออกหนังสือพิมพ์และนิตยสารปลีกย่อยมากมาย

เมื่อข้าพเจ้ากลับประเทศไทยใน พ.ศ.๒๔๗๐ ภายหลังที่ไปอยู่ในฝรั่งเศสเกือบ ๗ ปี นั้นแล้วปรากฏว่า ชนรุ่นหนุ่มสมัยนั้นชนิดที่ไม่เคยไปเห็นระบบประชาธิปไตยในต่างประเทศ แต่ก็มีความตื่นตัวที่ต้องการเปลี่ยนระบบสมบูรณาฯ ทั้งนี้ก็แสดงถึงว่า ผู้ที่มิได้มีความเป็นอยู่อย่างระบบศักดินาเกิดจิตสำนึกที่เขาประสบแก่ตนเองถึงความไม่เหมาะสมของระบบนั้น และอิทธิพลที่เขาได้รับจากสื่อมวลชนที่มีลักษณะก้าวหน้าในสมัยนั้น ที่เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนระบบศักดินามาเป็นระบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ เพราะเหตุนั้น พวกข้าพเจ้าจำนวนน้อยที่กลับมาจากยุโรป จึงไม่มีความลำบากมากนักในการชวนผู้ตื่นตัวในเมืองไทยให้เข้าเป็นสมาชิกคณะราษฎร เพราะเขามีพื้นฐานแห่งความต้องการนั้นอยู่แล้ว การที่ชวนเป็นสมาชิกประเภท **"ดี ๑"** เพียง ๑๐๐ คนเศษ ก็จำนวนนั้นเป็นการเพียงพอที่จะลงมือทำการเป็นกองหน้าของราษฎร และเพื่อรักษาความลับในวงจำกัด แต่เมื่อเราได้ยึดอำนาจรัฐในวันที่ ๒๔ มิถุนาฯ ได้แล้ว ก็ได้รับความสนับสนุนจากราษฎรจำนวนมหาศาล ทั้งที่มาแสดงความยินดีด้วยตนเองที่พระที่นั่งอนันตสมาคม ซึ่งเป็นที่ตั้งกองบัญชาการคณะราษฎร และทางจดหมายกับโทรเลข ประจักษ์พยานยังมีอยู่อีกคือ คณะได้มอบให้นายทวี บุณยเกตุ เป็นผู้รับสมัครคนที่ขอเข้าร่วมในคณะราษฎรที่สวนสราญรมย์ มีผู้ต้องการสมัครมากมายจนถึงกับเรามีใบสมัครเตรียมไว้ไม่พอแจก จึงแย่งกันที่จะได้รับใบสมัคร

ดังนั้น เราจึงถือว่าเราเป็น ***"คณะราษฎร"*** *เพราะเราทำตรงกับความต้องการของราษฎร* ***(People)*** *ไม่ใช่ตามความประสงค์ของ Reactionaries*

นับตั้งแต่มีเสียงเรียกร้องให้เปลี่ยนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ ปรากฏในเอกสารต่างๆ ดังกล่าวแล้วข้างต้น จนถึง พ.ศ.๒๔๗๕ ก็เป็นเวลาล่วงเลยมาหลายสิบปี จึงเป็นธรรมดาที่กฎแห่งวิทยาศาสตร์สังคมซึ่งข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในหนังสือ ***"ความเป็นอนิจจังของสังคม"*** *จะต้องประจักษ์ขึ้น ข้าพเจ้าขอคัดความตอนนั้นมากล่าวไว้ดังต่อไปนี้*

"ตามกฎธรรมชาตินั้น **"กายาพยพ"** (ระบบการเมือง) ต้องสมานกับ **"สสาร"** (ระบบเศรษฐกิจ) ดั่งนั้น ถ้ากายาพยพของสังคมเปลี่ยนล่าช้ากว่าความเป็นอยู่ทางชีวปัจจัยของสังคมจนเนิ่นนานเกินสมควรแล้ว ธรรมชาติก็บังคับให้กายาพยพจำต้องสมานกับสสารจนได้ คือเมื่อไม่เป็นไปตามวิถีวัฒน์ก็ต้องเป็นไปตามวิถีอภิวัฒน์ เช่น การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๕ ต้องเป็นไปเช่นนั้น เพราะกายาพยพของสังคมเปลี่ยนแปลงล่าช้าเกินสมควรกว่าการเปลี่ยนแปลงทางชีวปัจจัยของสังคม การเปลี่ยนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของฝรั่งเศสในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ซึ่งต้องเป็นไปโดยวิถีอภิวัฒน์ก็เพราะกายาพยพของศักดินาไม่ยอมเปลี่ยน โดยวิถีวิวัฒน์ให้สมานกับสภาพความเป็นอยู่ทางชีวปัจจัยที่ก้าวหน้าไปมาก"

มีผู้เข้าใจผิดว่า ผู้ก่อตั้งคณะราษฎรที่กรุงปารีสไม่พอใจอัครราชทูตสยามสมัยนั้นที่จ่ายเงินเดือนให้ไม่พอใช้ จึงคิดเปลี่ยนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ขึ้น ความเข้าใจผิดนี้แพร่หลายยิ่งขึ้น ภายหลังที่นายควง อภัยวงศ์ ที่เคยเป็นสมาชิกคณะราษฎรเมื่อก่อนวันอภิวัฒน์เพียงประมาณ ๓ เดือน จึงไม่รู้เรื่องความจริงที่ผู้ก่อตั้งคณะราษฎรได้ริเริ่มมาอย่างไรและมีทรรศนะทางสังคมเกิดขึ้นอย่างใดก่อนนั้น ได้ไปพูดที่คุรุสภาเมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๐๖ เพื่อปลีกตัวออกจากความรับผิดชอบของคณะราษฎร โดยกล่าวข้อความคลาดเคลื่อนหลายประการ เพื่อแสดงว่าตนเป็นคนที่มีเงินใช้ส่วนตัวมากมาย เพื่อให้เห็นว่าตนอยู่ในชนชั้นวรรณะของเจ้าศักดินาและเจ้าสมบัติ ซึ่งต่างกับนักศึกษาส่วนอื่นๆ ที่ได้ร่วมกันต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมสมัยนั้น โดยเจาะจงมายังข้าพเจ้า กับ ร.ท.แปลกฯ ที่ได้เงินเดือนไม่พอใช้ แฟ้มเรื่องการจ่ายเงินเดือนว่าใครได้เท่าใดแม้จะเป็น

ลูกของคนเศรษฐี ที่อัครราชทูตสยามกวดขันเหมือนกันนั้น ยังคงมีอยู่ที่สถานทูตไทย ณ กรุงปารีส ซึ่งข้าพเจ้าจะได้ชี้แจงในโอกาสอันควรต่อไป

ณ ที่นี้ ขอกล่าวว่า ข้าพเจ้ากับเพื่อนอีก ๖ คน ที่ก่อตั้งคณะราษฎรขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.๑๙๒๗ นั้น ได้มีจิตสำนึกที่ต้องการเปลี่ยนระบบสมบูรณาฯ มาก่อนแล้ว ตามกฎและข้อเท็จจริงแห่งการกำเนิดของทรรศนะทางสังคมที่ต้องการเปลี่ยนระบบสมบูรณาฯ ดังกล่าวในข้อ ๒ แต่พ้นจากระดับนี้ไปแล้วยังมีความต้องการพัฒนาสังคมตามวิถีทางและขั้นแห่งการพัฒนาต่างกันไปตามระดับจิตสำนึกของแต่ละคนได้ ซึ่งเป็นเหตุให้มีความขัดแย้งระหว่างกันภายหลังได้อำนาจรัฐแล้ว

โดยเฉพาะการตัดสินใจที่ทำการกันอย่างเอาจริงเอาจังในการเปลี่ยนระบบสมบูรณาฯ นั้น ในสยามก็มีคนรุ่นหนุ่มจำนวนหนึ่งได้ตกลงกันไว้แล้วร่วมสมทบเข้าอยู่ในคณะราษฎรภายหลังที่ข้าพเจ้ากับเพื่อนก่อตั้งคณะราษฎรที่กรุงปารีสได้กลับสยามแล้ว ส่วนข้าพเจ้ากับเพื่อนที่อยู่ในกรุงปารีสนั้นได้มีการทาบทามกันมาก่อนหลายปีแล้ว ต่อมาใน ค.ศ.๑๙๒๕ ปลายรัชสมัยรัชกาลที่ ๖ ซึ่งราษฎรสมัยนั้นที่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน รวมทั้งเจ้านายบางองค์ที่ทรงถือสัจจะตามพุทธวจนะ "สัจจังเว อมตา วาจา" คงเล่าให้ฟังว่า เสียงเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนระบบสมบูรณาฯ ในสยามมีมากถึงขนาดไหน ร.ท.ประยูร ภมรมนตรี ที่เคยเป็นผู้บังคับหมวดทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์และมหาดเล็กเคยรับใช้ใกล้ชิดรัชกาลที่ ๖ นั้น เมื่อมาถึงปารีสใน ค.ศ.๑๙๒๕ และได้พบข้าพเจ้า ก็ได้เล่าให้ข้าพเจ้าฟังถึงความเสื่อมโทรมของระบบสมบูรณาฯ และเสียงเรียกร้องของราษฎรในสยามที่ต้องการให้เปลี่ยนระบบนั้น ฉะนั้นใน ค.ศ.๑๙๒๕ นั้นเอง ภายหลังที่ข้าพเจ้าได้สนทนากับ ร.ท.ประยูรฯ หลายครั้งแล้ว จึงได้ชวนเขาไปเดินเล่นที่ถนน Henri Martin ปรารภกันว่า ได้ยินผู้ที่ต้องการเปลี่ยนระบบสมบูรณาฯ มามากมายหลายคนแล้ว แต่ยังไม่มีใครจะตัดใจเอาจริง ฉะนั้นเราจะไม่พูดแต่ปากคือจะต้องทำจริง จากน้อยไปสู่มาก แล้ววางวิธีการชวนเพื่อนที่ไว้วางใจร่วมเป็นหน่วยแรกขึ้น ต่อมาจึงชวน ร.ท.แปลก ร.ต.ทัศนัย ซึ่งย้ายจากบ้านพักเดิมไปอยู่ถิ่นเดียวกับข้าพเจ้าที่ Quartier-Latin จึงได้สนทนากันแทบทุกวัน แล้วก็ได้ชวนเพื่อนๆ อีกให้ร่วมด้วย"

นี่คือรายละเอียดที่คัดลอกจากข้อเขียนของท่านรัฐบุรุษปรีดี ซึ่งทำให้เราเห็นภาพ

ประวัติศาสตร์การเมืองไทยในช่วงดังกล่าวอย่างแจ่มชัด

แจ่มชัดจากปากคำของผู้ริเริ่มก่อการฯ เหตุการณ์ครั้งสำคัญของการเมืองไทยยุคใหม่

แถลงการณ์ของคณะราษฎรฉบับแรก
คือการประกาศเจตนารมณ์
ประชาธิปไตยของคณะราษฎร
ในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
โดยมีความมุ่งหมาย
เพื่อให้อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน
ขณะเดียวกันก็ได้ประกาศอย่างชัดเจนว่า
ต้องการรักษาสถาบันกษัตริย์ต่อไป
แต่ต้องการให้อยู่ภายใต้กฎหมาย
ไม่ใช่อยู่เหนือกฎหมายอย่างระบอบเก่า
โดยมีเจตนารมณ์อย่างชัดเจน
เพื่อให้การปกครองเป็นของราษฎร

บทที่ ๕

อภิวัฒน์ ๒๔๗๕ หาใช่ปฏิวัติ

*"**ในเช้าตรู่ก่อนพระอาทิตย์อุทัยส่องแสงของวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๕** **กำลังของกองทัพบก**ส่วนหนึ่งซึ่งประกอบด้วยรถยนต์หุ้มเกราะคันเล็กๆ จำนวนหนึ่งที่ประชาชนเรียกว่า **"ไอ้แอ้ด"** เพิ่มพลังด้วยกำลังปืนกลหนักของทหารราบและกระสอบทราย ได้ถูกลำเลียงมาไว้ที่บังเกอร์ล้อมรอบพระที่นั่งอนันตสมาคม กระทั่งฟ้าสางแล้วก็ยังไม่มีผู้ใดรู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นแก่บ้านเมืองตัวเอง แต่ในระหว่างความขมุกขมัวนั้นเอง นายพันเอกร่างอ้วนในเครื่องแบบนายทหารปืนใหญ่รักษาพระองค์ สวมท็อปบูท ก็ก้าวออกมาจากร่มเงาต้นอโศก... นายพันเอกซึ่งเป็นผู้นำของทหารกลุ่มนี้อยู่ในวัยราว ๔๕ ปี ตำแหน่งในกองทัพของเขาในขณะนั้นคือ รองจเรกองทัพบก เขาได้ก้าวออกมาปรากฏตนท่ามกลางแถวทหารด้วยการอ่านแถลงการณ์"*

นั่นคือข้อเขียนบันทึกเหตุการณ์อภิวัฒน์ ๒๔๗๕ ในวันก่อการยึดอำนาจของเสลา เลขะรุจิ นักหนังสือพิมพ์และนักเขียนสารคดีทางการเมือง

การก่อการยึดอำนาจเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองสำเร็จลงโดยปราศจากการเสียเลือดเนื้อ มีเพียงผู้ได้รับบาดเจ็บเพียงเล็กน้อย คือ นายพลตรีพระยาเสนาสงคราม ผู้บัญชากองพลที่ ๑

คณะผู้ก่อการฯได้ส่งกองทหารเข้ายึดกรมไปรษณีย์โทรเลขเพื่อตัดการสื่อสาร จับกุม

เจ้านายเชื้อพระวงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่บางคนเพื่อเป็นตัวประกัน มีทหารบก ทหารเรือเข้าร่วมบริเวณหน้าพระบรมรูปทรงม้าประมาณ ๒,๐๐๐ นาย มีประชาชนจำนวนหนึ่งเข้าร่วมและมุงดูเหตุการณ์

แถลงการณ์ฉบับแรกที่พระยาพหลพลพยุหเสนาอ่านบริเวณลานพระบรมรูปทรงม้า มีเนื้อหาค่อนข้างดุดันเพื่อเป้าหมายทางการเมือง ไม่ได้เจตนาเป็นปฏิปักษ์ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์แต่อย่างใด ต่อมาคณะราษฎรได้ทำการขอขมาต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ หากเราศึกษาสภาพแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมทั้งในประเทศและต่างประเทศ เราจะเข้าใจว่าทำไมเนื้อหาแถลงการณ์จึงแสดงความไม่พอใจต่อสภาพบ้านเมืองและระบอบเก่าอย่างรุนแรง

ท่ามกลางกองทหารที่มาประชุมกัน ณ ที่นั้น นายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา ซึ่งได้รับการยกย่องขึ้นเป็น **"หัวหน้าคณะราษฎร"** ได้ปรากฏตัวต่อหน้านักรบเหล่านั้นด้วยท่วงทีอันสง่าผ่าเผยและน่าเกรงขาม พระยาพหลฯ ซึ่งอยู่ในเครื่องแบบนายพันเอกของกองทัพบกไทย ได้อ่านแถลงการณ์ฉบับแรกซึ่งเป็นการประกาศเจตนารมณ์ของคณะราษฎรในการยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน

"ราษฎรทั้งหลาย

เมื่อกษัตริย์องค์นี้ได้ครองราชย์สืบต่อจากพระเชษฐานั้น ในชั้นต้นราษฎรบางคนได้หวังกันว่ากษัตริย์องค์ใหม่นี้คงจะปกครองให้ราษฎรได้ร่มเย็น แต่การก็หาได้เป็นไปตามที่คิดหวังกันไม่ กษัตริย์คงครองอำนาจเหนือกฎหมายตามเดิม ทรงแต่งตั้งพระญาติวงศ์และคนสอพลอไร้คุณความรู้ให้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญ ไม่ทรงฟังเสียงราษฎร ปล่อยให้ข้าราชการใช้อำนาจหน้าที่ในทางทุจริต มีการรับสินบนในการก่อสร้างและการซื้อของใช้ในราชการ หากำไรในการแลกเปลี่ยนเงิน ผลาญเงินของประเทศ ยกพวกเจ้าขึ้นให้สิทธิพิเศษมากกว่าราษฎร กดขี่ข่มเหงราษฎร ปกครองโดยขาดหลักวิชาการ ปล่อยให้บ้านเมืองเป็นไปตามยถากรรม ดังที่จะเห็นได้จากความตกต่ำในทางเศรษฐกิจ และความฝืดเคืองในการทำมาหากิน ซึ่งพวกราษฎรได้รู้กันอยู่โดยทั่วไปแล้ว รัฐบาลของกษัตริย์เหนือกฎหมายมิสามารถแก้ไขให้ฟื้นขึ้นได้

การที่แก้ไขไม่ได้ ก็เพราะรัฐบาลของกษัตริย์มิได้ปกครองประเทศเพื่อราษฎร ตาม

ที่รัฐบาลอื่นๆ ได้กระทำกัน รัฐบาลของกษัตริย์ได้ถือเอาราษฎรเป็นทาส (ซึ่งเรียกว่า ไพร่บ้าง ข้าบ้าง) เป็นสัตว์เดรัจฉาน ไม่นึกว่าเป็นมนุษย์ เหตุฉะนั้น แทนที่จะช่วยราษฎร กลับพากันทำนาบนหลังราษฎร จะเห็นได้ว่าภาษีอากรที่บีบคั้นเอามาจากราษฎรนั้น กษัตริย์ได้หักเอาไว้ในส่วนตัวปีละหลายล้านบาท ส่วนราษฎรกว่าจะหาได้แม้แต่เล็กน้อยแทบเลือดตากระเด็น ถึงคราวเสียเงินราชการหรือภาษีใดๆ ถ้าไม่มีเงิน รัฐบาลก็ยึดทรัพย์หรือใช้งานโยธา แต่พวกเจ้ากลับนอนกินกันเป็นสุข ไม่มีประเทศใดในโลกจะให้เงินเจ้ามากเช่นนี้ นอกจากพระเจ้าซาร์และพระเจ้าไกเซอร์เยอรมัน ซึ่งชนชาตินั้นก็ได้โค่นราชบัลลังก์ลงเสียแล้ว

รัฐบาลของกษัตริย์ได้ปกครองอย่างหลอกลวงไม่ซื่อตรงต่อราษฎร มีเป็นต้นว่าหลอกว่าจะบำรุงการทำมาหากินอย่างโน้นอย่างนี้ แต่ครั้นคอยๆ ก็เหลวไป หาได้ทำจริงจังไม่ มิหนำซ้ำกล่าวคำหมิ่นประมาทราษฎรผู้มีบุญคุณเสียภาษีให้พวกเจ้าได้กินว่าราษฎรยังมีเสียงทางการเมืองไม่ได้ เพราะราษฎรโง่ คำพูดของรัฐบาลเช่นนี้ใช้ไม่ได้ ถ้าราษฎรโง่เจ้าก็โง่ เพราะเป็นคนชาติเดียวกัน ที่ราษฎรรู้เท่าไม่ถึงเจ้านั้น ไม่ใช่เพราะโง่ แต่เป็นเพราะขาดการศึกษาที่พวกเจ้าปกปิดไว้ไม่ให้เรียนเต็มที่ เพราะเกรงว่าเมื่อราษฎรมีการศึกษา ก็จะรู้ความชั่วร้ายที่พวกเจ้าทำไว้ และคงจะไม่ยอมให้ทำนาบนหลังคน

ราษฎรทั้งหลายพึงรู้เถิดว่า ประเทศเรานี้เป็นของราษฎรทั้งหลาย ไม่ใช่เป็นของกษัตริย์ตามที่เขาหลอกหลวง บรรพบุรุษของราษฎรเป็นผู้ช่วยกันกู้ให้ประเทศมีอิสรภาพพ้นมือของข้าศึก พวกเจ้ามีแต่ชุบมือเปิบ และกวาดทรัพย์สมบัติเข้าไว้ตั้งหลายร้อยล้าน เงินเหล่านี้เอามาจากไหน ก็เอามาจากราษฎรเพราะวิธีทำนาบนหลังคนนั้นเอง บ้านเมืองกำลังอัตคัดฝืดเคือง ชาวนาและพ่อแม่ทหารต้องทิ้งนาเพราะทำไม่ได้ผล รัฐบาลไม่บำรุง รัฐบาลไล่คนออกจากงานอย่างเกลื่อนกลาด นักเรียนเรียนเสร็จแล้วและทหารปลดแอกกองหนุนแล้ว ก็ไม่มีงานทำ จะต้องอดอยากไปตามยถากรรม

เหล่านี้เป็นผลของกษัตริย์เหนือกฎหมาย บีบคั้นข้าราชการผู้น้อย นายสิบและเสมียน เพื่อให้ออกจากงาน และไม่ให้เบี้ยบำนาญ ความจริงควรเอาเงินที่พวกเจ้ากวาดรวบรวมไว้มาจัดบำรุงบ้านเมือง ให้คนมีงานทำจึงจะสมควรที่จะสนองคุณราษฎร ซึ่งได้เสียภาษีอากรให้พวกเจ้าได้ร่ำรวยมานาน แต่พวกเจ้าก็หาได้ทำอย่างใดไม่ คงสูบเลือดกันเรื่อยๆ ไป เงินเหลือเท่าใดก็เอาไปฝากต่างประเทศ คอยเตรียมหนีเมื่อบ้านเมืองทรุด

โทรม ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก การเหล่านี้ย่อมชั่วร้าย

เพราะฉะนั้น ราษฎร ข้าราชการทหารและพลเรือน ที่รู้เท่าถึงการกระทำอันชั่วร้ายของรัฐบาลดังกล่าวแล้ว จึงรวมกำลังกันตั้งเป็น ***"คณะราษฎร"*** *ขึ้น และได้ยึดอำนาจของกษัตริย์ไว้ได้แล้ว คณะราษฎรเห็นว่า การที่จะแก้ความชั่วร้ายนี้ได้ ก็โดยที่จะต้องจัดการปกครองโดยมีสภา จะได้ช่วยกันปรึกษาหารือหลายๆ ความคิดดีกว่าความคิดเดียว ส่วนผู้เป็นประมุขของประเทศนั้น คณะราษฎรไม่ประสงค์ทำการแย่งชิงราชสมบัติ ฉะนั้นจึงได้ขออัญเชิญให้กษัตริย์องค์นี้ดำรงตำแหน่งกษัตริย์ต่อไป แต่จะต้องอยู่ภายใต้กฎหมายธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน จะทำอะไรโดยลำพังไม่ได้ นอกจากด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร คณะราษฎรได้แจ้งความประสงค์นี้ให้กษัตริย์ทราบแล้ว เวลานี้ยังอยู่ในความรับตอบ ถ้ากษัตริย์ตอบปฏิเสธหรือไม่ตอบภายในกำหนด โดยเห็นแก่ส่วนตนว่าจะถูกลดอำนาจลง ก็จะได้ชื่อว่าทรยศต่อชาติ และก็เป็นการจำเป็นที่ประเทศต้องมีการปกครองอย่างแบบประชาธิปไตย กล่าวคือ ประมุขของประเทศจะเป็นบุคคลสามัญ ซึ่งสภาผู้แทนราษฎรได้เลือกขึ้นอยู่ในตำแหน่งตามกำหนดเวลา ตามวิธีนี้ราษฎรพึงหวังเถิดว่าราษฎรจะได้รับความบำรุงอย่างดีที่สุด ทุกคนจะมีงานทำเพราะประเทศเราเป็นประเทศที่อุดมอยู่แล้วตามสภาพ เมื่อเราได้ยึดเงินที่พวกเจ้าได้รวบรวมไว้จากการทำนาบนหลังคนตั้งหลายร้อยล้านบาทมาบำรุงประเทศขึ้นแล้ว ประเทศจะต้องเฟื่องฟูขึ้นเป็นแม่นมั่น การปกครองซึ่งคณะราษฎรจะพึงกระทำ ก็คือจัดวางโครงการอาศัยหลักวิชาการ ไม่ทำไปเสมือนคนตาบอด เช่นรัฐบาลที่มีกษัตริย์เหนือกฎหมายทำมาแล้ว*

หลักใหญ่ๆ ที่คณะราษฎรวางไว้มีอยู่ว่า

๑. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศให้มั่นคง

๒. จะต้องรักษาความปลอดภัยในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก

๓. จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกๆ คนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก

๔. จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน ไม่ใช่พวกเจ้ามีสิทธิยิ่งกว่าราษฎรเช่นที่เป็นอยู่ในเวลานี้

๕. จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก

๔ ประการดังกล่าวข้างต้น

๖. จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร

ราษฎรทั้งหลาย จงพร้อมใจกันช่วยคณะราษฎรให้ทำกิจอันจะคงอยู่ชั่วฟ้าดินนี้ให้สำเร็จ คณะราษฎรขอให้ทุกคนที่มิได้ร่วมมือเข้ายึดอำนาจจากกษัตริย์เหนือกฎหมาย พึงตั้งอยู่ในความสงบและตั้งหน้าทำมาหากิน อย่าได้ทำการใดๆ อันเป็นการขัดขวางต่อคณะราษฎร

การที่ราษฎรช่วยคณะราษฎรนี้ เท่ากับราษฎรช่วยประเทศและช่วยตัวราษฎร บุตรหลาน เหลนของตนเอง ประเทศจะมีความเป็นเอกราชอย่างพร้อมบริบูรณ์ ราษฎรจะได้รับความปลอดภัย ทุกคนจะมีงานทำ ไม่ต้องอดอยาก ทุกคนจะมีสิทธิเสมอกัน และมีเสรีภาพพ้นจากการเป็นไพร่ เป็นข้าเป็นทาสของพวกเจ้า หมดสมัยที่จะทำนาบนหลังราษฎร สิ่งที่ทุกคนพึงปรารถนาคือความสุขความเจริญอย่างประเสริฐ ซึ่งเรียกกันเป็นศัพท์ว่า "ศรีอาริยะ" นั้น ก็จะพึงบังเกิดแก่ราษฎรถ้วนหน้า"

เมื่อนายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาอ่านแถลงการณ์จบลงแล้ว ทหารทุกเหล่าตลอดจนประชาชนที่อยู่ ณ ที่นั้น ได้เปล่งเสียงไชโยโห่ร้องให้การสนับสนุนคณะราษฎร และครั้นแล้วก็ได้ชักธงชาติขึ้นสู่ยอดโดมพระที่นั่งอนันตสมาคม ซึ่งเป็นกองบัญชาการของคณะราษฎร

แกนนำกลุ่มผู้ก่อการฯ ได้แยกย้ายกันไปอ่าน ณ ที่ชุมชน ตามห้องประชุมมหาวิทยาลัย ตามสถานที่ต่างๆ มีการกระจายเอกสารไปตามพระนคร ธนบุรี ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงได้ประกาศว่า คณะราษฎรได้ยึดอำนาจการปกครองไว้โดยเรียบร้อยแล้ว และได้นำประกาศคณะราษฎรมาอ่านซ้ำถึง ๒ ครั้ง

เมื่อ **"คณะราษฎร"** เห็นว่ากุมสภาพได้แล้วและมั่นใจว่าไม่มีการลุกขึ้นมาใช้กองกำลังต่อต้าน ทางคณะราษฎรจึงทำหนังสืออัญเชิญให้รัชกาลที่ ๗ เป็นกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ

หนังสือกราบบังคมทูล

พระที่นั่งอนันตสมาคม
วันที่ ๒๔ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๕

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท ปกเกล้าปกกระหม่อม

ด้วยคณะราษฎร ข้าราชการทหารพลเรือน ได้ยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินไว้ได้แล้ว และได้เชิญเสด็จพระบรมวงศานุวงศ์ มีสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต เป็นต้น ไว้เป็นประกัน ถ้าหากคณะราษฎรนี้ถูกทำร้ายด้วยประการใดๆ ก็จะต้องทำร้ายเจ้านายที่จับกุมไว้เป็นการตอบแทน

คณะราษฎรไม่ประสงค์ที่จะแย่งชิงราชสมบัติแต่อย่างใด ความประสงค์อันใหญ่ยิ่งก็เพื่อที่จะมีธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน ขอเชิญใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเสด็จกลับคืนสู่พระนคร และทรงเป็นกษัตริย์ต่อไป โดยอยู่ใต้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินซึ่งคณะราษฎรได้สร้างขึ้น

ถ้าใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทตอบปฏิเสธก็ดี หรือไม่ตอบภายใน ๑ ชั่วนาฬิกานับแต่ได้รับหนังสือนี้ก็ดี คณะราษฎรก็จะได้ประกาศใช้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินโดยเลือกเจ้านายพระองค์อื่นที่เห็นสมควรขึ้นเป็นกษัตริย์

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา
พ.อ.พระยาทรงสุรเดช
พ.อ.พระยาฤทธิอัคเนย์

ขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวประทับอยู่ที่หัวหิน จึงเสด็จกลับพระนครด้วยรถไฟขบวนพิเศษ ออกเดินทางจากหัวหินเกือบสองทุ่มของวันที่ ๒๕ มิถุนายน มาถึงสถานีรถไฟจิตรลดาเวลา ๐.๓๗ น. ของวันที่ ๒๖ มิถุนายน และเสด็จตรงไปประทับที่วังศุโขทัย

เวลา ๑๑.๐๐ น. ผู้แทนของคณะราษฎรจึงเข้าเฝ้าฯ ในหลวงรัชกาลที่ ๗ ที่พระราชวังศุโขทัย ประกอบด้วย อำมาตย์ตรีหลวงประดิษฐ์มนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) นายสงวน ตุลารักษ์ นายจรูญ ณ บางช้าง รองอำมาตย์เอก ประยูร ภมรมนตรี พลเรือตรี พระยาศรยุทธเสนี พันโทพระประศาสน์พิทยายุทธ พันตรีหลวงวีระโยธา

ผู้แทนของคณะราษฎรได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานกำหนดนิรโทษกรรมในคราวเปลี่ยนแปลงการปกครอง และหลวงประดิษฐ์มนูธรรมได้ยืนอ่านธรรมนูญการปกครอง และน้อมเกล้าฯ ถวายเมื่อเวลา ๑๒.๑๕ น. หลังจากนั้นประมาณ ๒๕ นาที ราว ๑๒.๔๐ น. พระยาอิศราธิราชเสวีได้นำพระกระแสพระบรมราชโองการมาว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะให้คำตอบในวันที่ ๒๗ เดือนนี้ เวลา ๑๗.๐๐ น.

ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินชั่วคราวนี้ รัฐบุรุษปรีดีเป็นผู้ร่างขึ้น ท่านได้พูดถึงเหตุการณ์ที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงลงพระปรมาภิไธยในวันที่ ๒๗ มิถุนายน ว่า *"ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ นั้น ผมในนามคณะราษฎรเป็นผู้ร่างขึ้น เดิมไม่มีคำว่า* ***"ชั่วคราว"*** *อยู่ ครั้นผมนำไปทูลเกล้าฯ ถวายพระปกเกล้าที่วังศุโขทัย พระองค์ได้ขอให้เติมคำว่า* ***"ชั่วคราว"*** *แล้วก็ทรงเขียนลายพระหัตถ์เองเติมคำว่า* ***"ชั่วคราว"*** *ไว้ โดยรับสั่งว่าให้ใช้ไปพลางก่อน"*

การวิเคราะห์ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ จึงมีความสำคัญต่อความเข้าใจแนวความคิดทางการเมืองและเป้าประสงค์ของการเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎรและท่านปรีดี พนมยงค์ ธรรมนูญการปกครองฉบับนี้มีทั้งหมด ๓๙ มาตรา แบ่งออกเป็น ๕ หมวด ประกอบด้วย หมวดที่หนึ่ง ข้อความทั่วไป หมวดที่สอง กษัตริย์ หมวดที่สาม สภาผู้แทนราษฎร หมวดที่สี่ คณะกรรมการราษฎร หมวดที่ห้า ศาล

จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ นี้ เป็นการยึดอำนาจโดยฉับพลัน หรือที่เรียกว่า Coup d'etat ไม่ได้ใช้วิธีการเคลื่อนไหวปฏิวัติโดยมวลชน (Mass

Revolution) หรือต่อสู้ด้วยกำลังเป็นสงครามกลางเมืองเหมือนในรัสเซียหรือจีน การใช้วิธียึดอำนาจแบบเฉียบพลัน สอดคล้องกับการดำเนินการของคณะราษฎรที่ตกลงกันตั้งแต่การประชุมครั้งแรกที่กรุงปารีส ในปีพ.ศ. ๒๔๖๙ คือ เคลื่อนไหวอย่างปิดลับและเลือกเฟ้นสมาชิกอย่างรัดกุม

เมื่อศึกษาคำสัมภาษณ์และข้อเขียนของสมาชิกสำคัญของคณะราษฎร โดยเฉพาะมันสมองของผู้ก่อการฯ อย่างท่านปรีดี ก็จะพบเหตุผลสำคัญว่า ทำไมคณะราษฎรจึงใช้วิธีการยึดอำนาจอย่างเฉียบพลันในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ประการที่หนึ่ง เหตุผลจากสถานการณ์ภายในประเทศในขณะนั้น

ประการที่สอง บทเรียนจากความล้มเหลวของกรณีกบฏ ร.ศ.๑๓๐

และประการสุดท้าย ความหวั่นเกรงการแทรกแซงสถานการณ์โดยประเทศมหาอำนาจ และไม่ต้องการก่อให้เกิดการต่อสู้นองเลือดระหว่างคนไทยด้วยกัน

ก่อนการอภิวัฒน์ ๒๔๗๕ นั้น เกิดเหตุการณ์ปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองทั้งในรัสเซียและจีน รัฐบาลในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์หวั่นเกรงต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก จึงได้แก้ไขกฎหมายและออกกฎหมายใหม่เพื่อต่อต้านการเปลี่ยนแปลง ต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์และลัทธิบอลเชวิค มีการเพิ่มโทษสำหรับผู้เผยแพร่ลัทธิต่างๆ ที่สร้างความกระด้างกระเดื่องต่อระบอบกษัตริย์ โทษจำคุกเพิ่มจากไม่เกิน ๓ ปี เป็นไม่เกิน ๑๐ ปี

การเคลื่อนไหวของคณะราษฎรเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง ถือเป็นโทษอาญารุนแรง จึงต้องทำอย่างปิดลับ ขณะเดียวกันประชาชนจำนวนมากยังขาดการศึกษาและไม่เข้าใจเรื่องการเมืองมากพอ โอกาสจะเข้าร่วมกระทำการมีข้อจำกัด จึงยังไม่เห็นประโยชน์ของการกระทำการแบบ Mass Revolution แต่อย่างใด นอกจากนี้ การดำเนินการในลักษณะดังกล่าวก็ไม่สอดคล้องกับเงื่อนไขภายในขณะนั้นด้วย

ขณะที่บทเรียนความล้มเหลวของคณะ ร.ศ.๑๓๐ ได้ตอกย้ำให้คณะราษฎรต้องเคลื่อนไหวโดยไม่เปิดเผยและดำเนินการแยกออกจากกัน มีสมาชิกแต่ละสายงานจะรู้จักเฉพาะหัวหน้าสายงานของตัวเอง และไม่รู้ถึงหัวหน้าในสายงานอื่นๆ หรือสมาชิกของสายงานอื่นๆ เนื่องจากเมื่อถูกจับกุมหรือถูกกวาดล้าง ขบวนการจะได้ไม่ถูกทำลายทั้งขบวนการ สายงานอื่นๆ ที่ไม่ถูกทำลายจะได้เดินหน้าเพื่อบรรลุภารกิจต่อไป

ผู้นำกบฏ ร.ศ.๑๓๐ ได้อาศัยวิธีการแบบเดียวกับการปฏิวัติจีนของ ดร.ซุนยัดเซ็น เคลื่อนไหวโดยอาศัยมวลชนจำนวนมากเป็นฐาน มีการเปิดรับสมาชิกอย่างกว้างขวาง มีการเผยแพร่ความคิดในการเปลี่ยนแปลงการปกครองอย่างเปิดเผย มีการเรียกประชุมทั้งกองร้อยมาชี้แจงถึงความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมทั้งหลายที่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นร้อยตรีถัด รัตนพันธุ์ ร้อยตรีเหรียญ ทิพยรัตน์ ร้อยตรีบุญ แตงวิเชียร ร้อยตรีวาส วาสนา ล้วนใช้วิธีเรียกประชุมชี้แจงอย่างเดียวกัน

เป็นการกระทำที่เปิดเผยตรงไปตรงมา และขาดความรอบคอบรัดกุมอย่างยิ่ง

ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้แสดงความเห็นในเรื่องดังกล่าวไว้ว่า

"บุคคลไม่มีสิทธิรวมกันก่อตั้งคณะการเมือง (ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์) ฉะนั้น การก่อตั้งคณะการเมืองจึงต้องทำเป็นการลับ และยิ่งเป็นคณะการเมืองที่มีวัตถุประสงค์ล้มระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แล้ว ก็ยิ่งต้องก่อตั้งคณะเป็นการลับมาก ไม่อาจประกาศป่าวร้องให้ราษฎรหรือประชาชนจำนวนมากเข้าร่วมในคณะการเมืองได้ ฉะนั้นจะนำเอาตัวอย่างของ ***"คณะเก็กเหม็ง"*** *ภายใต้การนำของซุนยัดเซ็นมาใช้แก่คณะการเมืองไทยในระบบสมบูรณาฯ ไม่ได้ เพราะคณะเก็กเหม็งอาศัยเขตสัมปทานที่รัฐบาลจีนให้แก่ต่างประเทศนั้น ป่าวร้องให้ชาวจีนจำนวนมากเข้าร่วม"*

สาเหตุอีกประการหนึ่งในการต้องการเข้ายึดอำนาจโดยเฉียบพลันก็คือ การหวั่นเกรงต่อการเข้าแทรกแซงของมหาอำนาจตะวันตก ประสบการณ์การปฏิวัติทั้งในรัสเซีย (พ.ศ.๒๔๖๐) หรือการปฏิวัติในจีน (พ.ศ.๒๔๕๔) ล้วนมีการแทรกแซงจากต่างชาติ และการสนับสนุนการต่อต้านการปฏิวัติ ท่านปรีดีได้แสดงความห่วงใยในเรื่องดังกล่าวว่า *"สยามที่ถูกแวดล้อมโดยอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งชาติทั้งสองมีข้อตกลงกันถือเอาสยามเป็นประเทศกันชน แต่เขาอาจพร้อมกันยกกำลังทหารเข้ามายึดครอง แล้วแบ่งดินแดนสยามไปเป็นเมืองขึ้นหรืออยู่ใต้อำนาจอิทธิพลของประเทศทั้งสอง"*

แถลงการณ์ของคณะราษฎรฉบับแรก คือการประกาศเจตนารมณ์ประชาธิปไตยของคณะราษฎรในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยมีความมุ่งหมายเพื่อให้อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ขณะเดียวกันก็ได้ประกาศอย่างชัดเจนว่าต้องการรักษาสถาบันกษัตริย์ต่อไปแต่ต้องการให้อยู่ภายใต้กฎหมาย ไม่ใช่อยู่เหนือกฎหมายอย่างระบอบเก่า โดยมีเจตนารมณ์อย่างชัดเจนเพื่อให้การปกครองเป็นของราษฎร เพื่อความสุขความ

เจริญอย่างประเสริฐของราษฎร และพึงบังเกิดแก่ราษฎรถ้วนหน้า สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อหลักเสมอภาค

หากพิจารณาข้อความในแถลงการณ์ฉบับแรกของคณะราษฎรจะเห็นว่า ไม่ได้มีเจตนาล้มล้างสถาบันกษัตริย์ แต่มุ่งจำกัดบทบาทของสถาบันให้อยู่ในกรอบของกฎหมายและระบอบประชาธิปไตย ขณะเดียวกัน แถลงการณ์สะท้อนถึงความเป็นปฏิปักษ์ของคณะราษฎรต่อระบอบเก่าหรือสมบูรณาญาสิทธิราชย์อย่างชัดเจน แต่ความเป็นปฏิปักษ์ได้ลดน้อยลงในภายหลัง คณะผู้ก่อการฯได้พยายามประนีประนอมกับระบอบเก่าและเจ้านายมากขึ้นตามลำดับ นอกจากนี้ คณะราษฎรยังขอพระราชทานอภัยโทษถึงสองครั้ง

พระยาพหลพลพยุหเสนา หัวหน้าคณะราษฎร ได้กราบบังคมทูลความตอนหนึ่งว่า *"การที่พวกข้าพุทธเจ้าได้ประกาศกล่าวข้อความในวันเปลี่ยนแปลงด้วยถ้อยคำอันรุนแรงกระทบกระเทือนถึงใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทและพระบรมวงศานุวงศ์ ก็ด้วยมุ่งถึงผลสำเร็จทันทีทันใดเป็นใหญ่ สมเด็จพระมหากษัตราธิราชในพระบรมวงศ์จักรี ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์ ได้ทรงมีส่วนนำความเจริญมาสู่ประเทศสยามตามกาลสมัย บัดนี้ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พวกข้าพระพุทธเจ้ามาเฝ้า... ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสนี้กราบบังคมทูลขอพระราชทานอภัยโทษอีกครั้งหนึ่ง"*

รัชกาลที่ ๗ ได้ทรงมีพระราชดำรัสตอบความตอนหนึ่งว่า

"ข้าพเจ้าขอขอบใจท่านทั้งหลายเป็นอย่างยิ่ง ในการที่ได้มากระทำพิธีขอขมาต่อตัวข้าพเจ้าและพระราชวงศ์จักรีในวันนี้ การกระทำของท่านในวันนี้ให้รู้สึกยินดีเป็นอย่างยิ่ง ข้อที่ข้าพเจ้าดีใจมาก คือ ในคำขอขมานั้นท่านได้กล่าวถึงสมเด็จพระมหากษัตราธิราชและเจ้านายในพระราชวงศ์จักรี ว่าได้ทรงมีส่วนในการนำความเจริญมาสู่ประเทศสยามด้วยหลายพระองค์ด้วยกัน ... ท่านได้แสดงว่าท่านเป็นผู้มีน้ำใจกล้าหาญทุกประการ"

เพื่อบรรลุเจตนารมณ์ประชาธิปไตยภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง คณะราษฎรจึงจัดให้มีสภาผู้แทนราษฎร และมีรัฐบาลที่มาจากความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎรเข้าบริหารประเทศตามครรลองของระบอบประชาธิปไตย

แต่สภาผู้แทนราษฎรก็ดี และรัฐบาลที่มาจากความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎรก็ดี เป็นเพียงโครงสร้างเบื้องบนของสังคมที่เรียกกันว่าการเมือง ในขณะที่โครงสร้างเบื้องล่างอันเป็นโครงสร้างพื้นฐานของสังคมที่เรียกว่า **"เศรษฐกิจ"** ยังอยู่ภายใต้อำนาจควบ

คุมของพวกเจ้าและทุนนิยมที่พึ่งแตกหน่ออ่อน เมื่อเป็นเช่นนี้ความสุขความเจริญอย่างประเสริฐก็ไม่อาจบังเกิดขึ้นแก่ราษฎรตามเจตนารมณ์ประชาธิปไตยของคณะราษฎรได้

คณะราษฎรโดยท่านปรีดี พนมยงค์ จึงได้ร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจเพื่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเบื้องล่างของสังคม ให้มาอยู่ภายใต้อำนาจการควบคุมของราษฎร เพื่อความสุขความเจริญอย่างประเสริฐของราษฎรดังที่ท่านเจ้าของร่างเค้าโครงฯ ได้แถลงไว้ในอารัมภบทของเค้าโครงฉบับนั้น มีความดังนี้

"เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ คณะราษฎรได้ประกาศต่อประชาชนถึงวัตถุประสงค์ คือหลัก ๖ ประการ หลักซึ่งเกี่ยวแก่เศรษฐกิจของประเทศ มีความว่า

"จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก

"ความข้อนี้ย่อมยังอยู่ในใจของประชาชนถ้วนหน้าและจะจารึกลงในประวัติศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ข้าพเจ้าจึงยังยืนยันความข้อนี้อยู่เสมอ และเห็นว่าถ้ารัฐบาลได้จัดวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติให้เหมาะสมแล้ว การหางานให้ราษฎรทุกคนทำหาใช่เป็นการสุดวิสัยไม่ การบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรนี้ เป็นจุดประสงค์อันยิ่งใหญ่ของข้าพเจ้าในการทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ข้าพเจ้ามิปรารถนาที่จะเปลี่ยนพระเจ้าแผ่นดินองค์เดียวมาเป็นหลายองค์ ซึ่งเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตยแต่เปลือกนอกเท่านั้น ข้าพเจ้ามุ่งต่อสาระสำคัญ คือบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎร และถือว่ารัฐธรรมนูญเปรียบประดุจกุญแจที่จะไขประตูเปิดช่องให้ราษฎรได้มีเสียงในการปกครอง ให้จัดถูกต้องตามความต้องการของตน และเมื่อประตูที่กีดกั้นอยู่ได้เปิดออกแล้ว รัฐบาลก็จะนำราษฎรผ่านประตูนั้นเข้าไปสู่ชัยภูมิแห่งความสุขสมบูรณ์ มิใช่นำให้ราษฎรเดินถอยหลังเข้าคลอง ด้วยเหตุดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของรัฐบาลซึ่งรับหลัก ๖ ประการของคณะราษฎรที่จะต้องจัดการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของคณะราษฎรนั้น"

รัฐบาลของคณะราษฎรตั้งแต่ชุดที่ ๑ จนถึงชุดที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๔๗๕-พ.ศ.๒๔๘๗) ได้ถือหลัก ๖ ประการในการบริหารประเทศ ถือเป็นอุดมการณ์ร่วมทางนโยบายตั้งแต่การก่อการอภิวัฒน์ ๒๔๗๕ เมื่อคณะราษฎรหมดอำนาจไปอย่างเบ็ดเสร็จในปี ๒๕๐๐ ภายหลังการรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ หลัก ๖ ประการก็ถูกลดความสำคัญลงไป

ณ จุดที่นายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา หัวหน้าคณะราษฎร ประกาศเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้ทำหมุดทองเหลืองฝังไว้ที่พื้นถนน หมุดทองเหลืองนั้นจารึกข้อความว่า *"๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ เวลาย่ำรุ่ง ณ ที่นี้ คณะราษฎรได้ก่อกำเนิดรัฐธรรมนูญเพื่อความเจริญของชาติ"*

การเตรียมการเพื่อก่อการในวันที่ ๒๔ มิถุนายน นั้น ได้ดำเนินมาหลายปี ถ้าจะนับอย่างเป็นทางการก็เกือบ ๕ ปี โดยเริ่มนับตั้งแต่การประชุมครั้งแรกของกลุ่มคณะผู้ก่อการ ๗ คน ที่จัดประชุมกันที่กรุงปารีส โดยแกนนำของกลุ่ม ๗ คน ได้จัดประชุมครั้งแรกที่หอพักแห่งหนึ่งย่าน RUE DU SOMMERARD กรุงปารีส เดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.๑๙๒๗

หลังจากคณะผู้เตรียมก่อการกลับเมืองไทยแล้ว ก็ได้แยกย้ายกันไปขยายสมาชิกทางสายพลเรือนมีท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้า รวบรวมสมาชิกคณะราษฎรได้ ๕๐ นาย สายทหารบกมีพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นหัวหน้า รวบรวมสมาชิกได้ ๓๔ นาย สายทหารเรือมีหลวงสินธุสงครามชัยเป็นหัวหน้า รวบรวมสมาชิกได้ ๑๘ นาย

รวมผู้ร่วมก่อการคณะราษฎรทั้งหมด ๑๐๒ นาย โดยมีพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นหัวหน้าคณะราษฎร

มีนักวิชาการจำนวนหนึ่งมอง **"การอภิวัฒน์ ๒๔๗๕"** ว่าเป็นการชิงสุกก่อนห่าม

ผู้ที่มีความคิดกระเดียดไปทางอนุรักษนิยมและต่อต้านการเปลี่ยนแปลง มักจะมีแนวโน้มในความเชื่อและวิเคราะห์ไปในทิศทางดังกล่าว แนวคิดนี้ถูกขยายผลโดยกลุ่มอนุรักษนิยมหรือผู้ที่ยังรู้สึกเจ็บแค้นหรือสูญเสียผลประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลง

ผู้เขียนเห็นว่า สถานการณ์สุกงอมจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะโดย **"คณะราษฎร"** หรือกลุ่มสามัญชนอื่นๆ ชนชั้นนำในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็จำต้องดำเนินการขยายสิทธิทางการเมืองไปยังสามัญชนอยู่ดี

ปัจจัยและสภาพแวดล้อมในวันนั้นกดดันให้ต้องเปลี่ยนแปลง

เหตุผลทางด้านอุดมการณ์ทางการเมืองและปัญหาเศรษฐกิจ เป็นเพียงปัจจัยส่วนหนึ่งท่ามกลางปัจจัยอื่นๆ อีกมากมาย ดังที่ผู้เขียนได้เล่าถึงสภาพเศรษฐกิจ การเมือง สังคม ก่อนหน้าการอภิวัฒน์ ๒๔๗๕

ดูเหมือนการยึดอำนาจอย่างเฉียบพลันจะราบรื่นและง่ายดาย แต่ความจริงเป็น

เพียงภาพลวงตา มีการเคลื่อนไหวอย่างลับๆ และเปิดเผยที่จะต่อต้านการปฏิวัติ จนกระทั่งเกิดการปะทุของความขัดแย้ง ระหว่างฝ่ายอภิวัฒน์กับฝ่ายต่อต้านการอภิวัฒน์เมื่อเกิดเหตุการณ์กบฏบวรเดช

ในวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ มีผู้ขอตั้ง **"สมาคมคณะชาติ"** ขึ้น ผู้ที่ร่วมในการจัดตั้งล้วนเป็นขุนนางเก่าทั้งทหารและพลเรือน ได้แก่ พระยาโทณวนิกมนตรี พระยาเสนาสงคราม คุณหญิงศรีพิชัยสงคราม พระยาศราภัยพิพัฒน์ และหลวงวิจิตรวาทการ เป็นเลขาธิการ มีผู้กล่าวกันว่า สมาคมคณะชาตินี้มีพระองค์เจ้าบวรเดชสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง

กระนั้นสมาคมคณะชาติก็เริ่มโฆษณาทั้งที่ยังไม่ได้รับอนุญาต ทำให้มองกันว่ามิใช่สมาคมหรือพรรคการเมืองธรรมดาเสียแล้ว สายสืบราชการลับกรมตำรวจหรือสันติบาลได้ออกทำงานเพื่อหาข้อมูลเบื้องหลังที่แท้จริงของคณะการเมืองนี้

รัฐบาลคณะราษฎรต้องติดตามการเคลื่อนไหวทางการเมืองของบุคคลฝ่ายตรงกันข้ามรัฐบาล และได้สืบทราบว่า มีข้าราชการทหารพลเรือน ซึ่งส่วนมากเป็นขุนนางเก่ายังชุมนุมเคลื่อนไหวทางการเมืองอีก ได้แก่ พระยาเสนาสงคราม พระยาจินดาจักรรัตน์ พระยาทรงอักษร พระยาศรีสิทธิสงคราม พระยาสุรพันธ์เสนี พระยาเทพสงคราม พระยาฤทธิรงค์รณเฉท พระยาเวหาสงคราม พระยาประยุทธอริยั่น พระไชยเยนทร์ฤทธิรงค์ และบุคคลอื่นๆ

หลวงพิบูลสงครามและหลวงศุภชลาศัย ผู้นำการยึดอำนาจขับพระยามโนปกรณ์นิติธาดาออกจากนายกรัฐมนตรี ได้ทำหนังสือไปยังเจ้าและขุนนางรวม ๘ ท่าน ได้แก่ เจ้าบวรเดช พลตำรวจตรี ม.จ.วงศ์นิรชร เทวกุล พลโทพระองค์เจ้าทศศิริวงศ์ ม.จ.โสภณภราศัย ม.จ.ฉัตรมงคล ม.จ.วงศ์ไชแสง รพีพัฒน์ พลตำรวจโทพระยาอธิกรณ์ประกาศ และนาวาเอกพระยาศราภัย พิพัฒน์ ความว่า...

"การยึดอำนาจการปกครองทั้งสองคราว คณะผู้ก่อการฯ ได้ยึดหลักและปฏิบัติไปในทางละมุนละม่อม ท่านได้มีการประชุมและคิดอยู่เสมอในอันที่จะทำให้เกิดความไม่สงบแก่บ้านเมือง ในฐานะที่ข้าพเจ้ารับผิดชอบรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง ก็ขอเตือนให้ท่านสงบจิตเสีย หากท่านยังขืนจุ้นจ้านอีก คณะผู้ก่อการฯ ก็ตกลงจะกระทำการอย่างรุนแรงที่กล่าวมานี้มิใช่ขู่เข็ญ แต่เป็นการเตือนมาเพื่อความหวังดี" (ประวัติการเมืองไท-ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, พลิกแผ่นดิน-ประจวบ อัมพะเศวต)

ต่อมา ฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลของคณะราษฎร ได้รวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็น **"คณะกู้บ้านเมือง"** และชูให้พระองค์เจ้าบวรเดช เป็นหัวหน้าคณะ พระองค์เจ้าบวรเดชผู้นี้เป็นผู้มีอิทธิพลทางทหารมาก่อน เหตุการณ์ **"๒๔ มิถุนายน"** เพราะเป็นเสนาบดีกลาโหม แต่ได้ลาออกเนื่องจากขัดแย้งกับกระทรวงการคลังเรื่องเงินเดือนนายทหาร ทั้งก่อนหน้านี้ก็ขัดแย้งกับเสนาบดีหลายกระทรวง

พระองค์จึงไม่ได้รับการสนับสนุนจากขุนนางเก่าบางส่วนหรือเชื้อพระวงศ์จำนวนไม่น้อย เนื่องจากมีปัญหาขัดแย้งกันก่อนหน้านี้อยู่แล้ว

นักหนังสือพิมพ์อาวุโสอย่างคุณประจวบ อัมพะเศวต ได้บันทึกไว้ว่า *"แผนของคณะกู้บ้านเมือง มีว่าจะยกกองทัพหัวเมืองเข้ายึดกรุงเทพฯ เพื่อบังคับให้รัฐบาลลาออก ฝ่ายกบฏจึงเคลื่อนไหวขยายกำลังต่อไป เพื่อให้แน่ใจในวันที่ ๘ ตุลาคม รัฐบาลจึงได้ส่งให้นายทหาร ๒ นาย คือ ร.อ.ขุนรากร กับ ร.ต.ม.ร.ว.ลาภ หัสดินทร เดินทางไปฟังข่าว เป็นการไปอย่างเปิดเผยและเป็นส่วนตัว ฝ่ายกบฏจับทันทีที่เดินทางไปถึงนครราชสีมา ขังไว้ในเรือนจำทหารและถูกสั่งให้ประหารชีวิต เพื่อเอาเลือดไปเจิมธงชัยเฉลิมพล แต่ พ.อ.พระยาไชยเยนตร์ ผู้บังคับการทหารราบในขณะนั้น ขัดแย้งและห้ามไว้ ในที่สุดก็ได้รับการปลดปล่อยให้เป็นอิสระ*

วันที่ ๑๑ ตุลาคม โดยพระองค์เจ้าบวรเดช จะเป็นทัพหลวงมอบให้พระยาศรีสิทธิสงครามเป็นทัพหน้า และแต่งตั้งให้พระยาเทพสงครามเป็นเสนาธิการ มีการนัดหมายกันให้กองทัพในจังหวัดต่าง ๆ มาบรรจบกันที่กรุงเทพฯ"

ในที่สุด ข่าวการก่อการรั่วมาถึงหูของแกนนำในรัฐบาล พระยาพหลฯ จึงให้หน่วยทหารทุกหน่วยในต่างจังหวัดห้ามเคลื่อนย้ายออกจากที่ตั้ง คำสั่งของผู้บัญชาการทหารบกนี้เองได้ทำให้ ๔ กองทัพที่จะมาชุมนุมกันที่พระนครเพื่อขับไล่รัฐบาลพระยาพหลฯ ออกจากรัฐบาล ต้องลดเหลือเพียงไม่กี่ทัพ ที่ยกทัพมาได้ถึงกลางทาง เห็นท่าไม่ดียกกลับไปก็มี

ฝ่ายรัฐบาลยังอุตส่าห์ส่งพระยากล้ากลางสมร นายตำรวจฝีมือดีพร้อมด้วยกำลังตำรวจประมาณ ๒๐ คนเศษ เดินทางโดยรถไฟให้ไปจับพระองค์เจ้าบวรเดชกับพวกก่อนจะถึงขั้นประจัญบานกัน ฝ่ายพระองค์เจ้าบวรเดชไม่ยอมให้จับจึงเกิดการต่อสู้กันขึ้น

มีการต่อสู้ถึงขั้นนองเลือดของทหารทั้งสองฝ่าย จนกลายสภาพเป็นสงครามกลาง

เมืองระหว่างคนไทยด้วยกันในหลายพื้นที่ ทั้งที่ปากช่อง ดอนเมือง และหลักสี่

กรณีกบฏบวรเดชนี้ จบลงโดยฝ่ายคณะกู้บ้านเมืองเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ รัฐบาลเมื่อเผด็จศึกและลงโทษผู้ก่อการแล้ว ก็ได้สร้างอนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญขึ้นที่วงเวียนหลักสี่ ต่อมาผู้ต้องโทษในคดีกบฏบวรเดชก็ได้รับการนิรโทษกรรม

กบฏบวรเดช คือความขัดแย้งระหว่างระบอบเก่าและระบอบใหม่ ที่ยกระดับขึ้นมาเป็น **"สงครามกลางเมือง"** ไม่สามารถสานเสวนาเพื่อเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองโดยสันติได้ เป็นบทเรียนที่สำคัญสำหรับสังคมไทย

ในช่วงการร่างรัฐธรรมนูญ ก็มีความขัดแย้งขึ้นบ้างแต่ก็สามารถแก้ไขได้ด้วยวิถีทางทางการเมือง โดยท่านปรีดีเป็นผู้ยกร่างรัฐธรรมนูญชั่วคราวขึ้น

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและเชื้อพระวงศ์จำนวนหนึ่ง ได้ทรงพยายามทำให้เกิดความมั่นใจว่า รัฐธรรมนูญจะยังคงรักษาอำนาจของราชสำนักในระดับที่ยอมรับได้ พระองค์จึงทรงเติมคำว่า **"ชั่วคราว"** ไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่ท่านปรีดีมีส่วนสำคัญในการร่าง รัชกาลที่ ๗ มีพระราชประสงค์ให้กษัตริย์เป็นผู้แต่งตั้งสมาชิกสภาครึ่งหนึ่ง และให้มีอำนาจไม่รับรองกฎหมายได้ พระยามโนปกรณ์นิติธาดาและข้าราชการระดับสูงจำนวนมากให้การสนับสนุนข้อเสนอดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม ท่านปรีดีก็ได้คัดค้านข้อเสนอดังกล่าวและเสนอให้มีข้อผ่อนปรนอย่างอื่น เพื่อไม่ให้เสียหลักการอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวสยาม

ขณะเดียวกัน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ยังได้ทรงบอกความจริงใจให้คณะราษฎรทราบในวันที่ตัวแทนคณะราษฎรได้เข้าเฝ้าฯ ขอพระราชทานอภัยโทษ เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๔๗๕ โดยได้ทรงเล่าถึงความตั้งพระทัยที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ ซึ่งพระองค์ได้ทรงปรึกษากับพระยากัลยาณไมตรี (F.B Sayre) ในเรื่องรัฐธรรมนูญนี้ และพระยากัลยาณไมตรีได้ร่างรัฐธรรมนูญขึ้นถวาย แต่ไม่ได้รับความเห็นชอบจากอภิรัฐมนตรี รวมทั้งได้ปรึกษาพระยาศรีวิสารวาจา ซึ่งทรงโปรดให้ปรึกษาด้วยอีกผู้หนึ่ง ก็เห็นด้วยกับนายสตีเวนส์ว่ายังไม่ถึงเวลา ดังนั้นจึงไม่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญก่อนงานสมโภชพระนคร ๑๕๐ ปี เมื่องานผ่านไป ได้เสนอที่ประชุมอภิรัฐมนตรีสภา ที่ประชุมก็ขัดข้องว่าเป็นเวลาเศรษฐกิจตกต่ำ และทรงมีพระราชดำริที่จะให้มี Prime Minister

ความสัมพันธ์ระหว่างคณะราษฎรกับรัชกาลที่ ๗ เป็นไปได้ด้วยดียิ่งขึ้น และทำให้คณะราษฎรได้ทราบเป็นครั้งแรกว่า พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญเช่นกัน แต่มีผู้คัดค้านไม่เห็นด้วย

ดังนั้น คณะราษฎรจึงพยายามที่จะประสานความร่วมมือกับรัชกาลที่ ๗ มากยิ่งขึ้น ด้วยเกรงว่าพระองค์อาจจะสละราชสมบัติในเวลานั้น และสร้างปัญหาทางการเมืองให้กับคณะราษฎรได้

การเข้าเฝ้าฯ เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๔๗๕ จึงอาจมีส่วนทำให้คณะราษฎรและท่านปรีดีดำเนินการบริหารประเทศต่อมาโดยอาศัยความร่วมมือและประนีประนอมกับกลุ่มเจ้ามากขึ้น

รัฐธรรมนูญฉบับถาวรฉบับแรก เป็นผลของการประนีประนอมระหว่างคณะราษฎรกับระบอบเก่า ซึ่งทำให้รัฐธรรมนูญนี้มีลักษณะที่แตกต่างจากธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว แต่ความสัมพันธ์กลับทรุดลงหลังเกิดเหตุการณ์บวรเดช ก่อนหน้านี้ก็มีความสัมพันธ์ไม่ราบรื่นนัก

ไม่ว่าจากความพยายามทำ **"รัฐประหารเงียบ"** ของพระยามโนปกรณ์นิติธาดา และถูกโต้กลับด้วยการยึดอำนาจของคณะราษฎร

ตลอดจนกรณีความขัดแย้งเรื่องเค้าโครงเศรษฐกิจ "สมุดปกเหลือง"

ท่านปรีดีได้เสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ
เพื่อใช้เป็นหลักในการบริหาร
เมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ.๒๔๗๖
แต่สุดท้ายก็ถูกบีบให้เดินทาง
ออกนอกประเทศ
โดยเป็นการลี้ภัยการเมืองครั้งแรก
ด้วยข้อหามีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์
การเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ
ของท่านปรีดี
เข้าทางกลุ่มอนุรักษนิยมพอดิบพอดี
จึงถือเป็นโอกาสกำจัด "ท่านปรีดี"
ออกจากเวทีการเมือง

บทที่ ๖

“สมุดปกเหลือง” เพื่อชาติ..ราษฎรไทย

ในสถานการณ์ที่มีความขัดแย้งทางการเมืองสูง ใครจะเสนอสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ก็มักถูกลากเอามาเป็นเงื่อนไขแห่งการต่อสู้ทางการเมือง โดยไม่ได้สนใจว่าข้อเสนอดังกล่าวมีเนื้อหาสาระเป็นประโยชน์ต่อชาติและราษฎรอย่างไร

บทเรียนการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจของ **“ท่านปรีดี”** เมื่อปี ๒๔๗๖ เป็นตัวอย่างที่สำคัญ

ทุกครั้งที่มีการปฏิรูปหรือมีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญๆ มักจะมีแรงต้านเสมอ ซึ่งผู้ริเริ่มเปลี่ยนแปลงต้องอดทนต่อแรงเสียดทาน ต้องมีความเสียสละอย่างสูงในทางส่วนตัวและครอบครัว

“ประวัติศาสตร์” มักจะซ้ำรอยครั้งแล้วครั้งเล่า เราจึงควรศึกษาความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ให้ถ่องแท้เพื่อเป็นบทเรียน

ช่วงเวลาที่ท่านปรีดีมีบทบาททางการเมืองอย่างโดดเด่นบนเส้นทางประชาธิปไตยไทย ด้วยบทบาทตำแหน่งหน้าที่ต่างๆ มากมายตั้งแต่การอภิวัฒน์ ๒๔๗๕ จนถึง ๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๙๐ นั้น เป็นช่วงเวลาไม่ยาวนานนัก เพียง ๑๕ ปี แต่รัฐบุรุษท่านนี้ก็ได้บรรลุภารกิจหลายประการ เพื่อชาติ ราษฎร และระบอบประชาธิปไตย

นับแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕ จนถึงการรัฐประหาร พ.ศ.๒๔๙๐

และทำให้ **"ท่านปรีดี"** กลายเป็น **"รัฐบุรุษพลัดถิ่น"** ต้องระหกระเหินลี้ภัยทางการเมืองไปอยู่ต่างแดนยาวนานกว่า ๓๖ ปี ก่อนจะถึงแก่อสัญกรรม ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส

ประชาธิปไตยไทยที่ถูกสถาปนาโดย **"คณะราษฎร"** วันนี้อายุได้ ๗๖ ปีแล้ว เส้นทางแห่งอนาคตของประชาธิปไตยไทยนั้นยังมีความไม่แน่นอนสูงยิ่ง มีข้อเสนอเพื่อแสวงหาทางออกให้กับวิกฤตการณ์บ้านเมืองมากมาย บางข้อเสนอดูเหมือนเป็นเนื้อหาย้อนยุคการเมืองกลับไปก่อนการอภิวัฒน์ ๒๔๗๕ เสียอีก

ความประสงค์ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเป็นประชาธิปไตยของท่านปรีดีนั้น ต้องอาศัยการจัดวางรูปแบบการปกครองในระบอบใหม่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ และวางพื้นฐานหลายเรื่องเพื่อให้เอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบใหม่หลังการอภิวัฒน์ ๒๔๗๕

นอกจากท่านปรีดีจะเห็นความสำคัญต่อการวางรากฐานประชาธิปไตยให้เข้มแข็งแล้ว ยังให้ความสำคัญต่อการศึกษา การต่างประเทศ และการวางแผนทางเศรษฐกิจ

ในช่วงทศวรรษ ๒๔๗๐ นอกจากสยามจะพบกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำแล้ว ยังมีกระแสต่อต้านระบอบอภิสิทธิ์และสัมปทานผูกขาดของนักธุรกิจชาติตะวันตกในสยาม สภาวะดังกล่าวทำให้เกิดการกีดกันการเติบโตของทุนสยามและทุนจีนอพยพในสยาม พ่อค้าชาวตะวันตกได้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตทำให้ได้เปรียบพ่อค้าไทยจีน สนธิสัญญาที่เราไปทำกับชาติตะวันตกแล้วเสียเปรียบถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนัก กระแสเศรษฐกิจชาตินิยมเริ่มเกิดขึ้น กลุ่มพ่อค้าไทยจีนจำนวนไม่น้อยให้การสนับสนุนขบวนการอภิวัฒน์ ๒๔๗๕ เพราะมองว่าการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอาจนำมาสู่สถานการณ์ทางเศรษฐกิจและธุรกิจที่ดีขึ้น

สองเดือนหลังการเข้ายึดอำนาจ มีการเสนอให้จัดตั้งสมาคมเพื่อสนับสนุนการบริโภคสินค้าที่ผลิตภายในประเทศโดยกลุ่มทุนท้องถิ่น มีความเคลื่อนไหวของนายมังกร สามเสน เสนอต่อรัฐสภาให้ก่อตั้งสภาแห่งชาติเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจของสยาม เป้าหมายก็เพื่อส่งเสริมธุรกิจภายในประเทศแข่งขันกับต่างชาติ

การกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในช่วงเวลาดังกล่าว จึงได้รับอิทธิพลทางความคิดจากชาตินิยมทางเศรษฐกิจ

ท่านปรีดีมีบทบาทในการกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจอย่างมากในฐานะ **"มันสมอง**

ของคณะราษฎร" และในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในเวลาต่อมา

ในช่วง ๑๐ ปีแรกของการอภิวัฒน์ หน่วยงานทางเศรษฐกิจที่สำคัญหลายแห่งถูกจัดตั้งขึ้นจากการริเริ่มของรัฐบุรุษท่านนี้ หากศึกษาผลงานและบทบาทความคิดของรัฐบุรุษท่านนี้ ย่อมพบว่าท่านให้ความสำคัญกับความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจมากเป็นพิเศษ

ความเอาใจใส่ต่อปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาปากท้องของประชาชน สะท้อนจากคำพูดของท่านที่กล่าวว่า *"การเปลี่ยนแปลงการปกครองคราวนี้ไม่ใช่ Coup d'Etat เป็น Revolution ในทางเศรษฐกิจ"* พร้อมทั้งกำหนดหลักเศรษฐกิจไว้ในหลัก ๖ ประการที่คณะราษฎรได้ประกาศในวันยึดอำนาจรัฐ เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ด้วยว่า *"จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ"* เศรษฐกิจแห่งชาติและความพยายามที่จะพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญก้าวหน้าเพื่อสร้างความสุขสมบูรณ์ให้กับราษฎรในทางเศรษฐกิจ จึงเป็นเป้าหมายและวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งของท่านปรีดีและคณะราษฎรในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕

คณะราษฎรได้พยายามแก้ปัญหาเศรษฐกิจซึ่งมีอยู่เดิมก่อนการอภิวัฒน์ ๒๔๗๕ โดยเริ่มดำเนินการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจบางอย่าง เริ่มด้วยการลดภาษีที่ดินสำหรับปลูกข้าวลง ๕๐ เปอร์เซ็นต์ ยกเลิกการเก็บภาษีอากรบางประเภทในช่วงต้นเดือนกรกฎาคม ๒๔๗๕ ทั้งประกาศจัดทำเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติให้สำเร็จโดยเร็ว ต่อมาในวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ได้มีประกาศพระราชบัญญัติยกเลิก **"ภาษีสมพัตรสร"** นอกจากนี้ในเดือนสิงหาคมปีเดียวกัน รัฐบาลยังปรับปรุงภาษีอากรธนาคารและการประกันภัย ออกประกาศลดพิกัดเก็บเงินค่านา และลดภาษีโรงเรือนที่ดิน

ส่วนแผนการในการปฏิรูปที่ดินในเค้าโครงการสมุดปกเหลือง ถูกคัดค้านโดยกลุ่มเจ้านายที่ถือครองที่ดินจำนวนมากและบรรดาผู้มีความคิดอนุรักษนิยมทางเศรษฐกิจ แผนการการปฏิรูปที่ดินจึงไม่ประสบผลสำเร็จ

นอกจากการลดภาษีจะเป็นมาตรการดูแลเศรษฐกิจแล้ว ยังเป็นมาตรการเพื่อลดแรงกดดันทางการเมือง เพราะก่อนหน้านี้ รัฐบาลในสมัยรัชกาลที่ ๖ ก็ดี รัชกาลที่ ๗ ก็ดี รัฐบาลได้จัดเก็บภาษีเพิ่มจำนวนมาก เนื่องจากประเทศมีปัญหางบประมาณขาดดุลเรื้อรัง

ต่อเนื่องมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๖

รัฐบาลในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ต้องเข้ามาแก้ปัญหาทางการคลังของประเทศ อันเป็นผลสืบเนื่องจากการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยของราชสำนักในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สถานการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศยังถูกซ้ำเติมโดยภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก จนรัฐบาลในสมัยรัชกาลที่ ๗ ต้องลดเงินเดือนข้าราชการและดุลข้าราชการจำนวนหนึ่งออกจากงาน รัฐบาลคณะราษฎรจึงระมัดระวังเรื่องเหล่านี้เป็นพิเศษ ทั้งยังปรับปรุงการจัดเก็บภาษีเพื่อแก้ปัญหาสถานะทางการคลัง ขณะเดียวกันก็ลดแรงกดดันในหมู่ประชาชนต่อภาระภาษีที่มากขึ้น

ในช่วงต้นของการยึดอำนาจ เศรษฐกิจไม่ดีและมีคนว่างงานจำนวนมาก แต่รัฐบาลก็ยังไม่เร่งวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติตามที่ได้สัญญาเอาไว้ตามหลัก ๖ ประการ ด้วยการหางานให้ราษฎรทำ ทั้งที่มีแรงกดดันให้เร่งรัดเค้าโครงการเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นตามลำดับจากสภาผู้แทนราษฎร โดยเฉพาะจากกลุ่มก้อนผู้สนับสนุนท่านปรีดี

ในวันที่ ๒๑ กันยายน รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติว่าด้วยการลดและเลิกอัตราเก็บเงินค่าที่สวน อีกราวหนึ่งเดือนถัดมา รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา คณะราษฎรได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจไปเพียงบางส่วนในช่วงแรกหลังยึดกุมอำนาจรัฐ

เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวรในวันที่ ๑๐ ธันวาคม คณะกรรมการราษฎรได้ถวายบังคมลาออกเพื่อให้เป็นไปตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ และในวันนั้นเอง ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ขึ้น โดยท่านปรีดีได้รับเลือกให้เป็นคณะกรรมการราษฎร (ชื่อเรียกตำแหน่ง **"รัฐมนตรี"** ในขณะนั้นตามข้อเสนอของท่านปรีดี) ในคณะรัฐมนตรีชุดแรก และได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีในคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ โดยก่อนจะเข้าสู่ตำแหน่งบริหารในคณะรัฐมนตรี ท่านได้ทำงานหลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับการวางรากฐานแก่ระบบรัฐสภาในฐานะเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรคนแรก และมีบทบาทสำคัญในการร่างรัฐธรรมนูญทั้งฉบับชั่วคราวและฉบับถาวร

ต่อมา รัฐบาลมีมติมอบหมายให้ท่านปรีดีเป็นผู้ร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจเสนอรัฐบาล เมื่อท่านปรีดีได้ร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจเสร็จแล้ว ก็ได้นำไปมอบให้พระยามโนปกรณ์นิติธาดา นายกรัฐมนตรี เพื่อเสนอที่ประชุมคณะรัฐมนตรีพิจารณารับรองก่อน

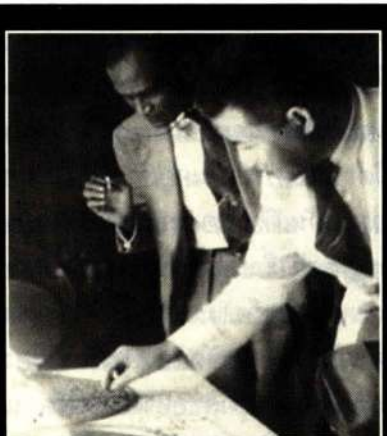
เข้าที่ประชุมสภา เมื่อพระยามโนฯ ได้รับร่างนั้นแล้ว ก็ได้เรียกประชุมขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ

ท่านปรีดีได้เสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจเพื่อใช้เป็นหลักในการบริหารเมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ.๒๔๗๖ แต่สุดท้ายก็ถูกบีบให้เดินทางออกนอกประเทศ โดยเป็นการลี้ภัยการเมืองครั้งแรกด้วยข้อหามีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์

การเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจของท่านปรีดี เข้าทางกลุ่มอนุรักษนิยมพอดิบพอดี จึงถือเป็นโอกาสกำจัด **"ท่านปรีดี"** ออกจากเวทีการเมือง

แผนเศรษฐกิจฉบับแรกของคณะราษฎร ทั้งนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น พระยาศรีวิสารวาจา และพระยาราชวังสัน ไม่เห็นด้วย ท่านเหล่านี้เป็นตัวแทนของความคิดอนุรักษนิยมในรัฐบาลชุดแรกของคณะราษฎร ซึ่งเป็นรัฐบาลที่มีการประนีประนอมระหว่างพลังการอภิวัฒน์และพลังอนุรักษนิยม ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของพระยามโนฯ ก็ได้รับการสนับสนุนโดยท่านปรีดี เพื่อเป็นการประนีประนอมกับระบอบเก่า เนื่องจากสมัยที่ทำงานร่วมกันในกระทรวงยุติธรรม ท่านปรีดีคิดว่าพระยามโนปกรณ์ฯ น่าจะมีความคิดก้าวหน้าทางการเมือง แต่เมื่อพระยามโนฯ ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ทุกอย่างก็เปลี่ยนไป

ในเรื่องการเสนอชื่อพระยามโนปกรณ์นิติธาดาเป็นประธานกรรมการราษฎรหรือนายกรัฐมนตรีนั้น ท่านปรีดีได้บอกเล่าไว้ว่า *"ท่านเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเสนอและให้การรับรองกับที่ประชุมว่า พระยามโนปกรณ์ฯ มีความนิยมประชาธิปไตย และการ*

ช่วงเวลาของการดำรงตำแหน่งทางการเมืองเพียง ๑๕ ปี จากวัย ๓๒ ปี สู่วัย ๔๗ ปี ได้ปฏิบัติภารกิจเพื่อประเทศชาติและราษฎรไทยด้วยความทุ่มเทเสียสละและอย่างมีวิสัยทัศน์

ปฏิบัติของท่านในระหว่างเป็นอธิบดีศาลอุทธรณ์นั้น แสดงว่าท่านกล้าตัดสินคดีโดยไม่เกรงกลัวอำนาจสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งนักเรียนกฎหมายหลายคนในสมัยนั้นได้นิยมชมชอบท่าน" (ปรีดี ๒๕๒๖)

เมื่อพระยามโนฯ รับร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจนี้ไว้ก็เก็บใส่ลิ้นชัก มิได้นำขึ้นพิจารณาในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ต่อมาได้มีการพิจารณาร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจของท่านปรีดีอย่างไม่เป็นทางการเป็นครั้งที่ ๒ ผลการพิจารณามีแกนนำปีกอนุรักษนิยมในคณะราษฎรบางส่วนไม่เห็นด้วย อาทิ พระยาทรงสุรเดช หลวงสินธุ์สงครามชัย พระประศาสน์พิทยายุทธ และร.ท.ประยูร ภมรมนตรี

ขณะเดียวกันก็มีข่าวลือหนาหูว่า ท่านปรีดีเป็นคอมมิวนิสต์ จนทำให้เกิดความไม่พอใจอย่างสูงในสภาผู้แทนฯ ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่สนับสนุนท่านปรีดี พระยามโนฯ จึงถูกสมาชิกสภาผู้แทนฯ เร่งรัดให้รีบประกาศใช้แผนเศรษฐกิจดังที่รัฐบาลเคยให้สัญญาและรับปากว่ากำลังอยู่ในระหว่างเตรียมร่าง ทั้งขู่ว่าถ้ารัฐบาลไม่ประกาศแผนเศรษฐกิจในเร็ววันสภาจะเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลในการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๕๕/ ๒๔๗๕ วันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๔๗๕ นายจรูญ สืบแสง สมาชิกสภาผู้แทนฯ ได้ตั้งกระทู้ถามรัฐบาลเกี่ยวกับการจัดการเศรษฐกิจแห่งชาติโดยนายจรูญได้กล่าวว่า

"เท่าที่ได้ทราบมามีว่า นโยบายในทางเศรษฐกิจนี้ไม่ลงรอยกัน เพราะต่างคนต่างเห็นชอบไปคนละทาง และบางคนก็มี Prejudice ในบางคน หรือไม่อย่างนั้นก็มี Prejudice ในทางนโยบาย เช่น นโยบายของหลวงประดิษฐ์ฯ มีบางคนเข้าใจว่าเป็นนโยบายทาง Communist หรือ Socialist แต่เราต้องคิดว่า นโยบายจะเป็นไปในทางใดก็ตาม ถ้าหากจะเป็นไปในทางที่จะให้ราษฎรได้รับประโยชน์แล้ว ก็ควรจะเสียสละได้แม้ชีวิต และเท่าที่เป็นอยู่เช่นนี้แล้ว เรามิได้ทำประโยชน์อันใดเป็นปึกแผ่น อาจจะนำมาซึ่งความแค้นเคืองของราษฎร เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็จะเป็นเหตุให้ความรับผิดชอบตกแก่คณะราษฎร ผู้ริเริ่มเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ เพราะได้ให้คำมั่นสัญญาไว้"

อย่างไรก็ตาม แม้เนื้อหาเค้าโครงการเศรษฐกิจจะเป็นประโยชน์ต่อราษฎร แต่ในที่สุด ภายใต้ความขัดแย้งทางการเมืองอันแหลมคม **"เค้าโครงการเศรษฐกิจ"** ก็ได้ถูกใช้เป็นหนึ่งในเหตุผลข้ออ้างเพื่อยึดอำนาจรัฐโดยพระองค์เจ้าบวรเดชและคณะ

เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้น รัฐบาลก็ใช้การแต่งตั้งคณะกรรมานุการชุดหนึ่งจำนวน

๑๔ คน มีพระยาราชวังสันเป็นประธาน พิจารณาร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจของปรีดี และด้วยเหตุนี้จึงได้มีการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจเพื่อพิจารณาอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๑๒ มีนาคม พ.ศ.๒๔๗๖

คณะกรรมานุการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจครั้งนี้ ประกอบด้วย

๑. หลวงคหกรรมบดี
๒. หลวงเดชสหกรณ์
๓. หลวงเดชาติวงศ์วราวัตน์
๔. พ.อ.พระยาทรงสุรเดช
๕. นายทวี บุณยเกตุ
๖. นายแนบ พหลโยธิน
๗. หลวงประดิษฐ์มนูธรรม
๘. ร.ท.ประยูร ภมรมนตรี
๙. พระยามโนปกรณ์นิติธาดา
๑๐. พล.ร.ท.พระยาราชวังสัน
๑๑. นายวิลาศ โอสถานนท์
๑๒. พระยาศรีวิสารวาจา
๑๓. ม.จ.สกลวรรณกร วรวรรณ
๑๔. หลวงอรรถสารประสิทธิ์

แม้คณะกรรมานุการนี้จะประกอบไปด้วยกลุ่มบุคคลทั้งสองฝ่าย แต่ก็เห็นได้ชัดว่าเสียงข้างมากสนับสนุนแนวความคิดเศรษฐกิจแบบอนุรักษนิยม

ท่านปรีดีได้ชี้แจงเป้าหมายของเค้าโครงการเศรษฐกิจในที่ประชุมว่า *"ข้อ ๓ ของหลัก ๖ ประการของคณะราษฎร มีใจความอยู่ ๓ ประการในการบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ คือจะจัดมิให้ราษฎรอดอยาก จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ"* และเสนอว่า *"โครงการนี้ไม่ใช่หลักคอมมิวนิสต์ เรามีทั้งแคปิตัลลิสม์และโซเชียลลิสม์รวมกัน ถ้าพวกคอมมิวนิสต์มาอ่านจะติเตียนมากกว่า ยังรับรองพวกมั่งมีให้มีอยู่ และว่า "โปลีซีของข้าพเจ้านั้น เดินแบบโซเชียลลิสม์ผสมลิเบรัล"*

หลักการของข้าพเจ้านี้ไม่ขัดกับ Capitalism เดินคู่กันไปแท้ๆ เราต้องการให้มีทุน เราต้องอาศัยทุนของพวกมั่งมี"

สาระสำคัญหลายประการใน **"สมุดปกเหลือง"** ได้รับการนำมาปฏิบัติในช่วงระยะ ๑๕ ปี (พ.ศ.๒๔๗๕-พ.ศ.๒๔๙๐) ที่ท่านดำรงตำแหน่งในฐานะนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีคลัง รัฐมนตรีมหาดไทยและรัฐมนตรีต่างประเทศ ได้มีการปฏิรูประบบภาษีใหม่ จัดตั้งธนาคารแห่งชาติ จัดตั้งระบบเทศบาลเพื่อกระจายอำนาจการคลังและการเมือง

การเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้าถึงปัจจัยการผลิต ไม่ว่าจะเป็นที่ดิน เงินทุน ความรู้ความสามารถในการประกอบการ ล้วนเป็นพื้นฐานสำคัญในการส่งเสริมให้เกิดประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจและความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ หลักการประกันสังคมยังเป็นเนื้อหาสำคัญในนโยบายเศรษฐกิจของท่านปรีดี พระราชบัญญัติว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎรที่เป็นกลไกสำคัญในการเข้าไปช่วยเหลือและจัดหาปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ ก็ได้รับการผลักดันในสมัยที่ท่านปรีดีบริหารประเทศ ความจริงแล้วหลักการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎรนั้น ก็เหมือนหลักการของระบบประกันสังคมในยุคนี้ และเหมือนกับแนวคิดการสร้างระบบเครือข่ายความปลอดภัยทางสังคมของธนาคารโลก ดังจะเห็นว่าแนวความคิดของหลวงประดิษฐ์มนูธรรมนั้น มีทิศทางเดียวกับความคิดแบบรัฐสวัสดิการ

แนวความคิดแบบรัฐสวัสดิการลักษณะนี้ เป็นแนวคิดที่แพร่หลายในประเทศแถบยุโรป แต่เนื้อหารายละเอียดบางอย่างเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ

อย่างเช่นวันนี้ ระบบรัฐสวัสดิการของยุโรปก็จำต้องมีการปรับเปลี่ยน มีการปฏิรูป เนื่องจากโครงสร้างประชากรเปลี่ยนเป็นสังคมของผู้สูงอายุ หากไม่มีการปฏิรูป ระบบสวัสดิการสังคมย่อมมีปัญหาความยั่งยืนทางการเงินอย่างแน่นอน ขณะที่ระบบประกันสังคมได้ขยายการคุ้มครองไปสู่การประกันการว่างงานด้วย การผลักดันระบบประกันสังคมนี้ ผู้เขียนเคยมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวผลักดันสมัยเป็นผู้นำนักศึกษา และหลังจากมาทำงานเป็นผู้บริหารสถาบันการเงิน ก็ได้ร่วมผลักดันระบบประกันการว่างงานช่วงหลังวิกฤติเศรษฐกิจปี ๒๕๔๐

หากศึกษาร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกอบเศรษฐกิจในสมัยที่ท่านปรีดีมี

ส่วนในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ ย่อมพบว่ามีอยู่หลายหมวดในกฎหมายดังกล่าวที่น่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็นหมวดที่ว่าด้วยการจัดซื้อที่ดิน มาตรา ๔ ถึงมาตรา ๖ ได้ให้อำนาจรัฐบาลในการเข้าไปจัดการที่ดินให้เกิดประสิทธิภาพสูงขึ้นโดยเฉพาะที่ดินรกร้างว่างเปล่า การดำเนินการตามแนวทางนี้จะก่อให้เกิดการปฏิรูปการใช้ที่ดินอย่างเป็นระบบ

ยิ่งเมื่อนำกลไก **"ภาษีที่ดิน"** มาใช้อย่างเหมาะสม ย่อมนำไปสู่การกระจายตัวของการถือครองที่ดินและเกิดประสิทธิภาพสูงในการใช้ที่ดิน ที่ดินอันเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญจะอยู่ในหมู่ของคนส่วนใหญ่มากขึ้น

ส่วนในหมวดที่ ๒ ว่าด้วยการจัดหาเงินทุนและเครดิต มีการวางกฎเกณฑ์และอำนาจไว้หลายเรื่อง ตั้งแต่ระบบภาษี ภาษีมรดก ภาษีรายได้ของเอกชน นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาการจัดเก็บภาษีอากรระบบใหม่ที่เป็นธรรมมากขึ้น เรียกว่า **"ประมวลรัษฎากร"** รวมถึงการจัดเก็บภาษีเงินได้

แนวคิดหลายประการของรัฐบุรุษยังไม่เกิดผลในทางปฏิบัติ อย่างประเด็นเรื่องภาษีมรดกนั้น จนป่านนี้ก็ไม่สามารถผลักดันให้บังคับใช้ในประเทศไทยได้ เพราะคนที่เขาเสียผลประโยชน์และนั่งอยู่ในสภาไม่ยอมผ่านกฎหมาย เหตุผลของการคัดค้านก็คือ ภาษีมรดกไม่ได้เป็นฐานรายได้ที่สูงนัก และคนส่วนใหญ่ก็จะเลี่ยงภาษีโดยการโอนมรดกกันเสียก่อน

ปัจจุบันยังไม่อาจทราบว่าจะต้องใช้เวลาอีกยาวนานแค่ไหน ประเทศไทยจึงจะมีกฎหมายภาษีมรดก หากมีภาษีมรดกเกิดขึ้น ความเป็นธรรมและการกระจายรายได้น่าจะดีขึ้น ทั้งไม่ทำให้เกิดการสะสมทรัพย์สินมากเกินพอดี และจะนำทรัพย์สินที่แสวงหาได้มาทำประโยชน์แก่ส่วนรวม เหมือนเช่น บิล เกตส์ หรือวอร์เรน บัฟเฟตต์ สองมหาเศรษฐีชาวอเมริกันที่บริจาคเงินเข้ามูลนิธิหลายหมื่นล้านดอลลาร์ การที่สองมหาเศรษฐีบริจาคเงินจำนวนมหาศาล เหตุผลส่วนหนึ่งเป็นเพราะใจบุญ อีกส่วนเป็นเพราะภาษีมรดกและภาษีทรัพย์สิน

ในหมวดที่ ๓ ว่าด้วยการจัดตั้งธนาคารชาติ ต่อมาในปีพ.ศ.๒๔๘๒ มีการก่อตั้งสำนักงานธนาคารชาติไทยขึ้น ซึ่งเป็นจุดกำเนิดของธนาคารแห่งประเทศไทย เป็นที่น่าเสียใจและประหลาดใจว่าเอกสารของแบงก์ชาติในปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับประวัติการจัดตั้งธนาคารแห่งประเทศไทย ควรจะเอ่ยถึง **"ปรีดี พนมยงค์"** ในฐานะผู้เสนอให้จัดตั้ง

สำนักงานธนาคารชาติ จนกระทั่งกลายเป็นแบงก์ชาติในปัจจุบัน

การนำเสนอในเวลานั้นของท่านปรีดี ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่ามีความคิดในทางสังคมนิยม โดยเกรงจะไปทำธุรกิจแข่งกับธนาคารพาณิชย์ในเวลานั้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นธนาคารของต่างชาติ

สำนักงานธนาคารชาติไทยเปิดดำเนินการอย่างเป็นทางการในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๘๓ โดยมีพระยาสุรรัชฎ์ อธิบดีกรมบัญชีกลาง เป็นผู้อำนวยการ การดำเนินงานของสำนักงานธนาคารชาติไทยในระยะแรกนั้น จำกัดอยู่เพียงกิจการธนาคารกลางบางประเภท ได้แก่ การรับฝากเงิน การให้กู้เงิน โอนเงินจากรัฐบาล องค์การรัฐ และธนาคารพาณิชย์ ในปีต่อมาจึงเข้ามาดูแลการควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินตรา หลังจากเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา รัฐบาลได้เปลี่ยนฐานะของสำนักงานธนาคารชาติไทยให้เป็นธนาคารกลางโดยตราพระราชบัญญัติธนาคารแห่งประเทศไทย พ.ศ.๒๔๘๕ ขึ้น โดยเปิดดำเนินการในวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๘๕ โดยมีพระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ดำรงตำแหน่งผู้ว่าการ

ชาวไร่ชาวนาเป็นฐานสำคัญทางการเมือง และมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจสยามที่ยังคงมีสัดส่วนภาคเกษตรอยู่ในระดับสูง สาระสำคัญของแผนการทางเศรษฐกิจมุ่งเข้าดูแลด้านการเกษตร ถึงแม้แผนการเกี่ยวกับการปฏิรูปที่ดินจะล้มเหลว แต่ท่านปรีดีก็ได้เสนอให้ร่างกฎหมายเกี่ยวกับการซื้อขายที่ดิน การจัดตั้งกองทุนเพื่อสนับสนุนการเกษตรในรูปแบบใหม่ รวมทั้งระบบสหกรณ์

ท่านปรีดีให้ความสำคัญกับการสหกรณ์อย่างมาก โดยหวังว่าระบบสหกรณ์จะเพิ่มอำนาจในการจัดการการผลิต การตลาด รวมทั้งยกระดับผลิตผลให้กับเกษตรกรและคนงาน สิ่งเหล่านี้จะส่งผลให้ประชาชนโดยส่วนรวมมีรายได้และสวัสดิการที่ดีขึ้น ทั้งสหกรณ์อุตสาหกรรมและสหกรณ์การเกษตร จึงได้รับการผลักดัน สหกรณ์เหล่านี้มีการประกอบกิจการทางเศรษฐกิจอย่างครบวงจรตามแผนการ ทั้งการผลิต การจำหน่าย มีระบบการอุปโภคบริโภคที่สมบูรณ์ และมีการจัดสร้างที่อยู่อาศัยกันเป็นชุมชน ความคิดบางอย่างค่อนข้างเป็นอุดมคติ ไม่สามารถทำให้เกิดขึ้นได้หากไม่มีอำนาจทางการเมืองที่เข้มแข็ง

ในที่สุด **"กิจการสหกรณ์"** ในประเทศไทยก็ไม่เจริญก้าวหน้าอย่างที่ตั้งใจไว้ นอกจากนี้ เค้าโครงการสมุดปกเหลืองยังเป็นเป้าโจมตีของฝ่ายอนุรักษนิยม จนนำไปสู่ชะตา

กรรมอันผันผวนของ **"ท่านปรีดี"** และ **"บ้านเมือง"**

ในเรื่องประชาธิปไตยสมบูรณ์นั้น ท่านปรีดีมีความเชื่อว่า *"สังคมจะดำรงอยู่ได้ก็โดยมวลราษฎร ดังนั้นระบบของสังคมที่ทำให้มวลราษฎรมีพลังผลักดันให้สังคมก้าวหน้า ก็คือระบอบประชาธิปไตย"* แต่ประชาธิปไตยที่แท้จริงและสมบูรณ์เท่านั้น จึงจะทำให้ประชาราษฎร์มีสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคอย่างเป็นจริง ท่านปรีดีจึงได้ขยายไว้อย่างชัดเจนทั้งในข้อเขียนและคำปราศรัยว่า รูปแบบของสังคมใดๆ นั้น ย่อมประกอบด้วยประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ประชาธิปไตยทางการเมือง และทัศนะทางสังคมที่เป็นประชาธิปไตย ซึ่งเป็นหลักนำแห่งจิตใจ

แนวความคิดทางเศรษฐกิจของท่านปรีดีและประชาธิปไตยสมบูรณ์ เป็นสิ่งที่สอดคล้อง และสนับสนุนซึ่งกันและกัน

สิ่งที่สะท้อนความคิดทางเศรษฐกิจของท่านรัฐบุรุษอาวุโสได้อย่างเป็นระบบมากที่สุดก็คือ **"เค้าโครงการเศรษฐกิจ"** หรือที่รู้จักกันดีในนาม **"สมุดปกเหลือง"** และสิ่งที่สะท้อนประชาธิปไตยสมบูรณ์ของท่านปรีดีก็คือ **"รัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๙"** รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกพฤฒสภา (วุฒิสภา) มาจากการเลือกตั้งของประชาชน นอกจากนี้ยังมีการกำหนดสิทธิมนุษยชนไว้อย่างสมบูรณ์ ผลงานดังกล่าวเป็นเรื่องที่ต้องใช้ความเพียรพยายามอย่างยิ่งเนื่องจากมีแรงต้านทานไม่ใช่น้อย

ความคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจของท่านปรีดีมีลักษณะล้ำสมัย หลายประเด็นจึงได้รับแรงต้านจากฝ่ายอนุรักษนิยมจนไม่สามารถปฏิบัติได้ แม้ต่อมาจะได้มีการนำมาใช้ในภายหลัง ผลของการนำเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจสมุดปกเหลือง ก่อให้เกิดวาทกรรมระหว่างกลุ่มที่มีแนวคิดทางเศรษฐกิจและการเมืองแยกออกเป็น ๒ ขั้วใหญ่ ความเห็นที่แตกต่างกันเกิดขึ้นทั้งในหมู่คณะราษฎร และระหว่างคณะราษฎรกับตัวแทนของระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ขั้วหนึ่ง เป็นตัวแทนของความคิดอนุรักษนิยมศักดินา มีทัศนะทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมผสมศักดินา กลุ่มนี้ประกอบด้วยตัวแทนของระบอบเก่า กลุ่มเจ้าและกลุ่มศักดินาอนุรักษ์เก่า กลุ่มขุนนางเก่า และบางส่วนของคณะราษฎรที่มีความคิดอนุรักษ์ นำโดยพระยามโนปกรณ์นิติธาดา ส่วนอีกขั้วหนึ่ง คือกลุ่มที่มีความคิดก้าวหน้าทางการเมือง

และเศรษฐกิจ นำโดยท่านรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ หรือหลวงประดิษฐ์มนูธรรม มีแนวความคิดประชาธิปไตยแบบก้าวหน้า ผสมผสานกับเสรีนิยมที่มีส่วนผสมของแนวคิดแบบสังคมนิยมอ่อนๆ

หากสำรวจความคิดทางเศรษฐกิจของท่านปรีดีในช่วงแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ต้องจัดว่าอยู่ในกลุ่ม **"สังคมนิยมประชาธิปไตย"** หรือ **"สังคมนิยมเสรี"** บางคนอาจโต้แย้งว่า แนวความคิดของท่านน่าจะเป็นเสรีนิยมแบบรัฐสวัสดิการ แต่จะเป็น

ถ่ายภาพร่วมกับ
คณะผู้ร่วมงาน

แนวไหนก็ตาม สิ่งที่ชัดเจนมากที่สุดก็คือจุดยืนเพื่อประเทศชาติและประชาชน

หลังจากท่านได้เข้ามาบริหารประเทศ ผ่านประสบการณ์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ผ่านการจัดตั้งขบวนการเสรีไทย และการเจรจาต่อรองในเรื่องอธิปไตยทางเศรษฐกิจ การเมืองและความเป็นธรรมในด้านต่างๆ ผู้เขียนเข้าใจว่าท่านเป็นเสรีนิยมมากขึ้น แต่มิได้ละทิ้งจุดยืนบางด้านของสังคมนิยมที่เป็นประโยชน์ต่ออาณาประชาราษฎร์

เมื่อเราพูดถึงลัทธิเศรษฐกิจแบบรัฐสวัสดิการ ลัทธินี้มีข้อสมมติพื้นฐานว่า ระบบเสรีนิยมมีข้อบกพร่อง รัฐจำเป็นต้องมีบทบาททางเศรษฐกิจและแทรกแซงเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม นักคิดที่อยู่ในสำนักความคิดนี้มีหลายท่าน ไม่ว่าจะเป็นศาสตราจารย์จอห์น เอ ฮอบสัน ศาสตราจารย์อาเธอร์ ซี พิกู เจ้าของหนังสือ ***"The Economic of Welfare"*** หรือที่มีชื่อเสียงและมีอิทธิพลทางความคิดทางเศรษฐกิจของประเทศต่างๆ

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ คือ จอห์น เมนาร์ด เคนส์ กลุ่มนี้เสนอความคิดทางเศรษฐกิจที่แตกต่างจากสำนักเสรีนิยมคลาสสิกหลายประการ

แกนความคิดทางเศรษฐกิจของท่านปรีดีในทัศนะของผู้เขียน สามารถแบ่งออกได้เป็นองค์ประกอบดังนี้คือ เอกราชและอิสรภาพทางเศรษฐกิจ ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ความทันสมัย คุณภาพชีวิต ความสมบูรณ์พูนสุขของราษฎร ความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ จริยธรรมทางเศรษฐกิจและประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ

สำหรับความพยายามในการผลักดันเค้าโครงการเศรษฐกิจสมุดปกเหลืองจากมันสมองของท่าน เพื่อให้เกิดประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ เพื่อความก้าวหน้าและความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจนั้น เค้าโครงการเศรษฐกิจถือเป็นร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรกของไทย ตรงข้ามกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑ ในสมัยเผด็จการจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งไม่ควรจะถือเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรกของไทย เนื่องจากได้มีการวางรากฐานเศรษฐกิจสมัยใหม่ตั้งแต่ในช่วงเวลาที่ท่านปรีดีบริหารประเทศ

ที่สำคัญ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติสมัยเผด็จการจอมพลสฤษดิ์นั้นได้ก่อกำเนิดภายใต้การบงการของสหรัฐ และองค์การระหว่างประเทศอย่างธนาคารโลก หลัก ๖ ประการของคณะเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในหลักข้อ ๓ นั้น ข้องเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจ มีใจความว่า

"จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก"

หลักเอกราชทางเศรษฐกิจเป็นเรื่องสำคัญที่ท่านยึดถือ มีการกอบกู้เอกราชในทางเศรษฐกิจ การเมือง และการค้าได้เป็นผลสำเร็จเมื่อ พ.ศ.๒๔๘๐ โดยเปิดเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศตะวันตก ๑๕ ประเทศ ซึ่งไทยเคยเสียเปรียบในทางศาลและเศรษฐกิจมาตั้งแต่ก่อนยุคเปลี่ยนแปลงการปกครอง

เค้าโครงการเศรษฐกิจสมุดปกเหลืองนั้น ท่านปรีดีได้มีคำชี้แจงชัดเจนว่า ได้มีการหยิบเอาส่วนดีของลัทธิต่างๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมแก่ประเทศมานำเสนอในเค้าโครงการ และชี้อย่างชัดเจนว่าการจะร่างนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจที่ดีนั้น ต้องขจัดผลประโยชน์ส่วนตนและทิฐิมานะออก ต้องมีใจเป็นกลาง

ท่านปรีดีมีความเชื่อมั่นว่า ประชาธิปไตยทางการเมืองไม่สามารถเกิดขึ้นได้หากไม่มีประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ดังนั้น แนวความคิดของท่านในเรื่องประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจจึงถูกผลักดันในนโยบายและกฎหมายทางเศรษฐกิจต่างๆ เพราะเค้าโครงการเศรษฐกิจให้ความสำคัญกับประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ จึงได้สร้างกลไกให้เกิดสิ่งนี้ขึ้น ความคิดทางเศรษฐกิจเรื่องประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ เป็นจริงในทุกยุคสมัย

อย่างไรก็ตาม ประชาธิปไตยทางการเมืองมิอาจเกิดขึ้นได้ หากประเทศไม่มีประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ

ท่านปรีดีได้ขยายความถึงประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจว่า หมายถึงราษฎรส่วนมากของสังคมต้องไม่ตกเป็นทาสของคนส่วนน้อยที่อาศัยอำนาจผูกขาดเศรษฐกิจของสังคม และราษฎรทั้งปวงต้องร่วมมือกันฉันพี่น้อง ออกแรงกายแรงสมองตามความสามารถเพื่อผลิตสิ่งอุปโภคบริโภคให้สมบูรณ์ ครั้นแล้วแต่ละคนก็จะได้รับผลด้วยความเป็นธรรมตามส่วนแรงงานทางกายหรือสมองที่ตนได้กระทำ ผู้ใดออกแรงงานมากก็ได้มาก ผู้ใดออกแรงงานน้อยก็ได้น้อย เจตนารมณ์ของเค้าโครงการเศรษฐกิจสมุดปกเหลืองของท่านปรีดี ก็คือต้องการเปิดโอกาสและปูทางให้ประชาชนสามัญ เข้ามามีสิทธิมีส่วนในการจัดการเศรษฐกิจตั้งแต่ระดับชุมชนจนถึงระดับชาติ ที่สำคัญ ต้องทำให้ประเทศมีเอกราชทางเศรษฐกิจ

น่าเสียดายที่เค้าโครงการเศรษฐกิจไม่สามารถผลักดันผ่านรัฐบาลและรัฐสภาได้ ท่านปรีดีจึงลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีตามวิถีทางประชาธิปไตย และวางแผนนำเค้าโครงการเศรษฐกิจเสนอต่อราษฎรโดยตรง ซึ่งท่านปรีดีก็ได้ตัดสินใจลงสมัครเลือกตั้งเอง

ความคิดทางเศรษฐกิจของท่านปรีดีได้ถูกนำมาใช้ในปัจจุบันหลายเรื่อง สะท้อนให้เห็นว่าความคิดทางเศรษฐกิจหลายประการอาจจะล้ำสมัย จึงมีผู้คนจำนวนไม่น้อยในเวลานั้นไม่เข้าใจหรือแสร้งไม่เข้าใจเนื่องจากไปขัดแย้งกับผลประโยชน์ของตน ไม่ว่าจะเป็นการจัดตั้งสหกรณ์ทางเศรษฐกิจของชุมชน ระบบประกันสังคม ระบบภาษีที่สร้างความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ ทว่าสาระสำคัญหลายประการใน "สมุดปกเหลือง" ก็ยังได้นำมาปฏิบัติในช่วงระยะ ๑๕ ปี (พ.ศ.๒๔๗๕-พ.ศ.๒๔๙๐) ที่ท่านดำรงตำแหน่งในฐานะนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีคลัง รัฐมนตรีมหาดไทยและรัฐมนตรีต่างประเทศ โดยช่วงเวลาดังกล่าวได้มีการปฏิรูประบบภาษีใหม่ จัดตั้งธนาคารชาติ จัดตั้งระบบเทศบาลเพื่อ

กระจายอำนาจการคลังและการเมือง

การเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้าถึงปัจจัยการผลิต ไม่ว่าจะเป็นที่ดิน เงินทุน ความรู้ความสามารถในการประกอบการ เหล่านี้คือพื้นฐานสำคัญในการส่งเสริมให้เกิดประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจและความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ

นอกจากนี้หลักประกันสังคมยังเป็นเนื้อหาสำคัญในนโยบายเศรษฐกิจของท่านปรีดี พระราชบัญญัติว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎรที่เป็นกลไกสำคัญในการเข้าไปช่วยเหลือและจัดหาปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ ก็ได้รับการผลักดันในสมัยที่ท่านปรีดีบริหารประเทศ แท้จริงแล้วหลักประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎรนั้นก็เหมือนหลักการของระบบประกันสังคม และยังเหมือนแนวคิดการสร้างระบบเครือข่ายความปลอดภัยทางสังคมของธนาคารโลกในยุคปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าแนวความคิดของท่านปรีดีมีทิศทางเดียวกับความคิดแบบรัฐสวัสดิการ

หากศึกษาร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกอบเศรษฐกิจในสมัยที่ท่านปรีดีมีส่วนในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ จะพบว่ามีอยู่หลายหมวดในกฎหมายดังกล่าวที่น่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็นหมวดว่าด้วยการจัดซื้อที่ดิน มาตรา ๔ ถึงมาตรา ๖ ได้ให้อำนาจรัฐบาลในการจัดการที่ดินให้เกิดประสิทธิภาพสูงขึ้น โดยเฉพาะที่ดินรกร้างว่างเปล่า

หมวดที่ ๒ ว่าด้วยการจัดหาเงินทุนและเครดิต มีการวางกฎเกณฑ์และอำนาจไว้หลายประเด็น ตั้งแต่ระบบภาษี ภาษีมรดก ภาษีรายได้ของเอกชน ไม่เพียงเท่านั้นยังมีการพัฒนาการจัดเก็บภาษีอากรระบบใหม่ที่เป็นธรรมมากขึ้น เรียกว่า **"ประมวลรัษฎากร"** และมีการจัดเก็บภาษีเงินได้ดังที่เคยยกตัวอย่างไปแล้ว

หมวดที่ ๓ ว่าด้วยการจัดตั้งธนาคารชาติ ต่อมาในปี ๒๔๘๒ ได้มีการก่อตั้งสำนักงานธนาคารชาติไทย ซึ่งเป็นจุดกำเนิดของธนาคารแห่งประเทศไทย

นอกจากนี้ท่านยังให้ความสำคัญกับระบบสหกรณ์อย่างมาก ทั้งสหกรณ์อุตสาหกรรมและสหกรณ์การเกษตร ในสหกรณ์มีการประกอบกิจการทางเศรษฐกิจอย่างครบวงจร ทั้งการผลิต การจำหน่าย มีระบบการอุปโภคบริโภคที่สมบูรณ์ มีการจัดสร้างที่อยู่อาศัยกันเป็นชุมชน แต่ความคิดบางอย่างก็ค่อนข้างเป็นอุดมคติ ไม่สามารถทำให้เกิดขึ้นได้หากไม่มีอำนาจการเมืองที่เข้มแข็ง

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองให้ดีขึ้น ย่อมต้องอาศัยความเสียสละ

ความทุ่มเทและความต่อเนื่อง

ท่านปรีดีได้ให้สัมภาษณ์กับ คลอเดีย รอสส์ ณ บ้านพักชานกรุงปารีส ว่าการอภิวัฒน์ทุกอย่างย่อมเป็นผลจากการขูดรีดทางเศรษฐกิจเป็นเบื้องต้น การเอารัดเอาเปรียบยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทย ฉะนั้นการอภิวัฒน์จึงต้องเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องและมีพลวัตโดยตลอด เพื่อทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

แม้ยุคสมัยจะเปลี่ยนแปลงไป โครงสร้างเศรษฐกิจและสภาวะเศรษฐกิจของไทยและของโลกเปลี่ยนแปลงไปมาก ความคิดหลายอย่างทางเศรษฐกิจอาจไม่สอดคล้องกับสถานการณ์และยุคสมัย แต่สิ่งสำคัญที่สุดของปรัชญาพื้นฐานในการกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจก็คือ ต้องมุ่งสู่ผลประโยชน์ของมวลชนส่วนใหญ่ ซึ่งปรากฏอย่างชัดเจนในแนวคิดเศรษฐธรรมของท่านปรีดีที่มีการบันทึกเป็นหลักฐานทางเอกสารว่า คณะกรรมการแต่ละคนมีความเห็นเป็นอย่างไร หากสำรวจดูเบื้องต้น ส่วนหนึ่งสนับสนุนเค้าโครงฯ ส่วนหนึ่งสนับสนุนอย่างมีเงื่อนไข และอีกฝ่ายคัดค้าน แต่ทุกคนก็ล้วนหวังดีอยากให้เศรษฐกิจของประเทศเจริญรุ่งเรือง

หากเปรียบเทียบกับสถานการณ์การแก้ไขรัฐธรรมนูญในเวลานี้ ถึงแม้ความขัดแย้งและการเผชิญหน้าจะเหมือนกัน แต่ระดับของความรุนแรงกลับแตกต่าง เพราะความขัดแย้งบางอย่างดูคล้ายว่าเกี่ยวข้องกับเนื้อหาสาระที่กำลังพิจารณาอยู่ แต่ความจริงเป็นเพียงฉากหน้าของความขัดแย้งที่ลึกและซับซ้อนกว่านั้น

ในส่วนของฝ่ายที่เห็นด้วยกับเค้าโครงฯ ได้แก่ หลวงคหกรรมบดี หลวงเดชสหกรณ์ หลวงเดชชาติวราวัตน์ นายทวี บุณยเกตุ นายแนบ พหลโยธิน นายวิลาศ โอสถานนท์ และ ม.จ.สกลฯ โดยเฉพาะ ม.จ.สกลฯ ซึ่งเป็นผู้ซักถามท่านปรีดีมากที่สุด เมื่อทรงมั่นใจว่าหลักการในเค้าโครงฯ ยังคงเคารพกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล เคารพในเสรีภาพ และไม่ใช้วิธีบังคับที่รุนแรง ก็ทรงพอพระทัย และกล่าวสนับสนุนหลักการของท่านปรีดีทันที ทั้งทรงย้ำให้ผู้ร่วมประชุมตระหนักถึงความล้มเหลวของระบบทุนนิยมที่กำลังเสื่อมโทรมในยุโรป

กลุ่มสนับสนุนเป็นพวกที่เห็นว่า ปัญหาความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจเป็นเรื่องใหญ่ และมีลักษณะเป็นอุดมคติมากกว่ากลุ่มที่คัดค้าน ขณะที่กลุ่มที่คัดค้านเห็นว่า เค้าโครงการเศรษฐกิจไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในสังคมไทยและมีลักษณะอุดมคติเกินไป ดังจะเห็นจากคำพูดที่ถูกบันทึกไว้ในเอกสารประวัติศาสตร์

พระยามโนฯ กล่าวว่า *"ข้าพเจ้ารับรองในชั่วชีวิตของข้าพเจ้าว่า ทำไม่ได้...โครงการนี้อีกกี่ร้อยปีจะทำได้นั้นไม่ทราบ ถ้าคนอยู่ในสมัยพระศรีอาริย์แล้วทำอย่างนี้ได้"*

พระยาทรงสุรเดชได้กล่าวว่า *"เราประกาศเพียงในสิ่งที่ทำใน ๕ ปี หรือ ๑๐ ปี ไม่ดีหรือ เพราะตามโครงการอีก ๒๐๐-๓๐๐ ปี ก็ไม่สำเร็จ"*

การประชุมนี้ยังไม่มีข้อยุติ และมีการเสนอคณะรัฐมนตรีให้รับทราบถึงความเห็นที่แตกต่างกัน

ผู้เขียนมองว่า ความเห็นที่แตกต่างนี้ไม่ได้เป็นเพียงความเห็นธรรมดา แต่เป็นเรื่องผลประโยชน์และจุดยืนทางการเมืองที่แตกต่าง ความแตกต่างนี้ได้พัฒนาไปสู่ความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง และนำไปสู่การแบ่งขั้วเลือกข้างอย่างชัดเจน เช่นเดียวกับสถานการณ์ทางการเมืองในขณะนี้ ฝ่ายที่ต้องการโค่นคณะราษฎร กำลังเดินเกมเพื่อสร้างความแตกแยกและย่อยสลายพลังอภิวัฒน์ของคณะราษฎร เช่นเดียวกับความขัดแย้งทางการเมืองในปัจจุบัน ซึ่งผู้เขียนมองว่าจะเป็น **"จุดเปลี่ยนผ่าน"** สำคัญของบ้านเมือง และมีอะไรซับซ้อนมากกว่าเอาระบอบทักษิณ ไม่เอาระบอบทักษิณ หรือแก้หรือไม่แก้ไขรัฐธรรมนูญ เพราะปัญหาดังกล่าวไม่ได้เป็นการขีดวงที่การต่อสู้ระหว่างฝ่ายประชาธิปไตยกับเผด็จการ หรือฝ่ายที่ถือตัวว่ามีคุณธรรมจะมาปราบอธรรม

ในที่สุด การทำงานและระยะเวลาก็พิสูจน์ตัวตนของพระยามโนปกรณ์นิติธาดาว่าเป็น **"อนุรักษนิยมขนานแท้"** ซึ่งไม่ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายเศรษฐกิจมากไปกว่าในสมัยการปกครองระบอบเก่า ส่วนท่านปรีดีก็ได้วางหลักการไว้ว่า ต้องมีการวางแผนและมีเค้าโครงการเศรษฐกิจ เมื่อตกลงนโยบายอันใดแล้ว ตั้งสภาเศรษฐกิจแห่งชาติสำรวจและวางแผน (โดยภายหลังได้มีการจัดตั้งสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเป็นไปตามความคิดของหลวงประดิษฐ์ฯ หรือท่านปรีดีนั่นเอง) เค้าโครงการเศรษฐกิจนี้ได้เข้าที่ประชุมคณะรัฐมนตรีในวันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ.๒๔๗๖ ความเห็นในคณะรัฐมนตรีแตกเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายพระยามโนฯ อีกฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายท่านปรีดี การประชุมในวันนั้นไม่ประสบผลสำเร็จ ที่ประชุมจึงมีมติให้พระยาพหลฯ เป็นผู้ตัดสิน โดยอ้างว่าเป็น **"หัวหน้าผู้เปลี่ยนแปลงการปกครอง"**

ต่อมาในวันที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ.๒๔๗๖ ได้มีการประชุมคณะรัฐมนตรีพิจารณาเรื่องเค้าโครงฯ อีกครั้งหนึ่ง นายทหารประชาธิปไตยหัวก้าวหน้าอย่างพระยาพหลพลพยุหเสนาได้

เข้าร่วมประชุมด้วย ฝ่ายคัดค้านเค้าโครงฯ ก็ดึงเอา **"สถาบันกษัตริย์"** และ **"พระราชดำรัสรัชกาลที่ ๗"** มาเล่นงานฝ่ายสนับสนุน โดยอ้างว่าหากประกาศโครงการเศรษฐกิจของชาติโดยใช้โครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐ์มนูธรรมแล้ว ก็ขออย่าได้ประกาศในนามของพระองค์

การดึงเอา **"สถาบันกษัตริย์"** มาต่อสู้กันในทางการเมือง เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเสมอสำหรับการเมืองแบบไทยๆ แม้กระทั่งปัจจุบันก็พบว่ามีการนำเอาสถาบันมาหักโค่นกันในทางการเมือง ถึงแม้วันนี้จะมีนวัตกรรมใหม่ทางการเมืองที่เรียกว่า **"ตุลาการภิวัฒน์"** เข้ามาแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ทางการเมืองก็ตาม ซึ่งเราต้องรอดูว่าผลของ **"ตุลาการภิวัฒน์"** จะเป็นอย่างไรท่ามกลางความคิดของคนจำนวนไม่น้อยที่เกรงว่าจะก่อให้เกิดการล้ำแดนระหว่างอำนาจบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการ โดยมองว่าเป็นการนำเอาศาลยุติธรรมเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองมากเกินไป

เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาความวุ่นวายในเวลานั้น ท่านปรีดีจึงเอ่ยปากว่าจะขอลาออก แต่พระยาพหลฯ ยังประนีประนอมในที่ประชุม โดยเสนอความเห็นในการปฏิบัติเป็น ๓ ขั้นตอน คือ

๑. ยังไม่ประกาศโครงการ แต่จะทำในสิ่งที่ควรเพื่อแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจไปก่อน

๒. ส่งบุคลากรไปดูงานต่างประเทศ

๓. ตั้งสภาเศรษฐกิจขึ้นพิจารณาโครงการ

ที่ประชุมได้ตกลงด้วยเสียงข้างมากว่า จะยังไม่ประกาศเค้าโครงการเศรษฐกิจสมุดปกเหลือง แต่จะทำในสิ่งที่ควรทำ ในที่สุด ที่ประชุมได้ลงมติเห็นด้วยตามโครงการของพระยามโนฯ ๑๑ คน คือ พระยาราชวังสัน พระยาศรีวิสารวาจา เจ้าพระยาวงศานุประพันธ์ พระยาจ่าแสนดียบดี พระยาเทพวิฑูร พระประศาสน์พิทยายุทธ หลวงสินธุ์สงครามชัย ม.ล.เดชสนิทวงศ์ ร้อยโทประยูร ภมรมนตรี และพระยามโนฯ ส่วนผู้ที่เห็นด้วยกับเค้าโครงการของท่านปรีดีมี ๓ คน คือ พระยาประมวลวิชาพูล นายแนบ พหลโยธิน และท่านปรีดี ผู้ที่ไม่ออกเสียงมี ๕ คน คือ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี พระยาพหลพลพยุหเสนา พระยาฤทธิอัคเนย์ หลวงพิบูลสงคราม (จอมพล ป.) และนายตั้ว ลพานุกรม

เมื่อรัฐมนตรีส่วนข้างมากไม่เห็นชอบเค้าโครงการเศรษฐกิจ ท่านปรีดีจึงแถลงต่อที่

ประชุมตามที่ได้บันทึกไว้ในชีวประวัติย่อของท่านปรีดี ว่า

"เมื่อปรีดีเป็นฝ่ายที่มีเสียงข้างน้อยในคณะรัฐมนตรี ปรีดีก็ขอลาออกจากคณะรัฐมนตรีตามวิถีทางประชาธิปไตย โดยจะนำเค้าโครงการเศรษฐกิจเสนอต่อราษฎรในการเลือกตั้งสมาชิกประเภทที่ ๑ ซึ่งปรีดีจะสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร"

เค้าโครงการเศรษฐกิจนี้ ท่านปรีดียังไม่ทันได้มีโอกาสเสนอต่อราษฎร เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ.๒๔๗๖ ก็เกิดรัฐประหารเงียบโดยพระยามโนปกรณ์นิติธาดา ด้วยการปิดสภาผู้แทนราษฎร งดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา และตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ ดังนั้น การเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจของท่านปรีดีในครั้งนี้ ได้ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในคณะราษฎร และความขัดแย้งระหว่างคณะราษฎรกับฝ่ายพระยามโนฯ ซึ่งนำไปสู่ปัญหาความวุ่นวายทางการเมืองที่ตามมาหลายประการ

ตามทัศนะของผู้เขียน เค้าโครงการเศรษฐกิจถูกใช้เป็นเครื่องมือและข้ออ้างเท่านั้น เพราะความขัดแย้งมีอยู่แล้ว โดยก่อนหน้านี้ได้มีการสับเปลี่ยนตำแหน่งทางการทหาร ทำให้เกิดความหวั่นไหวต่อความมั่นคงปลอดภัยของบรรดากลุ่มทหารหนุ่มในคณะราษฎร มีการแต่งตั้งขุนนางอาวุโสในระบอบเก่ามาดำรงตำแหน่งทางการทหารหลายตำแหน่ง รัฐมนตรีกลาโหมในสมัยรัฐบาลพระยามโนฯ คือ นายพลเรือโทพระยาราชวังสัน แต่งตั้งพระยาพิชัยสงคราม ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกแทนพระยาพหลพลพยุหเสนา ให้พันเอกพระยาศรีสิทธิสงครามดำรงตำแหน่งเจ้ากรมยุทธการทหารบก แทนพันเอกพระยาทรงสุรเดช โดยเฉพาะพันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม มีความสัมพันธ์ไม่ราบรื่นกับบรรดากลุ่มทหารหนุ่มและกลุ่มพลเรือนหนุ่มในคณะราษฎร ไม่ว่าจะเป็นหลวงพิบูลสงคราม (จอมพล ป.) หลวงศุภชลาศัย หลวงนฤเบศร์มานิต หลังจาก หลวงประดิษฐ์มนูธรรมถูกบีบให้เดินทางออกนอกประเทศเมื่อเกิดความขัดแย้งเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจ หลวงพิบูลสงครามจึงก้าวขึ้นเป็นผู้นำกลุ่มทหารหนุ่ม

ต่อมา กลุ่มทหารหนุ่มและกลุ่มอาวุโสของคณะราษฎรได้ร่วมกันยึดที่ทำการของรัฐบาลและบุกจับตัวพระยามโนปกรณ์นิติธาดา พระยาราชวังสัน พระยาศรีวิสารวาจา ในเช้ามืดของวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๖ โดยบีบบังคับให้ลาออกจากตำแหน่ง (ธำรงศักดิ์ ๒๕๓๓, นครินท์ เมฆไตรรัตน์ การปฏิวัติสยาม ๒๔๗๕: ๒๕๔๐)

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นไม่ใช่เรื่องแปลก การอภิวัฒน์ ๒๔๗๕ ได้ส่งผลสะเทือนต่อ

โครงสร้างการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมเก่าอย่างชัดเจน แม้จะเปลี่ยนแปลงโดยสงบแต่ย่อมมีแรงกระเพื่อมหลังจากนั้น (After Shock) เกิดขึ้น ไล่เรียงตั้งแต่การรัฐประหารซ้ำ การก่อกบฏ และการลี้ภัยการเมืองของสมาชิกราชวงศ์ชั้นสูงบางพระองค์ จนถึงการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ส่วนเนื้อหาในเค้าโครงการเศรษฐกิจนั้น จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจที่สำคัญ นำมาสู่ผลประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ สำหรับคนส่วนน้อยในชั้นชนปกครองและชนชั้นสูงอาจสูญเสียผลประโยชน์จำนวนมหาศาล โดยเฉพาะประเด็นเรื่องการปฏิรูปที่ดิน รวมทั้งการยึดทรัพย์สินของเจ้านายเป็นของสาธารณะหรือของรัฐบาล

ในเนื้อหาเค้าโครงการเศรษฐกิจสมุดปกเหลือง มีประเด็นสำคัญแยกออกเป็น ๓ ส่วนใหญ่ ได้แก่

ส่วนแรก เป็นคำชี้แจงเค้าโครงการเศรษฐกิจ ข้อระลึกในการอ่านคำชี้แจงนี้มีทั้งหมด ๑๑ หมวด

ส่วนที่ ๒ เค้าร่าง พ.ร.บ. ว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร มี ๕ หมวด

ส่วนที่ ๓ เค้าร่าง พ.ร.บ. ว่าด้วยการประกอบการเศรษฐกิจ ๕ หมวด

ในส่วนแรก เป็นการเสนอหลักการและเหตุผล รวมทั้งสิ่งที่รัฐบาลจะดำเนินการปฏิวัติ ส่วนที่ ๒ และส่วนที่ ๓ เป็นวิธีการที่รัฐบาลจะดำเนินการในด้านต่างๆ ตามหลักเค้าโครงการใหญ่ที่เสนอไว้ในส่วนแรก โดยเสนอเป็นร่าง พ.ร.บ.

เนื้อหาของเค้าโครงการเศรษฐกิจ[1] เริ่มต้นด้วยการเสนอว่า *"การที่จะส่งเสริมให้ราษฎรมีความสุขสมบูรณ์นั้นก็มีอยู่ทางเดียวซึ่งรัฐบาลจะต้องเป็นผู้จัดการเศรษฐกิจเสียเอง โดยการแบ่งการเศรษฐกิจนั้นออกเป็นสหกรณ์ต่างๆ"* และยังกล่าวว่า *"ความคิดที่ข้าพเจ้าได้มีอยู่เช่นนี้ไม่ใช่เป็นด้วยข้าพเจ้ามีอุปทานผูกมั่นอยู่ในลัทธิใดๆ ข้าพเจ้าได้หยิบเอาส่วนที่ดีของลัทธิต่างๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมกับประเทศสยาม แล้วจึงได้ปรับปรุงขึ้นเป็นเค้าโครงการฯ ดังนั้น จึงขอให้ผู้อ่าน อ่านด้วยใจเป็นกลาง อย่าถือเหตุประโยชน์ส่วนตนเป็นเครื่องตัดสิน"* หลังจากนั้นท่านจึงเริ่มเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ โดยย้ำถึงหลักเศรษฐกิจในหลัก ๖ ประการที่ว่า *"จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทาง*

1.เอกสาร "เค้าโครงการสมุดปกเหลือง"

เศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก" ซึ่งในการที่รัฐบาลจะบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจนี้ รัฐบาลจำต้องเป็นผู้ดำเนินการเศรษฐกิจเสียเอง โดยให้ราษฎรทุกคน (ยกเว้นกรณีต่างๆ ตามที่ปรากฏในร่างพ.ร.บ.ว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร หมวดที่ ๒ ว่าด้วยการทำงาน) เป็นข้าราชการ (ลูกจ้างของรัฐบาล) รัฐบาลจะจ่ายเงินเดือนให้แก่ราษฎร (โดยแบ่งตามระดับและคุณวุฒิตามร่าง พ.ร.บ. ว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร หมวดที่ ๑ เงินเดือนและเบี้ยบำนาญของราษฎร) เพื่อให้ราษฎรนำไปแลกเปลี่ยนปัจจัยเหล่านี้ไว้ในรูปแบบสหกรณ์ โดยการที่รัฐบาลเข้าเป็นผู้ดำเนินการเศรษฐกิจเองนี้ ทำให้รัฐบาลสามารถประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร อันเนื่องมาจากความไม่เที่ยงแท้แห่งการเศรษฐกิจได้ และยังสามารถขจัดปัญหาแรงงานที่สูญเสียไป อันเนื่องมาจากการไม่ได้ใช้ประโยชน์ให้เต็มที่ การจัดการเศรษฐกิจไม่เหมาะสม การไม่ได้ใช้เครื่องจักรกล และการที่มีบุคคลที่เกิดมาหนักโลกได้ โดยรัฐบาลจะเป็นผู้จัดสรรและใช้แรงงานที่สูญเปล่าเหล่านี้ให้เป็นประโยชน์เต็มที่

แต่การที่รัฐบาลจะเข้าดำเนินการเศรษฐกิจเองนั้น รัฐบาลจำต้องมีที่ดิน แรงงาน และเงินทุน ซึ่งท่านปรีดีได้เสนอหลักสำคัญว่า *"รัฐบาลจำต้องดำเนินวิธีละม่อม คือต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างคนมั่งมีกับคนจน รัฐบาลจะไม่ประหัตประหารคนมั่งมี ดังนั้น ท่านปรีดีจึงเสนอให้รัฐบาลจัดซื้อที่ดินเฉพาะที่จำเป็นต้องใช้ในการประกอบการเศรษฐกิจ ส่วนที่อยู่อาศัย รัฐบาลไม่จำเป็นต้องซื้อคืน ทั้งนี้โดยการออกพันธบัตรเงินกู้ และกำหนดให้เงินผลประโยชน์แทนดอกเบี้ย โดยกำหนดตามอัตราดอกเบี้ยของการกู้เงินในขณะที่ซื้อ และในการกำหนดราคาที่ดินนั้นแก่เจ้าของที่ดิน และรัฐบาลต่างฝ่ายต่างตั้งอนุญาโตตุลาการฝ่ายละหนึ่งคน และรวมกันตั้งผู้ชี้ขาดหนึ่งคน กำหนดราคาซึ่งต้องไม่เกินกว่าที่เป็นอยู่ ณ วันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๕ (ว่าด้วยการจัดซื้อที่ดินในหมวดที่ ๑ ของเค้าร่าง พ.ร.บ. ว่าด้วยการประกอบการเศรษฐกิจ) ส่วนแรงงานนั้นจะอาศัยจากการที่ให้ราษฎรทุกคนเป็นข้าราชการ (ซึ่งรัฐบาลอาจยอมยกเว้นให้เอกชนที่มั่งมีอยู่แล้ว และไม่ประสงค์จะเป็นข้าราชการ กับเอกชนผู้ประกอบอาชีพอิสระบางอย่าง เช่น นักประพันธ์ แพทย์ ทนายความ ช่างเขียน ครูในวิชาบางอย่าง ฯลฯ ประกอบการเศรษฐกิจของตนเองได้) ทำให้แรงงานได้ใช้ประโยชน์เต็มที่ โดยราษฎรทุกคนจะมีงานทำ อันจะก่อให้เกิดผลดีแก่รัฐบาล ส่วนปัญหาเรื่องเงินทุน รัฐบาล*

จำต้องมีไว้เพื่อซื้อเครื่องจักรกลและวัตถุที่รัฐบาลทำไม่ได้ สำหรับเงินค่าใช้จ่ายเป็นค่าแรงนั้น รัฐบาลอาจจัดหาเงินทุนโดยการเก็บภาษีบางอย่าง เช่น ภาษีมรดก ภาษีรายได้ หรือภาษีทางอ้อม การออกสลากกินแบ่ง กู้เงินจากคนมั่งมีภายในประเทศ หรือกู้เงินจากต่างประเทศ ซึ่งในการหาทุนนี้ รัฐบาลจะไม่ใช้วิธีริบแบบคอมมิวนิสต์ (ว่าด้วยการจัดหาเงินทุนและเครดิต ในหมวดที่ ๒ ของเค้าร่าง พ.ร.บ. ว่าด้วยการประกอบการเศรษฐกิจ)"

ผู้เขียนเห็นว่า เนื้อหาของเค้าโครงฯ มีแนวคิดแบบสังคมนิยม ซึ่งเป็นแนวทางที่ไม่ได้เป็นแนวความคิดแบบคอมมิวนิสต์ และเป็นแนวทางที่หลายประเทศยึดถือในช่วงเวลาดังกล่าว แต่การดำเนินการบางอย่างตามเค้าโครงการเศรษฐกิจอาจไม่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน

รัฐบาลจะต้องจัดทำให้รายได้และรายจ่ายเข้าสู่ดุลยภาพ ทั้งนี้อาจทำได้โดยจัดเตรียมปัจจัยแห่งการดำรงชีวิตซึ่งราษฎรต้องการไว้ให้พร้อมบริบูรณ์ เมื่อราษฎรต้องการสิ่งใดก็ซื้อได้ที่รัฐบาล โดยวิธีนี้จะทำให้เกิดดุลยภาพภายในประเทศ ส่วนดุลยภาพระหว่างประเทศนั้น รัฐบาลจะต้องจัดทำสิ่งที่ทำได้ในประเทศให้เหลือเฟือจากการใช้จ่ายภายในประเทศ และนำสิ่งที่เหลือนี้ออกจำหน่ายต่างประเทศเพื่อหักกลบลบหนี้กับจำนวนเงินที่รัฐบาลเป็นลูกหนี้

ท่านปรีดียังกล่าวถึงเค้าโครงการเศรษฐกิจด้วยว่า ต้องการให้มนุษย์มีสภาพเป็นมนุษย์ ปราศจากการประทุษร้ายต่อกันอันเนื่องมาจากประเด็นทางเศรษฐกิจ ท่านปรีดีตระหนักดีว่าจะต้องมีผู้วิจารณ์และกล่าวหาว่าเค้าโครงฯ นี้เป็นคอมมิวนิสต์ ท่านปรีดีจึง

ขณะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี นายกรัฐมนตรี และผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

อธิบายไว้ว่า *"ความคิดที่ข้าพเจ้าได้มีอยู่เช่นนี้ ไม่ใช่เป็นด้วยข้าพเจ้ามีอุปทานผูกมั่นอยู่ในลัทธิใดๆ ข้าพเจ้าได้หยิบเอาส่วนที่ดีของลัทธิต่างๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมแก่ประเทศสยามแล้ว จึงได้ปรับปรุงขึ้นเป็นเค้าโครงการ"*

เค้าโครงการเศรษฐกิจนี้ มีทั้งผู้เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย และมีทั้งผู้เห็นว่าโครงการนี้เป็นคอมมิวนิสต์ ดังนั้น ในการประชุมกรรมานุการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๑๒ มีนาคม พ.ศ.๒๔๗๖ ท่านปรีดีจึงกล่าวว่า *"โครงการนี้ไม่ใช่หลักคอมมิวนิสต์ เรามีทั้งแคปิตัลลิสม์และโซเชียลลิสม์รวมกัน และตามหลักของข้าพเจ้าเป็นลัทธิหลายอย่างที่ได้เลือกคัดเอาที่ดีมาปรับปรุงให้สมกับฐานะของประเทศไทย แต่เหตุสำคัญอาศัยหลักโซเชียลลิสม์ ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ โปลิซีของข้าพเจ้านั้นเดินแบบโซเชียลลิสม์ผสมลิเบอรัล และหลักโครงการของข้าพเจ้านี้ไม่ขัดกับ Capitalism เดินคู่กันไปแท้ๆ*

รัฐบาลจะส่งเสริมการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ โดยจะมีรางวัลให้ และจะยอมรับกรรมสิทธิ์แห่งการประดิษฐ์คิดค้นนั้น ดังนั้น จึงขอให้ผู้อ่านอย่าหลงเชื่อคำกล่าวร้ายต่างๆ"

นอกจากนี้ แม้ตามหลักรัฐบาลจะเป็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจเอง แต่..

"การประกอบการเศรษฐกิจจะขึ้นตรงต่อรัฐบาลกลางเสียทั้งนั้น แล้วการควบคุมตรวจตราอาจจะเป็นไปโดยทั่วถึงไม่ได้ ฉะนั้น จำเป็นต้องแบ่งการปกครองทางเศรษฐกิจนี้เป็นสหกรณ์ต่างๆ"

การชูบทบาทของสหกรณ์นี้ ราษฎรที่เป็นสมาชิกสหกรณ์จะได้รับเงินเดือนประจำตามอัตรา และเงินรางวัลเป็นพิเศษตามผลที่สหกรณ์นั้นทำได้ สมาชิกสหกรณ์จะร่วมกันประกอบการเศรษฐกิจครบรูป คือร่วมกันในการประดิษฐ์ (Production) ร่วมกันในการจำหน่ายและขนส่ง (Circulation) ร่วมกันในการจัดหาของอุปโภคแก่สมาชิก และร่วมกันสร้างสถานที่อยู่ ซึ่งการจัดรูปแบบสหกรณ์ จะเป็นการเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบเทศบาล (Municipality) เพื่อให้การจัดการอนามัย การสาธารณสุข และการศึกษา ทำได้สะดวก

ส่วนนโยบายการจัดการเศรษฐกิจ รัฐบุรุษผู้อภิวัฒน์เสนอว่า

"รัฐบาลจะต้องถือหลักว่า จะต้องจัดการกสิกรรม อุตสาหกรรม ทุกอย่างให้มีขึ้น ซึ่งในที่สุด ประเทศไม่จำเป็นที่จะต้องอาศัยต่างประเทศ ทั้งนี้เพื่อป้องกันภยันตรายอันที่จะ

เกิดจากการปิดประตูการค้าได้"

เพื่อป้องกันความยุ่งยากในปัญหาเรื่องนายจ้างกับลูกจ้าง และเพื่อการประกอบการเศรษฐกิจจะดำเนินไปโดยเรียบร้อยและได้ผล รัฐบาลต้องวางแผนเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งแผนกำหนดการเศรษฐกิจแห่งชาตินี้จะกำหนดเป็นรายปี และแจ้งผลแห่งการดำเนินงานต่อมหาชนทุกสัปดาห์

ในการกำหนดแผนการเศรษฐกิจแห่งชาตินี้ ท่านปรีดียังเสนอให้จัดตั้งสภาเกี่ยวกับการวางแผนทางเศรษฐกิจเป็นการเฉพาะ..

"ให้มีสภาขึ้นสภาหนึ่ง มีหน้าที่จัดวางแผนเศรษฐกิจแห่งชาติ คือกำหนดการประดิษฐกรรม ซึ่งจะเป็นกสิกรรมและอุตสาหกรรมทั้งหลาย และการปวิวรรตกรรม คือการขนส่งและคมนาคม การจัดสร้างที่อยู่ให้ราษฎร และจัดแยกการงานออกเป็นสหกรณ์ต่างๆ และถ้ามีเหตุจำเป็นที่จะต้องแก้แผน ให้กรรมการสภาแผนเศรษฐกิจแห่งชาติประชุมกันแก้แผนนั้นๆ แล้วแจ้งผลให้มหาชนทราบ ซึ่งแผนเศรษฐกิจแห่งชาตินี้จะเริ่มใช้ในเขตใดให้ประกาศเป็นรายๆ ไป (หมวดที่ ๔ ว่าด้วยแผนเศรษฐกิจแห่งชาติ ใน พ.ร.บ. เค้าร่างว่าด้วยการประกอบการเศรษฐกิจ)"

ท่านปรีดียังได้เสนอให้มีการตั้งธนาคารแห่งชาติ (หมวดที่ ๓ ว่าด้วยธนาคารแห่งชาติ ใน พ.ร.บ. เค้าร่างว่าด้วยการประกอบการเศรษฐกิจ)

"โดยเอาเงินทุนสำรองของรัฐบาลและเงินที่กู้จากเอกชนมาเป็นทุนของธนาคารแห่งชาติ ให้ธนาคารแห่งชาติกระทำกิจกรรมเหมือนดังธนาคารทั้งหลาย และให้มีอำนาจออกธนบัตร โดยโอนกรมเงินตราในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติมาอยู่ในธนาคารแห่งชาติ โอนคลังจังหวัดต่างๆ ในเวลานี้ เป็นสาขาของธนาคารแห่งชาติในจังหวัดต่างๆ ธนาคารแห่งชาติจำต้องให้รัฐบาลกู้เงินตามที่รัฐบาลต้องการตามกำลังของธนาคารแห่งชาติ"

ต่อมา ธนาคารแห่งชาติตามแนวคิดของท่านปรีดีก็พัฒนาเป็น **"ธนาคารแห่งประเทศไทย"**

นอกจากนี้หลักการสำคัญอีกข้อหนึ่งซึ่งท่านปรีดีย้ำอยู่เสมอ คือกรรมสิทธิ์เอกชน โดยกำหนดว่า *"ให้เอกชนมีกรรมสิทธิ์ในสังหาริมทรัพย์ทั้งหลาย ซึ่งเอกชนนั้นหามาได้ บรรดาผู้ที่คิดประดิษฐ์วัตถุสิ่งใดได้ซึ่งจะเข้าลักษณะที่จะมีกรรมสิทธิ์ในการค้าได้ ก็ให้ผู้นั้นเป็นกรรมสิทธิ์ในการนั้น"* (หมวดที่ ๕ กรรมสิทธิ์ของเอกชนในเค้าร่าง พ.ร.บ. ว่าด้วย

การประกอบการเศรษฐกิจ)

ถ้ารัฐบาลดำเนินการตามหลักเค้าโครงการเศรษฐกิจนี้แล้ว ท่านปรีดีก็มีความคาดหวังว่า *"สิ่งที่ราษฎรทุกคนพึงปรารถนา คือความสุข ความเจริญอย่างประเสริฐ ซึ่งเรียกกันเป็นศัพท์ว่า **"ศรีอาริยะ"** ก็จะพึงบังเกิดแก่ราษฎรโดยทั่วหน้า"*

ความเชื่อดังกล่าว สะท้อนความเป็นนักอุดมคติของ **"ปรีดี พนมยงค์"** ได้เป็นอย่างดี

แนวคิดในการอภิวัฒน์ทางเศรษฐกิจที่มีการนำเสนอ เป็นสิ่งไม่เคยมีมาก่อนในประวัติศาสตร์ แม้จะมีงานเขียนเกี่ยวกับเค้าโครงฯ อยู่มากพอสมควร แต่งานเขียนส่วนใหญ่เป็นเพียงการกล่าวถึงเค้าโครงการเศรษฐกิจมากกว่าการวิเคราะห์เนื้อหาของตัวเค้าโครงฯ

ผู้เขียนคิดว่า แนวความคิดของท่านปรีดีที่ปรากฏในเค้าโครงฯ เป็นผลจากการศึกษาของท่านปรีดีที่ประเทศฝรั่งเศส โดยท่านปรีดีได้สนใจศึกษาวิชาเศรษฐศาสตร์ และสนใจศึกษาค้นคว้าถึงวิธีการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศสยามในเวลานั้น ท่านปรีดีจึงได้ศึกษาวิชาเศรษฐศาสตร์เพิ่มมากขึ้นนอกเหนือไปจากการศึกษาทางด้านกฎหมาย จนได้รับประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นสูงในทางเศรษฐกิจ (Diplome d' Etudes Superieurs d' Economic Politiquc) และจากการศึกษาทางด้านเศรษฐศาสตร์นี้เอง ที่มีอิทธิพลต่อความคิดในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของท่านปรีดีดังที่ปรากฏในเค้าโครงฯ

ใน **"คำชี้แจงเพิ่มเติมเรื่องความคิดทำโครงการเศรษฐกิจสำหรับสยาม"** ซึ่งท่านปรีดีได้ให้สัมภาษณ์อาจารย์ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ.๒๕๒๕ ท่านปรีดีได้กล่าวว่า

*"ผมสนใจในวิชาเศรษฐศาสตร์ ฉะนั้นเมื่อผมสอบไล่ได้ปริญญาเอกกฎหมายฝ่ายนิติศาสตร์แล้ว ผมจึงสอบไล่ได้เพิ่มขึ้นอีกอย่างหนึ่ง คือ **"ประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นสูงทางเศรษฐกิจการเมือง"** (Diplome d' Etudes Superieures d' Economic Politique) ซึ่งมีวิชาเศรษฐศาสตร์พิสดาร ประวัติศาสตร์ลัทธิเศรษฐกิจ กฎหมายและวิทยาศาสตร์การคลัง กฎหมายและวิทยาศาสตร์การแรงงาน ผมจึงได้ศึกษาระบบเศรษฐกิจหลายชนิด รวมทั้งระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมที่เกี่ยวกับแผนเศรษฐกิจ*

ผมจึงเกิดจิตสำนึกว่า สมควรที่สยามจะได้มีแผนเศรษฐกิจตามทฤษฎีสังคมนิยมที่

เป็นวิทยาศาสตร์ โดยสมานกับสภาพท้องที่ กาลสมัยของสยามเท่าที่ผมประสบพบเห็นและที่ได้เปลี่ยนแปลงต่อๆ มา ในระหว่างที่ผมศึกษาอยู่นั้น ฉะนั้น ผมจึงได้ร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจเสนอที่ประชุมให้กับเพื่อนที่เป็นผู้ร่วมก่อตั้งคณะราษฎรที่กรุงปารีส"

"บทบาท" และ **"แนวคิด"** ของท่านปรีดีทางด้านเศรษฐกิจ มีความโดดเด่น ผลงานหลายประการยังคงปรากฏเป็นที่ประจักษ์จนถึงปัจจุบัน รวมถึงภารกิจในการจัดตั้งองค์กรทางด้านเศรษฐกิจที่เป็นองค์กรพื้นฐานสำคัญของระบบเศรษฐกิจยุคใหม่

ท่านปรีดีเป็นตัวอย่างของนักการเมืองไทยที่อุทิศตัวเพื่อชาติและราษฎร ตลอดระยะเวลาของการดำรงตำแหน่งทางการเมือง ได้มีผลงานมากมายจนยากจะเชื่อได้ว่าเป็นไปได้ยากที่คนคนหนึ่งจะสามารถทำได้ขนาดนี้ ขณะเดียวกัน ผลงานที่ฝากไว้ล้วนสะท้อนถึงวิสัยทัศน์และการมองการณ์ไกล

ท่านปรีดีได้วางรากฐานประชาธิปไตยให้เข้มแข็ง และพัฒนากลไกต่างๆ เพื่อให้ราษฎรมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น พระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล ปีพ.ศ. ๒๔๗๖ ได้รับการผลักดันให้เกิดขึ้นเพื่อให้เกิดการกระจายอำนาจในระหว่างที่ท่านดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีมหาดไทย เพราะการปกครองท้องถิ่นก่อนการอภิวัฒน์ ๒๔๗๕ นั้นมีลักษณะรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง เป็นลักษณะการปกครองท้องที่ ท้องถิ่นไม่มีอิสระในการปกครองตนเอง

กฎหมายที่เสนอโดยท่านปรีดี นอกจากจะให้มีคณะบริหารเทศบาลตำบล หรือคณะมนตรีตำบลแล้ว ยังให้มีสภาตำบลทำหน้าที่เป็นฝ่ายนิติบัญญัติอีกด้วย

ท่านปรีดีได้ใช้ความพยายามผลักดันเพื่อให้ราษฎรมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น เพื่อทำให้ประชาธิปไตยในระดับรากฐานมีความเข้มแข็ง ท่านปรีดีได้ร่างพระราชบัญญัติเทศบาล ซึ่งท่านปรีดีเป็นผู้ร่างให้รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาเสนอต่อรัฐสภา เพื่อให้การปกครองท้องถิ่นเป็นไปตามระบอบประชาธิปไตย

"รัฐบาลมีความประสงค์อย่างเต็มที่อยากจะให้มีเทศบาล มิใช่อยากจะหน่วงเหนี่ยวให้ชักช้าไว้ก็หามิได้... ความประสงค์ที่อยากจะให้มีเทศบาลทั่วด้วยกันนั้น เป็นจุดประสงค์อันยิ่งใหญ่ การที่จะเป็นไปไม่ได้ก็ด้วยอุปสรรคอย่างอื่น หาใช่อุปสรรคที่เกี่ยวกับเจตนาของรัฐบาลนั้นเลย"

นั่นคือถ้อยความที่ท่านปรีดีได้กล่าวในระหว่างการประชุมเพื่อพิจารณากฎหมาย

เทศบาล

อำนาจหน้าที่ของเทศบาลตามกฎหมาย ได้กำหนดให้เทศบาลตำบลมีอำนาจหน้าที่ที่จะต้องกระทำการดังต่อไปนี้ คือ ๑.จัดการสาธารณสุข ๒.จัดการให้ราษฎรได้มีน้ำจืดบริโภค ๓.จัดให้มีและบำรุงถนนหนทางกับการระบายน้ำในเขตเทศบาล ๔.จัดการให้ราษฎรได้มีความสะดวกในการสื่อสาร ๕.จัดการแก้ไขและส่งเสริมการทำมาหากินของราษฎรให้ดีขึ้น ๖.จัดการให้ราษฎรได้รับการศึกษาอบรมชั้นประถม ๗.จัดการอบรมให้ราษฎรเข้าใจในการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ ๘.จัดการรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย ๙.จัดให้มีศาลเทศบาล

บทบาทหน้าที่โดยเฉพาะเรื่องการจัดการศึกษาโดยเทศบาล นับเป็นสิ่งสะท้อนถึงความพยายามของท่านปรีดีและคณะราษฎร ในการส่งเสริมให้ราษฎรได้รับการศึกษาและมีความเข้าใจต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันเป็นการปกครองแบบใหม่ที่ราษฎรยังขาดความรู้ความเข้าใจ ซึ่งกรมมหาดไทยได้ชี้แจงถึงหน้าที่ของเทศบาลในเรื่องนี้ว่า การที่จะต้องจัดการให้ราษฎรได้รับการศึกษาอบรมชั้นประถมนั้น เพราะการศึกษาของประเทศในเวลานั้นยังไม่แพร่หลาย เพราะในชนบทปรากฏว่ามีผู้ไม่รู้หนังสือและไม่มีความรู้ชั้นประถมจำนวนมาก[2]

ในด้านการปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม ท่านปรีดีได้มีบทบาทตั้งแต่ช่วงแรกหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยมีบทบาทสำคัญในการร่างกฎหมาย ๒ ฉบับ คือ พระราชบัญญัติการปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ.๒๔๗๖ และพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.๒๔๗๖ สาระสำคัญของกฎหมายมีความมุ่งหมายจัดรูปการบริหารราชการแผ่นดินให้สอดคล้องกับการปกครองระบอบใหม่

แต่สิ่งที่น่าสนใจก็คือ การปฏิรูประบบราชการครั้งนี้ มีการนำเอากระทรวงวังเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของระบบการบริหารราชการแผ่นดิน ทำให้กิจการและงบประมาณของพระราชวังอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎร เดิมนั้น กิจการของกระทรวงเป็นไปอย่างเอกเทศแม้กระทั่งหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง อย่างไรก็ตามหลังจากเกิดกบฏบวรเดช ได้เกิดความหวาดระแวงกันมากขึ้นระหว่างพระบาท

2.ทิพวรรณ เจียมธีรสกุล ปฐมทรรศน์ทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์ หน้า ๒๕๕-๒๕๖

สมเด็จพระปกเกล้าฯ กับคณะราษฎร เพราะในระหว่างการเกิดกบฏบวรเดช รัฐบาลไม่สามารถสั่งการกองทหารสังกัดกระทรวงวังได้เลย ในระหว่างวิกฤติทางการเมือง กองทหารรักษาวังได้นำเสด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ และพระบรมราชินีจากพระราชวังไกลกังวล หัวหิน ไปประทับที่จังหวัดสงขลา

ตรงนี้พอเข้าใจได้ว่า ระหว่างการก่อการยึดอำนาจของคณะทหารนำโดยพระองค์เจ้าบวรเดชนั้น รัชกาลที่ ๗ ไม่อาจไว้วางพระทัยกับฝ่ายใดได้ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายกบฏหรือรัฐบาล และแน่นอนที่สุดว่า รัฐบาลก็เริ่มหวาดระแวงต่อกลุ่มนิยมระบอบเก่าที่ฝังตัวอยู่ในกระทรวงวัง จึงผลักดันให้มีการปรับโครงสร้างการบริหารกระทรวงวังเสียใหม่ นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งหน่วยงานระดับกระทรวงอย่าง **"สำนักนายกรัฐมนตรี"** มีการเปลี่ยนชื่อและปรับบทบาทหน้าที่ของกระทรวงพระคลังให้เป็นกระทรวงการคลัง ตามบทบาทหน้าที่อย่างประเทศอื่น มีการจัดตั้งกรมบางกรมขึ้นใหม่ เช่น กรมมหาวิทยาลัย กรมพลศึกษา กรมศิลปากร ให้สังกัดกระทรวงธรรมการ มีการเปลี่ยนชื่อและปรับหน้าที่ของกรมนครบาล เป็น กรมโยธาเทศบาล

ท่านปรีดีมักสอดแทรกอุดมการณ์ประชาธิปไตย และแนวคิดในการจัดตั้งหน่วยงานที่สำคัญในระหว่างการบรรยายวิชากฎหมายปกครอง ตั้งแต่การก่อการอภิวัฒน์ นอกจากนี้ยังมีการนำเสนอความคิดและอุดมการณ์ผ่านทางบทความอย่างต่อเนื่อง

หลังการอภิวัฒน์ ๒๔๗๕ ท่านปรีดีเล็งเห็นถึงความจำเป็นในการจัดตั้ง **"ศาลปกครอง"** โดยท่านเห็นว่าการใช้อำนาจบริหารของฝ่ายปกครองอาจไปกระทบกระทั่งกับประชาชน และศาลยุติธรรมอาจไม่มีความถนัดในการพิจารณาคดี ต้องอาศัยความรู้ทางเทคนิคด้านการปกครอง ฉะนั้นจึงต้องอาศัยศาลพิเศษอย่างศาลปกครอง

อย่างไรก็ตาม **ความคิดของท่านปรีดีก็ถูกคัดค้านโดยแกนนำคณะราษฎรบางส่วน** มีการคัดค้านโดยเหตุผลสองประการ

ประการแรก ยังไม่สมควรแก่เวลา เพราะราษฎรยังไม่สามารถเข้าใจเรื่องสิทธิเสรีภาพได้เท่าที่ควร เนื่องจากเพิ่งมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยมาใหม่ๆ หากจัดตั้งศาลปกครองขึ้นในเวลานั้น อาจเป็นสาเหตุให้เกิดการพิพาทระหว่างฝ่ายปกครองกับราษฎรมากขึ้น

ประการที่สอง ขาดผู้ชำนาญทางการปกครอง ในปี ๒๔๗๖ ท่านปรีดีจึงเสนอร่าง

พระราชบัญญัติใหม่ ให้ยกฐานะกรมร่างกฎหมายขึ้นเป็นคณะกรรมการกฤษฎีกา และกำหนดให้คณะกรรมการกฤษฎีกาทำหน้าที่พิจารณาคดีปกครองในทำนองเดียวกับศาลปกครอง

ความคิดในการผลักดัน **"ศาลปกครอง"** ของท่านปรีดี สะท้อนถึงอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่หลักการสิทธิเสรีภาพของประชาชนต้องได้รับความคุ้มครองจากการกระทำของฝ่ายปกครอง ซึ่งคนส่วนใหญ่ในรัฐบาลเวลานั้นเกรงว่าประชาชนจะใช้สิทธิกันมาก จนกระทั่งบั่นทอนประสิทธิภาพในการทำงานของฝ่ายปกครอง ทัศนคติแบบนี้ยังคงเป็นกระแสหลักในระบบราชการในยุคสมัยที่แนวคิดเรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชนยังไม่กล้าแข็งเท่าปัจจุบัน[3]

สำหรับภารกิจและบทบาทของรัฐบุรุษผู้นี้ในขบวนการเสรีไทย บทบาทด้านการต่างประเทศ บทบาททางด้านสันติภาพ รวมทั้งภารกิจในการเจรจาเพื่อให้ไทยได้เอกราชอย่างสมบูรณ์ และเจรจาต่อรองเพื่อแก้ไขสนธิสัญญาโดยไม่เป็นธรรมนั้น จะขอกล่าวถึงในบทต่อไป

---

3. ทิพวรรณ เจียมธีรสกุล ปฐมทรรศน์ทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์ หน้า ๒๗๒

การต่อต้านญี่ปุ่นของขบวนการเสรีไทย
กลายเป็นปัจจัยสำคัญ
ที่จะทำให้สามารถนำเป็นเหตุผล
ในการเจรจาต่อรองไม่ให้ไทย
เป็นประเทศแพ้สงคราม
และยังเป็นเงื่อนไขในการเจรจา
แก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคทั้งหลาย
ที่ทำกับชาติตะวันตกในช่วงก่อนหน้านี้
ดังนั้น การที่มีบางคนว่า
การถือกำเนิดของเสรีไทยไม่มีหลักฐาน
และว่าการประกาศสงคราม
ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นโมฆะ
จึงถือเป็นเรื่องตลก

บทที่ ๗

"รูธ" กับขบวนการเสรีไทย

คนรุ่นใหม่จำนวนไม่น้อยอาจไม่รู้จัก "ขบวนการเสรีไทย" และบทบาทของเสรีชนในการปฏิบัติการอย่างกล้าหาญเพื่อต่อต้านการรุกรานของญี่ปุ่น เป็นผลมาจากการที่รัฐบาลไทยตั้งใจ **"ตัดต่อ"** ประวัติศาสตร์บางช่วงเพื่อลดทอนความสำคัญของ **"ปรีดี พนมยงค์"** ในฐานะหัวหน้าขบวนการ

อำนาจรัฐที่ตัดต่อและละเลยต่อประวัติศาสตร์ในเรื่องนี้ สะท้อนให้เห็นถึงพลังของกลุ่มอนุรักษนิยมขวาจัดในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี

หลังจากกองทัพนาซีมีชัยชนะเหนือฝรั่งเศสและยึดครองดินแดนของประเทศในยุโรปได้เกือบทั้งหมด ญี่ปุ่นได้ฉวยโอกาสส่งกองทัพเข้ารุกรานอาณานิคมของฝรั่งเศสในอินโดจีน รวมทั้งบุกยึดเมืองขึ้นของอังกฤษในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กองทัพแห่งแดนอาทิตย์อุทัยสามารถยึดครองอินโดจีนได้อย่างเบ็ดเสร็จในเดือนกันยายน พ.ศ.๒๔๘๓ ในระหว่างนั้น ญี่ปุ่นขอตั้งฐานทัพในประเทศไทยและจะขอเดินทัพผ่านไทยไปยังพม่าและมลายูซึ่งเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ

ในช่วงต้นของสงครามโลกครั้งที่ ๒ ไทยมีจุดยืนเป็นกลางและมีแนวโน้มเอียงข้างฝ่ายสัมพันธมิตรในช่วงแรก เมื่อญี่ปุ่นขอตั้งฐานทัพในไทย ไทยได้หยั่งเสียงอังกฤษและสหรัฐอเมริกาว่าจะช่วยเหลือไทยหรือไม่ในกรณีถูกญี่ปุ่นรุกราน จังหวะแรก ฝ่ายสัมพันธมิตรแสดงความกระตือรือร้นในการช่วยเหลือไทย หากต่อมากลับแสดงความไม่พร้อมใน

การช่วยเหลือไทย เพราะฝ่ายอักษะทำการรุกรบอย่างรวดเร็ว เข้ายึดกุมจุดยุทธศาสตร์ได้เกือบทั้งหมดในช่วงต้นสงคราม

หลังจากญี่ปุ่นโจมตี **"เพิร์ล ฮาร์เบอร์"** เพียงชั่วโมงครึ่ง กองทัพแดนอาทิตย์อุทัยก็ยกพลขึ้นบกชายฝั่งทะเลภาคใต้ของไทย ไล่เรียงตั้งแต่ประจวบคีรีขันธ์ สงขลา นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ปัตตานี มีการปะทะกันอย่างหนัก เกิดการสูญเสียผู้คนและทรัพย์สินทั้งสองฝ่าย แต่ฝ่ายไทยเสียหายหนักกว่า

ในหนังสือ ***"การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย"*** โดยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญศรี ดุ๊ก หน้า ๑๔๔-๑๔๕ บรรยายไว้ว่า

"รัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงคราม จึงจำต้องปฏิบัติตามแผนการที่ ๑ ของญี่ปุ่น โดยยินยอมให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทยไปยังพม่าและมลายูตามข้อเรียกร้องของญี่ปุ่น เพราะตระหนักดีว่าแม้กองทัพไทยจะต่อสู้อย่างเข้มแข็งและอาจหาญเพียงใด ก็คงไม่สามารถต่อต้านแสนยานุภาพอันเกรียงไกรของกองทัพญี่ปุ่นได้ และขืนต่อสู้ต่อไปก็อาจจะทำให้ต้องเสียเลือดชาวไทยอีกมากมายโดยไร้ประโยชน์[1] ระหว่างนั้นญี่ปุ่นทำการรุกรบอย่างรวดเร็วจนสามารถชิงเอาชัย และยึดครองดินแดนส่วนใหญ่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไว้ได้ (ภายในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.๒๔๘๕) ความได้เปรียบของญี่ปุ่นในสงครามครั้งนี้ยังผลให้รัฐบาลจอมพล ป. จำเป็นต้องปฏิบัติตามแผนการที่ ๒ ของญี่ปุ่น โดยลงนามในสนธิสัญญาพันธมิตรกับญี่ปุ่น ในขณะเดียวกัน ไทยต้องยอมรับแผนการที่ ๓ ต่อไปด้วย ซึ่งยังผลให้ประเทศไทยต้องประกาศสงครามต่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกาในวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ.๒๔๘๕ (ค.ศ.๑๙๔๒)

การเปลี่ยนโฉมหน้านโยบายต่างประเทศอย่างฉับพลันของรัฐบาลไทย สร้างความตะลึงงันให้แก่มหาอำนาจตะวันตก การตัดสินใจดำเนินตามข้อเรียกร้องดังกล่าวของญี่ปุ่นซึ่งกำลังมีทีท่าเป็นต่อฝ่ายสัมพันธมิตรในขณะนั้น แต่ถ้าจะพิจารณาโดยยุติธรรมแล้วจะเห็นได้ว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม อาจกระทำไปโดยคำนึงถึงประเทศชาติมากกว่า เนื่องจากตระหนักดีถึงอันตรายอันร้ายแรงที่ไทยพึงจะได้รับจากการต่อต้านญี่ปุ่น"

นโยบายการประกาศสงครามต่อสัมพันธมิตร การปล่อยให้กองทัพญี่ปุ่นยึดครอง

---

1. รอง ศ.ยามานนท์ ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ

ไทย สร้างความไม่พอใจและไม่เห็นด้วย โดยเฉพาะในหมู่ชนชั้นนำของสังคมไทย มีการเคลื่อนไหวทั้งในประเทศและต่างประเทศเพื่อจัดตั้งขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น

"รูธ" เป็นชื่อจัดตั้งเพื่อใช้ปฏิบัติการใต้ดินต่อสู้กับญี่ปุ่นผู้รุกรานของ **"ท่านปรีดี"**

ขบวนการเสรีไทยนั้นก่อกำเนิดขึ้นมาด้วยกลุ่มผู้รักชาติที่ไม่เห็นด้วยกับรัฐบาลจอมพล ป. ที่ร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น และปล่อยให้ญี่ปุ่นยึดครองสยาม

ขณะเดียวกันมีนักวิชาการและนักประวัติศาสตร์จำนวนไม่น้อยตั้งข้อสังเกตเช่นเดียวกันว่า จอมพล ป. และท่านปรีดีไม่ได้แตกหักเพราะกรณีดังกล่าว หากแต่แบ่งบทบาทกันทำเพื่อประโยชน์ของประเทศ ข้อสังเกตนี้อาจมีความเป็นไปได้ต่ำ เนื่องจากมีหลักฐานยืนยันว่ามีความพยายามตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นของกลุ่มท่านปรีดี อันเป็นผลมาจากการที่รัฐบาลตัดสินใจเข้าร่วมกับญี่ปุ่นและฝ่ายอักษะ

ต่อมาความคิดในการจัดตั้ง **"รัฐบาลพลัดถิ่น"** ต้องล้มเลิกไปด้วยอุปสรรคหลายประการ การจัดตั้งขบวนการเสรีไทยจึงเข้ามาแทนที่ ขบวนการนี้ มี **"รูธ"** หรือ **"ท่านปรีดี"** เป็นหัวหน้า

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๑ สิ้นสุดลง สถานการณ์โลกได้อยู่ในความสงบเพียงไม่กี่ปี เมฆหมอกแห่งสงครามในส่วนต่างๆ ของโลกเริ่มปรากฏให้เห็นอย่างต่อเนื่องอีกครั้ง ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก มีสัญญาณเริ่มต้นจากการที่ญี่ปุ่นเริ่มส่งทหารเข้ายึดแมนจูเรีย นำมาสู่ความขัดแย้งทางทหารระหว่างจีนกับญี่ปุ่นในปี ๒๔๗๔ และกลายเป็นสงครามเต็มรูปแบบในเวลาต่อมา

มุสโสลินีแห่งอิตาลีเคลื่อนทัพเข้าสู่ดินแดนของเอธิโอเปียโดยไม่ประกาศสงครามในปี ๒๔๗๘ ต่อมาได้ผนวกเอธิโอเปียเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอิตาลี หลังจากนั้นในปี ๒๔๘๑ อดอล์ฟ ฮิตเลอร์ แห่งพรรคนาซีขึ้นสู่อำนาจในเยอรมันตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๗๖ ได้ส่งทหารเข้ายึดครองออสเตรียและผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของมหาอาณาจักรไรช์ที่ ๓

แต่สงครามโลกครั้งที่ ๒ อุบัติขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อฮิตเลอร์ตัดสินใจบุกโปแลนด์ในวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ.๒๔๘๒ และอีก ๙ เดือนต่อมา รัฐบาลอ่อนแอของฝรั่งเศสก็ได้ลงนามในสนธิสัญญาสงบศึกกับเยอรมันเมื่อวันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๘๓

ในช่วงเวลาเดียวกัน พันธมิตรอักษะของเยอรมันและอิตาลีในเอเชีย คือญี่ปุ่น ได้ขยาย

ดินแดนอินโดจีนอันเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศส ฉวยโอกาสในจังหวะที่ฝรั่งเศสอ่อนแอในยุโรป โดยได้ส่งทหารเข้ามาตั้งมั่นอยู่ในเวียดนามตอนเหนือ และมีทีท่าว่าจะควบคุมอินโดจีนโดยถือแม่น้ำโขงเป็นเขตแดนตั้งแต่เหนือจรดใต้ อีกทั้งยังขอคำรับรองจากฝรั่งเศสว่าถ้าอธิปไตยเหนืออินโดจีนเปลี่ยนจากฝรั่งเศสไปเป็นของญี่ปุ่นแล้ว ไทยขอให้คืนดินแดนในลาวและเขมรที่ฝรั่งเศสได้ไปในสมัยรัชกาลที่ ๕ ให้แก่ไทย แต่ฝรั่งเศสไม่ยอมทำตามคำขอร้องของรัฐบาลไทย และส่งกำลังมาประชิดชายแดนไทย ในระหว่างปลายเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๓ ถึงปลายเดือนมกราคม พ.ศ.๒๔๘๔ เกิดการสู้รบกันทั้งทางอากาศ ทางบก และทางเรือระหว่างไทยกับฝรั่งเศสที่เรียกอย่างเป็นทางการว่า **"กรณีขัดแย้งพิพาท"** ญี่ปุ่นยื่นมือมาไกล่เกลี่ยให้ทั้งสองฝ่ายยุติการสู้รบ หลังจากนั้นในวันที่ ๑๑ มีนาคม พ.ศ.๒๔๘๔ จึงได้ลงนามในสัญญาสันติภาพกันที่กรุงโตเกียว ทำให้ไทยได้ดินแดนบางส่วนคืนมาแม้จะเป็นเพียงการได้คืนชั่วคราว ด้วยความไม่ชัดเจนเรื่องการปักปันเขตแดน

จนถึงวันนี้ เราก็ยังมีความขัดแย้งกับเขมร โดยเฉพาะประเด็นปราสาทพระวิหารได้ถูกนำมาขยายผลเพื่อช่วงชิงอำนาจทั้งไทยและกัมพูชา

เอกสารทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งข้อมูลที่ผมค้นคว้าโดยเฉพาะจากผลงานเขียนของศาสตราจารย์ ดร.วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร รัฐบาลไทยภายใต้การนำของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้มีการเตรียมการอย่างเต็มที่เพื่อรับสถานการณ์สงครามโลกที่มีความเป็นไปได้สูงว่าจะมาถึงประเทศไทย มีการตรากฎหมายกำหนดหน้าที่คนไทยในเวลารบ ซึ่งมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ.๒๔๘๔ และการขยายกำลังกองทัพ การตั้งผู้บัญชาการทหารสูงสุดและแม่ทัพเหล่าทัพต่างๆ ตลอดจนมอบอำนาจในการสั่งราชการทุกด้านแก่จอมพล ป.พิบูลสงคราม

ความเคลื่อนไหวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในเวลานั้น ล้วนชี้ไปในทิศทางว่าสงครามใหญ่กำลังมาถึงในไม่ช้า ญี่ปุ่นซึ่งได้เข้าร่วมทำสัญญาไตรภาคีกับเยอรมันและอิตาลี โดยได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบทางด้านตะวันออกในการจัดระเบียบแห่งโลกตั้งแต่ปลายปี พ.ศ.๒๔๘๓ ก็ได้ส่งทหารเข้ามาตั้งอยู่ในอินโดจีน รวมทั้งเข้ายึดเมืองไซ่งอนตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ.๒๔๘๔ การเคลื่อนกำลังลงสู่อินโดจีนของญี่ปุ่น เป็นสัญญาณบอกให้รู้ว่าญี่ปุ่นคงจะเปิดฉากการรุกรานประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่ช้าก็เร็ว สัญญาณนี้ทำให้อังกฤษและสหรัฐอเมริกาต้องเสริมกำลังในดินแดนซึ่งอยู่ในความครอบ

ครอง เพื่อเตรียมรับสถานการณ์

จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้เฝ้าติดตามสถานการณ์ที่ตึงเครียดอย่างใกล้ชิด ขณะที่รัฐบาลไทยก็ยืนยันถึงความเป็นกลางที่ได้ประกาศไว้ตั้งแต่เกิดสงครามโลกในยุโรปเมื่อ พ.ศ.๒๔๘๒ และส่ง พ.ท.ม.ล.ขาบ กุญชร ไปพบบรรดาผู้บัญชาการทหารของอังกฤษที่สิงคโปร์ตั้งแต่กลางปี ๒๔๘๓ เพื่อประเมินศักยภาพในการป้องกันมลายูและสิงคโปร์ของอังกฤษ ต่อมาในเดือนตุลาคม พ.ศ.๒๔๘๔ ได้ส่ง พ.ท.หลวงสุรณรงค์ และ ร.อ.ทวี จุลละทรัพย์ ไปเป็นนายทหารติดต่อประจำกองบัญชาการทหารอังกฤษที่สิงคโปร์ ความมุ่งหมายหลักของรัฐบาลไทยคือการรักษาความเป็นกลางในปัญหาความขัดแย้งระหว่างญี่ปุ่นฝ่ายหนึ่งกับอังกฤษอีกฝ่ายหนึ่ง เพราะเชื่อมั่นว่านั่นคือทางเลือกที่ดีที่สุดต่อความปลอดภัยและความมั่นคงของชาติ ไทยไม่มีความประสงค์ที่จะร่วมมือกับญี่ปุ่นในการรุกรานดินแดนของอังกฤษ แต่ก็ไม่อยู่ในฐานะที่จะต้านทานญี่ปุ่นได้ หากญี่ปุ่นตัดสินใจทำสงครามกับอังกฤษ เพราะญี่ปุ่นได้ส่งกำลังเข้ามาตั้งมั่นในอินโดจีนแล้ว โดยที่ไม่มีชาติใดสามารถยับยั้ง ในขณะที่เยอรมัน พันธมิตรของญี่ปุ่นกำลังเป็นต่ออยู่ในสมรภูมิยุโรป อย่างไรก็ตาม การพยายามวางตัวเป็นมิตรกับญี่ปุ่นในลักษณะ **"ใจดีสู้เสือ"** ของรัฐบาลไทย ทำให้อังกฤษและสหรัฐ มีความระแวงว่ารัฐบาลไทยมีใจเอนเอียงเข้าข้างญี่ปุ่น หรือกระทั่งคิดว่าผู้นำรัฐบาลไทยอาจมีข้อตกลงร่วมมือกับญี่ปุ่นอย่างลับๆ

ตลอดปี ๒๔๘๔ เมืองไทยมีแต่บรรยากาศของการเตรียมรับสถานการณ์สงครามที่กำลังคืบคลานเข้าใกล้ทุกขณะ รัฐบาลได้ปลุกจิตสำนึกให้คนไทยเตรียม **"สละชีพเพื่อชาติ"** เข้าสายบ่ายคล้อย แต่คนไทยโดยทั่วไปไม่เคยเข้าใจว่าสงครามจะมาถึงประเทศไทยในทางไหน และไทยต้องรบกับชาติใด เฉพาะผู้นำรัฐบาลเท่านั้นที่ตระหนักว่าญี่ปุ่นจะต้องทำสงครามกับอังกฤษ เพื่อกวาดล้างอิทธิพลของอังกฤษให้พ้นไปจากเอเชียอาคเนย์ ซึ่งก็เป็นความตระหนักของอังกฤษด้วยเช่นกัน

เป็นที่เข้าใจว่าก่อนเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาเล็กน้อย จอมพล ป.พิบูลสงคราม แน่ใจว่าญี่ปุ่นจะต้องเดินทัพผ่านประเทศไทยเพื่อไปรบกับอังกฤษในมลายูและพม่า เพียงแต่ไม่ทราบว่าญี่ปุ่นจะบุกรุกเมื่อใด สำหรับประชาชนโดยทั่วไป ไม่มีผู้ใดคาดเดาได้ถึงเรื่องนี้ แม้กระทั่งท่านปรีดีซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในคณะรัฐบาล ก็เพิ่งมาตระหนักว่าญี่ปุ่นจะดึงให้ไทยเข้าร่วมในการทำสงครามกับอังกฤษอย่างแน่นอนในวันที่ ๖ ธันวาคม

เมื่ออดีตทูตญี่ปุ่นได้เข้าพบเพื่อฟังความคิดเห็นในรายงานเรื่องดังกล่าว ทว่าจอมพล ป.เดินทางไปตรวจแนวป้องกันประเทศด้านกัมพูชาเสียก่อน

เหตุการณ์ญี่ปุ่นบุกไทยในวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๘๔ จึงเป็นเรื่องที่ประชาชนไม่เคยคาดคิดมาก่อน กระนั้นคนไทยก็ได้ต่อต้านอย่างเหนียวแน่นในทุกๆ จุดที่ญี่ปุ่นยกพลขึ้นบก จนสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินไปเป็นอันมากเพื่อพิทักษ์มาตุภูมิ

คงจะยืนยันได้ว่า ไม่มีผู้นำประเทศลงมาถึงสามัญชนที่จะเห็นดีเห็นงามกับการกระทำของญี่ปุ่น ส่วนใหญ่ต่างรู้สึกเคียดแค้นที่ถูกรุกราน ทั้งยังอดสูที่ไม่อาจต้านทานได้ เมื่อไทยตกลงยินยอมให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศแล้ว ผู้นำรัฐบาลเห็นว่าไทยควรลืมความขุ่นแค้นเสียก่อนแล้วพยายามทำตัวให้ญี่ปุ่นไว้ใจว่ายังเป็นมิตร เสมือนให้ญี่ปุ่นยึดครองประเทศและย่ำยีคนไทยในลักษณะที่ว่า *"น้ำเชี่ยวอย่าขวางเรือ"* และเพื่อประคับประคองให้ประเทศชาติรอดพ้นจากภยันตรายซึ่งเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ดังนั้น จึงต้องการให้คนไทยสมัครสมานสามัคคีด้วยการ **"เชื่อและตามผู้นำ"** อย่างเคร่งครัด

ในเดือนธันวาคม พ.ศ.๒๔๘๔ เป็นเดือนแห่งความสับสนอลหม่าน คนไทยได้เห็นหลายสิ่งที่ไม่เคยเห็นมาก่อน ทั้งกองทัพต่างชาติที่กระจายไปทั่ว อาทิ การถูกโจมตีทางอากาศ การอพยพหลบหนีภัยทางอากาศ การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับสงครามในแปซิฟิก และการเป็นพันธมิตรกับชาติที่รุกรานประเทศของตัวเอง

ขณะเดียวกัน ได้มีคนไทยผู้รักชาติและมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลกลุ่มหนึ่ง นำโดยท่านปรีดี ซึ่งได้ตกลงใจอย่างฉับพลันทันทีที่ญี่ปุ่นบุกประเทศ ว่าจำเป็นจะต้องรวมพลังคนไทยทั้งภายในและนอกประเทศจัดตั้งขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น ท่านปรีดีและบรรดามิตรสหายต่างเห็นว่าแม้ญี่ปุ่นอาจเป็นต่อในฐานะผู้ก่อสถานการณ์สงคราม แต่ในที่สุดญี่ปุ่นจะต้องเป็นฝ่ายปราชัย ดังนั้น องค์การใต้ดินที่จัดตั้งขึ้นไม่เพียงแต่จะต่อสู้ผู้รุกรานเท่านั้น หากต้องติดต่อประสานงานกับฝ่ายสัมพันธมิตรเพื่อให้เป็นที่รับรู้ว่าคนไทยมิได้เป็นปรปักษ์กับฝ่ายสัมพันธมิตร แต่จะช่วยเหลือฝ่ายสัมพันธมิตรในทุกๆ วิถีทางสำหรับการทำสงครามเพื่อเอาชนะญี่ปุ่น

ในช่วงเวลาเดียวกัน สถานอัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน ภายใต้การนำของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ก็ได้ประกาศจุดยืนเดียวกันอย่างเปิดเผยทางวิทยุคลื่นสั้นกระจายเสียงส่งมาจากสหรัฐอเมริกา ข่าวจากกรุงวอชิงตันทำให้ท่านปรีดีกับสมาชิกองค์การใต้ดิน

ในประเทศไทยมีกำลังใจและพยายามติดต่อประสานงานกับเสรีไทยในอเมริกา รวมทั้งรัฐบาลของฝ่ายสัมพันธมิตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐ อังกฤษ และจีน

ในหนังสือ ***"ตำนานเสรีไทย"***[2] โดยศาสตราจารย์ ดร.วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร ได้บรรยายสถานการณ์ในขณะนั้นไว้อย่างละเอียด

"เมื่อเข้าสู่ปี ๒๔๘๘ สถานการณ์สงครามในเอเชียและแปซิฟิกมีความชัดเจนพอสมควรแล้วว่า กองทัพญี่ปุ่นที่ประสบชัยชนะติดต่อกันหลายสมรภูมิในช่วงต้นสงคราม ไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะดำเนินการรุกต่อไปได้ ในขณะที่อังกฤษสามารถหยุดยั้งการรุกของญี่ปุ่นได้อย่างมีประสิทธิผลที่พรมแดนพม่า-อินเดีย สหรัฐและออสเตรเลียก็ประสบความสำเร็จในการตรึงการรุกของญี่ปุ่นไว้ได้ที่นิวกินี เมื่อกองทัพที่เคยเป็นฝ่ายรุกไม่อาจจะทำการรุกต่อไปได้ ก็หมายความว่ากองทัพนั้นหมดโอกาสที่จะได้ชัยชนะในสงคราม

นายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการและหัวหน้าขบวนการเสรีไทยภายในประเทศ ตัดสินใจส่งนายจำกัด พลางกูร บัณฑิตจากมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ดไปเมืองจีนโดยเดินทางผ่านอินโดจีน แล้วเล็ดลอดข้ามพรมแดนจากเวียดนามตอนเหนือเข้าสู่ประเทศจีนเมื่อกลางเดือนมีนาคม พ.ศ.๒๔๘๖ นายจำกัดรีบติดต่อกับ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ทางโทรเลขเพื่อแจ้งให้ทราบว่าเป็นตัวแทนขององค์การใต้ดินในประเทศไทยที่เล็ดลอดออกมาติดต่อประสานกับฝ่ายสัมพันธมิตรและเสรีไทยนอกประเทศ ขอให้อัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน จัดการให้นายจำกัดได้เดินทางไปกรุงวอชิงตันเพื่อปรึกษาหารือกัน ในขณะเดียวกัน นายจำกัดก็ติดต่อกับทางการของจีน และสถานเอกอัครราชทูตสหรัฐและอังกฤษในนครจุงกิง ปฏิบัติการของนายจำกัดทำให้ฝ่ายสัมพันธมิตร ตลอดจนสถานทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน ทราบว่า องค์การใต้ดินต่อต้านญี่ปุ่นจัดตั้งขึ้นในประเทศไทยตามที่ได้มีการคาดการณ์กันเอาไว้ก่อนแล้ว อังกฤษส่ง พ.ต.ม.จ.ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน เดินทางไปพบนายจำกัดที่จุงกิง และจากข้อมูลที่ได้รับจากนายจำกัด ทำให้ทางการทหารอังกฤษวางแผนและดำเนินการส่งเสรีไทยสายอังกฤษเข้าสู่ประเทศไทย

ทางด้านสหรัฐ สำนักงาน โอ.เอส.เอส. ได้กำหนดแผนการไว้แต่เดิมแล้วว่าจะส่งเสรีไทยสายอเมริกาเข้าสู่ประเทศไทยจากตอนใต้ของประเทศจีน ซึ่งเสรีไทยสายอเมริการุ่นที่

---

2. บรรณาธิการโดย คุณเริงไชย พุทธาโธ

๑ มาถึงจุงกิงเมื่อเดือนสิงหาคม หลังจากได้การฝึกเพิ่มเติมที่อินเดียประมาณ ๒ เดือน แล้ว ข้อมูลเกี่ยวกับองค์การต่อต้านญี่ปุ่นในประเทศไทยที่ทางสหรัฐได้รับจากนายจำกัด พลางกูร นอกจากจะทำให้ โอ.เอส.เอส. มีความมั่นใจขึ้นในความสำเร็จของการจัดส่งเสรีไทยเข้าไปปฏิบัติการในไทยแล้ว ยังนำไปสู่การวางแผนที่จะหาทางติดต่อกับผู้นำขบวนการเสรีไทยในกรุงเทพฯ อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม นายจำกัด พลางกูร ได้เสียชีวิตที่จุงกิงเมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๘๖ ก่อนที่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช จะสามารถดำเนินการให้ผู้แทนองค์การใต้ดินจากกรุงเทพฯ ผู้นี้เดินทางไปกรุงวอชิงตันได้ ก่อนที่ผู้แทนของเสรีไทยในประเทศชุดที่ ๒ ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ ส่งตามออกมาจะเดินทางถึงนครหลวงยามสงครามของรัฐบาลจีน นายสงวน ตุลารักษ์ และนายแดง คุณะดิลก มาถึงจุงกิงเมื่อวันที่ ๑ กันยายน ก่อนนายจำกัดจะถึงแก่กรรม และมีเวลาพอที่จะรับช่วงภารกิจต่อจากนายจำกัดได้กระทำไว้ การมาของนายสงวนและคณะทำให้ฝ่ายสัมพันธมิตร อาทิ จีน อังกฤษ และสหรัฐ ตระหนักว่าในประเทศไทย ณ บัดนั้น มีคณะบุคคลที่พร้อมจะร่วมมือช่วยเหลือฝ่ายสัมพันธมิตรในการทำสงครามหลังแนวรบของญี่ปุ่น นายสงวน ตุลารักษ์ และนายแดง คุณะดิลก เดินทางจากจุงกิงไปพบ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ที่กรุงวอชิงตันในเดือนพฤศจิกายน ซึ่งนอกจากจะได้ประสานงานเสรีไทยทั้งในประเทศและนอกประเทศให้มีเอกภาพแล้ว ยังให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเทศไทยที่เป็นประโยชน์สำหรับการวางแผนส่งเสรีไทยเข้าไปติดต่อประสานกับผู้นำเสรีไทยในกรุงเทพฯ อีกด้วย"

รัฐบาลขณะนั้นตัดสินใจเกินความจำเป็น เพียงแค่ยอมให้ญี่ปุ่นตั้งฐานทัพและให้เดินทัพผ่านก็น่าจะหลีกเลี่ยงสงครามใหญ่ได้แล้ว ถือว่ารัฐบาลได้ทำหน้าที่เพื่อหลีกเลี่ยงความสูญเสียต่อบ้านเมืองและประชาชน

อย่างไรก็ตาม รัฐบาลกลับไปลงนามสัญญาพันธมิตรกับญี่ปุ่น ในเวลานั้นอาจประเมินว่าญี่ปุ่นอาจเป็นฝ่ายชนะ และไทยจะได้รับประโยชน์จากการเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นอย่างเต็มตัว

การเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ทำให้ไทยได้ดินแดนบางส่วนที่สูญเสียไป (ชั่วคราว) ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทั้งดินแดนที่สยามเสียให้กับฝรั่งเศส ภายใต้สนธิสัญญา พ.ศ.๒๔๔๖ และ พ.ศ.๒๔๕๐ ไม่ว่าจะเป็นดินแดนในลาวและเขมร ต่อมาหลังสงคราม ไทยต้องคืนดินแดนเหล่านี้ให้ฝรั่งเศส เพราะรัฐบาลเดอโกลล์ไม่ยอมรับสนธิสัญญาที่ไทยลงนามไว้กับ

รัฐบาลวิชีที่อยู่ภายใต้การครอบงำของเยอรมัน

ประเทศไทยได้คืนดินแดนทั้งหมดให้ฝรั่งเศส ยกเว้นปราสาทพระวิหารที่รวมอยู่ด้วย ต่อมาหลังจากเขมรได้เอกราชจากฝรั่งเศสแล้ว เจ้านโรดม สีหนุ ได้ฟ้องศาลโลกเพื่ออ้างสิทธิเหนือปราสาทพระวิหาร ซึ่งครั้งนั้นไทยแพ้คดี ความขัดแย้งในเรื่องเขาพระวิหารได้กลายเป็นความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศและระหว่างประเทศอีกครั้งหนึ่งในวันนี้ กรณีความขัดแย้งในประเด็นดังกล่าว ผู้เขียนขอฟันธงได้เลยว่าจะถูกนำไปเป็นเครื่องมือทางการเมืองเพื่อทำลายล้าง และขยายสู่ความขัดแย้งระหว่างไทยกับเขมรเพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง

ส่วนดินแดนทางภาคเหนือของมลายู ประกอบด้วยไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และปะลิศ รวมทั้งเมืองพานและเชียงตุงในรัฐไทยใหญ่หรือฉาน ภายใต้การยึดครองของญี่ปุ่น ญี่ปุ่นก็ยกให้ไทยตอบแทนในฐานะที่ไทยเข้าร่วมเป็นพันธมิตร แม้ว่าแท้จริงดินแดนเหล่านี้เป็นประเทศราชของราชอาณาจักรสยามก่อนที่มหาอำนาจตะวันตกจะเข้ามาล่าอาณานิคม

ดินแดนที่เราได้กลับคืนมาเกิดขึ้นเพียงชั่วคราว เพราะหลังสงคราม ไทยต้องคืนดินแดนทั้งหมดให้อังกฤษ และในวันนี้ ไทยยังต้องเผชิญกับความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยยังไม่เห็นอนาคตว่าจะจบลงเช่นใด ขณะที่คนไทยก็ขัดแย้งกันอย่างหนักระหว่างฝ่ายที่ต้องการคุณทักษิณ (พรรคพลังประชาชน พรรคร่วมรัฐบาล และกลุ่ม นปก.) กับฝ่ายไม่ที่ต้องการคุณทักษิณ (พันธมิตรประชาชนฯ และพรรคประชาธิปัตย์)

ในระหว่างสงคราม หน่วยประมวลข่าวกรอง ไอ.เอส.เอส.ดี. ของอังกฤษ ได้ส่ง ร.ต. สวัสดิ์ ศรีศุข กับ ร.ต.พัฒพงษ์ รินทกุล นายทหารเสรีไทยสายอังกฤษ เดินทางเข้าประเทศไทยโดยเรือดำน้ำมาขึ้นบกที่อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา โดยมอบหมายให้สืบสถานการณ์ทั่วไปในภาคใต้ของไทยเป็นเวลา ๑ เดือน เรือดำน้ำก็จะมารับกลับ แต่เมื่อถึงกำหนดแล้วเรือดำน้ำไม่สามารถมารับได้ตามเวลา ทำให้ ร.ต.สวัสดิ์ และ ร.ต.พัฒพงษ์ตกค้างอยู่ในไทย ในที่สุดก็ต้องเข้ามาอยู่ในความอารักขาของ พล.ต.อ.อดุล อดุลเดชจรัส อธิบดีกรมตำรวจ

ในเวลาใกล้เคียงกัน กองกำลัง ๑๓๖ ของอังกฤษ ได้นำเสรีไทยอีก ๓ นาย คือ ร.ต. ป่วย อึ้งภากรณ์ ร.ต.ประทาน เปรมกมล และ ร.ต.สำราญ วรรณพฤกษ์ เดินทางโดยเรือ

ดำน้ำมาขึ้นบกที่พังงาเช่นกัน แต่ไม่มีสมาชิกของเสรีไทยภายในประเทศมาคอยรับจึงต้องเดินทางกลับไป ทางด้านเสรีไทยสายอเมริกาซึ่งมาอยู่ที่จุงกิงตั้งแต่เดือนสิงหาคม ได้เดินทางมาอยู่เมืองคุนหมิงในเดือนพฤศจิกายน เพื่อเตรียมการเข้าประเทศไทยโดยการเดินเท้า

ในขณะที่ฝ่ายสัมพันธมิตรกำลังเตรียมการส่งเสรีไทยเข้ามาปฏิบัติการในประเทศไทย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนการปลดปล่อยประเทศไทยจากการยึดครองของญี่ปุ่น ปีพ.ศ. ๒๔๘๖ มีเหตุการณ์สำคัญต่อไทยเกิดขึ้นหลายประการในเดือนมกราคม ภายหลังที่กองทัพพายัพทำการรุกครั้งที่ ๒ โดยสามารถเคลื่อนกำลังเข้าประชิดดินแดนของจีนตามแนวแม่น้ำลำ เปิดโอกาสให้มีการติดต่อกันอย่างลับๆ ระหว่างทหารไทยกับทหารจีนที่ตั้งมั่นเผชิญหน้ากันอยู่แล้ว ญี่ปุ่นก็แต่งตั้ง พล.ท.อาเคโตะ นากามูระ สารวัตรใหญ่ทหาร ให้เป็นแม่ทัพญี่ปุ่นประจำประเทศไทย รวมแล้วนายพลนากามูระดำรงตำแหน่งนี้สืบไปกระทั่งสิ้นสงคราม

ต่อมาในช่วงต้นเดือนกรกฎาคม พล.อ.ฮิเดกิ โตโจ นายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่น เดินทางมาเยือนประเทศไทย และถือโอกาสแจ้งให้จอมพล ป.พิบูลสงคราม ทราบว่าญี่ปุ่นจะมอบดินแดนในไทยใหญ่ และรัฐมลายูตอนเหนือ ๔ รัฐ ให้แก่ไทย เพื่อแสดงความขอบคุณที่ไทยมีส่วนช่วยญี่ปุ่นรบกับอังกฤษ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ไม่รู้สึกยินดียินร้ายในประเด็นนี้ เพราะตั้งแต่ต้นปี ๒๔๘๖ ผู้นำรัฐบาลไทยได้สั่งให้ พล.ต.พิชัย หาญสงคราม ผู้บัญชาการกองพลที่ ๓ ซึ่งมีหน่วยขึ้นตรงคือกองทัพทหารราบที่ ๑๗ ตั้งมั่นอยู่ริมฝั่งแม่น้ำลำ ดำเนินการติดต่อกับกองพลที่ ๙๓ ของจีน ที่ตั้งอยู่คนละฝั่งแม่น้ำแล้ว

ต้นเดือนพฤศจิกายนปีเดียวกัน นายกรัฐมนตรีโตโจของญี่ปุ่นจัดการประชุมประมุขของประเทศต่างๆ ที่ให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นในการสร้างวงไพบูลย์มหาเอเชียบูรพาที่กรุงโตเกียว ระหว่างวันที่ ๕-๑๔ ในเดือนเดียวกัน จอมพล ป.พิบูลสงคราม ปฏิเสธที่จะไปร่วมประชุม แต่มอบให้พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศของรัฐบาล เป็นผู้แทนประเทศไทยในการประชุมครั้งนั้น การปฏิเสธไม่ไปโตเกียวของนายกรัฐมนตรี ทำให้ญี่ปุ่นเริ่มหวาดระแวงในความจริงใจของรัฐบาลไทย

การกระทำของบุคคลต่างๆ ในประวัติศาสตร์ ต่างถูกบันทึกเอาไว้ว่าแต่ละคนมีบทบาทอย่างไร ข้อมูลสำคัญหลายส่วนจำเป็นต้องค้นคว้าเพิ่มเติมเพื่อยืนยันข้อเท็จจริง การบันทึกเหตุการณ์ของแต่ละฝ่าย หลายครั้งมักมีแง่มุมที่แตกต่างกันเสมอ หนังสือเป็น

บันทึกเหตุการณ์อันเกี่ยวข้องกับขบวนการเสรีไทยและประวัติของบรรดาเสรีไทยทั้งหลาย เป็นหนังสือที่จัดพิมพ์ในงาน ๑๐๐ ปีชาตกาล ปรีดี พนมยงค์ เป็นผลงานการค้นคว้าวิจัยของ ศาสตราจารย์ ดร.วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร ผู้เขียนขอนำมาเล่าความต่อดังต่อไปนี้

"สถานการณ์สงครามทางด้านยุโรป อิตาลีมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง โดยพลิกกลับมาเป็นปรปักษ์กับเยอรมัน ซึ่งทำให้เยอรมันต้องการทำการรบโดยลำพัง ด้วยความบอบช้ำจากการพ่ายแพ้ในรัสเซียเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ต่อมาในเดือนเมษายน จอมพลเรือยามาโมโตของญี่ปุ่นก็เสียชีวิตจากการโจมตีเครื่องบินอเมริกันขณะที่เดินทางโดยเครื่องบินไปตรวจแนวรบทางทะเลใกล้กัวดัลแคแนล หมู่เกาะโซโลมอน ยามาโมโตเป็นผู้วางแผนโจมตีเพิร์ล ฮาร์เบอร์ เมื่อวันที่ ๗-๘ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๘๔

เดือนตุลาคม พ.ศ.๒๔๘๖ หน่วย โอ.เอส.เอส.เริ่มการฝึกเสรีไทยสายอเมริการุ่นที่ ๒ เพื่อส่งไปเสริมกำลังของรุ่นที่ ๑ ซึ่งเป็นเวลาเดียวกับที่ญี่ปุ่นสร้างทางรถไฟสายพม่า ความยาว ๔๐๐ กิโลเมตรเสร็จ และเปิดให้ใช้การได้ด้วยเวลาการก่อสร้างเพียง ๑ ปี

ท่ามกลางบรรยากาศที่เข้มข้นขึ้นของสงครามโลก วันที่ ๒๓ ธันวาคม กรุงเทพฯ ซึ่งเคยปลอดภัยจากการโจมตีทางอากาศ ก็ถูกหน่วยบินจำนวน ๓๐ ลำ โจมตีอย่างอุกอาจ โดยที่ฝ่ายญี่ปุ่นและฝ่ายไทยไม่มีทั้งโอกาสและขีดความสามารถที่จะต้านทานได้เลย นับจากวันนั้นเป็นต้นมา สัมพันธมิตรก็ได้ครองความเป็นเจ้าอากาศเหนือฟ้าประเทศไทยอย่างเด็ดขาด และเป็นสัญญาณบอกเหตุว่าบัดนี้ถึงเวลาที่สัมพันธมิตรจะเป็นฝ่ายรุกบ้าง

รัฐบาลไทยสั่งปิดสถานศึกษาทุกแห่งทุกระดับที่อยู่ในกรุงเทพฯ โดยไม่มีกำหนด และแจ้งให้ประชาชนคนกรุงเทพฯ อพยพทันที ขณะนั้นจอมพล ป.พิบูลสงคราม กำลังเตรียมสร้างเพชรบูรณ์ให้เป็นทั้งเมืองหลวงใหม่และเป็นที่มั่นในเชิงยุทธศาสตร์ แผนการย้ายที่ตั้งรัฐบาลและหน่วยราชการ ตลอดจนราษฎรที่จะเป็นรูปธรรมในปี ๒๔๘๗ ก็ได้เริ่มขึ้น

สำหรับเหตุการณ์ที่สำคัญและข้องเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทยตลอดปี ๒๔๘๖ สามารถเรียงลำดับได้ดังนี้

๗ มกราคม กองทัพพายัพทำการรุกครั้งที่ ๒ และสามารถเคลื่อนประชิดดินแดนจีนตามแนวแม่น้ำลำ จากนั้นก็เริ่มติดต่อในทางลับกับทหารจีนตามคำสั่งของจอมพล ป.พิบูลสงคราม

๑๙ มกราคม เสรีไทยสายอังกฤษที่เป็นทหารจำนวน ๓๖ นาย ออกเดินทางจากท่าเรือเมืองลิเวอร์พูล โดยเรือสินค้าที่ใช้บรรทุกทหารชื่อ ***"สิบายัก"*** *ย้อนขึ้นไปทางสกอตแลนด์แล้วลงมาทางใต้ของมหาสมุทรแอตแลนติก อ้อมแหลมกู๊ดโฮปแอฟริกาใต้ขึ้นมาถึงเมืองบอมเบย์ของประเทศอินเดียเมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน รวมเวลาเดินทาง ๑๐๓ วัน*

๒๕ กุมภาพันธ์ นายควง อภัยวงศ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ กับนายทวี บุณยเกตุ รัฐมนตรี ลาออกจากตำแหน่ง เพราะมีนโยบายและความคิดเห็นไม่ตรงกับจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี

๒๘ กุมภาพันธ์ นายจำกัด พลางกูร สมาชิกขบวนการเสรีไทยในประเทศซึ่งท่านปรีดีมอบหมายให้เป็นผู้แทนของขบวนการ เล็ดลอดออกไปพบกับจอมพลเจียงไคเช็ค ผู้นำของจีนที่นครจุงกิง โดยออกเดินทางจากกรุงเทพฯ พร้อมด้วยนางฉลบชลัยย์ พลางกูร ภรรยา และนายไพศาล ตระกูลลี้ ซึ่งเป็นล่าม โดยนายเตียง ศิริขันธ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนคร กับนางนิวาศน์ ศิริขันธ์ ภรรยา เป็นผู้ช่วยเหลือให้นายจำกัดและนายไพศาลข้ามแม่น้ำโขงที่จังหวัดนครพนมไปยังท่าแขก ประเทศลาว แล้วเดินทางผ่านเวียดนามเข้าสู่ประเทศจีนเมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม

นายจำกัด พลางกูร สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด เป็นผู้กล้าหาญ รักชาติ และรักความถูกต้อง เมื่อท่านปรีดี หัวหน้าขบวนการเสรีไทย ประสงค์จะส่งผู้แทนออกไปติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรและ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ที่กรุงวอชิงตัน นายจำกัดจึงอาสาเสี่ยงชีวิตรับปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าว โดยทางกรุงวอชิงตันได้ทราบเรื่องการเดินทางของนายจำกัด เมื่อปลายเดือนมีนาคมนั้นเอง

๑๔ มีนาคม เสรีไทยสายอเมริการุ่นที่ ๑ จำนวน ๒๑ นาย ภายใต้การดูแลของร้อยเอกนิคอล สมิธ แห่ง โอ.เอส.เอส. ออกเดินทางโดยเรือ "อับราฮัมคลาร์ก" จากบัลติมอร์ผ่านคลองปานามา ลงมามหาสมุทรแปซิฟิกตอนใต้ แล้วตัดไปอ้อมตอนใต้ของออสเตรเลียเข้าสู่มหาสมุทรอินเดีย ไปขึ้นบกที่เมืองบอมเบย์เมื่อวันที่ ๑๗ มิถุนายน รวมเวลาเดินทาง ๙๕ วัน"

ในหนังสือ ***"ตำนานเสรีไทย"*** ยังได้บันทึกรายละเอียดอีกว่า..

"เมื่อมาถึงอินเดียแล้ว เสรีไทยสายอเมริการุ่นที่ ๑ เดินทางโดยรถไฟต่อไปยังนครกัลกัตตา จากนั้นก็ขึ้นรถไฟไปลงเรือที่แม่น้ำพรหมบุตร แล่นทวนน้ำขึ้นไปยังเมืองดีบูรกา ในรัฐอัสสัม แล้วต่อรถไฟถึงตำบลนาซีราซึ่งเป็นค่ายฝึก ๑๐๑ ของ โอ.เอส.เอส. เพื่อฝึก

เดินทางและการสู้รบในป่าเขาเป็นเวลาประมาณ ๒ เดือน ก่อนที่จะเดินทางโดยเครื่องบิน ดาโกตา ซี.๔๗ ข้ามเทือกเขาหิมาลัยไปนครจุงกิง ประเทศจีน

นายทหารเสรีไทยรุ่นที่ ๑ นี้ เมื่อเสร็จสิ้นการฝึกก่อนออกเดินทางจากสหรัฐ ได้ทำพิธีสาบานตนต่อหน้าธงไตรรงค์ และได้รับการติดยศเป็นร้อยตรี ส่วนผู้ที่มียศทหารและตำรวจอยู่แล้ว คือ ร.ต.ท.จำรัส ฟอลเล็ต ได้เลื่อนเป็นร้อยตำรวจเอก ร.ท.โผน อินทรทัต เป็นร้อยเอก และ ร.ต.การะเวก ศรีวิจารณ์ เป็นร้อยโท นายทหารเสรีไทยมีเครื่องแบบคล้ายเครื่องแบบทหารกองทัพสหรัฐ ต้นแขนซ้ายติดอาร์มเป็นรูปธงชาติไทยและอักษรภาษาอังกฤษว่า "FREE THAI" คอปกเสื้อประดับมงกุฎสีทอง และมีดาวสีทองบอกยศบนบ่า

๒๙ เมษายน เสรีไทยสายอังกฤษจำนวน ๒๒ นาย คือ นายป่วย นายเปรม นายรจิต นายกฤษณ์ นายประโพธ นายบุญส่ง นายอรุ นายกำแห นายธน นายประทาน นายปัทม์ นายประเสริฐ นายสำราญ นายประพฤทธิ์ นายวัฒนา นายเสนาะ นิลกำแหง นายเทพ นายทศ ม.จ.การวิก ม.จ.จีรัดนัย ม.จ.ภีศเดช และ ม.จ.กอกษัตริย์ ถูกส่งไปฝึกการรบแบบกองโจรที่ค่ายนอกเมืองปูนาภายใต้ **"กองกำลัง ๑๓๖"** เสรีไทยสายอังกฤษกลุ่มนี้เรียกกันว่า **"กลุ่มช้างเผือก"**

สำหรับที่เหลืออีก ๑๔ นาย ได้แก่ หลวงอาจพิศาลกิจ หลวงภัทรวาที นายกลิ่น ม.ร.ว.กิตินันดา ม.ล.จิรายุ นายสวัสดิ์ นายพัฒพงศ์ นายยิ้มยล นายบุญพบ นายบุญเสิศ นายโต นายประจิตร นายวรรธน์ นายสว่าง ได้รับคัดเลือกไปปฏิบัติหน้าที่รับ-ส่งข่าววิทยุ ทำแผนที่ และสืบราชการลับ

เสรีไทยสายอังกฤษที่เป็นทหารเกือบทั้งหมด ได้รับยศร้อยตรีในกองทัพบกอังกฤษเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ.๒๔๘๖

ในเดือนเมษายน โอ.เอส.เอส. เรียกตัวเสรีไทยสายอเมริกาจำนวนหนึ่งเข้ารับการฝึกเช่นเดียวกับเสรีไทยรุ่นแรก โดย ร.ท.บุญมาก เทศบุตร นายวิมล วิริยะวิทย์ และนายอานนท์ ศรีวรรธนะ ได้รับมอบหมายหน้าที่พิเศษให้เดินทางเข้าประเทศไทยเพื่อติดต่อกับขบวนการใต้ดินในประเทศ

๓๑ พฤษภาคม นายสวัสดิ์ ศรีศุข และนายพัฒพงศ์ รินทกุล เดินทางจากกรุงนิวเดลีถึงนครกัลกัตตา เพื่อรับการฝึกเตรียมการเดินทางเข้าประเทศไทยโดยเรือดำน้ำ

๒๖ มิถุนายน สภาผู้แทนราษฎรลงมติเลือกนายทวี บุณยเกตุ เป็นประธานสภา และนายควง อภัยวงศ์ เป็นรองประธาน แต่จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ไม่ยอมลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

ก่อนหน้านี้ท่านปรีดี ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้ชักชวนนายทวี บุณยเกตุ ซึ่งลาออกจากรัฐมนตรีให้เข้าร่วมขบวนการเสรีไทย และได้ชี้แจงทำความเข้าใจกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้ลงมติเลือกนายทวีเป็นประธานสภา โดยวางแผนไว้ว่าท่านปรีดี ผู้สำเร็จราชการฯ นายทวี บุณยเกตุ ประธานสภา และ ม.ล.กรี เดชาติวงศ์ ซึ่งเป็นรัฐมนตรี จะเล็ดลอดออกไปตั้งรัฐบาลไทยพลัดถิ่นที่ถูกต้องตามรัฐธรรมนูญในอินเดีย แต่เมื่อนายทวี บุณยเกตุ ไม่ได้เป็นรัฐมนตรี หากจะเล็ดลอดออกไปตั้งรัฐบาลไทยพลัดถิ่นต้องรอฟังข่าวจากนายจำกัด พลางกูร ซึ่งลอบเดินทางไปจุงกิงต่อไป

๓ กรกฎาคม พลเอกฮิเดกิ โตโจ นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่น เดินทางโดยเครื่องบินถึงกรุงเทพฯ ได้เข้าพบจอมพล ป.พิบูลสงคราม ในวันรุ่งขึ้น และได้ตกลงในหลักการที่จะมอบดินแดนทางเชียงตุงและ ๔ รัฐในมลายูให้กับไทย

๖ สิงหาคม หลังจากเดินทางถึงจุงกิงในเดือนเมษายน นายจำกัด พลางกูร ได้พบกับเซอร์โฮรัส เซย์มัวร์ เอกอัครราชทูตอังกฤษ และได้สอบถามถึงนโยบายของอังกฤษที่มีต่อประเทศไทย รวมทั้งการจัดตั้งรัฐบาลเสรีไทยพลัดถิ่นในอินเดีย ก่อนหน้านั้นนายจำกัดได้พบกับทูตสหรัฐและได้แจ้งให้ทราบถึงการก่อตั้งขบวนการใต้ดินขึ้นในประเทศไทย

นายจำกัด พลางกูร ใช้เวลาประมาณ ๔ เดือนในจุงกิง ติดต่อกับรัฐบาลจีน สถานอัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน และสถานเอกอัครราชทูตอังกฤษและสหรัฐที่จุงกิง ทางการจีนไม่ต้องการให้นายจำกัดติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตร ท่าทีของจีนมีส่วนทำให้การติดต่อระหว่าง ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช กับนายจำกัด พลางกูร ล่าช้าเกินควร เมื่อฝ่ายอังกฤษทราบเรื่องการมาจุงกิงของนายจำกัด พลางกูร จึงส่ง พ.ต.ม.จ.ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัฒน เสรีไทยสายอังกฤษ เดินทางมาพบนายจำกัด จากข้อมูลของนายจำกัดทำให้อังกฤษวางแผนการติดต่อกับท่านปรีดี และเตรียมการส่งเสรีไทยสายอังกฤษเข้าสู่ประเทศไทย

ก่อนหน้านั้นเมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ท่านปรีดีได้ส่งนายสงวน ตุลารักษ์ นายแดง คุณะดิลก และคณะ เล็ดลอดเดินทางไปจุงกิงผ่านอินโดจีนเพื่อติดตามข่าวนายจำกัดซึ่งเงียบหายไป คณะของนายสงวนและนายแดงเดินทางถึงจุงกิงวันที่ ๑ กันยายน อันเป็น

การยืนยันว่ามีขบวนการเสรีไทยก่อตั้งขึ้นในประเทศไทย ทั้งฝ่ายอังกฤษและสหรัฐตกลงให้รัฐบาลจีนจัดส่งนายจำกัด พลางกูร ไปพบ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ที่กรุงวอชิงตัน

เดือนสิงหาคม เสรีไทยสายอเมริการุ่นที่ ๑ เดินทางจากอินเดียถึงจุงกิง โดย พ.ท.ม.ล.ขาบ กุญชร เดินทางจากกรุงวอชิงตันมารออยู่ที่จุงกิงล่วงหน้าแล้ว

๒๐ สิงหาคม จอมพล ป.พิบูลสงคราม กับ เตอิจิ ทสุโบกามิ เอกอัครราชทูตญี่ปุ่น ลงนามในสัญญาว่าด้วยอาณาเขตประเทศไทย ทำให้ไทยได้รัฐกลันตัน ตรังกานู ปะลิส เชียงตุง และเมืองพาน มาเป็นของไทย โดยมีอารัมภบทว่าเพื่อประโยชน์ในการดำเนินสงครามกับอังกฤษและสหรัฐ ให้บรรลุชัยชนะ เพื่อสร้างมหาเอเชียบูรพาบนพื้นฐานความยุติธรรม

มีการสวนสนามฉลองการได้ดินแดนครั้งนี้ที่อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ

๒๖ สิงหาคม รัฐมนตรีต่างประเทศสหรัฐ คอร์เดล ฮัลล์ ชี้แจงท่าทีของสหรัฐต่อขบวนการเสรีไทยให้สำนักงาน โอ.เอส.เอส. ทราบ มีสาระสำคัญว่า สหรัฐถือว่าไทยเป็นเอกราช แต่ตกอยู่ใต้การยึดครองของกองทัพญี่ปุ่น สหรัฐไม่รับรองรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม แต่ก็ไม่ประกาศสงครามตอบ สหรัฐรับรองฐานะของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และสนับสนุนขบวนการเสรีไทยที่จัดตั้งขึ้นในสหรัฐ รัฐบาลสหรัฐถือว่าท่านปรีดี ผู้สำเร็จราชการเป็นตัวแทนอันต่อเนื่องของรัฐบาลไทย และเชื่อว่าท่านปรีดี เป็นผู้นำขบวนการเสรีไทยในประเทศไทย ท่าทีดังกล่าวนี้เป็นเรื่องชั่วคราวระหว่างรอการแสดงออกที่ชัดเจนของประชาชนชาวไทย

*ในเดือนกันยายน นายป๋วย อึ๊งภากรณ์ นายประทาน เปรมกมล และนายสำราญ วรรณพฤกษ์ จากกองกำลัง ๑๓๖ ได้รับคำสั่งให้ฝึกการขึ้นบกโดยเรือดำน้ำที่กัลกัตตา และที่ทรินโกมาลี บนเกาะลังกา ปฏิบัติการนี้เรียกว่า **"พริตชาร์ด"** ในช่วงเวลาเดียวกัน นายสวัสดิ์ ศรีศุข และนายพัฒพงศ์ รินทกุล กำลังเตรียมการรบในลักษณะเดียวกันที่เมืองชายทะเลโกปัลปัวร์ แคว้นโอริสสา ประเทศอินเดีย*

๗ ตุลาคม นายจำกัด พลางกูร ถึงแก่กรรมที่จุงกิง เป็นเสรีไทยคนแรกที่ได้สละชีพเพื่อชาติ และเป็นคนแรกที่ได้นำข่าวการจัดตั้งขบวนการเสรีไทยในประเทศซึ่งมีท่านปรีดีเป็นหัวหน้า แจ้งให้ฝ่ายสัมพันธมิตรคือ จีน อังกฤษ และสหรัฐ ตลอดจนเสรีไทยนอกประเทศได้ทราบ ภายหลังสงคราม อดีตเสรีไทยผู้นี้ได้รับยศทหารเป็นพันตรี และได้รับ

การจารึกชื่อไว้ ณ อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ

*ก่อนหน้าที่นายจำกัด พลางกูร จะถึงแก่กรรม พ.ต.ม.จ.ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน ได้รับมอบอำนาจจากอังกฤษให้ส่งนายกระจ่าง ตุลารักษ์ เดินทางเข้ากรุงเทพฯ โดยถือหนังสือจากกองทัพอังกฤษถึงท่านปรีดี ขอให้จัดการต้อนรับเสรีไทยสายอังกฤษชุดแรกที่จะเดินทางโดยเรือดำน้ำมาขึ้นบกที่ฝั่งตะวันตกของประเทศไทยในเดือนธันวาคม พ.ศ.๒๔๘๖ แต่กว่า **"รูธ"** จะได้รับหนังสือก็เป็นเวลาภายหลังเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ แล้ว*

๒๐ ตุลาคม โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งนายดิเรก ชัยนาม เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ แทนนายวิจิตร วิจิตรวาทการ ซึ่งได้รับแต่งตั้งเป็นเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงโตเกียว

๒๔ ตุลาคม สำนักงาน โอ.เอส.เอส. เริ่มการฝึกเสรีไทยสายอเมริการุ่นที่ ๒ จำนวน ๑๕ นาย คือ นายกุศะ ปันยารชุน นายเจริญ เจริญรัชต์ภาคย์ นายฉลอง ปึงตระกูล จ.ต.เฉลิม จิตตินันท์ นายชโรช โล่สุวรรณ นายบุญยง นิโครธานนท์ นายประยูร อรรถจินดา นายสละ ทศานนท์ นายสิทธิ เศวตศิลา จ.ท.สุนทร สุนทรากูล นายอายุส อิศรเสนา ณ อยุธยา นายอำนวย พูนพิพัฒน์ นายอุดม พัฒนพงษ์พานิช นายอุดมศักดิ์ ภาสะวณิช และนายไฉน เรืองศิริ นอกจากนั้นยังมีอีก ๓ นายซึ่งเข้ารับการฝึกในภายหลัง คือ นายพูนเพิ่ม ไกรฤกษ์ นายสมจิตร ยศสุนทร และนายเชื้อ หุ่นจำลอง"

ท่านผู้อ่านคงได้เห็นถึงความเหนื่อยยากของบรรพบุรุษของไทยที่ได้ต่อสู้เพื่อเอกราชและอธิปไตย อันเป็นหน้าที่ของเราทั้งหลายที่จะสืบทอดเจตนารมณ์ และรักษาบ้านเมืองเอาไว้ด้วย **"สติปัญญา"** และ **"ความเสียสละ"** แต่ต้องไม่กระทำการโดยอารมณ์หรืออยู่ภายใต้อิทธิพลของกระแสที่ถูกปลุกขึ้นเพื่อเอาชนะคะคานกันในทางการเมือง

ตำนานเสรีไทย ของ ดร.วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร ยังได้บันทึกถึงความเคลื่อนไหวของเสรีไทยสายอเมริกาและสายอังกฤษเพิ่มเติมด้วยว่า *เสรีไทยสายอเมริกาที่ปฏิบัติงานในด้านพลเรือน เช่น งานวิทยุกระจายเสียง งานทำแผนที่ และงานที่ต้องใช้ภาษาไทยต่างๆ ได้แก่ นายอนันต์ จินตกานนท์ นายบุญเยี่ยม มีศุข นายราชัน กาญจนะวณิชย์ นายสวัสดิ์ นิติพน นายนิรัต สมัถพันธ์ นายอัน นิมมานเหมินท์ นายบรรเจิด พลางกูร นายฉุน ประภาวิวัฒน์ นายเรณู*

สุวรรณสิทธิ์ นายเสมอใจ ไศละสุต นายครุย บุณยสิงห์ นายบัณฑิต กันตะบุตร นายมาลัย หุวะนันท์ นายสมบูญ ผ่องอักษร นายชุณห์ ศิลาสุวรรณ นางอัมพร มีศุข นางอุบล หุวะนันท์ น.ส.พูนทรัพย์ ไกรยงค์ น.ส.กรองทอง ชุติมา นายฤทธิ์ ศุภางค์ น.ส.อินทรา อินทรทูต นางประภา กันตะบุตร ม.ล.สุจินต์ ชุมแสง น.ส.จินตนา นาควัชระ ทั้งนี้โดยรวมถึงบรรดาภริยาของข้าราชการสถานอัครราชทูต คือ นางอุศนา ปราโมช นางเทียบ กุญชร ณ อยุธยา นางชุบ จินตกานนท์ และแพทย์หญิงสายหยุด ดิฐการภักดี

๒๖ พฤศจิกายน ร.ต.สวัสดิ์ ศรีศุข กับ ร.ต.พัฒพงศ์ เสรีไทยสายอังกฤษคู่แรก เดินทางโดยเรือดำน้ำของอังกฤษชื่อ ***"เทมปลาร์"*** *จากทรินโกมาลี ลังกา มาขึ้นบกที่ท้ายเหมือง จังหวัดพังงา เพื่อสืบสถานการณ์ทั่วไปในภาคใต้ของประเทศไทย โดยเรือดำน้ำอังกฤษจะมารับกลับในวันที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๗ หรือหากพลาดนัดก็จะเป็นในวันที่ ๔ หรือ ๗ มกราคม แต่ทว่าเรือดำน้ำไม่สามารถมาได้ตามกำหนดนัด ทั้งสองจึงแยกย้ายกัน โดย ร.ต.พัฒพงศ์ เดินทางเข้ากรุงเทพฯ อีกสามเดือนต่อมาก็เข้ามอบตัวกับ พล.ต.อ.อดุล อดุลเดชจรัส แล้วเดินทางไปรับ ร.ต.สวัสดิ์ ศรีศุข ขึ้นมากรุงเทพฯ โดยพักอยู่กับเสรีไทยคนอื่นๆ ที่เข้ามาในประเทศไทยซึ่งอยู่ในความดูแลของ ร.ต.อ.พโยม จันทรัคคะ ที่สันติบาล*

ในเวลาไล่เลี่ยกัน กองกำลัง ๑๓๖ ส่ง ร.ต.ป่วย อึ้งภากรณ์ ร.ต.ประทาน เปรมกมล และ ร.ต.สำราญ วรรณพฤกษ์ โดยเรือดำน้ำจากลังกาเพื่อขึ้นบกที่จังหวัดพังงา ตามที่ได้นัดหมายให้ขบวนการเสรีไทยในประเทศไปคอยรับ แต่เนื่องจากขบวนการในประเทศไทยยังไม่ได้รับการติดต่อ จึงไม่มีคนไปคอยรับ ทำให้นายทหารเสรีไทยทั้งสามต้องเดินทางกลับลังกา และฝึกกระโดดร่มเพื่อเดินทางเข้าประเทศไทยอีกครั้งทางเครื่องบิน"

พ.ศ. ๒๔๘๗ เป็นช่วงเวลาที่ฝ่ายสัมพันธมิตรเปิดฉากรุกเพื่อหวังเผด็จศึกทั้งในสมรภูมิยุโรปและเอเชีย ที่ชายฝั่งนอร์มัลดีของฝรั่งเศส กองทัพสัมพันธมิตรยกพลขึ้นบกเมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน และรุกหน้าต่อไปอย่างไม่หยุดยั้งจนกระทั่งเยอรมันยอมจำนนในอีก ๑๑ เดือนต่อมา เช่นเดียวกับในสมรภูมิเอเชียและแปซิฟิก ฝ่ายสัมพันธมิตรดำเนินการกวาดล้างกำลังทหารของญี่ปุ่นที่ยึดฐานที่มั่นอยู่ตามเกาะต่างๆ รวมทั้งนิวกินี ขณะที่นายพลดักลาส แมคอาร์เธอร์ แสดงเจตจำนงอันแน่วแน่ที่จะปลดปล่อยฟิลิปปินส์เพื่อ

กอบกู้เกียรติภูมิทั้งของสหรัฐอเมริกาและของท่านนายพลเอง

ในปีนี้ ทั้งกองกำลัง ๑๓๖ ของอังกฤษ และศูนย์ปฏิบัติการ ๔๐๔ ของ โอ.เอส.เอส. ต่างวางแผนส่งเสรีไทยในบังคับบัญชาเข้าไปปฏิบัติการในประเทศไทย ปฏิบัติการที่กล่าวถึงนี้ประกอบด้วย งานด้านข่าวกรองเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย และด้านอื่นๆ ที่มีความสำคัญต่อการทำสงครามของฝ่ายสัมพันธมิตร รวมทั้งงานด้านภาคพื้นทางอากาศ งานด้านการก่อวินาศกรรมเพื่อตัดกำลังทหารญี่ปุ่น ตลอดจนการฝึกพลพรรคเสรีไทยภายในประเทศให้มีขีดความสามารถในการรบแบบกองโจร ซึ่งจะช่วยบั่นทอนการสู้รบของทหารญี่ปุ่นในเวลาที่กองทัพฝ่ายสัมพันธมิตรเปิดศึกใหญ่เพื่อปลดปล่อยประเทศไทย และงานด้านการรับส่งบุคลากรเข้าออกประเทศ รวมทั้งการรับอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ฝ่ายสัมพันธมิตรจะส่งมาให้พลพรรคเสรีไทย

ปลายเดือนพฤศจิกายนในปีเดียวกัน นายสงวน ตุลารักษ์ และนายแดง คุณะดิลก เดินทางจากจุงกิงถึงกรุงวอชิงตัน ได้พบกับ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และรายงานสถานการณ์ในประเทศไทย ตลอดจนความประสงค์ของท่านปรีดีที่จะเล็ดลอดออกมาจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นนอกประเทศไทยให้ทางการสหรัฐทราบ ต่อมาหน่วย โอ.เอส.เอส. ซึ่งประจำอยู่กับ บ.ก.สูงสุดสัมพันธมิตรที่เมืองแคนดี ได้ขอตัวบุคคลทั้งสองมาปฏิบัติงานที่ลังกาและอินเดีย

เมื่อนายสงวน ตุลารักษ์ ออกเดินทางจากกรุงเทพฯ ไปจุงกิงเมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๘๖ นั้น ภรรยาและบุตร ๒ คน ก็ตามไปด้วย ครอบครัวของนายสงวนอยู่ที่จุงกิงระหว่างที่นายสงวนเดินทางไปสหรัฐ และต่อมาได้ไปพำนักอยู่ที่โคลัมโบเมื่อนายสงวนเดินทางมาประจำที่แคนดีบนเกาะลังกา

การต่อต้านญี่ปุ่นของขบวนการเสรีไทย กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้สามารถนำเป็นเหตุผลในการเจรจาต่อรองไม่ให้ไทยเป็นประเทศแพ้สงคราม และยังเป็นเงื่อนไขในการเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคทั้งหลายที่ทำกับชาติตะวันตกในช่วงก่อนหน้านี้

ในสภาพที่การเมืองยังเต็มไปด้วยการเผชิญหน้ารุนแรง จนกระทั่งราษฎรอาวุโสอย่างคุณหมอประเวศ วะสี ต้องออกมาเตือนว่า จะมีมหาวิกฤติใหญ่หากเราไม่แก้ปัญหาโดยไม่ยึดประเทศชาติและใช้ความรักความปรารถนาดีเป็นตัวขับเคลื่อน

บางท่านในรัฐบาลบอกว่า จะเกิดสงครามระหว่างฝ่ายอมาตยาธิปไตยกับฝ่ายประชาธิปไตย และบางท่านในฝ่ายไม่เอารัฐบาล บอกว่าอาจเกิดกลียุค

รับรู้แบบนี้แล้ว หดหู่ ไร้ซึ่งความหวัง

วันที่ ๑๖ สิงหาคม ถือเป็นวันสันติภาพไทย เป็นการเตือนพวกเราให้รำลึกถึงความสำคัญของสันติภาพทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ ผู้เขียนขอนำประวัติศาสตร์วีรกรรมของคนไทยที่ได้ร่วมเสียสละ นำสุนทรพจน์ของ **"รูธ"** อันสะท้อนถึงความเป็นตัวตน ความคิดเรื่องสงครามและสันติภาพของท่านปรีดี มาให้อ่านกัน

หากเราศึกษาถึงสุนทรพจน์ในงานประกาศสันติภาพ ซึ่งเป็นสุนทรพจน์ที่เป็นการส่งสัญญาณถึงจุดสิ้นสุดของขบวนการหลังจากได้เสร็จสิ้นภารกิจเพื่อชาติ เราก็จะเข้าใจเจตนารมณ์ เป้าหมายของท่านปรีดี และขบวนการเสรีไทยได้เป็นอย่างดี

ผมขอเรียกสุนทรพจน์ที่งดงามด้วยถ้อยคำและจิตวิญญาณแห่งความรักชาติรักอธิปไตยนี้ว่า **"สุนทรพจน์ของรูธ"**[3]

สุนทรพจน์ของ "รูธ"

สหายทั้งหลาย

ข้าพเจ้าเชิญท่านมาร่วมสโมสรในวันนี้ ไม่ใช่ในฐานะตำแหน่งราชการของข้าพเจ้าหรือของท่าน ข้าพเจ้าเชิญท่านมาในฐานะสหายที่ได้ร่วมกันรับใช้ประเทศ ข้าพเจ้าจักต้องขออภัยสหายอื่นอีกมากมายที่ข้าพเจ้าไม่สามารถเชิญท่านมาในคราวเดียวพร้อมกันได้หมด เนื่องด้วยสถานที่คับแคบเกินกว่าจำนวน ฉะนั้น จึงขอร้องท่านทั้งหลายช่วยติดต่อไปยังสหายตามหมวดหมู่ต่างๆ ให้ทราบถึงคำปรารภของข้าพเจ้าในวันนี้โดยทั่วกันด้วย

ในโอกาสนี้ ข้าพเจ้าปรารถนาที่จะแสดงเปิดเผยในนามของสหายทั้งหลายถึงเจตนาอันบริสุทธิ์ ซึ่งเราทั้งหลายได้ถือเป็นหลักเป็นคติในการรับใช้ชาติครั้งนี้ว่า เรามุ่งจะทำหน้าที่ในฐานะที่เราเกิดมาเป็นคนไทย ซึ่งจะต้องสนองคุณชาติ เราทั้งหลายไม่ได้มุ่งหวังทวงเอาตำแหน่งในราชการมาเป็นรางวัลตอบแทน การกระทำทั้งหลายไม่ใช่ทำเพื่อประโยชน์ของบุคคลหรือหมู่คณะใด แต่ได้ทำไปเพื่อประโยชน์ของคนไทยทั้งมวล

การกระทำคราวนี้มิได้ก่อตั้งเป็นคณะหรือพรรคการเมือง แต่เป็นการร่วมงานกันประกอบกิจเพื่อให้ประเทศชาติได้กลับคืนสู่สถานะก่อนวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๘๔

---

3. สุนทรพจน์ของนายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะหัวหน้าขบวนการเสรีไทยเนื่องในโอกาสงานประกาศสันติภาพ วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ และมีการจัดให้มีการสวนสนามหน้าอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย

แม้ว่าการดำเนินงานจะได้จัดให้มีองค์การบริหาร คือกองบัญชาการสำนักงานหรือสาขาใดๆ ขึ้น ก็เพื่อความจำเป็นที่จะได้จัดให้มีองค์การบริหาร คือกองบัญชาการสำนักงานหรือสาขาใดๆ ขึ้น ก็เพื่อความจำเป็นที่จะให้งานนี้ได้มีระเบียบอันนำมาซึ่งวินัยและสมรรถภาพ สมาคมซึ่งมีสมาชิกน้อยกว่าผู้ร่วมงานคราวนี้ต้องมีกรรมการฉันใด ผู้ร่วมงานคราวนี้ซึ่งมีจำนวนมากก็ยิ่งจำเป็นต้องมีองค์การบัญชาการฉันนั้น เมื่อองค์การในการรับใช้ชาติจำเป็นต้องมีขึ้นดังกล่าวแล้ว ก็จำเป็นจะต้องมีนามสำหรับในการนี้ หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้แทนของประชาชนชาวไทยอยู่ในต่างประเทศ ได้รับความรับรองตลอดมา ก็มีความจำเป็นที่จะต้องเรียกองค์การและผู้ร่วมงานในต่างประเทศว่า **"เสรีไทย"** เพราะเวลานั้น ต่างประเทศเข้าใจว่าประเทศไทยอยู่ภายใต้ครอบครองของญี่ปุ่น เสรีไทยไม่ใช่ผู้ที่อยู่ใต้ครอบครองของญี่ปุ่น ความหมายก็คือไทยที่เป็นเสรีไทยทั้งหลายที่ต้องการให้ประเทศของตนเป็นอิสระ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ต่างประเทศรับรองการกระทำของผู้ที่อยู่ในต่างประเทศ หาใช่เป็นคณะหรือพรรคการเมืองไม่ ส่วนองค์การต่อต้านภายในประเทศนั้น ในชั้นเดิมไม่มีชื่อเรียกองค์การว่าอย่างไร การชักชวนให้ร่วมงานตั้งแต่วันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๘๔ เป็นต้นมา ก็ชักชวนเพื่อต่อต้านญี่ปุ่นให้พ้นประเทศ และเมื่อองค์การภายในและภายนอกประเทศได้ติดต่อกันแล้ว ในชั้นหลัง สาส์นที่เจ้าหน้าที่ต่างประเทศได้มีมายังข้าพเจ้า เรียกขานองค์การที่เราร่วมงานระหว่างคนไทยทั้งภายในและภายนอกนี้ว่า **"Free Siamese Movement"** หรือขบวนการเสรีไทย เป็นนามสมญาที่ควรยอมรับ ข้าพเจ้าก็ถือเอานามนี้โต้ตอบกับต่างประเทศโดยใช้นามองค์การว่า **"องค์การขบวนเสรีไทย"** ซึ่งเราทั้งหลายก็จะเห็นได้ชัดอีกว่า ไม่ใช่เรื่องคณะพรรคการเมือง

วัตถุประสงค์ของเราที่ทำงานคราวนี้มีจำกัดดังกล่าวแล้ว และมีเงื่อนเวลาสุดสิ้นกล่าวคือ เมื่อสภาพการณ์เรียบร้อยลงแล้ว องค์การเหล่านี้ก็จะเลิก และสิ่งซึ่งจะเหลืออยู่ในความทรงจำของเราทั้งหลาย ก็คือมิตรภาพอันดีในทางส่วนตัวที่เราได้ร่วมรับใช้ชาติด้วยกันมา โดยปราศจากความคิดที่จะเปลี่ยนสภาพองค์การเหล่านี้ให้เป็นคณะหรือพรรคการเมือง และเพราะเหตุที่การกระทำคราวนี้เป็นการสนองคุณชาติ ผู้ใดจะรับราชการในตำแหน่งใดหรือไม่นั้น จึงต้องเป็นไปตามความสามารถ ตามกฎหมายและระเบียบแบบแผนเหมือนดังคนไทยอื่นทั้งหลาย เราพึงพอใจด้วยความระลึกและด้วยความภูมิใจว่าเราได้ปฏิบัติหน้าที่ที่เกิดมาเป็นคนไทย จริงอยู่ในระหว่างที่สะสางให้สภาพ

ของประเทศกลับเข้าสู่ฐานะเดิม ได้มีผู้ร่วมงานคราวนี้บางคนรับตำแหน่งในราชการ แต่ทั้งนี้ขอให้เข้าใจว่า บุคคลเหล่านั้นเข้ารับหน้าที่ซึ่งได้รับมอบหมายโดยพระบรมราชโองการให้ปฏิบัติ หรือนัยหนึ่งเป็นการปฏิบัติตามคำสั่ง เพื่อจัดการเรื่องที่เกี่ยวพันอยู่กับนานาประเทศให้เสร็จสิ้นไปเท่านั้น หาใช่เป็นการเอาตำแหน่งราชการมาเป็นรางวัลไม่

ผู้ที่ได้ร่วมงานกับข้าพเจ้าคราวนี้ ถือว่าทำหน้าที่เป็นผู้รับใช้ชาติ มิได้ถือว่าเป็นผู้กู้ชาติ การกู้ชาติเป็นการกระทำของคนไทยทั้งปวง ซึ่งแม้ผู้ไม่ได้ร่วมในองค์การนี้โดยตรงก็ยังมีอีกประมาณ ๑๗ ล้านคน ที่ได้กระทำโดยอิสระในการต่อต้านด้วยวิถีทางที่เขาเหล่านั้นสามารถจะทำได้ หรือเอากำลังใจช่วยขับไล่ญี่ปุ่นพ้นไปจากประเทศไทยโดยเร็วก็มี หรือแม้แต่คนไทยที่นิ่งอยู่โดยไม่ทำการขัดขวาง ผู้ต่อต้านญี่ปุ่นหรือผู้รับใช้ชาติ ซึ่งเท่ากับเปิดโอกาสให้ผู้รับใช้ชาติทำการสะดวก ฯลฯ เป็นต้น คนไทยทั้งปวงเหล่านี้ทุกคนร่วมกันทำการกู้ชาติของตนด้วยกันทั้งสิ้น ส่วนผู้ที่คอยขัดขวางการต่อต้านของผู้รับใช้ จะเป็นโดยทางกาย ทางวาจา หรือทางใจนั้น ก็มีบ้างเล็กน้อยเป็นธรรมดา แต่เขาเหล่านั้นในทางพฤตินัย ไม่ใช่คนไทย เพราะการกระทำของเขาเหล่านั้นไม่ใช่การกระทำของคนที่เป็นคนไทย เขามีสัญชาติไทยแต่เพียงโดยนิตินัย คือเป็นคนไทยเพราะกฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น

ข้าพเจ้าจึงกล่าวได้ในนามของสหายทั้งหลายว่า ราษฎรทั้งปวงประมาณ ๑๗ ล้านคน ที่เป็นไทยทั้งโดยทางนิตินัยและพฤตินัยนั้นเอง เป็นผู้กู้ชาติไทย ฉะนั้น ผู้ซึ่งข้าพเจ้าจะต้องขอขอบคุณอย่างสูงยิ่งก่อนอื่น ก็คือคนไทยทั้งปวงนี้

ในส่วนผู้ร่วมงานกับข้าพเจ้าในการรับใช้ชาติ ข้าพเจ้าขอขอบใจหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช และขอบใจคนไทยในสหรัฐอเมริกา คนไทยในอังกฤษ คนไทยในจักรภพของอังกฤษ และคนไทยในประเทศจีน ผู้ที่ได้ช่วยเหลือกิจการอยู่ในต่างประเทศ

ส่วนภายในประเทศ ข้าพเจ้าขอขอบใจหัวหน้าผู้ใหญ่ในกองบัญชาการ คือ นายทวี บุณยเกตุ พลตำรวจเอก อดุล อดุลเดชจรัส พลเรือตรี สังวร สุวรรณชีพ นายดิเรก ชัยนาม พลโท สินาด โยธารักษ์ นาวาเอกหลวงศุภชลาศัย ซึ่งได้เป็นหัวหน้าบัญชาการในการต่อต้านให้ดำเนินไปด้วยดี ข้าพเจ้าขอขอบใจหัวหน้ารอง และผู้ที่ประจำในกองบัญชาการ ขอบใจหัวหน้าพลพรรคและพลพรรคอื่นทั้งหลาย ซึ่งถ้าจะระบุนามในที่นี้ก็จะเป็นการยืดยาว การกระทำของท่านเหล่านี้จะปรากฏอยู่ในสมุดที่ระลึกซึ่งข้าพเจ้าจะสั่งให้รวบรวมขึ้น ข้าพเจ้าขอขอบใจทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ และตำรวจ ที่ได้ร่วมมือร่วมใจกับ

ข้าพเจ้าในงานรับใช้ชาติคราวนี้โดยทั่วกัน

ในงานปฏิบัติหน้าที่คราวนี้ ได้มีสหายของเราเสียชีวิตไปหลายคน อาทิ พระองค์เจ้าจีระศักดิ์ นายจำกัด พลางกูร นายสมพงศ์ ศัลยพงศ์ นายการะเวก ศรีวิจารณ์ และพลพรรคอื่นอีกหลายคน ซึ่งหัวหน้าพลพรรคกำลังสำรวจรายนาม ขอให้สหายทุกคนซึ่งอยู่ ณ ที่นี้ ตั้งจิตอธิษฐานให้วิญญาณของผู้ซึ่งได้เสียชีวิตไปแล้วในงานนี้จงอยู่โดยผาสุกในสัมปรายภาพ

ในที่สุดนี้ ขอให้สหายทั้งหลายจงพร้อมใจกันเปล่งเสียงชโย เพื่อสดุดีคนไทยทั้งปวง โดยขอให้คนไทยทั้งปวงเสวยความสุขเกษมสำราญในสันติภาพอันถาวร และอวยพรให้ชาติไทยตั้งมั่นเป็นเอกราชอยู่ชั่วกัลปาวสาน"

เป็นสุนทรพจน์ที่ชัดเจนด้วยจุดยืน อุดมการณ์อันมั่นคงเพื่อชาติและราษฎรไทย

เป็นการเมืองแห่งการให้อภัย เป็นธรรมและสันติ คือความจำเป็นพื้นฐานสำหรับการแก้ปัญหาความยากลำบากทางเศรษฐกิจ เศรษฐกิจชะลอตัว และปัญหาเงินเฟ้อ ราคาอาหารแพง กำลังทำให้เกิดการประท้วงจลาจลของคนจนในหลายประเทศ ภัยแล้งกำลังทำให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรน้ำ ราคาน้ำมันแพงกดดันให้ค่าครองชีพสูงขึ้น จนกระทั่งอาจทำให้เกิดสถานการณ์ของการเรียกร้องค่าจ้างให้ปรับตัวสูงขึ้น โดยที่นายจ้างก็ไม่อยู่ในสถานะที่จะปรับค่าแรงเพิ่มขึ้นมากนัก

อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่น่าหนักใจสำหรับเศรษฐกิจไทยในวันนี้ไม่ใช่เรื่องเศรษฐกิจ หากคือความขัดแย้งทางการเมืองที่ดูเหมือนจะไม่ยอมประนีประนอม ทำให้เกิดความหวั่นไหวต่อความเชื่อมั่นของนักลงทุนและผู้บริโภค

การชุมนุมของมวลชนต่างขั้ว หากดำเนินไปอย่างสันติและไม่ยั่วยุต่อกัน ก็ไม่น่าจะมีปัญหาอะไร และไม่น่ากระทบต่อเศรษฐกิจโดยภาพรวม

ตลาดหุ้นปรับฐานลงไปแล้วก่อนการชุมนุม เพราะไม่ต้องการความเสี่ยง

ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องช่วยกันไม่ให้เกิดบรรยากาศการเผชิญหน้าในสังคม โดยไม่ควรลืมเหตุการณ์รุนแรงทางการเมืองในอดีต แต่ควรให้อภัย (Remember and Forgive)

เหตุการณ์เดือนพฤษภาคม ปี ๒๕๓๕ ทำให้มีผู้เสียชีวิต ๔๔ ราย บาดเจ็บ ๖๗๐ ราย ในบรรดาผู้ถูกจับกุม ๓,๕๐๐ คน บางส่วนถูกทำร้ายและกระทำทารุณ มีผู้สูญหายและ

เสียชีวิตอย่างน้อย ๔๒ คน

งานวิจัยหลายชิ้นบ่งชี้ตรงกันว่า ความรุนแรงและสูญเสียเกิดขึ้นด้วยเหตุผลสองประการ ประการแรก การตัดสินใจของฝ่ายผู้มีอำนาจใช้กำลังปราบปรามผู้ชุมนุมประท้วงและขาดการเตรียมการของแพทย์ภาคสนาม ประการที่สอง ทั้งสองฝ่าย เช่น รัฐบาลสุจินดา และแกนนำผู้ชุมนุมประท้วงขาดความอลุ้มอล่วย คิดเผชิญหน้ากันให้แตกหักและขาดศิลปะในการบริหารยามวิกฤติ

เราต้องช่วยกันหยุดยั้งรอยบาปทางการเมืองบนความทุกข์ยาก ความสูญเสีย เลือดและน้ำตาของประชาชน

ท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นแบบอย่างของรัฐบุรุษนักการเมืองที่ได้ดำเนินงานทางการเมืองบนพื้นฐานของความเป็นธรรม สันติวิธี และให้อภัย

ท่านปรีดีและคณะ ถือเป็นกลุ่มนักประชาธิปไตยรุ่นแรกๆ ที่ตกเป็น **"เหยื่อ"** ของความเลวร้ายแห่งการใส่ร้ายป้ายสีและตามมาด้วยการกวาดล้างหลังเหตุการณ์รัฐประหาร พ.ศ.๒๔๙๐ ซึ่งเกิดขึ้นจากเผด็จการขวาจัด ไม่ต่างจาก **"คนเดือนตุลา"** และ **"คนเดือนพฤษภา"**

แต่จุดยืนในเรื่องสันติภาพของท่านมีความหนักแน่น มั่นคง ไม่แปรเปลี่ยน

สิ่งนี้นำมาสู่การดำเนินนโยบายต่างประเทศที่เน้นสันติภาพ ตลอดจนการผลักดันให้เกิด **"ขบวนการเสรีไทย"** ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ รัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เข้าร่วมกับฝ่ายญี่ปุ่นนั้น ท่านปรีดีได้ดำเนินงานเป็นขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นเรียกว่า **"ขบวนการเสรีไทย"** ซึ่งต่อมาได้ร่วมกับเสรีไทยในสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ เป็นขบวนการที่ปฏิบัติการเพื่อรับใช้ชาติ โดยฝ่ายหนึ่งได้ดำเนินการต่อต้านญี่ปุ่น ฝ่ายหนึ่งปฏิบัติการเพื่อให้สัมพันธมิตรรับรองว่าประเทศไทยไม่ตกเป็นฝ่ายแพ้สงคราม และเป็นการผ่อนหนักให้เป็นเบา

เกี่ยวกับการก่อตั้งขบวนการเสรีไทยจนฝ่ายสัมพันธมิตรยอมรับว่าประเทศไทยไม่ได้เป็นฝ่ายแพ้สงคราม ไม่ต้องเสียค่าปฏิกรรมสงคราม (ซ้ำยังได้ค่าปฏิกรรมสงครามจากญี่ปุ่นเสียอีก) มีบางคนว่าไม่มีหลักฐาน และว่าการประกาศสงครามของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นโมฆะ เป็นเรื่องตลก ฯลฯ

สำหรับเรื่องนี้ ท่านปรีดีได้เปิดเผยเอกสารต่างๆ ไว้ในหนังสือชีวประวัติย่อของท่านที่พิมพ์เมื่อเร็วๆ นี้ว่า สหรัฐอเมริกาได้รับรองเอกราชและอธิปไตยของไทย และรับรองว่าท่านปรีดีเป็นตัวแทนของชาติไทย สหรัฐอเมริกาได้มีนโยบายเกี่ยวกับประเทศไทย โดยมีหนังสือเป็นหลักฐานของรัฐมนตรีต่างประเทศสหรัฐในสมัยนั้น แจ้งต่อรองผู้อำนวยการสำนักงานยุทธศาสตร์ฉบับเลขที่ ๘๔๒/๓๒ ลงวันที่ ๒๖ สิงหาคม ค.ศ.๑๙๔๓ ดังมีใจความตอนหนึ่งว่า

"ด้วยความกระจ่างแจ้งเช่นนี้ รัฐบาลแห่งอเมริกาจึงถือว่าหลวงประดิษฐ์มนูธรรมเป็นตัวแทนแห่งการสืบต่อของรัฐบาลแห่งประเทศไทยตามที่เป็นอยู่ก่อนนายกรัฐมนตรีไทยสมัยนั้น (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) จะไปเข้ากับฝ่ายญี่ปุ่นในตอนที่ญี่ปุ่นบุก และยอมรับว่า (หลวงประดิษฐ์ฯ) เป็นผู้นำคนสำคัญในขบวนการเพื่อเอกราชของชาติไทย ด้วยเหตุนี้ ตราบเท่าที่รัฐบาลนี้ (สหรัฐอเมริกา) มิได้รับแจ้งการตรงกันข้ามจากประชาชนไทย จึงเป็นประกันได้โดยไม่ผูกมัดรัฐบาล สหรัฐอเมริกาในอนาคต จึงถือว่าหลวงประดิษฐ์ฯ เป็นผู้แทนชั้นนำคนหนึ่งของประชาชนไทยในประเทศไทย ฯลฯ"

เอกสารดังกล่าวลงนามโดยนายคอร์เดลล์ ฮัลล์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐในขณะนั้น นอกจากนั้นยังมีหนังสือของรัฐบาลอเมริกัน เป็นบันทึกที่จัดทำโดยกรมกิจการแปซิฟิกตะวันตกเฉียงใต้เพื่อประธานาธิบดี ค.ศ.๑๙๔๕ เล่ม ๖ หน้า ๑๒๔๒-๑๒๔๔ (ดูสำเนาฉบับจริงได้ในหนังสือชีวประวัติย่อของนายปรีดี พนมยงค์ หน้า ๒๕-๒๖) ดังมีคำแปลเอกสารตอนหนึ่งว่า

".....ฯลฯ.....ภายในประเทศไทย ระบบปกครอง (รัฐบาลพิบูลฯ) ซึ่งเดิมยอมจำนนญี่ปุ่นและต่อมาร่วมมือ (กับญี่ปุ่น) อันเป็นที่รู้กันกระฉ่อนทั่วไปนั้น ได้ถูกเปลี่ยนโดยระบบปกครอง (รัฐบาลควงฯ) ซึ่งส่วนใหญ่คุมโดยหลวงประดิษฐ์ฯ ผู้สำเร็จราชการปัจจุบันที่ได้รับการนับถือที่สุดของบรรดาผู้นำไทย และเป็นผู้ต่อต้านญี่ปุ่นมาตั้งแต่ต้น อเมริกันได้ติดต่อกับหลวงประดิษฐ์ฯ ซึ่งเป็นผู้ช่วยสัมพันธมิตรอย่างจริงจังในงานข่าว และเป็นผู้ที่แสดงความปรารถนาให้ประเทศไทยเข้าสงครามต่อสู้ญี่ปุ่น และให้กองทัพไทยทำการรบเคียงบ่าเคียงไหล่กับสัมพันธมิตร ฯลฯ"

นอกจากนั้น ยังมีเอกสารบันทึกที่จัดทำโดยกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นโทรเลขลับระหว่างผู้รักษาการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศสหรัฐอเมริกากับ

ท่านปรีดี เลขที่ ๗๔๐.๐๐๑๑ พี.ดับบลิว/๕-๒๔๔๘ ลงวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ค.ศ.๑๙๔๕ (ดูรายละเอียดทั้งหมดได้จากหนังสือชีวประวัติย่อของนายปรีดี พนมยงค์ ฉบับพิมพ์ที่กรุงปารีส สิงหาคม พ.ศ.๒๕๒๕) ตอนหนึ่งของเอกสารนั้นมีว่า

".....ฯลฯ..... ความปรารถนาจริงใจของท่านและมวลราษฎรไทยในการบอกปัดการประกาศสงครามกับข้อตกลง (กับญี่ปุ่น) ของพิบูลฯ นั้น เป็นสิ่งที่เข้าใจแจ่มแจ้งมีคุณค่า เอกสารฉบับนั้นลงนามโดยมิสเตอร์กรูว์ รักษาการแทนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา"

เกี่ยวกับประเทศอังกฤษมีทัศนะอย่างไรต่อขบวนการเสรีไทยนั้น ลอร์ด เมาท์แบทแตน ได้บรรยายถึงบทบาทของท่านปรีดีในหนังสือพิมพ์ ไทมส์ ฉบับ ๑๘/๑๒/๑๙๔๖ (ดูรายละเอียดในหนังสือชีวประวัติย่อนายปรีดีที่อ้างแล้ว) คำแปลตอนหนึ่งมีใจความว่า

"ในตอนญี่ปุ่นรุกรานยึดครองสยาม หลวงประดิษฐ์ฯ เป็นคนหนึ่งในรัฐบาล แต่เขาได้ปฏิเสธที่จะลงนามในการประกาศสงครามต่อเรา หลวงพิบูลฯ.....รู้ว่าเขา (หลวงประดิษฐ์ฯ) เป็นคนที่ทรงอำนาจอย่างยิ่ง และได้รับความนิยมอย่างยิ่งในประเทศ และก็หวังที่จะทำให้เขาเป็นตัวหุ่น โดยยกเขาไปสู่คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เขายอมรับหลวงพิบูลฯ หรือญี่ปุ่นมิได้ตระหนักแม้แต่น้อยว่าขณะที่หลวงประดิษฐ์ฯยอมรับตำแหน่งหน้าที่นั้น เขาก็ได้เริ่มต้นดำเนินการจัดตั้งและอำนวยการขบวนการต่อต้านของชาวสยามขึ้น ฯลฯ"

ลอร์ด หลุยส์ เมาท์แบทแตน ผู้บัญชาการทหารสูงสุดสัมพันธมิตรภาคเอเชียอาคเนย์ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ มีศักดิ์เป็นลุงของเจ้าฟ้าชายชาร์ลส์แห่งประเทศอังกฤษ เพิ่งเสียชีวิตจากการลอบวางระเบิดของพวกโจรไอริชเมื่อไม่นานมานี้ นอกจากเอกสารหลักฐานที่กล่าวนี้แล้ว เมื่อเสร็จสิ้นสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศสหรัฐ ได้มีโทรเลขถึงเอกอัครราชทูตอังกฤษ (ดูสำเนาในหนังสือประวัติท่านปรีดีที่อ้างแล้ว หน้า ๓๖) คำแปลเป็นภาษาไทยความตอนหนึ่งมีว่า

"...ฯลฯ.... กระทรวงต่างประเทศอังกฤษ ได้อนุญาตเมาท์แบทแตน แนะนำเป็นส่วนตัวมายัง "รูธ" (ท่านปรีดี) ให้ประกาศ (สงครามเป็นโมฆะ) โดยเร็วที่สุดเท่าที่จะเป็นได้ ภายหลังญี่ปุ่นยอมจำนนในที่สุดแล้วนั้น บอกปฏิเสธการประกาศสงครามของไทยต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา อีกทั้งมาตรการทั้งหลายที่เกิดจากการนั้น .....ฯลฯ...."

เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านปรีดีจึงได้ประกาศสงครามเป็นโมฆะทันทีที่ได้รับสาส์นของลอร์ด

เมาท์แบทแตน และได้เชิญนายควง อภัยวงค์ นายกรัฐมนตรี นายทวี บุณยเกตุ รัฐมนตรีสั่งราชการสำนักนายกรัฐมนตรี เป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการดังมีเนื้อความตอนหนึ่งว่า

"...ฯลฯ..... ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงขอประกาศโดยเปิดเผยแทนประชาชนชาวไทยว่า การประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกาและบริเตนใหญ่เป็นโมฆะ ไม่ผูกพันประชาชนชาวไทย ในส่วนที่เกี่ยวกับสหประชาชาติ ประเทศไทยได้ตัดสินใจที่จะให้กลับคืนมาซึ่งสัมพันธไมตรีอันดีอันเคยมีมากับสหประชา

หัวหน้าขบวนการเสรีไทย และ ผู้สำเร็จราชการ
ดร. ปรีดี พนมยงค์ ทักทาย ลอร์ด หลุยส์ เมาท์แบทเตน
ผู้บัญชาการทหารสูงสุดของฝ่ายสัมพันธมิตร
ในภาคพื้นเอเชียและแปซิฟิก

ชาติ เมื่อก่อนวันที่ ๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๔ และพร้อมที่จะร่วมมือเต็มที่ทุกทางกับสหประชาชาติในการสถาปนาเสถียรภาพในโลกนี้"

เป็นอันว่า การประกาศสงครามของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ก่อนหน้านั้นเป็นโมฆะ รัฐบาลพันธมิตรยอมรับเอกราช บูรณภาพและอธิปไตยของไทย ประเทศไทยไม่ต้องเสียค่าปฏิกรรมสงครามตามธรรมเนียมแต่ประการใด นับเป็นงานชิ้นสำคัญที่สุดชิ้นหนึ่งของท่านปรีดี

จึงเป็นการไม่สมควรอย่างยิ่งที่ พลตรีอนันต์ พิบูลสงคราม จะเรียกขบวนการเสรีไทยว่า **"กองโจร"** ในหนังสือชื่อ ***"จอมพล ป. พิบูลสงคราม"*** ในหลายที่หลายแห่ง

สำหรับผู้สนใจเรื่อง **"เสรีไทย"** ควรหาอ่านได้จากหนังสือ ***"จดหมายเหตุของนาย***

ปรีดี พนมยงค์ ถึงพระพิศาลสุขุมวิท เรื่องจดหมายเหตุของเสรีไทยเกี่ยวกับปฏิบัติการในแคนดี นิวเดลฮี และสหรัฐอเมริกา" และหนังสือ ***"อนุสรณ์นายปราโมทย์ พึ่งสุนทร นักอภิวัฒน์ เสรีไทย นายสนามมวยเวทีราชดำเนินคนแรก"*** และบทความของนายป๋วย อึ๊งภากรณ์ เกี่ยวกับเสรีไทย บทความเกี่ยวกับเสรีไทยหลายท่านที่ได้ลงพิมพ์ในหนังสือของนายดิเรก ชัยนาม เรื่อง ***"ประเทศไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒"*** ฯลฯ

ประเด็นเกี่ยวกับเรื่องเสรีไทยนี้ นายกนธีร์ ศุภมงคล อดีตเลขาธิการ ส.ป.อ. และเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงลอนดอน ได้เขียนไว้ว่า (ดูหนังสือเรื่อง ***"บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒"*** นายปราโมทย์ พึ่งสุนทร และนายเปรื่อง ศิริภัทร จัดพิมพ์เมื่อ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๑๕ หน้า ๑ เป็นใจความของจดหมายที่มีถึงคุณสุพจน์ ด่านตระกูล) มีความตอนหนึ่งว่า

"....ความจริงชีวิตและงานของท่านปรีดี เป็นเรื่องที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะส่วนที่ท่านได้ปฏิบัติให้แก่ประเทศไทยนั้นมีมากมายเกินกว่าที่ขีดเขียนขึ้นให้ครบถ้วนได้ โดยเฉพาะเรื่องตอนที่ท่านทำเสรีไทย ผมเชื่อว่าไม่มีผู้ใดในประเทศไทยที่จะรู้ละเอียดถี่ถ้วนนอกจากตัวท่านปรีดีเอง เพราะในระหว่างปฏิบัติงานเสรีไทยนั้น ถือเป็นหลักสำคัญยิ่งยวดว่า ไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งเลยที่จะรู้ว่าอีกคนหนึ่งมีหน้าที่ได้รับมอบหมายอย่างใด จะมีก็แต่ท่านปรีดีเท่านั้นที่รู้หมด และท่านเท่านั้นที่ถ้าหากท่านมีเวลาจะขีดเขียนรวบรวมไว้ได้ก็จะเป็นประโยชน์ไม่มากก็น้อย"

สำหรับผู้ต้องการทราบสัจจะทางประวัติศาสตร์ก็พึงค้นได้จากหนังสือเกี่ยวกับเรื่องนี้ที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น และอีกเล่มหนึ่งที่คุรุสภาพิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพนายทวี บุณยเกตุ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ.๒๕๑๕ ก็มีเรื่องเกี่ยวกับเสรีไทยและการปฏิบัติงานของเสรีไทยอีกหลายอย่าง

บำเพ็ญตนต่อต้านเผด็จการ..

มนุษย์เรานั้นเมื่อไม่มีอำนาจวาสนา อาจคิดหรือกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดด้วยความบริสุทธิ์ใจ หรือกระทำเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ของประเทศชาติ แต่เมื่อมีอำนาจวาสนาแล้วอาจลืมอุดมคติดั้งเดิมเสียจนหมดสิ้น เพราะอำนาจวาสนามากำบังทำให้หลงเห็นสมมุต

สัจจะเป็นปรมัตถสัจจะ มองเห็นอำนาจวาสนาเป็นสิ่งเที่ยงแท้แน่นอน และอาจกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ลุแก่อำนาจ ดังที่รัฐบาลบางยุคบางสมัยกระทำมาแล้ว

ยกเว้นรัฐบาลสมัยของท่านปรีดี..

ถ้าศึกษาประวัติของท่านปรีดี จะพบว่าตั้งแต่ท่านเป็นนักศึกษาอยู่ที่ปารีสก็ดี สมัยที่ท่านร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจสมัยที่ท่านเป็นรัฐบาลก็ดี ท่านทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ทำเพื่อความเสมอภาค เพื่อสิทธิและผลประโยชน์ของคนยากคนจน ซึ่งท่านไม่ได้ประโยชน์ หรือหวังจะได้ผลตอบแทนจากคนเหล่านี้ หากแต่คนในชาติที่ยากจน หรือคนส่วนใหญ่ได้มีความวัฒนาถาวรขึ้นมาเท่านั้นเอง

ผิดกับสมัยทหารผู้ก่อการชั้นผู้น้อยบางคน เมื่อใช้กลยุทธ์ใส่ความนายทหารชั้นผู้ใหญ่ผู้มีความสามารถ และมีผลงานที่แท้จริงในวันปฏิวัติ ๒๔๗๕ คือ พระยาทรงสุรเดช และใช้อำนาจฆ่าหมู่พรรคพวกของพระยาทรงฯ ๑๘ ศพ ก็เถลิงอำนาจตลอดมา กระทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อตัวเอง เพื่อพรรคพวกของตัวเอง พระยาทรงฯ เป็นผู้มีอุดมคติสูงส่ง ปฏิวัติเพื่อประเทศชาติ ไม่เสนอเพื่อเลื่อนชั้นยศให้ตัวเอง ไม่เสนอเงินเดือนเพื่อตัวเองและพรรคพวก แต่ทหารชั้นผู้น้อยในการปฏิวัติครั้งนั้นทำเพื่อตัวเองและพรรคพวก จนที่สุดได้เป็นจอมพล และเพราะความหลงอำนาจวาสนาจึงมีการฆ่ากันลับๆ มากขึ้น

นายทหารคนหนึ่งถูกฆ่าตายที่ปัตตานี (อ้างว่าโจรจีนมลายูแย่งตัว)

รัฐมนตรี ๔ คนถูกฆ่าตายที่บางเขน (อ้างว่าโจรจีนมลายูแย่งตัว)

นายตำรวจคนหนึ่งถูกยิงตายที่ชุมพรขณะควบคุมตัว

นายทหารบางคนที่ฝักใฝ่พระยาทรงฯ ถูกยิงตายคาบ้าน

ถ้าท่านได้อ่านบันทึกของพระยาสรยุทธเสนี เรื่องถูกสร้างให้เป็นพยานเท็จในคดีปลงพระชนม์ รัชกาล ๘ หรืออ่านข้อเขียนของพระยาเทพหัสดินทร ในเรื่องเกี่ยวกับที่ท่านถูกคุมขังแล้วมีการสร้างพยานเท็จ หรือข้อเขียนของพระยาศราภัยพิพัฒน์ในหนังสืออนุสรณ์พระราชทานเพลิงพระศพกรมพระยาชัยนาทนเรนทร ที่ตำรวจสมัยนั้นให้คนใช้ในวังของเสด็จในกรมพระองค์นั้น ปรักปรำพระองค์ท่านจนถูกจับและเป็นนักโทษถึง ๖ ปี ฯลฯ

เกร็ดการเมืองในอดีตที่นำมากล่าวนี้ย่อมพิสูจน์ได้ว่า มีทหารทำด้วยความหลงอำนาจวาสนา ทำด้วยอำนาจเผด็จการ และทหารผู้นั้นเป็นผู้น้อยในสมัยปฏิวัติ ๒๔๗๕

ในสมัยที่ท่านปรีดีเป็นหนึ่งในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้ต่อต้านเผด็จการ

อันโหดร้ายหลายประการ อาทิ เมื่อสมัยที่ทางการทูตญี่ปุ่นประจำกรุงเทพฯ ได้ติดต่อให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม จัดการให้ท่านปรีดีพ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังเพราะเป็นผู้นิยมสัมพันธมิตร แต่เนื่องจากยังมีราษฎรนิยมท่านปรีดีอยู่มาก ฉะนั้นจึงจัดการให้ท่านปรีดีดำรงตำแหน่งสูงสุดที่มิใช่อำนาจทางการเมือง นั่นคือหมายถึงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในคณะผู้สำเร็จฯ ซึ่งว่างอยู่ ๑ ตำแหน่ง ในเรื่องนี้จอมพล ป. ได้มอบให้ พล.ต.ต.อดุล อดุลเดชจรัส รองนายกรัฐมนตรี นำความไปแจ้งแก่ท่านปรีดี ท่านปรีดีจึงตกลงลาออกจากรัฐบาล

เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๘๔ สภาผู้แทนราษฎรลงมติแต่งตั้งให้ท่านปรีดีเป็นผู้สำเร็จราชการฯ แทนตำแหน่งผู้สำเร็จราชการฯ ที่ว่างลง ๑ ตำแหน่ง เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นี้ ท่านปรีดีเห็นว่าตามธรรมนูญประชาธิปไตย ๑๐ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๗๕ นั้น พระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจคัดค้านระบบเผด็จการและปฏิบัติการที่ต่อต้านเผด็จการได้ เช่น

ระหว่าง พ.ศ.๒๔๘๕-๒๔๘๖ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เสนอพระราชกฤษฎีกามายังคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ให้อำนาจผู้บัญชาการทหารสูงสุด (คือจอมพล ป. พิบูลสงคราม) มีอำนาจสั่งการทุกกระทรวงทบวงกรมได้ ท่านปรีดีจึงทำเป็นบันทึกเสนอพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพยอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการฯ ว่าสมควรที่คณะผู้สำเร็จฯ ซึ่งรวมทั้งท่านปรีดีด้วยนั้น จะต้องยับยั้ง (Veto) พระราชกฤษฎีกานั้น พร้อมกันนั้นท่านปรีดีได้ทำจดหมายถึง พล.ต.ต.อดุล อดุลเดชจรัส (ยศขณะนั้น) รองนายกรัฐมนตรี ชี้แจงเหตุที่ยับยั้ง (Veto) พระราชกฤษฎีกาฉบับนั้น พล.ต.ต.อดุล อดุลเดชจรัส เห็นชอบด้วยกับคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เป็นอันว่าสามารถยับยั้งความคิดเผด็จการของจอมพล ป. ได้ครั้งสำคัญทีเดียว สำหรับเรื่องนี้ดูหลักฐานได้จากคำให้การของ พล.ต.ต.อดุล อดุลเดชจรัส พยานคณะกรรมการอาชญากรสงครามซึ่งท่านปรีดีอ้างเป็นพยานที่ศาลแพ่ง คดีหมายเลขดำที่ ๔๒๒๖/๒๕๒๑

ฉะนั้น ที่บางคนเขียนบิดเบือนว่าท่านปรีดีสนับสนุนให้ จอมพล ป. เป็นเผด็จการ จึงเป็นเรื่องที่ไม่มีความเป็นจริงใดๆ ทั้งสิ้น

ท่านปรีดีมีความปรารถนาที่จะสร้างประเทศ
ให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศ
ไม่ว่าจะเป็นเยอรมัน อังกฤษ ฝรั่งเศส
และญี่ปุ่น ฯลฯ
แม้ว่าเค้าโครงการเศรษฐกิจของท่านปรีดี
จะประกอบด้วยแนวความคิดสังคมนิยม
และลัทธิโซลิดาริสต์
แต่แนวความคิดทั้งสองก็อยู่บนพื้นฐาน
ของอุดมการณ์ของท่านปรีดี
รวมทั้งผู้ก่อการเปลี่ยนแปลง
การปกครอง ๒๔๗๕
ซึ่งเป็นผู้ที่มีอุดมการณ์ชาตินิยม
ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงระบบการเมือง
เศรษฐกิจ และสังคม ให้ทัดเทียม
ประเทศอื่นๆ ที่เจริญก้าวหน้า

บทที่ ๘

Predeeconomics

ในวาระนี้ ประเทศไทยได้มาถึงจุดเปลี่ยนสำคัญ เช่นเดียวกับช่วงเวลาก่อนการอภิวัฒน์ ๒๔๗๕ ช่วงเวลาก่อนการรัฐประหาร ๒๔๙๐ ช่วงเวลาก่อนการรัฐประหาร ๒๕๐๐ ช่วงเวลาก่อนรัฐประหาร ๒๕๑๙ ช่วงเวลาก่อนรัฐประหาร ๒๕๓๔ และช่วงเวลาก่อนรัฐประหาร ๒๕๔๙

แต่จุดเปลี่ยนผ่านในปี ๒๕๕๑ ครั้งนี้ น่าจะเกิดความรุนแรงกว่าทุกครั้ง และอาจเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่สุดของการเมืองสยามยุคใหม่

แม้แนวคิดเศรษฐกิจและแนวทางการบริหารด้านเศรษฐกิจของท่านปรีดี จะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อ ๗๐ กว่าปีมาแล้ว แนวคิดและแนวทางหลายอย่างยังคงทันสมัย แต่บางอย่างอาจไม่เหมาะสมในยุคนี้ เนื่องจากสภาวะแวดล้อมทางการเมืองและเศรษฐกิจสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

อนาคตเศรษฐกิจไทยจะมีปัญหาเรื่องความสามารถในการแข่งขัน ปัญหานี้จะนำมาสู่การย้ายฐานการผลิต เมื่อพ่วงด้วยสถานการณ์ความไม่แน่นอนและความเสี่ยงทางการเมือง ย่อมทำให้ประเทศไม่อยู่ในฐานะที่จะรักษาเม็ดเงินลงทุนได้แบบเดิม การว่างงานจะลุกลามและแผ่กว้าง ประชาชนจึงต้องมีหลักประกันในการมีงานทำและมีคุณภาพชีวิต ชีวิตของชาวบ้านไม่ควรผูกยึดกับความผันผวนทางเศรษฐกิจการเมือง แต่ควรมีหลัก

ประกันหากยึดตามหลักที่ท่านปรีดีวางไว้ด้วยระบบและกลไกที่ดูแลปัญหาดังกล่าว

ปัญหาเศรษฐกิจของไทยที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ปัญหาความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจและการกระจายรายได้ ท่านปรีดีใช้ความพยายามแก้ปัญหาเรื่องนี้ตั้งแต่ช่วงแรกๆ เมื่อได้อำนาจทางการเมือง หากแต่บางเรื่องไม่อาจผลักดันให้เกิดขึ้นโดยง่าย อาทิ เช่น แนวคิดเรื่องการเก็บภาษีทรัพย์สินและภาษีมรดก จนกระทั่งวันนี้ก็ยังไม่สามารถผ่านกฎหมายมาบังคับใช้ เพราะเรื่องยังคงค้างเติ่งอยู่ในกระทรวงการคลัง โดยที่ผู้เขียนไม่มีความมั่นใจเลยว่า รัฐบาลชุดปัจจุบันหรือในอนาคตจะสามารถผลักดันเรื่องดังกล่าวได้ เพราะยังมีแรงเสียดทานจากบรรดาผู้เสียผลประโยชน์ โดยเฉพาะผู้ที่นั่งกันอยู่ในคณะรัฐมนตรีและรัฐสภา ย่อมไม่ให้ผ่านไปได้โดยง่าย

จากบทความ ***"มโนทัศน์ทางเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐ์มนูธรรมกับเศรษฐศาสตร์ของชาร์ลส์ จิ๊ด"*** โดยราชบัณฑิต ดร.วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร ได้เขียนวิเคราะห์ถึงตำราเศรษฐศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อความคิดทางเศรษฐศาสตร์ของท่านปรีดี เมื่อศึกษาบทความดังกล่าวแล้ว ย่อมทำให้เราเข้าใจต้นรากความคิดทางเศรษฐศาสตร์และการเมืองของรัฐบุรุษผู้นี้ได้เป็นอย่างดี

ในบทความ มีเนื้อหาสาระสำคัญดังต่อไปนี้

"วิชาเศรษฐศาสตร์ที่ปรีดีได้ศึกษานั้น มีอิทธิพลต่อความคิดของปรีดีในเค้าโครงการเศรษฐกิจมาก ผู้เขียนได้ศึกษาและค้นคว้าถึงหนังสือหรือตำราทางเศรษฐศาสตร์ที่ปรีดีใช้ประกอบการศึกษาในครั้งนั้น และพบว่ามีหนังสือ ๒ เล่มที่เป็นหลักสำคัญ และปรีดีคงจะได้ศึกษาหนังสือทั้งสองเล่มนี้อย่างแน่นอน นั่นคือหนังสือของศาสตราจารย์ชาร์ลส์ จิ๊ด (Professor Charles Gide) เรื่อง ***"คำสอนเศรษฐวิทยา"*** *เป็นภาษาฝรั่งเศสว่า Cours d' Economic politique ซึ่งได้แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า Gide 's Political Economy ศาสตราจารย์ชาร์ลส์ จิ๊ด ผู้เขียนหนังสือนี้เป็นศาสตราจารย์ทางด้านเศรษฐศาสตร์"*

ส่วนหนังสืออีกเล่มหนึ่งคือ ***"ประวัติลัทธิเศรษฐกิจ"*** โดยศาสตราจารย์ชาร์ลส์ จิ๊ด และศาสตราจารย์ชาร์ลส์ รีสท์ หนังสือเล่มนี้จัดเป็นหนังสือคลาสสิกที่มีชื่อเสียงเล่มหนึ่ง นอกจากนี้ ในคำนำหนังสือยังได้กล่าวถึงหลักสูตรการศึกษาเศรษฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยในฝรั่งเศสว่า ได้เน้นความสำคัญไปที่การศึกษาประวัติลัทธิเศรษฐกิจมากกว่าหลัก

สูตรการศึกษาในที่อื่นๆ ในคณะนิติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยต่างๆ ในฝรั่งเศสจะจัดให้มีการสอนวิชาประวัติลัทธิเศรษฐกิจเป็นพิเศษ และในการสอบปริญญาเอก นักศึกษาอาจต้องเขียนรายงานในหัวข้อนี้เพื่อพิสูจน์ความสามารถก่อนที่จะได้รับปริญญา

หนังสือ ***"ประวัติลัทธิเศรษฐกิจ"*** เล่มนี้ ได้กล่าวถึงลัทธิเศรษฐกิจของสำนักต่างๆ ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน (ปีเขียน ๑๙๐๙) ผู้เขียนคาดว่าท่านปรีดีคงได้ศึกษาหนังสือเล่มนี้เช่นกัน จากการที่ปรีดีได้ให้สัมภาษณ์ว่าได้สอบไล่ได้เพิ่มขึ้นอีกอย่างหนึ่ง คือ **"ประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นสูงทางเศรษฐกิจการเมือง"** ซึ่งมีวิชาเศรษฐศาสตร์พิสดาร ประวัติศาสตร์ลัทธิเศรษฐกิจดังที่ได้กล่าวมาแล้ว นอกจากนี้ จากคำกล่าวของ ดร.เดือน บุนนาค ซึ่งได้ศึกษาที่มหาวิทยาลัยปารีสเช่นเดียวกับท่านปรีดี แต่เป็นนักเรียนรุ่นหลังปรีดี ๓ ปี ก็ยังได้กล่าวว่า

"หนังสือชื่อ Histoire des Doctrines Economiques ของท่านศาสตราจารย์ Gide และท่าน Rist เป็นหนังสือซึ่งนักเรียนต้องอ่าน ต้องเรียน เป็นหนังสือความรู้มาตรฐาน ถ้าอยากรู้ลึกซึ้งท่านต้องเรียน ต้องอ่านหนังสืออื่นต่อไปอีก หนังสือนี้เป็นเพียงย่อๆ ความเท่านั้นเอง ความคิดความอ่านของท่านปรีดีได้มาจากการศึกษาของท่านเอง"

จากการสัมภาษณ์ ดร.เสริม วินิจฉัยกุล ของกลุ่มวิจัยประวัติศาสตร์ธรรมศาสตร์ ก็ได้กล่าวในทำนองเดียวกันว่า เค้าโครงการเศรษฐกิจของท่านปรีดีนี้ เหมือนแนวที่ท่านได้ศึกษาจากปารีสจากอาจารย์ที่ท่านได้ศึกษามา

"ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การศึกษาวิชาเศรษฐศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยปารีสนี้ ได้มีอิทธิพลต่อความคิดทางด้านการจัดการทางเศรษฐกิจของปรีดีมาก และจะเห็นได้ว่าหนังสือ ***"คำสอนเศรษฐวิทยา"*** *และ* ***"ประวัติลัทธิเศรษฐกิจ"*** *ก็มีอิทธิพลต่อความคิดของปรีดีเช่นกัน ปรีดีถึงกับได้มอบหมายให้ ดร.เสริม วินิจฉัยกุล แปลหนังสือเศรษฐศาสตร์ของ ชาร์ลส์ จี๊ด เพื่อเผยแพร่ให้ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้อ่านกัน ดร.เสริมแปลได้เพียงครึ่งเล่มก็เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ ขึ้น ส่วนที่แปลนี้ได้มีการพิมพ์เผยแพร่ในหมู่ผู้ก่อการฯ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ปรีดีได้รับอิทธิพลทางความคิดด้านเศรษฐศาสตร์จาก ชาร์ลส์ จี๊ด มาก และได้พยายามที่จะเผยแพร่ความคิดนี้ในหมู่ผู้ก่อการฯ และแน่นอนว่า หนังสือของ Gide นี้ เป็นความรู้ใหม่ของคนไทยในเวลานั้น เพราะในเวลานั้นประเทศไทยยังไม่มีการศึกษาวิชาเศรษฐศาสตร์กันเลย วิชาเศรษฐศาสตร์ได้เริ่มมีการศึกษา*

กันครั้งแรกเมื่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้น ปรีดี ผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัย ได้บรรจุวิชาเศรษฐศาสตร์ ๒ วิชา ไว้ในหลักสูตรปริญญาตรี คือ วิชาลัทธิเศรษฐกิจและเศรษฐศาสตร์ และในการสอนลัทธิเศรษฐกิจที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองนี้ ศาสตรจารย์ เจ.เอฟ. ฮัตเจสสัน (เนติบัณฑิตอังกฤษ ดอกเตอร์กฎหมายฝรั่งเศส) ได้เป็นผู้จัดทำหนังสือลัทธิเศรษฐกิจขึ้น โดยมี ดร.ทวี ตะเวทินกุล ซึ่งเป็นผู้จัดทำตำรา เป็นผู้บรรยายแก่นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง เมื่อปี ๒๔๗๗ หนังสือ ***"ลัทธิเศรษฐกิจ"*** *นี้ ก็เป็นหนังสือที่สรุปความมาจากหนังสือของ ชาร์ลส์ จี๊ด และ ชาร์ลส์ ริสท์ เรื่อง A History of Economic Doctrines โดยเก็บเฉพาะใจความสำคัญและแปลเป็นภาษาไทยเพื่อให้ง่ายในการศึกษา*

"อิทธิพลของชาร์ลส์ จี๊ด ที่มีต่อปรีดีนี้ นอกจากจะสังเกตได้ในลักษณะที่กล่าวมาแล้วยังจะเห็นได้อีกว่า ปรีดีได้กล่าวอ้างถึง ชาร์ลส์ จี๊ด ในที่ต่างๆ หลายครั้ง เช่น ในคำอธิบายกฎหมายปกครอง (ปี ๒๔๗๔)"

บทความของศาสตราจารย์ ดร.วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร ยังพูดถึง **"ลัทธิโซลิดาริสม์"** และ แนวความคิด **"ภราดรภาพนิยม"** ที่มีอิทธิพลต่อแนวทางการบริหารเศรษฐกิจของท่านปรีดี

"ลัทธิโซลิดาริสม์นี้ เป็นหลักการซึ่งปรีดีได้เสนอในเค้าโครงการเศรษฐกิจ นอกจากนี้ในการประชุมของคณะกรรมาธิการสอบสวนว่าหลวงประดิษฐ์มนูธรรมเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่ ครั้งที่ ๓ เมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๖ ปรีดีได้กล่าวว่า ชาร์ลส์ จี๊ด ได้แสดงว่าการบังคับให้ทำงานนั้นเป็นระเบียบการโซเชียลลิสต์ และตามหลักวิชาการ ไม่ใช่เป็นหลักการสำคัญของลัทธิคอมมิวนิสต์ แต่หากเป็นวิถีทางดำเนินการอย่างหนึ่งเท่านั้น ซึ่งคณะนาซีและคณะอื่นๆ ก็นำเอาไปใช้เหมือนกัน และตามที่ ชาร์ลส์ จี๊ด ได้แถลงไว้ก็ปรากฏว่าเป็นการเกี่ยวกับวิภัชกรรม (การแบ่งสรรโภคทรัพย์) มากกว่าประดิษฐกรรม (การบังเกิดโภคทรัพย์)"

และในเค้าโครงการเศรษฐกิจ ท่านปรีดีก็ได้อ้างถึงคำสอนเศรษฐวิทยาของ ชาร์ลส์ จี๊ด ดังที่กล่าวมาแล้ว

จากการศึกษาเค้าโครงการเศรษฐกิจของท่านปรีดี ผู้เขียนวิพากษ์สามารถแยกลัทธิหรือแนวความคิดหลักที่มีอิทธิพลต่อท่านปรีดี ๓ ประการ คือ

๑. แนวความคิดสังคมนิยมประชาธิปไตย (Democratic Socialism) ผสมผสานกับเศรษฐกิจแบบชาตินิยม

๒. ลัทธิโซลิดาริสม์ (Solidarism) หรือ **"ภราดรภาพนิยม"**

๓. หลักพุทธศาสนาและมนุษยธรรม

จากงานวิจัยของศาสตราจารย์ ดร.วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร และจากที่ผู้เขียนได้ศึกษาแนวคิดสังคมนิยม รวมทั้งแนวคิดทางเศรษฐกิจของท่านปรีดี ไม่พบว่าท่านปรีดีเป็นคอมมิวนิสต์อย่างที่ถูกกล่าวหาในช่วงผลักดันเค้าโครงเศรษฐกิจสมุดปกเหลือง ความคิดทางเศรษฐกิจอยู่บนรากฐานของการเคารพต่อสิทธิเสรีภาพ และยึดถือหลักการประชาธิปไตย ขณะเดียวกันก็ให้ความสำคัญต่อหลักของความเสมอภาคและความเป็นธรรม ผู้เขียนเรียกแนวความคิดนี้ว่าเป็น **"สังคมนิยมประชาธิปไตย"** ท่านปรีดีเรียกความคิดเศรษฐกิจการเมืองของท่านว่า **"วิทยาศาสตร์สังคมนิยมประชาธิปไตย"**

๑. แนวความคิดสังคมนิยมประชาธิปไตย (Democratic Socialism) ผสมผสานเศรษฐกิจแบบชาตินิยม

แนวคิดการบริหารเศรษฐกิจของท่านปรีดี สะท้อนความคิดแบบชาตินิยมออกมาอย่างชัดเจน ทั้งการโอนกิจการหลายประเภทที่เป็นของต่างชาติมาเป็นของรัฐ รวมทั้งการต่อสู้เรียกร้องเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและเสมอภาคในสนธิสัญญาต่างๆ ซึ่งรัฐบุรุษผู้นี้ถือเป็นปัญหาทางด้านเอกราชที่สยามยังมีอย่างไม่สมบูรณ์ในหลายเรื่อง ทั้งทางเศรษฐกิจและการศาล

ในหนังสือภายใต้ชื่อว่า ***"ปฐมทรรศน์ทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์"*** โดยอาจารย์ทิพวรรณ เจียมธีรสกุล ได้ขยายงานวิชาการของเศรษฐศาสตร์ของศาสตราจารย์ชาร์ลส์ จี๊ด ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อ **"ปรีดี พนมยงค์"** ดังนี้..

"งานวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์ของศาสตราจารย์ ชาร์ลส์ จี๊ด ได้อธิบายแนวความคิดสังคมนิยมสำนักต่างๆ ไว้ในตำราต่างๆ ว่า สังคมนิยมสำนักต่างๆ จะพิจารณาเหตุของความไม่เป็นระเบียบทางสังคม เนื่องมาจากการรวมศูนย์ความมั่งคั่งอยู่ในกลุ่มบุคคลจำนวนน้อยที่เป็นพวกกาฝากสังคม (Parasites) ซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจในการกดขี่ขูดรีด (exploit) มวลชน พวกสังคมนิยมจะเสนอระเบียบใหม่ของสังคมที่พยายามจำกัดหรือ

ยกเลิกกรรมสิทธิ์เอกชนและระบบการจ้างแรงงาน (Wage-system) ซึ่งระดับของการจำกัดหรือยกเลิกซึ่งกรรมสิทธิ์เอกชนนี้ มีความแตกต่างกันระหว่างสังคมนิยมต่างๆ ในขณะที่พวกคอมมิวนิสต์ (Communists) ต้องการยกเลิกกรรมสิทธิ์เอกชนเสียทั้งหมดในทุกสิ่งทุกอย่าง พวกคอลเลคติวิสต์ (Collectivists) ต้องการยกเลิกกรรมสิทธิ์เอกชนเฉพาะในสิ่งที่เป็นสำหรับการผลิต ส่วนพวกอะเกรเรียนโซเชียลลิสต์ (Agarian Socialist) ต้องการให้ยกเลิกกรรมสิทธิ์เอกชนเฉพาะในสิ่งที่เคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น บ้านและที่ดิน นอกจากนี้ พวกสังคมนิยมสำนักต่างๆ พยายามที่จะขยายขอบเขตอำนาจกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน ซึ่งอาจอยู่ในรูปของรัฐ คอมมูน หรือสมาคมกรรมกร โดยการโอนกิจการของเอกชนเข้ามาเป็นกิจการของชุมชน แต่สังคมนิยมสำนักต่างๆ อาจมีรูปแบบและวิธีการในการดำเนินการเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน

สังคมนิยมสำนักต่างๆ แบ่งออกเป็นสังคมนิยมแบบสมาคม (Associationism) สังคมนิยมแบบกรรมสิทธิ์ร่วม (Collectivism) และสังคมนิยมแบบสหกรณ์ หรือสหกรณ์สังคมนิยม (Co-operatism) ความคิดทางเศรษฐกิจของปรีดีใกล้เคียงกับสังคมนิยมแบบสมาคมและสหกรณ์มากที่สุด เราต้องเข้าใจบริบทของสถานการณ์สากลในเวลานั้นด้วยว่า ขณะนั้น กระแสความคิดสังคมนิยมได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นในยุโรป โดยเฉพาะคณะผู้ก่อการอภิวัฒน์ ๒๔๗๕ ที่ไปศึกษาต่อในฝรั่งเศส ยิ่งผู้ที่รักความเป็น

ถ่ายคู่กับ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ (ซ้าย)
ณ บ้านออองโตนี

ธรรมอย่างท่านปรีดีด้วยแล้ว ก็ย่อมมีใจโน้มเอียงศรัทธาในแนวคิดแบบสังคมนิยม แต่แนวคิดสังคมนิยมแบบปรีดีมีส่วนผสมของความคิดเศรษฐกิจชาตินิยม และยอมรับบางด้านของระบบทุนนิยมด้วย โดยเฉพาะระบบกรรมสิทธิ์ และเสรีภาพในการประกอบการ"

งานวิจัยของอาจารย์ทิพวรรณ เจียมธีรสกุล ซึ่งถือเป็นงานวิจัยชั้นเยี่ยม ได้ศึกษาวิเคราะห์ทัศนะทางการเมืองและเศรษฐกิจอย่างละเอียด โดยเฉพาะในช่วงแรกของชีวิตทางการเมือง งานวิจัยชิ้นนี้ภายหลังได้มีการจัดพิมพ์เป็นหนังสือภายใต้ชื่อว่า "ปฐมทรรศน์ทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์" โดย ทิพวรรณ เจียมธีรสกุล ได้อธิบายแนวความคิดสังคมนิยมแบบสมาคม ที่มีหลักคิดใกล้เคียงกับแนวคิดทางเศรษฐกิจของท่านปรีดี ดังมีรายละเอียดดังนี้..

"ในฝรั่งเศส ช่วงครึ่งแรกของศตวรรษที่ ๑๙ ความคิดสังคมนิยมเฟื่องฟูมาก ผู้นำความคิดสังคมนิยมของฝรั่งเศสที่สำคัญได้แก่ แซงต์-ซีมอง (๑๗๖๐-๑๘๒๕) ฟูริแอร์ (๑๗๗๒-๑๘๓๗) และหลุยส์ บลังค์ (๑๘๑๑-๑๘๘๒) นักคิดสังคมนิยมในยุคแรกนี้จัดอยู่ในพวก Associationism ซึ่งเสนอรูปแบบการแก้ปัญหาสังคมด้วยการจัดสมาคมร่วม ที่บุคคลจะเข้าเป็นสมาชิกของสมาคมได้โดยสมัครใจ ไม่มีการบังคับ และไม่จำเป็นต้องปฏิวัติสังคมหรือยกเลิกกรรมสิทธิ์เอกชน ยกเลิกดอกเบี้ย หรือความไม่เสมอภาคในทรัพย์สิน สังคมนิยมแบบสมาคมนี้ ภายหลังได้ถูกปฏิเสธจากพวกสังคมนิยมแบบกรรมสิทธิ์ร่วม (Collectivist Socialism) ซึ่งมีความเห็นว่า สังคมนิยมแบบสมาคมเป็นสังคมแบบยูโทเปีย (Utopian) แต่กระนั้นก็ตามแนวความคิดสังคมนิยมแบบสมาคมนี้ก็ไม่อาจกล่าวได้ว่าได้สูญสิ้นไป แต่ได้เกิดขึ้นมาใหม่ในรูปของสหกรณ์สังคมนิยม (Co-operative socialist) และ โซลิดาริตี้ (Solidarity)

*ในหนังสือ **"คำสอนเศรษฐกิจวิทยา"** และ **"ประวัติลัทธิเศรษฐกิจ"** นอกจากจะกล่าวถึงหลักเศรษฐศาสตร์โดยทั่วๆ ไปและลัทธิเศรษฐกิจสำนักต่างๆ แล้ว ยังได้กล่าวถึงแนวความคิดสังคมนิยมสำนักต่างๆ และแนวความคิดของสังคมนิยมแต่ละท่าน นับตั้งแต่แซงต์ ซีมอง สานุศิษย์แซงต์ ซีมอง โรเบิร์ต โอเว่น ชาร์ลส์ ฟูริแอร์ ปรูดอง และ หลุยส์ บลังค์ ไว้ด้วย*

เมื่อพิจารณาสิ่งที่ปรีดีเสนอในเค้าโครงการเศรษฐกิจ เราจะพบแนวความคิดสังคมนิยมสำนักต่างๆ ปรากฏอยู่ ซึ่งปรีดีหยิบยกมาเฉพาะบางส่วนของลัทธิต่างๆ เหล่านี้ แนวความคิด

สังคมนิยมที่ปรากฏในเค้าโครงฯ จึงมีทั้งแนวความคิดของแซงต์ ซีมอง โอเว่น ฟูริเอร์ ปรูดอง หลุยส์ บลังค์ รวมทั้งแนวความคิดแบบ Collectivist และ Co-operatism ในการวิเคราะห์เค้าโครงฯ นี้จะใช้คำสอนเศรษฐวิทยา และประวัติลัทธิเศรษฐกิจเป็นหลักในการวิเคราะห์และอธิบายแนวความคิดของนักสังคมนิยมแต่ละท่านนี้"

งานเขียนของดร.เดือน บุนนาค **"ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส"** และงานเขียนของ Gide&Rist **"A History of Economic Doctrines"** ได้ถูกนำมาเรียบเรียงเพื่อทำให้เห็นแนวคิดทางเศรษฐกิจต่างๆ แล้วนำมาวิเคราะห์ว่า แนวคิดต่างๆ เทียบเคียงแนวคิดทางเศรษฐกิจและการเมืองของรัฐบุรุษผู้อภิวัฒน์ท่านนี้ ว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไรบ้าง

สิ่งนี้เป็นประโยชน์ต่อการนำมาปรับใช้กับการบริหารเศรษฐกิจไทยในปัจจุบันและอนาคตได้ อาจารย์ทิพวรรณ เจียมธีรสกุล ได้เรียบเรียงเอาไว้ในหนังสือ ***"ปฐมทรรศน์ทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์"*** เป็นอย่างดี โดยเนื้อหาบางส่วนนำมาจากงานเขียนของดร.เดือน บุนนาค และศาสตราจารย์ ชาร์ลส์ จี๊ด ผู้เขียนขอนำมาตัดต่อให้ท่านได้ศึกษาดังนี้..

"เริ่มต้นจากแนวความคิดสังคมนิยมโดยพื้นฐานที่ปรากฏในเค้าโครงฯ ได้แก่ การพิจารณาว่าระบบเศรษฐกิจเดิมที่เป็นอยู่ไม่เหมาะสม ปรีดีไม่เห็นด้วยกับพวกเสรีนิยม (Liberal) ปล่อยให้เศรษฐกิจเป็นไปเอง และต่างคนต่างทำ เพราะนอกจากจะก่อให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบแล้ว ยังก่อให้เกิดปัญหาที่ตามมาด้วย เช่น ความไม่เที่ยงแท้แน่นอนแห่งการเศรษฐกิจ การว่างงาน หรือการใช้ประโยชน์แรงงานไม่เต็มที่ ดังที่ปรีดีกล่าวว่า

"น่าเสียใจซึ่งที่ดินของเราอันอุดมอยู่แล้วนี้ ยังมิได้ใช้ให้เป็นประโยชน์ ทั้งนี้เพราะการประกอบการเศรษฐกิจตามทำนองที่เอกชนต่างคนต่างทำดั่งที่เป็นมาแล้ว"

"แรงงานเหล่านี้ยังเปลืองไปโดยใช่เหตุ เพราะเอกชนต่างคนต่างทำ...ถ้าหากปล่อยให้เอกชนต่างคนต่างทำอยู่เช่นนี้ตลอดไปแล้ว การประหยัดแรงงานก็ย่อมจะมีไม่ได้"

และ

"การที่มีคนไม่มีงานทำเพราะโรงงานได้เปลี่ยนไปใช้เครื่องจักรนั้น เป็นโดยเหตุที่เอกชนต่างคนต่างทำ"

"ประเทศไทยจะดำเนินตามลัทธิที่ปล่อยให้เอกชนเป็นเจ้าของโรงงาน แล้วให้ผู้ที่

สนับสนุนลัทธินี้พึงสำนึกว่า ตนจะนำเอาความระส่ำระสายและความหายนะมาสู่ประเทศ"

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ปรีดีไม่เห็นด้วยกับระบบ Laissez-faire ที่ปล่อยให้เอกชนต่างคนต่างทำ และได้พิจารณาปัญหาที่เกิดขึ้นจากระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมนี้โดยอาศัยหลักสังคมนิยม ปรีดีจึงเสนอให้รัฐเป็นผู้ดำเนินการทางเศรษฐกิจแทนเอกชน โดยให้มีการรวมปัจจัยการผลิต คือ ที่ดิน แรงงาน ทุน เป็นของรัฐ และเสนอการจัดระบบเศรษฐกิจของสังคมใหม่

ในการจัดระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมนี้ ปรีดีได้รับอิทธิพลจากแซงต์ ซีมอง ในเรื่องการเน้นความสำคัญของอุตสาหกรรม (Industralism) และทำให้ประเทศเป็นสมาคมการผลิตขนาดใหญ่ ซึ่งแซงต์ ซีมอง มีความเห็นว่า โลกที่เราอาศัยอยู่นี้มีพื้นฐานอยู่บนกิจการอุตสาหกรรม และอุตสาหกรรมนี้เป็นสิ่งที่มีส่วนในการประดิษฐกรรมอย่างสำคัญ

การพัฒนาอุตสาหกรรมตามทัศนะของแซงต์ ซีมองนั้น จะทำให้ประเทศฝรั่งเศสกลายมาเป็นโรงงานขนาดใหญ่ หรือสมาคมการผลิตระดับชาติ (National Association) ซึ่งเมื่อมาพิจารณากับสิ่งที่ปรีดีเสนอในเค้าโครงการเศรษฐกิจ จะเห็นว่า ปรีดีได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศมาก และได้เสนอให้รัฐบาลพัฒนาอุตสาหกรรมด้วยการซื้อเครื่องจักรให้มากขึ้น และนำเครื่องจักรมาใช้ในการผลิต ซึ่งเครื่องจักรก็คือรูปธรรมของเทคโนโลยี ดังนั้น ในจุดนี้แสดงให้เห็นว่า ปรีดีได้เห็นความสำคัญของการนำเทคโนโลยีมาใช้ ดังในหมวดที่ ๔ บทที่ ๓ เรื่อง แรงงานที่เสียไปโดยไม่ได้ใช้เครื่องจักรกล ปรีดีได้ชี้ให้เห็นถึงผลเสียของการไม่ใช้เครื่องจักร และเสนอให้รัฐเป็นผู้ประกอบการเพื่อที่จะสามารถ ***"ตกลงกับต่างประเทศ"*** *ซื้อเครื่องจักรกลมาเป็นจำนวนมาก ซึ่งได้ราคาถูก และผ่อนส่งเป็นงวดๆ"*

หากเราศึกษาดูในเค้าโครงการเศรษฐกิจสมุดปกเหลือง หมวดที่ ๕ บทที่ ๓ เรื่อง การจัดหาเงินทุนที่รัฐจำเป็นต้องใช้ในการประกอบการเศรษฐกิจ ซึ่งรัฐบุรุษผู้อภิวัฒน์ผู้นี้ได้แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ เงินทุนที่รัฐบาลมีไว้เพื่อซื้อเครื่องจักรกลและวัตถุที่รัฐบาลทำไม่ได้ กับเงินทุนที่รัฐบาลมีไว้เพื่อใช้จ่ายเป็นค่าแรง จะเห็นได้ว่า มันสมองของคณะราษฎรได้เสนอความคิดที่จะตั้งโรงงานอุตสาหกรรม สะท้อนให้เห็นว่าผู้ปกครองกลุ่มใหม่หลังอภิวัฒน์ให้ความสำคัญต่อนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรม

"รัฐอาจดำเนินการเองโดยการกู้เงินจากคนมั่งมีในประเทศหรือกู้จากต่างประเทศ

หรืออาจตกลงให้บริษัทต่างชาติมาตั้งโรงงาน และรัฐบาลเอาโรงงานและผลประโยชน์ของโรงงานนั้นเป็นประกันหนี้ของบริษัทจนกว่าจะใช้เงินหมด

อุตสาหกรรมจะเป็นฐานสำคัญของระบบเศรษฐกิจใหม่แบบชาตินิยม รัฐลงมาทำอุตสาหกรรมเองพร้อมกับปกป้องอุตสาหกรรมภายในเพื่อให้ทุนชาติได้เติบโต และทุนชาติเหล่านี้กลายเป็นฐานสำคัญของคณะราษฎร

ปรีดีเสนอให้มีการพัฒนาอุตสาหกรรมและการประกอบการเศรษฐกิจในรูปสหกรณ์ ดังที่ปรากฏในเค้าโครงการฯ แล้ว ประเทศก็คงกลายสภาพเป็น ***"สมาคมการผลิตขนาดใหญ่"*** *ตามความคิดของแซงต์ ซีมอง*

นอกจากนี้ ปรีดียังมีความเห็นสอดคล้องกับแซงต์ ซีมอง ที่ว่า ในสังคมใหม่ความแตกต่างระหว่างชนชั้นจะสูญสิ้นไป จะไม่มีฐานันดรศักดิ์ สมณศักดิ์ และนายทุน จะมีบุคคลเพียง ๒ ประเภทเท่านั้น คือ ผู้ที่ทำงาน และผู้ที่ไม่ทำงาน"

นโยบายของคณะราษฎรหลังการอภิวัฒน์ จึงมีการประกาศยกเลิกฐานันดรศักดิ์ของขุนนางและข้าราชการต่างๆ สิ่งนี้เป็นส่วนหนึ่งในการสถาปนา **"ความเสมอภาค"** ให้เกิดขึ้นกับประเทศหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง

เนื้อหาในเค้าโครงเศรษฐกิจของท่านปรีดี เป็นสิ่งที่สะท้อนความคิดเศรษฐกิจการเมือง ณ เวลาที่ร่าง และเมื่อเวลาล่วงเลยไป ความคิดบางอย่างก็มีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาวะ โดยที่แกนอุดมการณ์เดิมไม่ได้เปลี่ยนแปลง ท่านปรีดีได้เขียนไว้ในเอกสารเค้าโครงการเศรษฐกิจตอนหนึ่งว่า

"ในประเทศไทยนี้มีบุคคลที่เกิดมาหนักโลก อาศัยบุคคลอื่นกินมีจำนวนไม่น้อย กล่าวคือ ตนไม่เห็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจหรือกิจการใดให้เหมาะสมกับแรงงานของตนอาศัยอาหาร เครื่องนุ่งห่ม และสถานที่ของผู้อื่น บุคคลจำพวกนี้ถ้าปล่อยให้คงอยู่ตราบปัจจุบันนี้ ก็จะกลายเป็นคนขี้เกียจไป ไม่มีวิธีใดที่ดีกว่าที่รัฐบาลจะประกอบการเศรษฐกิจเสียเอง และหาทางที่จะบังคับและให้ราษฎรประเภทนี้ทำงาน จึงจะใช้แรงงานของผู้ที่หนักโลกนี้เป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองได้"

หากเปรียบเทียบปัญหาเรื่อง **"บุคคลที่เกิดมาหนักโลก"** ของท่านปรีดี กับแนวคิดของแซงต์ ซีมอง ว่าด้วย **"ผู้ที่ไม่ทำงาน"** ซึ่งเป็น **"ศัตรูของประเทศชาติ"** และจะต้องทำให้สูญสิ้นไป ในสังคมใหม่ที่จะคงเหลือแต่เฉพาะผู้ที่ทำงาน นอกจากนี้ ความเสมอภาคใน

ระหว่างผู้ที่ทำงานที่แซงต์ ซีมอง เสนอ ก็ปรากฏในเค้าโครงฯ ของท่านปรีดีในเรื่องความเสมอภาคที่ว่า

"ความเสมอภาคก็มีขึ้นได้ในสิทธิและหน้าที่ ซึ่งนอกจากเสมอภาคกันบนกระดาษแล้ว ยังเป็นการเสมอภาคที่จะเข้ารับราชการ แม้จะเป็นในทางปกครองและในทางเศรษฐกิจก็ดี ราษฎรจะมีสิทธิเสมอภาคกันในการที่จะไม่อดตาย"

ท่านปรีดีได้สรุปไว้ในคำสัมภาษณ์หลายครั้งรวมทั้งในบทความของท่านเอง เรียกปรัชญาความคิดที่ท่านยึดถือว่าเป็น **"สังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย"** (Democratic Scientific Socialism)

ข้อมูลในหนังสือ ***"ปฐมทรรศน์ทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์"*** โดยอาจารย์ทิพวรรณ เจียมธีรสกุล ยังอธิบายเนื้อหาที่น่าสนใจ ซึ่งผู้เขียนนำมาตัดต่อเสนอดังนี้

"แม้ว่าปรีดีจะมีความเห็นพ้องหรือสอดคล้องกับแซงต์ ซีมอง ในเรื่องการเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรม การแบ่งชั้นผู้ทำงานและผู้ที่ไม่ทำงาน และความเสมอภาคในระหว่างผู้ที่ทำงาน แต่ปรีดีก็มีความเห็นที่แตกต่างจากแซงต์ ซีมอง ในเรื่องบทบาทของรัฐ ซึ่งแซงต์ ซีมอง มีความเห็นว่า "รัฐบาลเป็นแต่ส่วนด้านหน้าของโรงเรือนเท่านั้น การกระทำของฝ่ายรัฐบาลเป็นแต่เปลือกนอกทั้งหมด และชุมชนอาจดำรงอยู่อย่างมีความสุขได้โดยลำพังโดยปราศจากรัฐ แต่ถ้ารัฐขาดนักปราชญ์ ผู้ประกอบการอุตสาหกรรม นายธนาคาร และพ่อค้าแล้ว รัฐจะทรุดโทรม และการเคลื่อนไหวแห่งชีวิตของรัฐนั้นจะเหือดแห้งไป เพราะเหตุว่าแรงงานของบุคคลเหล่านี้เท่านั้นซึ่งเป็นส่วนที่อำนวยผลและจำเป็นโดยแท้จริง บุคคลเหล่านี้เท่านั้นซึ่งเป็นผู้ปกครองและเป็นผู้ทรงอำนาจอันแท้จริงไว้

*ดังนั้น หน้าที่ของรัฐคือประสานผลประโยชน์ของผู้ประกอบการ แรงงาน และผู้บริโภค คือเป็นหน้าที่ผสานพลังทางเศรษฐกิจมากกว่าการปกครองคน การเมืองจะเปลี่ยนรูป ศาสตร์แห่งการจัดองค์การผลิตจะเป็นเรื่องสำคัญของรัฐแทนเรื่องการเมือง ความสนใจของรัฐจะอยู่เฉพาะเรื่องประโยชน์เกี่ยวกับความเป็นอยู่และความเจริญของสมาชิก ซึ่งรัฐในความหมายเดิมจะเป็นสิ่งไม่จำเป็นและจะหมดไป แต่ **"รัฐ"** ในเค้าโครงการเศรษฐกิจของปรีดี ไม่ได้มีหน้าที่เพียงประสานผลประโยชน์ของผู้ประกอบการแรงงานและผู้บริโภคเท่านั้น แต่รัฐเป็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจเอง ซึ่งบทบาทของรัฐในแง่นี้จะต่างจากของแซงต์ ซีมอง มาก*

นอกจากแซงต์ ซีมองแล้ว อาจกล่าวได้ว่าปรีดีได้รับแนวความคิดบางอย่างจากโรเบิร์ต โอเว่น ในเค้าโครงการเศรษฐกิจ ปรีดีได้เสนอในเรื่องการจ่ายเงินเดือนราษฎรว่า " การจ่ายเงินเดือนก็เท่ากับจ่ายคะแนนให้ราษฎรที่จะจับจ่ายแลกเปลี่ยนกับปัจจัยแห่งการดำรงชีวิต โดยที่รัฐบาลจัดหาปัจจัยแห่งการดำรงชีวิตมาไว้พร้อมมูลในรูปสหกรณ์ เพื่อรับแลกกับเงินเดือนของราษฎร" การจ่ายเงินที่เป็นบัตรแลกเปลี่ยนซึ่งเปรียบเสมือนเป็นการจ่ายคะแนนให้ราษฎรนี้ คล้ายกับสิ่งที่โอเว่นเสนอในเรื่อง **"Labour notes"** หรือบัตรแรงงาน โรเบิร์ต โอเว่น ถือว่าเงินตราที่ให้เกิดกำไร และกำไรเป็นสิ่งที่อยุติธรรมที่ควรกำจัดให้สูญสิ้นไป ดังนั้น เงินตราจึงเป็นมูลรากของความชั่วร้ายทั้งหลาย จึงควรยกเลิกเงินตราและนำบัตรแรงงานมาใช้แทน ซึ่งบัตรแรงงานนี้จะเป็นมาตรฐานที่แท้จริงของราคา บัตรแรงงานจะคำนวณจากจำนวนชั่วโมงแรงงานซึ่งผู้ผลิตได้เสียไปในการประดิษฐ์สิ่งของ และเมื่อผู้ผลิตสิ่งใดได้ก็จะได้รับบัตรแรงงานตามจำนวนชั่วโมงแรงงานที่ได้ผลิตของสิ่งนั้น และสามารถนำบัตรแรงงานนี้ไปแลกเปลี่ยนสิ่งของอื่นได้ตามความต้องการ โดยที่โอเว่นได้จัดให้มีร้านแลกเปลี่ยนที่เรียกว่า **"The National Equitable Labour Exchange"** ซึ่งจัดในรูปสหกรณ์แลกเปลี่ยนสินค้า เมื่อเปรียบเทียบกับสิ่งที่ปรีดีเสนอ จะเห็นว่ามีส่วนคล้ายกันมาก คือการที่รัฐบาลจ่ายเงินเดือนที่เท่ากับรายจ่ายคะแนนให้ราษฎรนี้ ก็เปรียบเหมือนการจ่ายบัตรแรงงานให้กับผู้ผลิต ซึ่งทั้งเงินเดือนและบัตรแรงงานต่างก็เป็นเพียงบัตรแลกเปลี่ยนที่นำมาจากสิ่งของตามที่ราษฎรหรือผู้ผลิตต้องการจากสหกรณ์แลกเปลี่ยนสินค้า

นักสังคมนิยมที่มีอิทธิพลต่อความคิดของปรีดีอีกคนหนึ่ง คือ ฟูริแอร์ ได้เสนอให้สร้างหมู่บ้านหรือโรงแรมสหกรณ์ที่เรียกว่า **"ฟาลังสะแตร์"** ซึ่งเป็นสิ่งที่ปลูกสร้างขนาดใหญ่พอที่คน ๑,๕๐๐ คน จะอาศัยได้ ในฟาลังสะแตร์ จะมีห้องนอน ห้องโถง ห้องรับประทานอาหาร ห้องรับแขก ห้องอ่านหนังสือ ฯลฯ คือมีทุกอย่างที่จะให้บุคคลที่อาศัยอยู่ภายในฟาลังสะแตร์ได้รับความสะดวกสบาย ฟาลังสะแตร์นี้จะเป็นสมาคมสหกรณ์ ทั้งในด้านการผลิตและการบริโภค ซึ่งฟาลังสะแตร์จะเปรียบเหมือนโลกเล็กๆ ที่พึ่งตนเอง สมาชิกจะผลิตในสิ่งที่จะบริโภคและจะบริโภคในสิ่งที่ผลิต เมื่อมีสิ่งที่ผลิตได้มากเกินต้องการ หรือมีสิ่งที่ผลิตได้ไม่เพียงพอกับความต้องการ สมาชิกของฟาลังสะแตร์หนึ่งจะแลกเปลี่ยนกับสมาชิกของอีกฟาลังสะแตร์หนึ่ง ซึ่งการแลกเปลี่ยนนี้สมาชิกแต่ละคนจะไม่ทำการแลกเปลี่ยนเอง แต่จะเป็นหน้าที่ของสมาคมกระทำแทนสมาชิก ฟูริแอร์ได้สร้าง

ภาพฟาลังสะแตร์อย่างสวยงามเหมือนโลกในฝัน แต่เมื่อกล่าวเฉพาะสิ่งที่ฟูริแอร์มีอิทธิพลต่อปรีดี เห็นจะได้แก่การจัดรูปแบบสหกรณ์ที่สามารถพึ่งตนเองได้ คือเป็นสหกรณ์การผลิต สหกรณ์การบริโภคที่สามารถจำหน่ายหรือแลกเปลี่ยนกับสหกรณ์อื่นได้ แม้ว่ารูปแบบสหกรณ์ของปรีดีจะไม่เหมือนกับฟาลังสะแตร์ซึ่งเป็นสิ่งปลูกสร้างที่สวยงามขนาดใหญ่ก็ตาม แต่แนวความคิดในการจัดระบบสหกรณ์นี้ก็มีส่วนคล้ายกันอยู่ ซึ่งปรีดีได้กล่าวไว้ในหมวดที่ ๗ เรื่อง การแบ่งงานออกเป็นสหกรณ์ว่า "สหกรณ์เหล่านี้ ผู้เป็นสมาชิกของสหกรณ์ย่อมรวมกันประกอบการเศรษฐกิจครบรูป" คือร่วมกันในการประดิษฐ์ ร่วมกันในการจำหน่ายและขนส่ง ร่วมกันในการจัดหาของอุปโภคบริโภคให้แก่สมาชิก และการร่วมกันในการสร้างสถานที่อยู่ แต่สหกรณ์ของปรีดีมีข้อแตกต่างจากฟาลังสะแตร์ของฟูริแอร์ คือสหกรณ์ของปรีดีควบคุมโดยรัฐ แต่ฟาลังสะแตร์จัดตั้งขึ้นโดยสมัครใจ และทุนของฟาลังสะแตร์มาจากสมาชิก ไม่ได้มาจากเงินทุนของรัฐ

สิ่งที่ปรากฏในเค้าโครงฯ อีกอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าปรีดีได้รับแนวความคิดของฟูริแอร์ในการจัดรูปแบบสหกรณ์หรือฟาลังสะแตร์นี้ คือ ปรีดีได้กล่าวว่า "ถ้าชาวนารวมกันทำก็อาจประหยัดแรงงานลงได้ เช่น กระบือตัวหนึ่ง ชาวนาที่แยกกันทำจะต้องเลี้ยงเอง ถ้ารวมกันหลายๆ ตัวแล้ว กระบือนั้นก็อาจรวมกันเลี้ยง และใช้คนเลี้ยงรวมกันได้ เป็นการประหยัดแรงงานได้ส่วนหนึ่ง นอกจากนั้น การบ้าน เช่น อาหารก็จะรวมกันทำได้เหมือนดังเช่นสโมสรหรือร้านจำหน่ายอาหาร ที่วันหนึ่งๆ มีคนมารับอาหารหลายสิบคน และอาจใช้คนปรุงอาหารเพียงคนหนึ่งหรือสองคนก็ได้

*ซึ่งฟูริแอร์ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้เช่นกันว่า "ชีวิตภายในหลังคาเดียวกัน (ฟาลังสะแตร์) สามารถทำให้ผู้บริโภคได้รับความสะดวกสบายโดยการเสียค่าใช้จ่ายเพียงเล็กน้อย อาหาร เครื่องทำความร้อน แสงสว่าง ฯลฯ จะสามารถได้รับในราคาถูกกว่าและมีประสิทธิภาพมากกว่า และในฟาลังสะแตร์นี้ บุคคลจะรับประทานอาหารร่วมกันในห้องอาหารสาธารณะของฟาลังสะแตร์ หรือจะนำอาหารไปรับประทานในห้องส่วนตัวของตนก็ได้ ซึ่งการดำเนินการในเรื่องการบริโภคนี้เป็น **"ระบบครัวรวม"** คือมีผู้ที่มีหน้าที่ปรุงอาหารเพียงจำนวนหนึ่งแต่ปรุงอาหารเพื่อสมาชิกทั้งหมด"*

ในยุคสมัยปัจจุบันนี้เต็มไปด้วยการแข่งขัน ทุนนิยมโลกาภิวัตน์ทำให้ทุกหน่วยทางเศรษฐกิจต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดภายใต้การแข่งขันไร้พรมแดน การผลิตไร้พรมแดน

หรือบางคนบอกว่ามันคือการกดขี่ขูดรีดไร้พรมแดน เป็นจักรวรรดินิยมแบบใหม่ที่ไม่ต้องประกาศสงคราม อนาคตของไทยก็ตกอยู่ภายใต้กระแสครอบงำของโลกาภิวัตน์ทุนนิยมไร้พรมแดน ซึ่งเราจำเป็นต้องเสริมสร้างความเข้มแข็งภายในเพื่อให้สามารถตอบสนอง เผชิญความท้าทายของโลกาภิวัตน์ที่เต็มไปด้วยโอกาสและความเสี่ยง

แนวคิดเศรษฐกิจของนักสังคมนิยมแบบ **"หลุยส์ บลังค์"** มองว่า ความเลวร้ายทั้งหลายในทางเศรษฐกิจเกิดจากการแข่งขัน ความคิดทางเศรษฐกิจเหล่านี้ต้องนำมาใช้ประยุกต์อย่างแยกแยะ เพราะโลกทางเศรษฐกิจในปัจจุบันและอนาคตเปลี่ยนไปจากเดิม โดยเฉพาะระบบทุนนิยมโลกได้เปลี่ยนไปจากเดิมอย่างมาก

ความคิดของหลุยส์ บลังค์ มองการแข่งขันเป็นสาเหตุของความยากจน ความเสื่อมทางจิตใจ อาชญากรรมและโสเภณี วิกฤตการณ์ทางอุตสาหกรรมและความขัดแย้งระหว่างประเทศ หลุยส์ บลังค์ จึงประณามการแข่งขันและเสนอว่า ควรรื้อรากฐานของสังคมและสร้างสังคมใหม่โดยใช้ระบบร่วมสมาคม (social workshop) หรือโรงงานแห่งชาติ (national workshop) ขึ้น ซึ่งโรงงานนี้เกิดจากผู้ผลิตในอาชีพเดียวกัน ทั้งในการเกษตรและอุตสาหกรรม รวมกันตั้งเป็นสหกรณ์ผู้ผลิตขึ้นใหม่ในแต่ละสาขาการผลิต แล้วยืมเงินทุนจากรัฐบาล โดยคนงานให้คำมั่นสัญญาว่าจะใช้คืนและให้ดอกเบี้ยสำหรับการกู้ยืมในระยะแรก

งานเขียนของอาจารย์ทิพวรรณ เจียมธีรสกุล ยังได้ขยายความคิดของหลุยส์ บลังค์ต่ออีกว่า การที่โรงงานสังคมจำต้องกู้ยืมเงินจากรัฐบาล หรือให้รัฐบาลเข้าช่วยเหลือในการจัดตั้งโรงงานในระยะแรก กรรมกรไม่สามารถจะมีทุนหรือหาทุนในการก่อตั้งโรงงานนี้ได้ และถ้าไม่อาศัยความช่วยเหลือจากรัฐบาลแล้ว การจะสร้างโรงงานขึ้นจากเงินสะสมของกรรมกรเองเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ เพราะกรรมกรขาดแคลนทุน ดังนั้นหน้าที่ของรัฐก็คือการหาเงินทุนในการจัดตั้งโรงงานและการให้ความช่วยเหลือในระยะแรก ซึ่งรัฐจะเป็นเหมือนธนาคารของคนยากจน ดังนั้น การแทรกแซงของรัฐจึงเป็นสิ่งจำเป็นในระยะชั่วคราว เมื่อโรงงานสามารถตั้งขึ้นได้แล้วก็จะสามารถดำเนินต่อไปเองได้ เมื่อมาพิจารณากับสิ่งที่เสนอในเค้าโครงฯ จะเห็นว่า ท่านปรีดีมีความเห็นสอดคล้องกับหลุยส์ บลังค์ ในเรื่องการตั้งโรงงานสังคม ซึ่งท่านปรีดีมีความเห็นว่าเครื่องจักรเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ และควรนำเครื่องจักรมาใช้ทั้งในการเกษตรและในโรงงานอุตสาหกรรม แต่การนำเครื่องจักรมาใช้

ดังที่เป็นอยู่ในระบบเสรีนิยม ทำให้เกิดปัญหาคนว่างงานได้

"แต่ทั้งนี้จะโทษเครื่องจักรก็มิได้ เพราะเครื่องจักรกลเป็นสิ่งที่ช่วยมนุษย์มิให้ต้องทรมาน การที่มีคนไม่มีงานทำเพราะโรงงานได้เปลี่ยนมาใช้เครื่องจักรกลนั้น เป็นโดยเหตุที่เอกชนต่างคนต่างทำ"

การบริหารเศรษฐกิจโดยส่งเสริมระบบสหกรณ์ให้มีบทบาท เป็นแกนความคิดสำคัญในแผนการทางเศรษฐกิจของท่านปรีดี

ในช่วงที่ท่านปรีดีมีบทบาททางการเมือง ท่านพยายามปฏิรูปเศรษฐกิจหลายด้าน ท่านปรีดีได้ผลักดันให้มีการจัดตั้งสหกรณ์ผู้ผลิตที่มีรูปแบบเหมือนโรงงานเกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย แต่เป็นเรื่องน่าเสียดายที่ท่านปรีดีมีบทบาททางการเมืองหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองเพียง ๑๕ ปีเท่านั้น

ท่านปรีดียังเห็นด้วยว่า *"กรรมกรไม่สามารถจะมีเงินทุนพอที่จะจัดตั้งโรงงานสังคมขึ้นเองในด้านการเกษตร ชาวนาก็ไม่มีเงินทุนที่จะซื้อเครื่องจักร"* ซึ่งท่านปรีดีได้กล่าวว่า *"การนำเครื่องจักรมาใช้นี้ ชาวนาทุกๆ คน สามารถมีเครื่องจักรได้หรือ ชาวนามีทุนพอที่จะซื้อได้หรือ ดังนั้น การที่รัฐบาลจะเป็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจเสียเองโดยจัดให้มีสหกรณ์นั้น นอกจากจะแก้ไขปัญหาเรื่องงานแล้ว การหาทุนยังสะดวกยิ่งกว่าเอกชน เพราะ รัฐบาลอาจวางนโยบายการคลัง อาจที่จะอาศัยชื่อเสียงและทรัพย์สินของรัฐบาลจัดการกู้เงินอันเป็นประกันดีกว่าเอกชน"*

ดังนั้น สหกรณ์การผลิตของท่านปรีดีที่อยู่ในรูปสหกรณ์อุตสาหกรรมและสหกรณ์เกษตรกรรม ข้อเสนอบางอย่างของท่านปรีดีในเวลานั้น บางเรื่องอาจมีส่วนละม้ายคล้ายกับนโยบายของพรรคการเมืองบางพรรค และนโยบายเหล่านี้ก็ถูกโจมตีว่าเป็น **"ประชานิยม"** ทั้งที่จุดมุ่งหมายของมันคือการช่วยเหลือประชาชนผู้มีรายได้น้อยและด้อยโอกาสทั้งหลาย

การจัดสรรรายได้ หรือ **"การจ่ายเงินเดือนและดอกเบี้ยบำนาญของราษฎร"** ที่ท่านปรีดีเสนอ ก็มีส่วนคล้ายกับการจัดสรรรายได้ใน **"โรงงานสังคม"** ของหลุยส์ บลังค์ ซึ่งหลุยส์ บลังค์ เสนอว่า รายได้สุทธิของโรงงานสังคมจะแบ่งเป็น ๓ ส่วน ส่วนแรกจะแบ่งปันระหว่างสมาชิกผู้ทำงานในโรงงาน เป็นการเพิ่มค่าแรง ส่วนที่ ๒ ใช้สำหรับซื้อเครื่องมือการผลิตให้ผู้ที่ต้องการเข้ามาร่วมใหม่ในโรงงาน เพื่อที่จะขยายโรงงานให้กว้างขวางออกไปทั่วสังคม

รัฐบุรุษท่านนี้ให้ความสำคัญกับความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจและความมั่นคงในชีวิตของประชาชนอย่างยิ่ง ในเค้าร่างพ.ร.บ.ว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร หมวดที่ ๑ ว่าด้วยเงินเดือนและเบี้ยบำนาญของราษฎร ท่านปรีดีเสนอว่า *"นอกจากเงินเดือนที่ได้รับ ให้ผู้ที่ทำงานหรือรับราชการได้รับเงินรางวัลอีกโสดหนึ่งตามผลแห่งการทำงานของตน"* ซึ่งท่านปรีดีได้อธิบายว่า *"รางวัลเช่นนี้เป็นไปในทำนองให้กรรมกรมีส่วนในผลกำไรที่เรียกกันว่าเงินรางวัล (Sharing)"* ซึ่งเงินรางวัลในที่นี้ก็เหมือนกับการแบ่งส่วนในผลกำไร ระหว่างสมาชิกในโรงงานสังคมของหลุยส์ บลังค์ แต่มีข้อแตกต่างที่ว่า นอกจากเงินรางวัลนี้ โรงงานสังคมของหลุยส์ บลังค์ จะจ่ายค่าจ้างให้กรรมกรทุกคนเท่ากัน ในขณะที่ท่านปรีดีจ่ายเงินเดือนราษฎรตามอัตราที่อาจมีความแตกต่างกันตามความสามารถ แต่กระนั้นก็ตามการจัดสรรรายได้ส่วนอื่นๆ ของท่านปรีดีก็มีส่วนคล้ายกับของหลุยส์ เช่น การจัดสรรรายได้ส่วนหนึ่งเพื่อช่วยคนป่วย คนชรา หรือคนพิการ และการจัดสรรรายได้ที่เหลือเพื่อซื้อเครื่องจักรกล

ท่านปรีดียังได้รับอิทธิพลจากหลุยส์ บลังค์ สำหรับทัศนะในเรื่อง **"เสรีภาพ"** หลุยส์ บลังค์ ได้กล่าวถึงปัญหาการให้รัฐมีบทบาทในการสร้างสังคมใหม่โดยเฉพาะการช่วยตั้งโรงงานสังคมว่า การแทรกแซงของรัฐนี้จะมีการทำลายเสรีภาพหรือไม่ และหลุยส์ บลังค์ ได้ตอบว่า *"มันจะเป็นการทำลายเสรีภาพถ้าคุณคิดถึงเสรีภาพในลักษณะที่เป็นสิ่งนามธรรมที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือที่อื่นๆ แต่สิ่งนั้นไม่ใช่เสรีภาพที่แท้จริง เสรีภาพที่สมบูรณ์ประกอบด้วยอำนาจที่มนุษย์จะสามารถพัฒนาและใช้ความสามารถของมนุษย์ในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมได้ โดยได้รับการยอมรับจากกฎหมาย"*

เสรีภาพโดยปราศจากโอกาสที่จะใช้ก็คือ **"การกดขี่"** และเมื่อคนโง่หรือคนที่ปราศจากเครื่องมือหาเลี้ยงชีพ เขาก็ต้องตกเป็นเหยื่อของผู้ที่รวยกว่าหรือการศึกษาดีกว่า เท่ากับว่าเสรีภาพของเขาหมดไปแล้ว ในกรณีเช่นนี้ การเข้าแทรกแซงของรัฐเป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งท่านปรีดีได้กล่าวข้อความในทำนองเดียวกันนี้ในเค้าโครงการเศรษฐกิจ หมวดที่ ๑๑ บทที่ ๕ เรื่องเสรีภาพว่า

"ข้อนี้ ผู้ที่มองผิวๆ จะคัดค้านทันทีว่า การที่รัฐบาลกับราษฎรทั้งหมดเป็นข้าราชการนั้น และการที่รัฐบาลประกอบเศรษฐกิจเสียเองนั้น จะเป็นการตัดเสรีภาพ จริงอยู่ เมื่อรัฐบาลประกอบเศรษฐกิจเสียเองเช่นนี้ ย่อมเป็นการตัดเสรีภาพ แต่การตัดเสรีภาพนั้นก็

เพื่อจะทำให้ราษฎรได้รับความสุขสมบูรณ์ เมื่อราษฎรได้มีความสุขภายในเศรษฐกิจนี้แล้ว ราษฎรก็ย่อมมีความสุขกาย ราษฎรจะต้องการเสรีภาพโดยไม่มีอาหารรับประทานเช่นนั้นหรือ ทั้งนี้ไม่ใช่ความประสงค์ของราษฎรเลย เสรีภาพย่อมจำกัดเพื่อผลประโยชน์ของราษฎรทั้งหลายด้วยกัน"

ท่านปรีดีมีความเชื่อมั่นในหลักการของประชาธิปไตย และเชื่อในพลังของประชาชนว่าจะสามารถเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองให้ดีขึ้นได้

ท่านปรีดียังมีแนวทางที่สอดคล้องกับหลุยส์ บลังค์ ที่เห็นว่า ระบบการเลือกตั้งที่ให้สิทธิเลือกตั้งแก่บุคคลทั่วไป จะสามารถทำให้สถาบันรัฐเป็นเครื่องมือให้เกิดการปฏิรูปต่างๆ ได้ และหวังที่จะใช้สถาบันรัฐที่มีอยู่ปรับปรุงระบบเศรษฐกิจการเมืองแทนที่จะล้มล้างสถาบันรัฐเดิมแล้วสร้างสถาบันรัฐใหม่ขึ้นมา แต่ระดับของการเข้าไปมีบทบาทของรัฐที่หลุยส์ บลังค์เสนอ มีความแตกต่างจากท่านปรีดีเสนอ เพราะรัฐในทัศนะของหลุยส์ บลังค์ เป็นเพียงผู้ช่วยเหลือ แต่รัฐในทัศนะของท่านปรีดีเป็นผู้ดำเนินการและประกอบการเศรษฐกิจเอง

นักคิดอีกคนหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อท่านปรีดีคือปรูดอง แต่อิทธิพลของปรูดองที่มีต่อท่านปรีดีนั้นมีไม่มากนัก ท่านปรีดีได้รับอิทธิพลจากปรูดองแต่เพียงการให้ความหมายของเงินตราซึ่งปรูดองกล่าวว่า

"เงินตราในตัวของมันเองไม่มีประโยชน์สำหรับข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเอามันไว้เพื่อใช้ไปเท่านั้น ข้าพเจ้ามิได้บริโภคมันเข้าไป และมิได้ทำให้มันงอกเงยขึ้น เงินตราเป็นเพียงเครื่องมืออันหนึ่งแห่งปริวรรตกรรมเท่านั้น"

ดังนั้น **"เงินตรา"** จึงเป็นเพียงบัตรแลกเปลี่ยน ซึ่งท่านปรีดีได้กล่าวถึงความหมายของเงินตราในทำนองเดียวกับปรูดองว่า

"เงินตราเป็นสิ่งที่รับประทานไม่ได้ เงินตราย่อมเป็นสิ่งที่จะใช้แลกเปลี่ยนกับปัจจัยแห่งการดำรงชีวิต ขอให้ระลึกว่า เงินที่ท่านหามาได้ ท่านนำเอาเงินนั้นไปทำไม ท่านก็นำไปแลกเปลี่ยนกับปัจจัยแห่งการดำรงชีวิต"

ในขณะที่ **"รัฐบาล"** ในเค้าโครงฯ ของท่านปรีดีมีความสำคัญและเป็นสิ่งที่จำเป็น และท่านปรีดีก็ไม่เห็นด้วยกับระบอบอนาธิปไตย ดังนั้นจะเห็นได้ว่าทัศนะที่ท่านปรีดีได้รับอิทธิพลมาจากปรูดองนั้น มีจำกัดเพียงความเห็นพ้องในความหมายของเงินตรา ทัศนะโดยส่วนใหญ่นั้นแตกต่างกัน แต่ความเห็นพ้องในความหมายของเงินตรานี้เป็นสิ่ง

ถ่ายคู่กับ
ประธานโฮจิมินห์ ณ กรุงฮานอย

ที่ชัดเจน ซึ่งควรกล่าวไว้ด้วย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่า ท่านปรีดีได้รับอิทธิพลหรือแนวความคิดสังคมนิยมแบบสมาคมจากนักสังคมนิยมต่างๆ นับตั้งแต่ แซงต์ ซีมอง โรเบิรต์ โอเว่น ชาร์ลส์ ฟูริแอร์ หลุยส์ บลังค์

ท่านปรีดีได้เลือกเอาความเห็นบางส่วนของนักสังคมนิยมเหล่านี้มาปรับใช้กับสังคมไทย โดยมิได้เห็นด้วยกับความเห็นของใครโดยเฉพาะ ท่านปรีดีจึงเป็นนักปฏิบัติที่เข้าใจความเป็นจริงของสังคมมากกว่านักทฤษฎีที่เพ้อฝันเช่นชนชั้นนำจำนวนหนึ่งพยายามยัดเยียดภาพลักษณ์นี้ให้ท่าน

รัฐบุรุษอาวุโสของไทยท่านนี้ เห็นด้วยกับหลักการบางด้านของพวกสังคมนิยมแบบสมาคมในการพิจารณาปัญหาความไม่เป็นธรรมในสังคม ความไม่เท่าเทียมกันของรายได้ ปัญหาการเอารัดเอาเปรียบ การเอากำไร และการคงไว้ซึ่งกรรมสิทธิ์เอกชน โดยเสนอให้ทุกคนมาร่วมกันในการผลิต การบริโภคในรูปแบบของสมาคม แต่ท่านปรีดีก็ไม่เห็นด้วยกับพวกสังคมนิยมแบบสมาคมในเรื่องบทบาทของรัฐ ซึ่งในแง่นี้ ท่านปรีดีจะมีความเห็นสอดคล้องกับพวกคอลเลคติวิสต์ (Collectivist) มากกว่า โดยเฉพาะในเรื่องการโอนปัจจัยกรรมสิทธิ์ของเอกชนบางอย่างเป็นของรัฐหรือเป็นของสังคม

ระบบเศรษฐกิจของท่านปรีดี เป็นระบบเศรษฐกิจที่ไม่ได้เป็นปฏิปักษ์ต่อระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมแต่อย่างใด เป็นสังคมนิยมแบบอ่อนๆ ที่เคารพต่อเสรีภาพในการ

ประกอบการ และสามารถคู่ขนานไปได้กับเศรษฐกิจแบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์ยุคใหม่

ในขณะที่ท่านปรีดีเสนอให้การบริโภคอยู่ในรูปสหกรณ์ คือจัดเป็นสหกรณ์ผู้บริโภค แต่อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าแนวความคิดในเรื่องการโอนปัจจัยการผลิตบางอย่างของเอกชนให้เป็นกรรมสิทธิ์ร่วมของสังคมนั้น ท่านปรีดีมีความเห็นสอดคล้องกับพวกคอลเลคติวิสต์มาก ในขณะเดียวกันก็มีความเห็นแตกต่างจากพวกมาร์กซิสหรือคอมมิวนิสต์ที่ต้องการรวมปัจจัยการผลิตทั้งหมดเป็นของรัฐ

นอกจากนี้ ท่านปรีดียังได้กล่าวในการประชุมคณะกรรมานุการพิจารณาเค้าโครงฯ ว่า

"แบบที่เราต้องเดินนั้น ต้องเดินอย่างอาศัยหลักวิชา อาศัยแบบ อาศัยโครงการ วิธีโซเชียลลิสม์เป็นวิทยาศาสตร์โดยแท้"

ในสังคมที่ผู้คนยังไม่สามารถแยกแยะความคิดต่างๆ ได้อย่างชัดเจน มักมีความเข้าใจผิดต่างๆ ทั้งโดยความไม่รู้ก็ดี หรือเจตนาก็ดี จึงต้องมีการอธิบายถึงสำนักคิดต่างๆ อย่างละเอียด

พวกคอลเลคติวิสต์ ซึ่งเรียกตนเองว่าเป็น **"สังคมนิยมวิทยาศาสตร์"** (Scientivic Socialist) ซึ่งท่านปรีดีเองก็เคยให้สัมภาษณ์หลายครั้งในเวลาต่อมาว่า ความเห็นของเขาเป็น **"สังคมวิทยาศาสตร์"** คือไม่ใช่ **"สังคมนิยมยูโทเปีย"** และไม่ใช่ **"คอมมิวนิสต์"** ความคิดทางเศรษฐกิจการเมืองของท่านปรีดี จึงมีลักษณะเฉพาะและพยายามปรับประยุกต์ให้เข้ากับสภาพของสังคมไทย

นอกจากการวิเคราะห์แนวความคิดสังคมนิยมในเค้าโครงการฯ ที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า ท่านปรีดีได้อาศัยแนวความคิดสังคมนิยม เนื่องจากเวลานั้นเป็นกระแสความคิดหลัก แต่ไม่ได้หมายความว่าสำนักคิดเสรีนิยมไม่ได้มีอิทธิพลต่อท่านปรีดีเลย ต่อมาในภายหลัง ท่านปรีดีก็มีความเป็นเสรีนิยมเพิ่มมากขึ้นตามวัยและตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป สังคมนิยมแบบสหกรณ์ หรือสหกรณ์สังคมนิยม (Cooperatism) เป็นอีกความคิดหนึ่งที่มีอิทธิพลสะท้อนในเค้าโครงการฯ ของท่านปรีดี นอกเหนือจากสังคมนิยมแบบสมาคม

ลัทธิสหกรณ์นี้ก็มีอิทธิพลต่อท่านปรีดีมาก โดยหลักการทั่วไปของลัทธิสหกรณ์ที่เสนอให้ตัดคนกลาง จัดรูปสหกรณ์ที่สามารถพึ่งตนเองได้แทนการแข่งขันโดยการช่วยเหลือกัน กีดกันกำไร ยกระดับทางคุณธรรมของสมาชิกด้วยการศึกษาอบรม และยกเลิก

การขูดรีดเพื่อนมนุษย์ โดยการช่วยเหลือและร่วมมือกัน กล่าวถึงการดำเนินงานสหกรณ์ในรูปแบบต่างๆ ที่เกิดขึ้นในหลายประเทศนั้น ก็อาจมีอิทธิพลต่อท่านปรีดีในแง่ที่ทำให้ความหวังถึงความสำเร็จของการดำเนินงานสหกรณ์ซึ่งกำลังเกิดขึ้น และดำเนินไปอย่างค่อนข้างประสบผลในประเทศต่างๆ และอาจมีอิทธิพลต่อท่านปรีดีในฐานะที่เป็นรูปแบบการประกอบการทางเศรษฐกิจที่จะสามารถแก้ปัญหาความเอารัดเอาเปรียบ และปัญหาเศรษฐกิจที่ดำรงอยู่ ในขณะที่สังคมนิยมแบบสมาคมล้มเหลว สังคมนิยมแบบสหกรณ์ดูจะเป็นความหวังใหม่ ซึ่งในขณะนั้นได้เริ่มมีการนำไปปฏิบัติในที่ต่างๆ พร้อมทั้งคาดว่าจะประสบผลสำเร็จ

ในขณะที่ปัญหาหรือความล้มเหลวยังไม่ปรากฏชัดเจน ดังนั้น ในเค้าโครงฯ รูปแบบสหกรณ์จึงเป็นรูปแบบหลักที่ท่านปรีดีเสนอในการประกอบการเศรษฐกิจ หากสามารถปฏิบัติได้ตามที่วางแผนเอาไว้ เศรษฐกิจชุมชนของไทยจะมีความเข้มแข็งมากกว่าเวลานี้มาก การกระจายรายได้จะดีกว่า ธุรกิจชุมชนขนาดเล็กขนาดกลางก็จะเป็นรากฐานสำคัญของเศรษฐกิจไทย

ดังที่ปรากฏในหมวดที่ ๗ เรื่อง การแบ่งงานออกเป็นสหกรณ์ ซึ่งท่านปรีดีได้เสนอให้จัดแบ่งการประกอบการเศรษฐกิจออกเป็นสหกรณ์ต่างๆ และสหกรณ์นี้จะมีทั้งสหกรณ์ในทางกสิกรรมและสหกรณ์อุตสาหกรรม โดยที่สหกรณ์เหล่านี้ผู้เป็นสมาชิกของสหกรณ์ย่อมร่วมกันประกอบการเศรษฐกิจครบรูป คือ ๑) ร่วมกันในการประดิษฐ์ (Production) ๒) ร่วมกันในการจำหน่ายและขนส่ง (Circulation) ๓) ร่วมกันในการจัดหาของอุปโภคบริโภคให้แก่สมาชิก ๔) ร่วมกันในการสร้างสถานที่อยู่ สหกรณ์ของท่านปรีดีจึงมีทั้งสหกรณ์เพื่อการผลิต (Co-operative for Production) สหกรณ์เพื่อการจำหน่ายและขนส่ง (Co-operative for Circulation) สหกรณ์เพื่อการบริโภค (Co-operative for Consumption) และสหกรณ์เพื่อการก่อสร้าง (Building Co-operative) ซึ่งท่านปรีดีอาจได้รับแนวความคิดในการจัดระบบสหกรณ์แบบต่างๆ นี้มาจากคำสอนของ ชาร์ลส์ จี๊ด ซึ่งกล่าวถึงรูปแบบสหกรณ์ที่เป็นอยู่ในประเทศต่างๆ ในเวลานั้น และแม้ว่าสหกรณ์ที่ท่านปรีดีเสนอจะเป็นสหกรณ์ครบรูป คือร่วมกันประกอบการเศรษฐกิจครบรูป โดยไม่ได้แยกเป็นสหกรณ์ประเภทต่างๆ ออกจากกัน หรือเสนอเฉพาะสหกรณ์แบบใดแบบหนึ่ง ในแง่นี้ก็อาจตั้งข้อสังเกตได้ว่าท่านปรีดีคงได้อิทธิพลแบบ

สมาคมร่วมทั้งในด้านการผลิต การบริโภค และการใช้ชีวิตร่วมกัน

สำหรับสังคมนิยมที่มีอิทธิพลต่อท่านปรีดีนั้น จะเห็นได้ว่ามีทั้งความคิดสังคมนิยมแบบสมาคมหรือยูโทเปีย ซึ่งนับตั้งแต่แซงต์ ซีมอง โอเว่น ฟูริแอร์ หลุยส์ บลังค์ ปรูดอง และแนวความคิดแบบกรรมสิทธิ์ร่วม (Collectivism) กับทั้งสังคมนิยมแบบสหกรณ์ หรือที่ท่านปรีดีเรียกว่าสหกรณ์สังคมนิยม (Socialist Cooperative) โดยที่ท่านปรีดีได้คัดเลือกความเห็นบางอย่างของแนวความคิดเหล่านี้ มาประกอบกันในการเสนอเป็นเค้าโครงการเศรษฐกิจ และนอกจากแนวความคิดสังคมนิยมดังกล่าวแล้ว เค้าโครงฯ ยังประกอบด้วยแนวความคิดอื่นๆ อีก และที่กล่าวต่อไปคือ **"ลัทธิโซลิดาริสม์"**

๒. ภราดรภาพนิยมหรือลัทธิโซลิดาริสม์ (Solidarism)

"ภราดรภาพนิยม" หรือ **"ลัทธิโซลิดาริสม์"** มีรากฐานจากความคิดสังคมนิยมโดยรัฐ ความคิดแบบภราดรภาพในทางการเมือง จะช่วยลดการเผชิญหน้าและความขัดแย้งลงได้ เพราะมองว่าทุกคนล้วนเป็นพี่เป็นน้องกัน ต้องถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน

ความคิดเรื่องโซลิดาริสม์ หรือภราดรภาพนี้ เป็นความคิดที่แพร่หลายในยุโรปในช่วงเวลาก่อนการอภิวัฒน์ ๒๔๗๕ หลักคิดหลายประการมีความสอดคล้องกับลัทธิสังคมนิยม แต่ไม่ได้ขัดกับลัทธิเสรีนิยมแต่อย่างใด หากแต่แนวคิดดังกล่าวปฏิเสธการแก่งแย่งแข่งขันอย่างไร้ขอบเขตอันนำไปสู่ความไม่สงบสุขในสังคมได้

แนวความคิดเหล่านี้ปรากฏในเค้าโครงการเศรษฐกิจสมุดปกเหลืองของท่านปรีดี โดยท่านปรีดีได้อธิบายในเรื่องนี้ต่อคณะกรรมาธิการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจสมุดปกเหลือง

"ตามหลักของข้าพเจ้าเป็นลัทธิหลายอย่างที่ได้เลือกคัดเอาที่ดีมาปรับปรุงให้สมกับฐานะของประเทศไทย แต่เหตุสำคัญอาศัยหลักโซลิดาริสม์ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ คือถือว่ามนุษย์ที่เกิดมาย่อมเป็นเจ้าหนี้ต่อกัน เช่น คนจนนั้น เพราะฝูงชนทำให้จนก็ได้ หรือที่คนรวยเวลานี้ไม่ใช่รวยเพราะแรงงานของตนเลย ฉะนั้น จึงถือว่ามนุษย์ต่างมีหนี้ตามธรรมจริยาต่อกัน จึงจำต้องร่วมประกันภัยต่อกัน และร่วมในการประกอบการเศรษฐกิจ"

หลักภราดรภาพนี้มีอิทธิพลต่อท่านปรีดีมาก ซึ่งท่านปรีดีได้อาศัยหลักโซลิดาริสม์นี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการเสนอเค้าโครงฯ

ในช่วงที่ท่านปรีดีศึกษาอยู่ที่ฝรั่งเศสนั้น ลัทธิโซลิดาริสม์กำลังได้รับความนิยมในฝรั่งเศส และศาสตราจารย์ชาร์ลส์ จี๊ด ซึ่งเป็นผู้สอนเศรษฐวิทยาและเขียนตำราในส่วนที่เกี่ยวกับลัทธิโซลิดาริสม์นี้ ก็เป็นผู้สนับสนุนลัทธิโซลิดาริสม์ที่มีบทบาทคนหนึ่ง ชาร์ลส์ จี๊ด ได้กล่าวว่า

*คำว่า **"โซลิดาริตี้"** ได้มีการนำมาใช้เมื่อ ๒๐ ปีที่ผ่านมา และได้มีการเสนอหลักการซึ่งได้ก่อให้เกิดความนิยมและศรัทธาเป็นอย่างมาก อย่างน้อยที่สุดก็ในฝรั่งเศส สุนทรพจน์ของทางราชการล้วนยกย่องอุดมคตินี้ การประชุมโต้เถียงในที่ต่างๆ ทุกคราวลงเอยด้วยการเห็นพ้องด้วย ผู้ที่ประสงค์จะลดราวาศอกในการต่อสู้ทางอุตสาหกรรมก็ดี หรือผู้ที่ประสงค์จะขยายเสรีภาพในทางการค้าก็ดี มักอาศัยหลักที่ว่า บุคคลต่างเป็นเจ้าหนี้ลูกหนี้ร่วมกันในทางสังคม ในการขอร้องของเขา และเป็นสิ่งปกติทีเดียวที่จะพบว่านักเขียนเกี่ยวกับเรื่องจริยธรรมและการศึกษา จะตกอยู่ภายใต้มนต์เสน่ห์ของลัทธิโซลิดาริสม์ ผลก็คือ ไม่มีหนังสือหลักเกี่ยวกับลัทธิเศรษฐกิจของฝรั่งเศสเล่มใดที่จะไม่กล่าวถึงลัทธิโซลิดาริสม์นี้*

เราอาจพิจารณาได้ว่า ภราดรภาพนิยมนั้นสอดคล้องกับกฎธรรมชาติ กฎนี้แสดงให้เห็นชัดว่า การกระทำของท่านผู้อ่านแต่ละท่านมีผลกระทบทั้งในแง่ดีและแง่ร้ายต่อเพื่อนมนุษย์อื่นๆ และในทางกลับกัน ความรับผิดชอบและความเสี่ยงต่อภัยทั้งปวงของเราก็เพิ่มมากขึ้น หากจะมีผู้ตกทุกข์ได้ยาก เราจำเป็นต้องเข้าช่วยเหลือพวกเขาเหล่านั้น เนื่องจากเราอาจเป็นผู้ก่อเหตุส่วนหนึ่งของความทุกข์ยากของเขาเหล่านั้น ตัวเราเองรวมทั้งญาติๆ อาจตกเป็นเหยื่อของความทุกข์ยากของผู้อื่น เช่น ความเจ็บป่วยของผู้อื่นอาจมีผลกระทบต่อตัวเรา ความเสื่อมศีลธรรมของผู้อื่นนำมาซึ่งความเสื่อมศีลธรรมของเราด้วย เป็นต้น

สรุปสั้นๆ ตรงประเด็นก็คือ ทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ของระบบการเมืองและเศรษฐกิจที่ตัวเองอาศัยอยู่

พื้นฐานความคิดที่ว่า มนุษยชาติรวมกันเป็นร่างอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งมีบุคคลแต่ละคนเป็นส่วนประกอบ การกระทำของแต่ละบุคคลจะมีผลกระทบซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นการกระทำที่ดีหรือการกระทำที่เลว ดังนั้น บุคคลจึงมีหนี้สินต่อกัน เป็นเจ้าหนี้และลูกหนี้ร่วมกัน แนวคิดภราดรภาพนี้อยู่บนพื้นฐานของศีลธรรมมากกว่าการบังคับทางกฎหมาย โดยการเสนอเหตุผลที่ว่า

การกระทำแต่ละอย่างของเรา ไม่ว่าจะดีหรือเลว ที่มีผลกระทบต่อคนอื่น หรือการกระทำของคนอื่นที่มีผลกระทบต่อเรานั้น จะทำให้ความรับผิดชอบของเรา หรือภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้นกับเราเพิ่มขึ้นมากมาย และถ้ามีความทุกข์ยากเกิดขึ้น เราจะต้องช่วยเหลือ ทั้งนี้เพราะเราอาจจะเป็นผู้ก่อให้เกิดความทุกข์ยากเหล่านั้นโดยการกระทำบางอย่างของเรา ซึ่งเป็น **"หน้าที่"** ของเราที่จะต้องช่วยเหลือผู้ทุกข์ยากเหล่านั้น และเพราะเรารู้ว่าตัวเราเองหรือเด็กของเรานี้ วันหนึ่งอาจจะตกเป็น **"เหยื่อ"** ของความทุกข์ยากเหล่านั้น ซึ่งจะนำความทุกข์และความเสื่อมศีลธรรมมาสู่เราด้วย ดังนั้นเพื่อผลประโยชน์ของเรา โดยการเข้าใจอย่างถูกต้องก็คือ การช่วยเหลือพวกเขา

สังคมก็จะกลายเป็นสมาคมของการประกันซึ่งกันและกัน สำหรับสิ่งที่ดีและสิ่งที่เลว ซึ่งแพร่ขยายครอบคลุมเหนือทุกๆ ชีวิตในสังคม การประกันซึ่งกันและกันนี้อยู่บนพื้นฐานของการให้และการรับข้อมูลที่เท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นการทดแทนหนี้โดยตรง และการประกันซึ่งกันและกันนี้เป็นพื้นฐานของสังคม

ดังนั้น ลัทธิโซลิดาริสม์จึงเสนอให้รัฐเป็นผู้มีบทบาทในการประกันสังคม และคนทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หรือมีหนี้สินต่อกัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกันหรือการชำระหนี้นี้ ถ้าเป็นไปโดยสมัครใจจะเป็นสิ่งที่ดี แต่ถ้าเป็นที่ยากในการปฏิบัติ รัฐจะเป็นผู้มีบทบาทในการกำหนดและจัดสรรหนี้เหล่านี้ โดยอาศัยการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของการดำเนินงานหรือการปฏิรูปสังคม

ดังนั้น ลัทธิโซลิดาริสม์ จึงสนับสนุนให้รัฐเข้ามามีบทบาทในการปฏิรูปสังคม เป็นผู้ออกกฎหมาย เป็นผู้จัดสรรทรัพยากรของสังคม และเป็นผู้มีบทบาทในการประกันสังคม

เมื่อพิจารณาสิ่งที่ท่านปรีดีเสนอในเค้าโครงการเศรษฐกิจ จะพบหลักการของลัทธิโซลิดาริสม์ปรากฏอยู่ ดังในหมวดที่ ๒ เรื่อง **"ความไม่เที่ยงแท้แห่งการเศรษฐกิจ"** ซึ่งท่านปรีดีได้กล่าวว่า

"ผู้ที่มีจิตใจเป็นมนุษย์ ประกอบด้วยความเมตตากรุณาแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เมื่อเห็นสภาพชาวนาในชนบทก็ดี เห็นคนยากจนอนาถาในพระนครก็ดี ก็จะปรากฏความสมเพชเวทนาขึ้นในทันใด ความไม่เที่ยงแท้แห่งการดำรงชีวิตนี้ มิใช่จะมีแต่ในหมู่ราษฎรที่ยากจนเท่านั้น คนชั้นกลางก็ดี คนมั่งมีก็ดี ย่อมจะประสบความไม่เที่ยงแท้ด้วยกันทุก

รูปทุกนาม ท่านคงพบเห็นว่า คนมั่งมีในสมัยหนึ่งต้องกลับมาเป็นคนยากจนอีกในสมัยหนึ่ง หรือมรดกที่ตกทอดไปถึงบุตรต้องละลายหายสูญ ไม่คงอยู่ตลอดชีวิตของบุตร บุตรของผู้มั่งมีกลับตกเป็นผู้ยากจน เช่นนี้ท่านก็คงเห็นแล้วว่า เงินนั้นไม่ใช่สิ่งที่เที่ยงแท้ อันจะเป็นการประกันการดำรงชีวิตของท่านได้"

เรื่องความไม่เที่ยงแท้แห่งการเศรษฐกิจนี้ สอดคล้องกับหลักจริยธรรมของลัทธิโซลิดาริสม์ ที่เสนอให้บุคคลแต่ละบุคคลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ความเป็นอนิจจังหรือความไม่เที่ยงแท้ในการเศรษฐกิจที่เป็นอยู่เช่นนี้ จึงมีนักปราชญ์คิดแก้ไขโดยวิธีให้รัฐบาลประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร (Social Assurance) คือราษฎรที่เกิดมาย่อมจะได้รับประกันจากรัฐบาลว่า ตั้งแต่เกิดมาจนกระทั่งสิ้นชีพ ซึ่งในระหว่างนั้นจะเป็นเด็ก หรือคนเจ็บป่วย หรือคนพิการ หรือคนชรา ทำงานไม่ได้ก็ดี ราษฎรจะได้มีอาหาร เครื่องนุ่งห่ม สถานที่อยู่ ปัจจัยแห่งการดำรงชีวิต ฯลฯ ความคิดที่จะให้รัฐบาลได้มีการประกันเช่นนี้แก่ราษฎร ในต่างประเทศนับวันแต่จะเจริญขึ้นเป็นลำดับ ในการที่จะจัดให้รัฐบาลได้มีการประกันแก่ราษฎรเช่นนี้ ก็ต้องออกพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร

หลักการประกันสังคมโดยอาศัย **"กฎหมาย"** และ **"รัฐ"** นี้ เป็นหลักการของลัทธิโซลิดาริสม์ ซึ่งท่านปรีดีได้อาศัยเป็นหลักสำคัญในเค้าโครงฯ และที่ท่านปรีดีกล่าวว่า *"ความคิดที่จะให้รัฐบาลได้มีประกันเช่นนี้แก่ราษฎร ในต่างประเทศนับวันแต่จะเจริญขึ้นเป็นลำดับ"* นั้น ท่านปรีดีคงจะได้รับอิทธิพลจากฝรั่งเศสในขณะนั้น ซึ่งได้มีกฎหมายประกันสังคมในด้านต่างๆ จำนวนมาก และท่านปรีดีได้กล่าวว่า *"เมื่อได้ดำเนินตามความคิดของข้าพเจ้าที่ให้รัฐบาลเป็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจเสียเองแล้ว ราษฎรทุกคนจะมีงานทำโดยเหตุที่รัฐบาลรับราษฎรทั้งหลายเข้าทำงานเป็นข้าราชการ แม้นแต่เด็ก คนป่วย คนพิการ คนชรา ซึ่งทำงานไม่ได้ ก็อาจได้รับเงินเดือนจากรัฐบาล"* และในเค้าร่างพ.ร.บ.ว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร หมวดที่ ๒ ว่าด้วยการทำงาน ท่านปรีดีได้กล่าวถึงบุคคลที่ได้รับการยกเว้นไม่ต้องทำงานโดยตนเองและบุตรของตนที่มีอายุต่ำกว่า ๑๘ ปี ได้รับเงินเดือนตลอด คือ ๑.หญิงมีครรภ์ ๒.คนเจ็บป่วย ๓.คนชรา ๔. นักเรียนมหาวิทยาลัยและโรงเรียนอุดมศึกษา ๕.บุคคลที่มีเวลาราชการพอที่จะได้รับเบี้ยบำนาญ ท่านปรีดีได้อธิบายว่า ในการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎรตามวิธี Social Assurance บุคคลจำพวกนี้ได้เบี้ยบำนาญ ซึ่งหลัก

การ Social Assurance ที่ท่านปรีดีกล่าวถึงก็คือหลักการของลัทธิโซลิดาริสม์ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ในการเสนอการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎรตามที่ปรากฏในเค้าโครงฯ นั้น ท่านปรีดีได้อาศัยลัทธิโซลิดาริสม์เป็นความคิดพื้นฐานที่สำคัญ นอกจากนี้ ลัทธิโซลิดาริสม์ยังเสนอให้รัฐซึ่งเป็นผู้ออกกฎหมาย และเป็นผู้ประกันสังคมนี้ มีหน้าที่จัดการศึกษาอย่างเสรีสำหรับทุกชนชั้นของสังคม ซึ่งทำหน้าที่ของรัฐในการจัดการศึกษาและกำหนดรายได้ขั้นต่ำ ก็ปรากฏในเค้าโครงฯ อีกเช่นกัน ดังที่ท่านปรีดีได้กล่าวไว้ในบทที่ ๖ เรื่องการศึกษาว่า

"ราษฎรจะมีการศึกษาอย่างเต็มที่ เมื่อราษฎรได้รับความสุขสมบูรณ์โดยรัฐประกอบการเศรษฐกิจเสียเองแล้ว ราษฎรก็ย่อมจะได้รับการศึกษา แทนที่จะคอยพะวงถึงทรัพย์สินของตนว่าจะเป็นอันตรายสูญหาย"

และในเรื่องการกำหนดอัตรารายได้ขั้นต่ำ ท่านปรีดีได้กล่าวไว้ในเค้าร่างพ.ร.บ.ว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร หมวดที่ ๑ เรื่องเงินเดือนและเบี้ยบำนาญของราษฎรว่า

"ในบรรดาบุคคลที่มีสัญชาติไทยซึ่งอยู่ในประเทศไทยถ้วนทุกคน ได้รับเงินเดือนจากรัฐบาลหรือจากสหกรณ์ ซึ่งจะได้มีพระราชกฤษฎีกากำหนดไว้ตามอัตราขั้นต่ำ"

ท่านปรีดีได้เสนอหลักการกำหนดอัตราขั้นต่ำของรายได้สำหรับบุคคลที่อยู่ในช่วงอายุต่างๆ กัน และถึงแม้ว่าจะไม่ได้ระบุจำนวนตัวเลขของอัตราเงินเดือนแต่ละขั้น แต่ท่านปรีดีก็ได้กล่าวว่า

"เงินเดือนที่รัฐบาลจะให้ในอัตราขั้นต่ำ ก็จะได้กำหนดให้เพียงพอที่จะซื้อแลกเปลี่ยนกับอาหาร และเครื่องนุ่งห่ม สถานที่อยู่ ฯลฯ ตามความต้องการของราษฎร"

ซึ่งเป็นการประกันรายได้และความเป็นอยู่ของราษฎร อย่างน้อยในอัตราขั้นต่ำที่ราษฎรจะได้รับ จะเพียงพอสำหรับการดำรงชีวิต ส่วนราษฎรที่มีคุณวุฒิหรือความสามารถพิเศษก็จะได้รับเงินเดือนสูงขึ้นไปตามคุณวุฒิและความสามารถพิเศษนั้น ซึ่งท่านปรีดีได้กำหนดเป็นลำดับขั้นต่างๆ กัน

ความสอดคล้องระหว่างเค้าโครงฯ กับลัทธิโซลิดาริสม์อีกประการหนึ่งก็คือ ลัทธิโซลิดาริสม์เสนอให้รัฐเป็นตัวแทนของความยุติธรรมในสังคม เป็นผู้ออกกฎหมาย และเป็นผู้เก็บภาษี โดยเฉพาะภาษีแบบก้าวหน้า (Progressive) ซึ่งเป็นวิธีการอย่างหนึ่งของ

การจัดสรรหนี้ของสังคมที่ทุกคนในสังคมแบกภาระหนี้ร่วมกันตามส่วนของแต่ละคน โดยมีรัฐเป็นตัวแทน ข้อเสนอในเรื่องการเก็บภาษีตามแนวความคิดแบบโซลิดาริสม์นี้ ได้รับการนำไปปฏิบัติในฝรั่งเศส ในขณะเดียวกัน ท่านปรีดีก็ได้เสนอความเห็นนี้ในเค้าร่าง พ.ร.บ.ว่าด้วยการประกอบการเศรษฐกิจ หมวดที่ ๒ ว่าด้วยการจัดหาเงินทุนและเครดิต โดยได้กล่าวถึงการจัดหาทุนของรัฐบาลโดยการเก็บภาษีมรดก ภาษีรายได้ และภาษีทางอ้อมว่า

"ภาษีมรดกนี้มิใช่จะอิจฉาคนมั่งมี เป็นเพราะตามหลักนั้น คนมั่งมีสะสมเงินทองไว้ เงินทองนั้นได้มาก็โดยอาศัยราษฎรร่วมกัน และผู้มั่งมีได้ไว้โดยทางตรงหรือทางอ้อม การกำหนดภาษีมรดกนั้น ถ้าผู้มั่งมีมีมากจนเหลือเฟือ ควรเก็บให้มาก คนชั้นกลางจึงผ่อนผันเก็บแต่น้อย ทั้งนี้มิให้กระทบผู้มั่งมีเกินไป"

ข้อเสนอนี้เป็นไปตามความเห็นแบบโซลิดาริสม์ ที่เสนอให้เก็บภาษีมรดกจากคนที่ร่ำรวย และเก็บภาษีรายได้ตามสัดส่วนของรายได้ของแต่ละบุคคล ซึ่ง *"ภาษีรายได้นี้ จะเป็นการกระจายภาระหนี้ที่สอดคล้องกับผู้เสียภาษีแต่ละคน ซึ่งคนรวยจะเสียมากกว่าคนจน"*

การเสนอเก็บภาษีมรดกนี้ มีความพยายามผลักดันให้เกิดขึ้นหลายครั้งในประเทศไทย แต่ไม่เคยประสบความสำเร็จเลย

นอกจากนี้ หลักการที่สำคัญอีกประการหนึ่งของลัทธิโซลิดาริสม์ก็คือ การเคารพในกรรมสิทธิ์เอกชนและเสรีภาพส่วนบุคคล การที่ลัทธิโซลิดาริสม์เสนอให้เก็บภาษีมรดกและภาษีรายได้นี้ เป็นส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า ลัทธิโซลิดาริสม์ได้ยอมรับกรรมสิทธิ์เอกชนเหนือทรัพย์สินต่างๆ เหล่านั้น ลัทธิโซลิดาริสม์ไม่ได้เสนอให้ริบ หรือโอนทรัพย์สินหรือกรรมสิทธิ์ต่างๆ ของปัจเจกชนเป็นของรัฐ เพียงแต่ออกกฎหมายเก็บภาษีเพื่อเป็นการจัดสรรและแบ่งปันหนี้ในสังคมเท่านั้น ซึ่ง ชาร์ลส์ จีด ได้อธิบายไว้ว่า ลัทธิโซลิดาริสม์ได้พัฒนามาจากลัทธิสังคมนิยมแบบสมาคม และได้เกิดขึ้นในขณะที่ประชาชนกำลังสงสัย หรือไม่พอใจกับลัทธิเสรีนิยมแบบปัจเจกชน ในขณะเดียวกันก็ไม่พร้อมที่จะยอมรับสังคมนิยมแบบกรรมสิทธิ์ร่วม (Collectivism) หรือสังคมนิยมโดยรัฐ (State Socialism)

การเข้าไปมีบทบาทของรัฐตามแบบโซลิดาริสม์ ไม่เป็นการบังคับ แต่หลักการของ

โซลิดาริสม์จะเคารพเสรีภาพส่วนบุคคล ซึ่งในเรื่องการเคารพเสรีภาพส่วนบุคคลและเคารพในกรรมสิทธิ์เอกชนนี้ ทำให้โซลิดาริสม์แตกต่างจากคอลเลคติวิสม์มาร์กซิสต์ ในขณะที่หลักการเคารพกรรมสิทธิ์เอกชนของโซลิดาริสม์มีความสอดคล้องกับเค้าโครงการเศรษฐกิจของท่านปรีดีมาก ซึ่งท่านปรีดีได้กล่าวว่า ให้เอกชนมีกรรมสิทธิ์ในสังหาริมทรัพย์ทั้งหลาย ซึ่งเอกชนนั้นหามาได้

และในหมวดที่ ๕ เรื่องวิธีที่รัฐบาลจะหาที่ดิน แรงงาน เงินทุน ท่านปรีดีได้กล่าวว่า

"หลักสำคัญที่ควรคำนึงก็คือ รัฐบาลจำต้องดำเนินวิธีละม่อม คือต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างคนมั่งมีกับคนจน รัฐบาลจะต้องไม่ประหัตประหารคนมั่งมี" ดังนั้น..

"ถ้ารัฐบาลจะซื้อที่ดินเหล่านั้นกลับคืน ก็เชื่อว่า ชาวนา เจ้าของที่ดิน ผู้รับจำนองทั้งหลายคงจะยินดีไม่ใช่น้อย เพราะการที่ตนยังคงมีกรรมสิทธิ์อยู่ในที่ดิน หรือยังคงยึดที่ดินไว้เป็นประกัน มีแต่จะขาดทุนอย่างเดียว การซื้อที่ดินกลับคืนมานี้เป็นวิธีแตกต่างกับวิธีริบทรัพย์ของคอมมิวนิสต์"

และในบทที่ ๓ ว่าด้วยการจัดหาเงินทุน ท่านปรีดีกล่าวว่า

"ตามวิธีที่กล่าวกันว่าเป็นวิธีคอมมิวนิสต์นั้น นักปราชญ์ในประเทศไทยท่านว่าต้องริบทรัพย์ของเอกชน การริบทรัพย์นี้ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย เห็นว่ารัฐบาลควรจัดหาทุนโดยทางอื่น วิธีจัดหาทุนก็คือ การเก็บภาษีบางอย่าง เช่น ภาษีมรดก ภาษีรายได้ หรือภาษีทางอ้อม (Indirect tax)"

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ท่านปรีดีมีความเห็นสอดคล้องกับลัทธิโซลิดาริสม์ในเรื่องการเคารพกรรมสิทธิ์เอกชน ทั้งได้กล่าวแสดงความไม่เห็นด้วยกับวิธีริบทรัพย์แบบคอมมิวนิสต์หลายครั้ง ด้วยเหตุนี้ ในการที่ท่านปรีดีเสนอให้โอนปัจจัยการผลิตบางอย่างเป็นของรัฐตามแนวความคิดแบบคอลเลคติวิสต์ที่ผู้เขียนได้กล่าวไปแล้วนั้น ท่านปรีดีจึงเสนอให้รัฐใช้วิธี **"ซื้อคืน"** ซึ่งเป็นการยอมรับกรรมสิทธิ์เอกชน แต่เปลี่ยนรูปกรรมสิทธิ์เอกชนบางอย่างเป็นของรัฐโดยมีค่าตอบแทน

หลักการเรื่อง **"กรรมสิทธิ์เอกชน"** ของโซลิดาริสม์นี้ มีความสอดคล้องกับสังคมนิยมแบบสมาคม (Associationism) ที่ต่างยอมรับในกรรมสิทธิ์ของเอกชน ในขณะเดียวกันก็มีความแตกต่างกับสังคมนิยมแบบกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนหรือของรัฐ และเนื่องจากเค้าโครงฯ มีลักษณะผสมทั้ง Solidarism และ Socialism จึงทำให้เค้าโครงฯ

มีลักษณะที่เคารพกรรมสิทธิ์เอกชนโดยพื้นฐาน และอาศัยกฎหมายเป็นเครื่องมือในการดำเนินงานต่างๆ ของรัฐ ทั้งในด้านการเก็บภาษีและการประกันสังคมตามแนวความคิดแบบโซลิดาริสม์ ในขณะเดียวกันก็มีการโอนปัจจัยการผลิตบางอย่างเป็นของรัฐ (โดยมีค่าตอบแทน) ตามแบบ **"Collectivism Socialism"** และมีการจัดรูปแบบเศรษฐกิจแบบ **"สหกรณ์"** ตามลักษณะสังคมนิยมแบบสหกรณ์ (Co-operative Socialism) ซึ่งสังคมนิยมแบบสหกรณ์นี้ก็มีความสอดคล้องกับลัทธิโซลิดาริสม์มาก ทั้งนี้เพราะทั้งสองแบบต่างเสนอหลักการ **"Each for All"** แทนหลักการ **"Each for Himself"** ซึ่งเป็นการเสนอให้จัดรูปสังคมแบบช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แทนการแลกเปลี่ยนแบบแข่งขันเอากำไร และเอารัดเอาเปรียบกัน และหลักการนี้ก็สอดคล้องกับเค้าโครงการเศรษฐกิจของท่านปรีดี ที่เสนอร่วมกันประกอบการเศรษฐกิจในรูป **"สหกรณ์"** และเสนอให้ปลูกฝังทัศนะ **"รักผู้อื่น"** แทนที่จะ **"รักตนเอง"** เท่านั้น ซึ่งท่านปรีดีกล่าวว่า

"การที่จะเพาะราษฎรให้รักที่ดินของตัวนั้น พูดตามหลักปรัชญาแล้วก็เนื่องมาจากความคิดที่รักตัว (Egoism) กล่าวคือ ให้รักตนของตน ให้รักทรัพย์สินของตน ดังนี้ย่อมเป็นการตรงกันข้ามกับการที่เพาะให้รักชาติ รักผู้อื่นที่เป็นมนุษย์ร่วมชาติ (Altruism)"

ข้อเสนอของท่านปรีดีนี้ สอดคล้องกับข้อเสนอของโซลิดาริสม์ และชาร์ลส์ จีด ได้กล่าวว่า

"สิ่งที่ดีที่เกิดขึ้นกับคนอื่นๆ ก็จะมีผลต่อตัวเราด้วย และความชั่วร้ายที่เกิดกับผู้อื่นก็จะมีผลให้เราได้รับอันตรายไปด้วย และดังนั้น สิ่งที่เราควรทำก็คือ ส่งเสริมความดีและกำจัดความชั่ว การกระทำแบบนี้จะเป็นการกระทำที่ถือเอาประโยชน์เป็นสำคัญ แต่จะต้องมีความพยายามละความเห็นแก่ตัว และให้เห็นแก่ผู้อื่น หลักของพระเจ้าที่ว่า ให้รักเพื่อนบ้านเหมือนรักตัวเรานั้น Solidarity ก็เสนอหลักการในทำนองเดียวกันคือ ให้คิดว่าเพื่อนบ้านก็คือตัวเรา ดังนั้น ผลของการกระทำของเราจะตอบสนองกับเราในลักษณะเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นความทุกข์หรือความสุข ซึ่งจะเพิ่มขึ้นหลายเท่า"

จากสิ่งที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่าท่านปรีดีได้รับอิทธิพลแนวความคิดแบบโซลิดาริสม์มาก และแนวความคิดแบบโซลิดาริสม์นี้ได้เป็นพื้นฐานสำคัญในเค้าโครงการเศรษฐกิจ ซึ่งมีความสำคัญพอๆ กับแนวความคิดสังคมนิยมที่ปรากฏในเค้าโครงฯ ภราดรภาพนิยมของ **"ท่านปรีดี"** ซึ่งได้พยายามแปรหลักมนุษยธรรมและหลักศาสนา

พุทธให้กลายเป็นวิทยาศาสตร์สังคมที่สอดคล้องกับความเป็นไทย

ดังที่กล่าวไปแล้ว แนวความคิดทั้งสองนี้ เป็นหลักสำคัญของเค้าโครงฯ แต่ในขณะเดียวกัน เค้าโครงฯ ก็ยังมีลักษณะ **"ผสม"** ของแนวความคิดอื่นที่จะกล่าวต่อไปอีก นั่นคือปรัชญาศาสนาพุทธและมนุษยธรรมนิยม (Humanitarianism)

ถ่ายคู่กับ
ประธานเหมาเจ๋อตุง ณ กรุงปักกิ่ง

๓. ปรัชญาศาสนาพุทธและมนุษยธรรมนิยม (Humanitarianism) และอุดมการณ์ชาตินิยม

เมื่อได้อ่านเค้าโครงการเศรษฐกิจแล้วคงปฏิเสธไม่ได้ว่า ท่านปรีดีได้อาศัยปรัชญาศาสนาพุทธเป็นส่วนหนึ่งของเค้าโครงฯ ดังจะเห็นจากการที่ท่านปรีดีได้อาศัยหลัก **"ความเป็นอนิจจัง"** หรือ **"ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน"** ทั้งของชีวิตและสังคมตามหลักพุทธศาสนามาประยุกต์ในการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ ดังในหมวดที่ ๒ เรื่องความไม่เที่ยงแท้แห่งการเศรษฐกิจที่ท่านปรีดีกล่าวว่า

"อนาคตย่อมไม่แน่นอน เมื่อท่านปลงสังขารต่อไปว่า ชีวิตของเรานี้ย่อมชราเจ็บป่วยก็แหละเมื่อบุคคลเข้าอยู่สภาพเช่นนั้น จะยังคงมีอาหารรับประทานอีกหรือ แม้แต่กำลังวังชาจะแข็งแรงก็ยังขาดแคลนอยู่แล้ว ความไม่เที่ยงแท้แห่งการดำรงชีวิตนี้มิใช่จะมีแต่ในหมู่ราษฎรที่ยากจนเท่านั้น คนชั้นกลางก็ดี คนมั่งมีก็ดี ย่อมจะประสบความไม่เที่ยงแท้ด้วยกันทุกรูปทุกนาม ท่านจะรู้แน่หรือว่าสังขารของท่านจะยังคงแข็งแรง ทำงานได้ตลอด

ชีวิต ถ้าท่านป่วยหรือพิการอย่างใดขึ้น ท่านทำงานไม่ได้ ท่านต้องใช้เงินที่ท่านมีอยู่ เงินนั้นย่อมสูญสิ้นหมดไปเช่นนั้นแล้ว ท่านจะได้อาหารที่ไหนมารับประทาน เพราะท่านป่วย หรือพิการ ทำงานไม่ได้ ท่านลองนึกว่า ถ้าท่านอยู่ในสภาพเช่นนั้น ท่านจะรู้สึกอย่างไร"

จะเห็นได้ว่า ท่านปรีดีได้อาศัยหลัก **"ความเป็นอนิจจัง"** ที่มนุษย์ทุกคนจะต้องประสบ ตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ตาย อันเนื่องมาจาก **"สังขาร"** ที่ไม่เที่ยงแท้ และความไม่เที่ยงแท้แห่งการเศรษฐกิจ ที่ไม่ว่าจะเป็นคนจน คนรวย ล้วนแต่จะต้องประสบกับความไม่แน่นอน ไม่มั่นคงแห่งชีวิตไม่วันใดก็วันหนึ่ง ซึ่งหลัก **"พุทธศาสนา"** ดังกล่าวนี้มีความสอดคล้องกับหลักการของ **"ลัทธิโซลิดาริสม์"** มาก ที่เสนอให้เห็นถึง **"ความไม่เที่ยงแท้แน่นอนแห่งการดำรงชีวิต"** และเสนอให้ทุกคนในสังคมช่วยเหลือกันและกัน ซึ่งหลักการทั้งสองนี้อยู่บนพื้นฐานร่วมกันคือ มนุษยธรรมนิยม (Humanitarianism) ในแง่ศาสนาพุทธ การช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นการกระทำความดีหรือ **"ทำบุญ"** สำหรับโซลิดาริสม์การช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นการตอบสนองหนี้ ซึ่งแต่ละคนมีหนี้สินร่วมกัน แต่ทั้งศาสนาพุทธและลัทธิโซลิดาริสม์ต่างเสนอให้กระทำความดีและละเว้นความชั่ว ซึ่งศาสนาพุทธถือว่า **"ความชั่ว"** เป็น **"บาป"** ส่วนโซลิดาริสม์ถือว่าเป็นการสร้าง **"หนี้"** ซึ่งจะนำความทุกข์ยากและความเดือดร้อนมาสู่ผู้กระทำความชั่วนั้นเอง และเนื่องจากความสอดคล้องของลัทธิโซลิดาริสม์กับศาสนาพุทธนี้มีส่วนทำให้ท่านปรีดีเลือกที่จะ **"รับ"** แนวความคิดแบบโซลิดาริสม์ ผู้เขียนมีความเห็นว่า ท่านปรีดีเป็น **"ชาวพุทธ"** ที่ยึดมั่นในหลักปรัชญาของศาสนาพุทธ ซึ่งท่านปรีดีได้เคยให้สัมภาษณ์ว่า

"ครอบครัวฝ่ายบิดาและมารดาผมจะมีฐานะทางเศรษฐกิจอย่างใดก็ตาม แต่เป็นครอบครัวที่ปฏิบัติเคร่งครัดตามคำสอนของพุทธศาสนา ซึ่งผสมผสานตั้งแต่จำความได้"

การที่ท่านปรีดีเป็นผู้นับถือศาสนาพุทธที่ค่อนข้างเคร่งครัดนี้เอง ทำให้ท่านปรีดีเลือกที่จะยอมรับ **"การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน"** ตามแบบ **"พุทธ"** หรือแบบ **"โซลิดาริสม์"** มากกว่า **"การต่อสู้ทางชนชั้น"** แบบมาร์กซิสม์ รูปแบบทางเศรษฐกิจที่ท่านปรีดีเสนอจึงเป็นรูปแบบที่อาศัยการประกันสังคมตามแบบโซลิดาริสม์ แม้จะประกอบด้วย **"สังคมนิยม"** แต่ก็เป็นสังคมนิยมที่ไม่อาศัย **"การบังคับ"** และเป็นสังคมนิยมที่ **"เคารพเสรีภาพและกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล"** ทั้งเป็นสังคมนิยมที่ **"ประนีประนอมระหว่างคนมั่งมีกับคนยากจน"** เพื่อหลีกเลี่ยง **"สงครามชนชั้น"** ดังที่ท่านปรีดีกล่าวว่า

"ผู้ทำนายว่าการต่อสู้ระหว่างคนต่างชั้นจะต้องเกิดมีขึ้นเมื่อมีความปั่นป่วนมากขึ้น คือมีความยากจนขันแค้น เราจะป้องกันเสียในชั้นต้น"

ความเป็นชาวพุทธที่แท้จริงโดยศึกษาหลักธรรมคำสอนอย่างจริงจังนี้ ทำให้ท่านปรีดีไม่เคยหวั่นไหวกับชะตากรรมของชีวิตอันผกผันจากการต่อสู้ทางการเมืองเลย ชีวิตจะขึ้นสู่จุดสูงสุดหรือตกต่ำอย่างไร ท่านปรีดีก็ยังคงยึดมั่นในอุดมการณ์เช่นเดิม

"สังคมนิยม" ของท่านปรีดี จึงมีความผสมผสานของเสรีนิยมและหลักธรรมศาสนาพุทธอันมีลักษณะประนีประนอมและไม่รุนแรง แต่หากมองจากทัศนะของผู้คนในระบอบเก่าหรืออภิสิทธิ์ชนทั้งหลายในปี ๒๔๗๕ จะเป็นสิ่งที่รุนแรงและ **"พลิกแผ่นดิน"** แต่เมื่อพิจารณาจากทัศนะสังคมนิยมแบบมาร์กซิสต์แล้ว สังคมนิยมที่ประนีประนอมดังกล่าวตามทัศนะของท่านปรีดีค่อนข้างจะเป็น **"สังคมนิยมยูโทเปีย"** ซึ่งยากที่จะประสบความสำเร็จ นอกจากนี้ หลักการของลัทธิโซลิดาริสม์ซึ่งท่านปรีดีได้เลือกรับมานั้น ก็มีลักษณะที่อยู่กึ่งกลางระหว่างเสรีนิยม (Liberalism) กับสังคมนิยม ซึ่งได้รับการวิจารณ์จากพวกนักสังคมนิยมว่าข้อเสนอให้ปรองดองระหว่างนายจ้างกับกรรมกรและระหว่างคนรวยกับคนจนตามแบบโซลิดาริสม์นี้ เป็นอันตรายต่อสังคมนิยม และเป็นการปฏิเสธหลักการของสงครามชนชั้น แต่อย่างไรก็ตาม ลัทธิโซลิดาริสม์ดูจะเหมาะสมและสอดคล้องกับปรัชญาศาสนาพุทธมากกว่ามาร์กซิสม์หรือคอมมิวนิสต์ แม้ว่าลัทธิโซลิดาริสม์จะปฏิเสธว่า หลักการของโซลิดาริสม์ไม่ใช่หลักการของศาสนาพุทธก็ตาม

นอกจากนี้ ในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุตามข้อเสนอในเค้าโครงการเศรษฐกิจนี้ ท่านปรีดีได้อาศัย **"ความเชื่อทางศาสนา"** เป็นสิ่งสนับสนุน ซึ่งท่านปรีดีได้กล่าวว่า

*"ก็เมื่อการที่รัฐบาลประกอบเศรษฐกิจเสียเองเช่นนี้ เป็นการที่ทำให้วัตถุประสงค์ทั้ง ๖ ประการของคณะราษฎรได้สำเร็จไปตามที่ได้ประกาศแก่ราษฎรไว้แล้ว สิ่งที่ราษฎรทุกคนพึงปรารถนา คือความสุขความเจริญอย่างประเสริฐ ซึ่งเรียกกันเป็นศัพท์ว่า **"ศรีอาริยะ"** ก็จะบังเกิดแก่ราษฎรโดยทั่วหน้า ไฉนเล่าพวกเราที่ได้พร้อมกันไขประตูเปิดช่องทางให้แก่ราษฎรแล้ว จะรีๆ รอๆ ไม่นำราษฎรต่อไปให้ถึงต้นกัลปพฤกษ์ ซึ่งราษฎรจะได้เก็บผลจากต้นไม้นั้น คือผลแห่งความสุขความเจริญ ดังที่ได้มีพุทธทำนายกล่าวไว้ในเรื่องพระศรีอาริยะ ในเรื่องนี้ผู้ถือศาสนาพุทธทุกคน ในการทำบุญ ปรารถนาจะประสบศาสนาพระศรีอาริย์ แม้ในการสาบานในโรงศาลก็ดี ในการพิธีใดๆ ก็ดี ก็อ้างกันแต่ว่า เมื่อซื่อสัตย์หรือให้การตาม*

ความจริงแล้ว ก็ให้ประสบพบศาสนาพระศรีอาริย์ ก็เมื่อบัดนี้เราจะดำเนินวิธีไปสู่อาริยะสมัย แต่ก็ยังมีบุคคลที่ถอยหลังเข้าคลอง ซึ่งถอยหนักๆ เข้าจะกลับไปสู่อาริยะสมัยก่อนพุทธกาล คือเมื่อ ๒๔๗๕ ปีที่ล่วงมาแล้ว"

จะเห็นได้ว่าท่านปรีดีได้อาศัย **"สังคมพระศรีอาริย์"** ตามความเชื่อของศาสนาพุทธมาเป็นเป้าหมายของการทำงานทางการเมือง และสำหรับรัฐบุรุษผู้อภิวัฒน์ท่านนี้ **"อาริยะสมัย"** สามารถจะพบได้ในโลกนี้และในเวลาอันใกล้ โดยการที่ได้ดำเนินการปฏิบัติอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ตามเค้าโครงการเศรษฐกิจ ซึ่งไม่เพียงแต่ **"ทำบุญ"** หรือ **"สาบาน"** หรืออาศัยความเชื่อและความฝันแต่อย่างเดียว แต่เมื่อได้ลงมือปฏิบัติแล้วก็จะประสบพบพระศรีอาริย์ได้ และในแง่นี้จะเห็นได้ว่า "ปรัชญาศาสนาพุทธ" ได้มีอิทธิพลต่อความคิดของท่านปรีดีมาก โดยท่านปรีดีได้ใช้ทั้งหลักธรรมและความเชื่อที่แพร่หลายในระดับชาวบ้านมาเป็นหลักการ

๔. อุดมการณ์ชาตินิยม (Nationalism)

การเสนอเค้าโครงฯ ของท่านปรีดีไม่ได้อาศัยหลักการแบบมาร์กซิสต์ที่เสนอว่า **"สังคมคอมมิวนิสต์"** หรือ **"สังคมที่ปราศจากชนชั้น"** เป็นเป้าหมายของการปฏิวัติสังคม

ข้อกล่าวหาว่าท่านปรีดีเป็นคอมมิวนิสต์ จึงเป็นข้อกล่าวหาที่เลื่อนลอยและมุ่งทำลายท่านปรีดี เนื่องจากอภิสิทธิ์ชนบางกลุ่มเห็นว่า หากปล่อยให้ท่านปรีดีมีอำนาจทางการเมืองมากขึ้น พวกตัวเองอาจสูญเสียผลประโยชน์จำนวนมาก

สำหรับรัฐบุรุษผู้อภิวัฒน์ท่านนี้ เป้าหมายของการปฏิวัติสังคมและเศรษฐกิจ คือการบรรลุ **"สังคมพระศรีอาริย์"** ซึ่งแม้ว่า **"สังคมพระศรีอาริย์"** ที่ท่านปรีดีกล่าวถึงจะมีความหมายเป็นทำนองการเปรียบเทียบ แต่ก็แสดงให้เห็นว่า **"ปรัชญาศาสนาพุทธ"** ได้มีบทบาทเป็นส่วนหนึ่งในเค้าโครงการเศรษฐกิจของท่านปรีดี

นอกจาก **"ปรัชญาศาสนาพุทธ"** แล้ว หลัก **"มนุษยธรรมนิยม"** ก็เป็นส่วนหนึ่งของเค้าโครงฯ อีกด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่า ท่านปรีดีได้แสดงให้เห็นถึงความปรารถนาที่จะให้มนุษย์มีความสุขความสบาย มีความเป็นอยู่ที่ดี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และสามารถบรรลุถึงความสุขความเจริญอย่างประเสริฐ ซึ่งมนุษย์จะมีความเป็นมนุษย์ยิ่งขึ้น และแม้ว่าเค้าโครงการเศรษฐกิจจะเป็นหลักการทางเศรษฐกิจ แต่ก็ได้อาศัยหลักศาสนาและหลัก

มนุษยธรรมประกอบด้วย

นอกจากเค้าโครงฯ จะประกอบด้วยแนวความคิดสังคมนิยมสำนักต่างๆ และลัทธิโซลิดาริสม์ รวมทั้งปรัชญาศาสนาพุทธและมนุษยธรรมนิยมดังที่ได้กล่าวไปแล้ว เค้าโครงฯ ยังมีลักษณะ **"ผสม"** ของแนวความคิดอีกอย่างหนึ่งซึ่งมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าแนวความคิดอื่นๆ นั่นคือ อุดมการณ์ชาตินิยม

กระแสความคิดแบบชาตินิยมมีอิทธิพลต่อหลายประเทศในช่วงเวลานั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่ประเทศที่เป็นเมืองขึ้น และมีการเคลื่อนไหวของขบวนการกอบกู้เอกราช

กระแสชาตินิยมเป็นกระแสที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๖ ทว่าในยุคนั้นถือเป็นแนวความคิดแบบ **"ราชาชาตินิยม"** ไม่ใช่แบบ **"ราษฎรชาตินิยม"** แบบหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และอุดมการณ์ชาตินิยมเป็นสิ่งหนึ่งที่แฝงอยู่ในเค้าโครงการเศรษฐกิจ ดังจะเห็นได้จากวัตถุประสงค์ของเค้าโครงฯ ที่นอกจากเสนอการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎรแล้ว ผู้ร่างยังมีวัตถุประสงค์ที่เน้นการสร้างชาติและการพัฒนาชาติให้ทัดเทียมอารยประเทศ ซึ่งท่านปรีดีได้กล่าวในการประชุมคณะกรรมการนุการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจว่า

"ปัญหามีอยู่ว่า เรากลับเป็นคนป่านั้น ต้องการกันหรือไม่ เวลานี้มนุษย์สัมพันธ์กันมาก เราต้องเทียบฐานะของเรากับประเทศที่เจริญแล้ว จึงจะเห็นว่าเราแร้นแค้นเพียงใด เราต้องพยายามทำให้ถึงเขา"

และเมื่อ ม.จ.สกลฯ ถามว่า *"ยอมรับหรือไม่ว่า การมีเวลาว่างเป็นของดี"* ท่านปรีดีตอบว่า *"ไม่ยอมรับ เพราะเช่นนั้นเราก็ไม่มีโอกาสเทียมหน้าต่างประเทศเขา"*

จะเห็นได้ว่า ท่านปรีดีได้เน้นความสำคัญของการพัฒนาชาติให้ทัดเทียมกับอารยประเทศและการสร้างความมั่งคั่งรุ่งเรืองให้กับประเทศชาติ ซึ่งความรู้สึกในเชิงชาตินิยมนี้เป็นความรู้สึกร่วมอย่างหนึ่งของคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ที่ต้องการสร้างชาติและการพัฒนาชาติให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ และการสร้างความมั่งคั่งรุ่งเรืองให้กับประเทศชาติ ซึ่งความรู้สึกในเชิงชาตินิยมนี้ นักเศรษฐศาสตร์เยอรมันท่านหนึ่งนามว่า เฟรดอริค ลิสต์ มีความเห็นต่อระบบเศรษฐกิจที่แตกต่างจากอาดัม สมิธ โดยเฉพาะในเรื่อง **"ความเป็นชาติ"** ที่ต่างจาก **"ความไม่มีชาติไม่มีภาษา"** ของ อาดัม สมิธ ที่มีสมมติฐานอยู่บนความเชื่อที่ว่า **"มนุษย์"** ในฐานะที่เป็นปัจเจกชน ได้รวมกันเป็น

ชุมชนขนาดใหญ่ที่ดำรงอยู่โดยปราศจากสังคม ซึ่งในชุมชนเหล่านี้ ผลประโยชน์ของปัจเจกชนจะได้รับการยอมรับ และการแทรกแซงใดๆ ต่อเสรีภาพทางเศรษฐกิจจะถูกปฏิเสธ

เฟรดอริค ลิสต์ มีความเห็นว่า อาดัม สมิธ ได้ละเลยสิ่งที่เรียกว่า ระหว่างมนุษย์และความเกี่ยวพันของมนุษย์นั้น (humanity) มีประวัติศาสตร์ของชาติดำรงอยู่ ซึ่งทุกคนจะเป็นส่วนหนึ่งของชาติและความมั่งคั่งของคนเหล่านั้น เมื่อพิจารณาจากวงกว้างแล้ว จะขึ้นอยู่กับอำนาจทางการเมืองของประเทศนั้นๆ ประเทศต่างๆ ในปัจจุบันมีความเข้มแข็งไม่เท่าเทียมกันและมีผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน ดังนั้น การสมาคมของประเทศเหล่านี้จะเกิดประโยชน์ก็ต่อเมื่อประเทศเหล่านี้อยู่บนพื้นฐานที่เท่าเทียมกัน แต่การสมาคมอาจเป็นเพียงการก่อประโยชน์ให้แก่ประเทศหนึ่ง ในขณะที่ประเทศอื่นๆ ต้อง กลายเป็นประเทศที่พึ่งพิง ดังนั้น เศรษฐศาสตร์การเมืองจึงเป็นศาสตร์ที่ต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ที่แท้จริงและเงื่อนไขเฉพาะของแต่ละประเทศ ซึ่งประเทศต่างๆ อาจอยู่ในขั้นตอนการพัฒนาที่แตกต่างกัน

การพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางชาตินิยมนี้ นำมาสู่การใช้นโยบายตั้งอัตราภาษีศุลกากรสูงเพื่อคุ้มครองอุตสาหกรรมภายในประเทศ (Protectionism) ทั้งนี้ เนื่องจากความก้าวหน้าของประเทศมักถูกยับยั้งจากการแข่งขันกับประเทศอุตสาหกรรมที่ก้าวหน้ากว่า ซึ่งระบบการคุ้มครองนี้จะดำรงอยู่จนกระทั่งอุตสาหกรรมภายในประเทศเข้มแข็งพอที่จะไม่ต้องกลัวการแข่งขันจากต่างประเทศอีกต่อไป แนวคิดแบบชาตินิยมทางเศรษฐกิจนี้จะไม่เห็นดีเห็นงามกับหลักคิด "การแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศ" (International Division of Labour) ของลัทธิเสรีนิยมทางการค้ามากนัก สำนักคิดชาตินิยมทางเศรษฐกิจสรุปว่า เป็นสิ่งที่โง่สำหรับประเทศที่จะหวังตอบสนองความต้องการภายในประเทศด้วยการค้าระหว่างประเทศ และผลิตสิ่งซึ่งไม่เป็นที่ต้องการนักสำหรับประเทศของตน ด้วยเหตุผลที่ว่า สามารถผลิตได้ดีกว่าและถูกกว่า ในการแข่งขันกันระหว่างประเทศโดยผ่านการค้าระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในระยะแรกที่อยู่ในช่วงสร้างอุตสาหกรรมภายในประเทศ แต่ในช่วงต่อไปเมื่ออุตสาหกรรมภายในประเทศพัฒนาขึ้นแล้ว การแข่งขันกับต่างประเทศจะเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา ความคิดดังกล่าวของ เฟรดอลิค ลิสต์ มีอิทธิพลต่อการวางแผนนโยบายเศรษฐกิจของท่านปรีดี โดยที่ท่านปรีดีเคยกล่าวไว้ว่า

"รัฐบาลจะต้องถือหลักว่า จะต้องจัดการกสิกรรม อุตสาหกรรมทุกอย่างให้มีขึ้น ซึ่งในที่สุด ประเทศไม่จำเป็นต้องอาศัยต่างประเทศ ทั้งนี้ เพื่อป้องกันภยันตรายอันจะเกิดการปิดประตูการค้าได้ เมื่อเรามีสิ่งต้องการภายในประเทศครบถ้วนบริบูรณ์แล้ว แม้จะถูกปิดประตูค้าก็ไม่เป็นการเดือดร้อนอันใด ผู้ที่หลงเชื่อในลัทธิอดัม สมิธ ว่าประเทศต่างๆ จะต้องแบ่งแยกการงานกัน ประเทศใดทำกสิกรรมก็ทำแต่กสิกรรม ไม่ต้องประกอบการอุตสาหกรรมนั้น ความจริงเป็นหลักที่ดีในเมื่อประเทศต่างๆ สุจริตต่อกัน ไม่มีการปิดประตูการค้า กดราคาแกล้งกัน แต่ในปัจจุบันนี้หาเป็นเช่นนั้นไม่"

สยามไม่เคยถูกปิดประตูการค้าอย่างในกรณี **"กฎหมายข้าวโพด"** (Corn Law) แบบเยอรมัน แต่อาจตั้งข้อสังเกตว่า ท่านปรีดีอาจได้อาศัยประสบการณ์ของเยอรมันเป็นตัวอย่าง และเมื่อได้คำนึงถึงสภาพเศรษฐกิจของไทยในระยะก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ ที่ต้องเผชิญกับปัญหาวิกฤตการณ์เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก และการที่ **"ข้าว"** ซึ่งเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของไทย ต้องเผชิญปัญหาราคาตกต่ำ และถูกจำกัดจำนวนการส่งออก ทำให้รายได้ของประเทศตกต่ำลง ประกอบกับการที่เศรษฐกิจไทยขึ้นอยู่กับการเกษตรเพียงอย่างเดียว เมื่อมีวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจของโลก คงทำให้ท่านปรีดีมีความเห็นว่า ไทยควรจะพัฒนาเกษตรกรรม อุตสาหกรรม ทุกอย่างให้มีขึ้น เพื่อให้เป็นรัฐที่บริบูรณ์และพึ่งตนเองได้ (ตามทัศนะของลิสต์) เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาอันจะเกิดจากการค้าระหว่างประเทศ หรือการถูกปิดประตูการค้า และวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจต่างๆ รวมทั้งการถูกรุกรานทางเศรษฐกิจ ดังที่ท่านปรีดีกล่าวว่า

"การว่างงานเกินไปใช้ไม่ได้ คือเราจะถูกรุกรานทางเศรษฐกิจมากขึ้นทุกที"

ซึ่งในเวลานั้น ท่านปรีดีและคณะราษฎรมีความหวั่นเกรงต่อการครอบงำทางด้านเศรษฐกิจของต่างชาติ ไม่ว่าจะเป็นชาวตะวันตกหรือชาวจีน ทั้งนี้เพราะในขณะนั้นเศรษฐกิจไทยตกอยู่ภายใต้การครอบงำของชาวต่างชาติ โดยเฉพาะชาวจีนเกือบหมดสิ้น ซึ่งรัฐบาลไทยพยายามดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าว และคณะราษฎรก็เคยแถลงถึงเจตนารมณ์ของคณะราษฎรเมื่อครั้งยึดอำนาจปี ๒๔๗๕ ว่า "จะดำเนินการให้เศรษฐกิจไทยหลุดพ้นจากการครอบงำของชาวจีนและชาวยุโรป" ดังนั้น ท่านปรีดีจึงเสนอให้รัฐเข้าไปดำเนินการเศรษฐกิจเสียเอง โดยจัดรูปเศรษฐกิจทุกอย่างให้มีขึ้นเพื่อให้การพัฒนาเศรษฐกิจดำเนินไปอย่างรวดเร็ว โดยอาศัยประสบการณ์หรือความสำเร็จของเยอรมัน

เป็นตัวอย่าง ดังที่ท่านปรีดีกล่าวว่า

"เยอรมันได้เจริญขึ้นก็เพราะถือหลักนี้กัน ทั้งประเทศเยอรมันเอง การที่รัฐบาลจัดทำได้ผลดีเพียงใด เช่น การรถไฟ เป็นต้น และในปัจจุบันนี้เอง ประเทศเยอรมันเห็นว่าบ้านเมืองจะสุขสมบูรณ์ได้ก็แต่รัฐบาลเป็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจ"

ไม่เพียงอาศัยตัวอย่างจากประเทศเยอรมันเท่านั้น ท่านปรีดียังได้กล่าวถึงประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสไว้ในเค้าโครงฯ อีกด้วยว่า

"ประเทศเยอรมันเห็นว่าบ้านเมืองจะสุขสมบูรณ์ได้ก็แต่รัฐบาลเป็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจ จึงได้มอบตำแหน่งในรัฐบาลให้แก่ฮิตเลอร์ ซึ่งฮิตเลอร์เป็นผู้นิยมในลัทธิที่รัฐบาลจัดทำเศรษฐกิจเอง ในอังกฤษมีท่านแมคโดนาล ในฝรั่งเศสที่ท่านดาลาดิเอร์เป็นหัวหน้ารัฐบาล ท่านเหล่านี้ดำเนินลัทธิอย่างไรก็ย่อมทราบกันอยู่แล้วว่า ดำเนินลัทธิที่ต้องการให้ราษฎรทำร่วมกับรัฐบาล และต้องการการประกันของรัฐบาล (Social Assurance) ไม่มากก็น้อย"

นอกจากนี้ในการสนทนากับร.ต.เผ่า ศรียานนท์ เรื่องแนวการวางแผนเศรษฐกิจภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ไม่นานนัก ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม ท่านปรีดีได้กล่าวว่า

"วิธีการดังกล่าวนี้ ถ้าทุกๆ คนเชื่อผม ประเทศไทยจะต้องก้าวหน้าไปไม่แพ้ญี่ปุ่น ความจริงชาติไทยของเรานั้นเจริญกว่าญี่ปุ่น ถ้าเปรียบเทียบกันในยุครัชกาลที่ ๔ หากแต่ว่ารัฐบาลก่อนๆ ไม่ได้วางระเบียบเศรษฐกิจให้ดี ชาติไทยเราจึงตามไม่ทันญี่ปุ่น และขณะที่ญี่ปุ่นดูเหมือนจะเจริญไปไกลกว่าชาติไทยตั้งหลายปี"

ในแง่นี้จะเห็นได้ว่า ท่านปรีดีมีความปรารถนาที่จะสร้างประเทศให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศ ไม่ว่าจะเป็นเยอรมัน อังกฤษ ฝรั่งเศส และญี่ปุ่น ฯลฯ แม้ว่าเค้าโครงการเศรษฐกิจของท่านปรีดีจะประกอบด้วยแนวความคิดสังคมนิยมและลัทธิโซลิดาริสต์ แต่แนวความคิดทั้งสองก็อยู่บนพื้นฐานของอุดมการณ์ ท่านปรีดีรวมทั้งผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ เป็นผู้ที่มีอุดมการณ์ชาตินิยมที่ต้องการเปลี่ยนแปลงระบบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมให้ทัดเทียมประเทศอื่นๆ ที่เจริญก้าวหน้า ดังที่ท่านปรีดีได้เคยให้สัมภาษณ์ว่า

"ผมได้กล่าวแล้วถึงสภาพสังคมไทยที่ผมประสบเห็นแก่ตนเองว่า ราษฎรได้มีความ

อัตคัดขัดสนในทางเศรษฐกิจ และไม่มีสิทธิเสรีภาพกับเสมอภาคในทางการเมือง อีกทั้งตกอยู่ภายใต้อิทธิพลและอำนาจของหลายประเทศทุนนิยม ผมมีความคิดก่อนที่ได้มาศึกษาในฝรั่งเศสแล้วว่า จะต้องค้นคว้าศึกษาเพิ่มเติมว่ามีวิธีใดที่จะทำให้ความเป็นอยู่ของราษฎรดีขึ้น"

ดังนั้น เมื่อได้มีโอกาสมาศึกษาที่ฝรั่งเศส ท่านปรีดีจึงได้ศึกษาลัทธิเศรษฐกิจต่างๆ และได้มีโอกาสเปรียบเทียบความเจริญของประเทศไทยกับประเทศอื่นๆ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ท่านปรีดีหรือรวมทั้งผู้ก่อการฯ คนอื่นๆ ที่จัดเป็น **"ผู้นำใหม่นักชาตินิยม"** เหล่านี้ได้รับอิทธิพลจากปัญหาการปกครองในสมัยนั้น จากการศึกษาในระบบใหม่ จากการเปรียบเทียบกับประเทศที่เจริญก้าวหน้ามากกว่า กลายเป็นแรงกระตุ้นที่ทำให้ต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และสำหรับท่านปรีดีแล้ว **"การเปลี่ยนแปลงการปกครองคราวนี้ไม่ใช่ Coup d' Etat เป็น Revolution ในทางเศรษฐกิจ"** ดังนั้น เค้าโครงการเศรษฐกิจจึงถูกเสนอขึ้นเพื่อก่อให้เกิดการปฏิวัติทางเศรษฐกิจในประเทศไทย ด้วยการ **"ผสม"** และ **"ดัดแปลง"** ข้อดีของลัทธิต่างๆ ซึ่งมีทั้งสังคมนิยมสำนักต่างๆ ลัทธิโซลิดาริสม์ ปรัชญาศาสนาพุทธและมนุษยธรรมนิยม ประกอบกับอุดมการณ์ชาตินิยมเป็นพื้นฐานอีกประการหนึ่ง

ความเชื่อในเรื่องการขับเคลื่อนเศรษฐกิจโดยรัฐ นำมาสู่การจัดตั้งรัฐวิสาหกิจจำนวนมากในช่วงที่ **"คณะราษฎร"** มีอำนาจในการบริหารประเทศ

ซึ่งบทบาทของรัฐในการดำเนินการทางด้านเศรษฐกิจต่างๆ เหล่านี้ อาจมีอิทธิพลต่อแนวความคิดของท่านปรีดีในการเสนอให้รัฐเข้าจัดการทางเศรษฐกิจ ทั้งในระดับ **"รัฐ"** หรือ **"ประเทศ"** และระดับ **"เทศบาล"** โดยอาศัยความสำเร็จของประเทศอื่นๆ เป็นตัวอย่าง ที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ เรื่องลอตเตอรี่ ซึ่งท่านปรีดีได้เสนอให้รัฐจัดหาเงินทุนโดยการออกสลากกินแบ่ง (ลอตเตอรี่) โดยท่านปรีดีได้กล่าวว่า *"ไม่เห็นมีทางผิดศีลธรรมแต่อย่างใด"*

ในสมัยนั้น การจัดให้มีสลากกินแบ่งนี้ คนไทยบางคนหน้าบางเกรงจะถูกติฉินนินทาว่าจัดให้เล่นการพนัน ท่านปรีดีจึงขอให้ดูตัวอย่างในฝรั่งเศสถึง "ใบกู้" (National Credit) ซึ่งเป็นวิธีการนำเงินไปสร้างบ้านเมืองที่ปรักหักพังในสงคราม ก็เป็นใบกู้ชนิดที่ออกลอตเตอรี่ให้แก่ผู้ถือด้วย ในอังกฤษเองมีสนามม้า คนอังกฤษนิยมแข่งม้ามีไม่น้อย

ท่านปรีดีไม่ต้องการทำแบบอังกฤษหรือฝรั่งเศส เพียงต้องการให้ออกลอตเตอรี่ ซึ่งราษฎรเสียเงินกันคนละเล็กละน้อยเพื่อการเสี่ยงโชค

ความจริงแล้วในทางเศรษฐศาสตร์ การขายหวยหรือลอตเตอรี่ ถือเป็นวิธีการเก็บภาษีจากคนจนนั่นเอง เพียงแต่มีโอกาสที่ผู้เสียภาษีจะถูกรางวัลก้อนโต

และในเรื่องการประกอบเศรษฐกิจโดยรัฐบาลให้สัมปทานกับเอกชน ท่านปรีดีก็ได้กล่าวไว้ในเค้าโครงฯ เช่นกัน และได้กล่าวถึงรายละเอียดในเค้าร่าง พ.ร.บ.ว่าด้วยการประกอบการเศรษฐกิจ นอกจากนี้ ในเรื่องการประกอบการเศรษฐกิจในระดับเทศบาล ก็เป็นสิ่งที่ท่านปรีดีเสนอในเค้าโครงฯ ด้วยเช่นกัน ท่านปรีดีเสนอให้มี **"สหกรณ์"** ซึ่งกระจายอยู่ทั่วประเทศ เพื่อไม่ให้การประกอบการเศรษฐกิจต้องขึ้นอยู่กับรัฐบาลกลางเพียงแห่งเดียว อันจะทำให้การควบคุมตรวจตราเป็นไปโดยไม่ทั่วถึง และ..

"เมื่อราษฎรได้รวมกันเป็นสหกรณ์ มีบ้านอยู่เป็นหมู่ด้วยกันแล้ว การจัดให้สหกรณ์ได้มีการปกครองแบบเทศบาล (Municipality) ย่อมทำได้สะดวก"

นอกจากนี้ในเรื่องการเก็บภาษีทางอ้อมบางอย่าง ท่านปรีดีก็ได้อาศัยตัวอย่างจากประเทศฝรั่งเศส ซึ่งชาร์ลส์ จิ๊ด ได้กล่าวไว้ในคำสอนเศรษฐวิทยาเรื่อง **"Taxation"** และได้ยกตัวอย่างภาษีทางอ้อมบางอย่างซึ่งเก็บในฝรั่งเศสในขณะนั้น เช่น ภาษียาสูบ ภาษีเกลือ ภาษีน้ำตาล ภาษีน้ำมันปิโตรเลียม ภาษีแอลกอฮอล์ ฯลฯ ซึ่งท่านปรีดีได้เสนอให้รัฐจัดหาเงินทุน โดยการเก็บภาษีทางอ้อมในทำนองเดียวกับประเทศฝรั่งเศส ท่านปรีดีกล่าวว่า *"ภาษีทางอ้อมนี้มีเป็นต้นว่า ภาษีเกลือ ซึ่งรัฐบาลเป็นผู้จำหน่ายเอง เช่น รัฐบาลรับซื้อเกลือจากผู้ทำนาเกลือตามราคาที่กำหนดขายตามสมควร ครั้นแล้ว รัฐบาลจำหน่ายเกลือแก่ผู้บริโภค ภาษีน้ำตาล ภาษีบุหรี่ ภาษีไม้ขีดไฟ"* และยังกล่าวว่า *"ภาษียาสูบและไม้ขีดไฟนั้น ทำให้ประเทศฝรั่งเศสมีรายได้ใช้หนี้เยอรมัน เมื่อ ค.ศ.๑๘๗๐ ได้รวดเร็ว และเงินฝรั่งเศสมีฐานะดีขึ้นก็เพราะภาษีจำพวกนี้ ในเมืองเราถ้าสมมติมีคนสูบบุหรี่เป็น ๑ ล้านคน เราเก็บภาษีทางอ้อมในการจำหน่ายวันละ ๑ สตางค์ ซึ่งไม่รู้สึกมากนัก ก็คงได้เพิ่มขึ้นอีกกว่า ๓ ล้านบาท"*

ในด้านการเกษตร ท่านปรีดีก็อาจได้รับอิทธิพลจากการศึกษาในฝรั่งเศสอีกเช่นกัน ข้อเสนอของท่านปรีดีในเค้าโครงฯ เรื่องแรงงานที่เสียไปโดยไม่ใช้เครื่องกล และการบำรุงที่ดินโดยใช้เทคนิคนั้น ชาร์ลส์ จิ๊ด ก็ได้กล่าวไว้ในคำสอน **"เศรษฐวิทยา"** เรื่อง

ถ่ายคู่กับ
ส.ศิวรักษ์ ณ บ้านอองโตนี

"Industrial Evolution in Agricultural Production" กล่าวถึงการพัฒนาการเกษตรโดยอาศัยอุตสาหกรรม ซึ่งเสนอหลัก ๒ ประการ คือ

๑. การเพาะปลูกแบบหนาแน่น (Intensive Cultivation) โดยเสนอให้เพิ่มผลผลิตในที่ดินด้วยการเพิ่มทุนและแรงงานในรูปของการใช้ปุ๋ยและการปลูกพืชหมุนเวียน ถึงแม้ต้นทุนการผลิตต่อหน่วยจะมากขึ้น แต่ผลตอบแทนที่ได้รับก็จะมากขึ้นในอัตราส่วนที่มากกว่าการเพาะปลูกแบบเดิม

๒. เสนอการแก้ปัญหาเรื่องที่ดินด้วยการทำให้ที่ดินเป็นของรัฐ เพื่อรวมที่ดินเป็นผืนเดียวกัน สะดวกแก่การใช้เครื่องจักร ท่านปรีดีก็ได้กล่าวว่า *"เมื่อที่ดินได้กลับคืนมาเป็นของรัฐบาลเช่นนี้แล้ว รัฐบาลจะได้กำหนดลงไปได้ถนัดว่า การประกอบการเศรษฐกิจในที่ดินนั้นจะแบ่งออกเป็นส่วนอย่างไร และจะต้องใช้เครื่องจักรชนิดใด เป็นจำนวนเท่าใด การทดน้ำจะต้องขุดคูหรือทำคันนาอย่างไร ในเวลานี้ ที่ดินที่แยกย้ายอยู่ระหว่างเจ้าของต่างๆ นั้น ต่างเจ้าของทำคูทำคันนาของตน แต่เมื่อที่ดินตกมาเป็นของรัฐบาลเช่นนี้แล้ว ถ้าที่ที่มีระดับเดียวกันก็จะประหยัดค่าใช้จ่ายได้มาก เช่น การทำคูนาอาจจะทำน้อยลงได้ นอกจากนั้น การใช้เครื่องจักรกล เช่น การไถนาก็จะได้ดำเนินติดต่อกัน มิฉะนั้น จะต้องไถที่นี่แห่งหนึ่ง ที่โน่นแห่งหนึ่งเป็นการชักช้าเสียเวลา และการบำรุงรักษาที่ดินโดยใช้เทคนิคย่อมจะทำได้สะดวก เราจะเห็นได้ว่าในเวลานี้ ราษฎรยังหลงเชื่อโดยวิธีโบราณ แม้ผู้ชำนาญการกสิกรรมจะพร่ำสอนก็ต้องกินเวลานาน เมื่อรัฐบาลเป็นผู้*

ประกอบการเศรษฐกิจเอง รัฐบาลอาจกำหนดกฎเกณฑ์ไว้ ราษฎรซึ่งเป็นลูกจ้างของรัฐบาลก็จำต้องปฏิบัติตาม"

ในปัจจุบัน การพัฒนาการเกษตรโดยการบำรุงที่ดินและการใช้เครื่องจักรนั้น ดูจะไม่เป็นของใหม่แต่อย่างใด แต่สำหรับสภาพสังคมไทยเมื่อปี ๒๔๗๕ นั้น ข้อเสนอของท่านปรีดีนับว่าเป็นสิ่งใหม่ ซึ่งท่านปรีดีอาจได้รับมาจากการศึกษา หรือจากการเปรียบเทียบความก้าวหน้าทางด้านการเกษตรในยุโรปกับการเกษตรแบบล้าหลังที่เป็นอยู่ในประเทศไทย ซึ่งในเรื่องนี้ ดร.เดือน บุนนาค ได้กล่าวว่า

"เรื่องใช้เครื่องจักรกลแทนแรงงานคน สมัยนี้เห็นเป็นของธรรมดา แต่สมัย ๒๔๗๕ นั้นเป็นของแปลกของใหม่ ประเทศไทยสมัยนั้นยังไม่มีรถแทรกเตอร์ เรื่องการประกอบกสิกรรมชนิดใช้เนื้อที่น้อยแต่ทำให้ได้ผลมาก ใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ เครื่องไถหว่าน เก็บเกี่ยว ฯลฯ เป็นเครื่องยนต์นั้น เป็นของใหม่ของไทยในสมัยนั้น ดังนั้น ถึงท่านปรีดี ท่านทวี บุณยเกตุ จะได้ชี้แจงยืดยาว ดังปรากฏในรายงานการประชุม ท่านผู้หลักผู้ใหญ่ที่ฟังก็ไม่ค่อยเข้าใจท่าน เราเพิ่งมาตื่นตัวในเรื่องปุ๋ยวิทยาศาสตร์และรถแทรกเตอร์เหล่านี้เมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ นี่เอง ข้าพเจ้าหมายถึงการตื่นตัวของประชาชน เจ้าหน้าที่สมัยก่อนๆ ก็ได้เคยทดลองเรื่องปุ๋ยเรื่องพืชพันธุ์นี้ แต่เป็นเพียงการทดลองเล่นๆ"

นอกจากนี้ ในพระบรมราชวินิจฉัยของรัชกาลที่ ๗ ที่ทรงวิจารณ์ความเห็นของท่านปรีดีในเรื่องนี้ ได้กล่าวไว้ว่า..

"ตามความคิดเห็นของผู้เขียนที่กล่าวว่า ถ้าใช้เครื่องจักรกลทำนาแล้วจะทำให้เป็นการทุ่นแรงงานเป็นอันมาก และสามารถทำนาได้ผลมากขึ้น ข้าพเจ้าสงสัยว่าจะไม่สู้เป็นความจริงนัก เพราะในการเพาะเก็บเกี่ยวข้าวนั้น ตามที่ปรากฏในทางเทคนิคของการทำนา ทราบว่าจะยังทำเช่นนั้นไม่ได้ อย่างไรเสีย การเกี่ยวข้าวก็คงจะยังต้องใช้คนงานเก็บเกี่ยวอยู่อย่างเดิม นอกจากนั้น ณ บัดนี้ก็ยังไม่ปรากฏทีเดียวว่ามีเครื่องจักรชนิดใดที่เหมาะสมจะใช้ในการทำนา ซึ่งเจ้าหน้าที่กำลังทดลองหาอยู่ เพราะฉะนั้นถึงแม้รัฐบาลจะเริ่มทำนาเอง ณ บัดนี้ ก็คงจะเว้นเสียมิได้ที่จะไม่ใช้แรงคนเป็นจำนวนมากดั่งเดิม ดั่งนี้ จะเรียกว่าทุ่นแรงงานที่ตรงไหน ความเสียหายเสียอีกอาจเกิดมีขึ้นได้ในข้อที่จะต้องบังคับมาเป็นทาสอันเป็นที่พึงรังเกียจอย่างยิ่ง"

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า สิ่งที่ท่านปรีดีเสนอในเค้าโครงฯ เป็นความคิดที่ก้าวหน้าเกินกว่ายุคสมัยของไทยในเวลานั้น จึงทำให้เกิดปัญหาตามมาหลายประการ แต่ข้อเสนอเหล่านี้

หากเป็นในปัจจุบันก็ถือเป็นเรื่องปกติ

เมื่อกล่าวโดยสรุปทั้งหมดอีกครั้งสำหรับความคิดของท่านปรีดีในด้านการจัดการเศรษฐกิจดังที่ปรากฏในเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาตินี้ จะเห็นได้ว่าท่านปรีดีได้พยายามผสมผสานข้อดีของแนวความคิดต่างๆ นับตั้งแต่แนวความคิดสังคมนิยม ลัทธิโซลิดาริสม์ อุดมการณ์ชาตินิยม ปรัชญาศาสนาพุทธ ฯลฯ ซึ่งท่านปรีดีคงจะได้เรียนรู้จากการศึกษาในประเทศฝรั่งเศสและจากประสบการณ์ นำเสนอเป็นเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ เพื่อแก้ไขปัญหาความล้าหลัง ความยากจน และความด้อยพัฒนาของประเทศไทยในเวลานั้น ให้สามารถพัฒนาได้ทัดเทียมอารยประเทศ ท่านปรีดีจึงได้พยายามเสนอ **"เค้าโครงการเศรษฐกิจ"** เพื่อก่อให้เกิดการปฏิวัติในทางเศรษฐกิจ แต่เนื่องจากเค้าโครงการเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่ **"ก้าวหน้า"** เกินกว่าความรับรู้ของคนไทยในสมัยนั้น จึงหาผู้ที่จะเข้าใจสิ่งที่ท่านปรีดีต้องการเสนอในเค้าโครงการเศรษฐกิจได้ยาก เค้าโครงฯ จึงถูกตีความว่าเป็นคอมมิวนิสต์ และข้อเสนอต่างๆ ในเค้าโครงฯ ที่ท่านปรีดีพยายามจะเสนอเพื่อก่อให้เกิดการปฏิวัติทางเศรษฐกิจ จึงถูกละเลย

แม้ว่าเค้าโครงฯ จะเป็นสิ่งที่ยากในทางปฏิบัติ หรือไม่อาจปฏิบัติได้สำหรับประเทศไทยในเวลานั้น แต่จะเห็นได้ว่าท่านปรีดีได้เสนอเค้าโครงฯ ขึ้นด้วยความพยายามและความตั้งใจที่จะให้สังคมไทยได้พัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น เจริญก้าวหน้ามากขึ้น มีการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ทันสมัย รวมทั้งมีการพัฒนาการเกษตร มีสหกรณ์ที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และมีการประกันสังคมและสวัสดิการสังคม โดยท่านปรีดีได้คาดหวังว่า ราษฎรจะมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและมีความสุขสมบูรณ์มากขึ้น ซึ่งท่านปรีดีถึงกับเปรียบเทียบผลสำเร็จของเค้าโครงการเศรษฐกิจกับโลกพระศรีอาริย์เลยทีเดียว

ความคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจของรัฐบุรุษท่านนี้ เข้าข่ายเป็น **"คอมมิวนิสต์"** หรือไม่ เราต้องทำการสำรวจดู เพราะมีการกล่าวหากันปรากฏในประวัติศาสตร์

เมื่อกล่าวถึง **"เค้าโครงการเศรษฐกิจ"** ของท่านปรีดี กับ **"คอมมิวนิสต์"** คนจำนวนมากจะนึกถึงพระบรมราชวินิจฉัยของรัชกาลที่ ๗ ที่มีต่อเค้าโครงการเศรษฐกิจ ที่เรียกกันว่า **"สมุดปกขาว"** ขึ้นทันที รวมถึงข้อความใน **"พระบรมราชวินิจฉัย"** ที่ได้เห็นกันอยู่บ่อยๆ

"โครงการนี้นั้น เป็นโครงการอันเดียวอย่างแน่นอนกับที่ประเทศรัสเซียใช้อยู่ ส่วนใครจะเอาอย่างใครนั้นข้าพเจ้าไม่ทราบ สตาลินจะเอาอย่างหลวงประดิษฐ์ฯ หรือหลวง

ประดิษฐ์ฯ จะเอาอย่างสตาลินก็ตอบไม่ได้ ตอบได้ข้อเดียวว่า โครงการทั้งสองนี้เหมือนกันหมด เหมือนกันจนรายละเอียดที่ใช้และรูปของวิธีการกระทำ จะผิดกันก็แต่รัสเซียนั้นแก้เสียเป็นไทย หรือไทยนั้นแก้เสียเป็นรัสเซีย ถ้าสตาลินเอาอย่างหลวงประดิษฐ์ฯ ข้าวสาลีแก้เป็นข้าวสาร หรือข้าวสารแก้เป็นข้าวสาลี การที่เราจะดำเนินการตามนี้นั้น โดยไม่ต้องสงสัยเลยว่า ในที่สุด เราจะกลายเป็นคอมมิวนิสต์ไปอย่างแน่นอน ประเทศไทยจะต้องกลายเป็นคอมมิวนิสต์ประเทศ นับเป็นที่ ๒ ของโลก รองจากประเทศรัสเซีย"

พระบรมราชวินิจฉัยได้ถูกนำมาขยายผลโดยศัตรูทางการเมืองของท่านปรีดี การฉวยโอกาสนี้ทำให้คำว่า **"คอมมิวนิสต์"** แพร่ระบาดในสังคมไทย และติดตามมาด้วยพระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์ พ.ศ. ๒๔๗๖ ซึ่งเป็นพ.ร.บ.คอมมิวนิสต์ฉบับแรกของไทย

พระราชบัญญัติฉบับนี้ถูกนำมาใช้เพื่อจัดการกับคณะราษฎร เฉพาะอย่างยิ่งคณะราษฎรที่อยู่ในปีกก้าวหน้าที่สุดของคณะผู้ก่อการฯ

เค้าโครงการเศรษฐกิจถูกติดป้าย **"คอมมิวนิสต์"** เพื่อเป็นเป้าหมายแห่งการทำลายล้างทางการเมือง หลังจากนั้นก็เกิดเหตุการณ์และความวุ่นวายทางการเมืองมากมาย จุดสูงสุดของความขัดแย้งนำมาสู่เหตุการณ์กบฏบวรเดช

แกนนำคณะราษฎรและท่านรัฐบุรุษปรีดีได้ยืนยันหลายครั้งหลายหนว่า เค้าโครงการเศรษฐกิจนี้ไม่ได้เป็นแบบ **"คอมมิวนิสต์"** ดังในการประชุมคณะกรรมานุการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจ ท่านปรีดีก็ได้กล่าวยืนยันความเห็นของตนว่า *"โครงการนี้ไม่ใช่หลักคอมมิวนิสต์ เรามีทั้งแคปิตัสลิสม์และโซเชียลลิสม์รวมกัน ถ้าหากพวกคอมมิวนิสต์มาอ่านจะติเตียนมากกว่า เพราะยังรับรองพวกมั่งมีให้มีอยู่"* และในการประชุมสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๔๗๖ ท่านปรีดีก็ได้กล่าวว่า

"สำหรับข้าพเจ้าเองที่ได้ถูกกล่าวหาครั้งก่อนๆ ว่าเป็นคอมมิวนิสต์นั้น เป็นความเข้าใจผิด กล่าวหาเอาฝ่ายเดียว และที่ข้าพเจ้าจะปฏิญาณต่อไปว่า ข้าพเจ้าจะไม่ดำเนินการเป็นคอมมิวนิสต์ ข้าพเจ้าได้ศึกษามาจริง เพราะเป็นหลักสูตรของการศึกษา เพราะฉะนั้นที่ข้าพเจ้าได้เป็นรัฐมนตรีนี้ ข้าพเจ้าขอปฏิญาณว่าจะไม่ดำเนินวิธีการแบบคอมมิวนิสต์เป็นอันขาด"

แท้จริงแล้ว แนวทางหลายประการในเค้าโครงการเศรษฐกิจก็มีการนำมาใช้ใน

ประเทศทุนนิยมทั้งหลาย โดยเฉพาะระบบประกันสังคม หากพิจารณาเนื้อหาของตัวเค้าโครงฯ ก็เห็นชัดว่ามีการผสมผสานระหว่างความคิดแบบเสรีนิยมกับสังคมนิยมเข้าไว้ด้วยกัน แต่แนวทางบางเรื่องอาจล้ำสมัยหรือไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมในยุคนั้น

ท่านปรีดีไม่ได้อาศัยการวิเคราะห์ปัญหาเศรษฐกิจสังคมตามแบบลัทธิมาร์กซ ในขณะที่ท่านปรีดีกล่าวถึงปัญหาการไม่เที่ยงแท้แน่นอนแห่งการเศรษฐกิจ โดยอาศัยหลักปรัชญาศาสนาพุทธและลัทธิโซลิดาริสม์ ท่านปรีดีไม่ได้กล่าวถึง **"การกดขี่ขูดรีด"** หรือ **"การเอารัดเอาเปรียบ"** ของคนในสังคมตามแบบลัทธิมาร์กซ และไม่ได้อาศัยหลัก **"มูลค่าส่วนเกิน"** (Surplus Value) และ **"แรงงานส่วนเกิน"** (Surplus Labour) ในการอธิบายปัญหา **"การกดขี่ขูดรีด"** ในขณะที่มาร์กซได้วิเคราะห์ปัญหาการกดขี่ขูดรีดและการเอารัดเอาเปรียบระหว่างนายทุนกับกรรมกรในระบบทุนนิยมโดยอาศัย **"มูลค่าส่วนเกิน"** และ **"แรงงานส่วนเกิน"** เป็นหลัก ในเค้าโครงฯ ท่านปรีดีไม่ได้อาศัยหลักการทั้งสอง และไม่ได้เน้นปัญหาการกดขี่ขูดรีดระหว่างนายทุนกับกรรมกร แต่ท่านปรีดีได้เน้นปัญหาส่วนใหญ่ว่าอยู่ที่ชาวนาซึ่งเป็นพลเมืองส่วนมากของประเทศ เพราะทำนาปีหนึ่ง คนหนึ่งไม่เกิน ๖ เดือน ยังมีเวลาเหลืออีก ๖ เดือนซึ่งต้องสูญเสียไป ถ้าหากเวลาที่เหลือ ๖ เดือนนี้ ราษฎรมีทางที่จะใช้ให้เป็นประโยชน์ในการประกอบการเศรษฐกิจแล้ว ความสุขสมบูรณ์ของราษฎรย่อมจะเพิ่มขึ้นได้

ดังนั้น สิ่งที่ท่านปรีดีเสนอคือการคำนึงถึงการใช้แรงงานให้เป็นประโยชน์ การจัดหางานให้ราษฎร และการส่งเสริมแรงงาน ท่านปรีดีไม่ได้อธิบายปัญหาทางเศรษฐกิจหรือความล้าหลังผ่านมิติความขัดแย้งทางชนชั้น

สังคมไทยยุคก่อนการอภิวัฒน์ ๒๔๗๕ ยังไม่ได้มีความขัดแย้งระหว่างนายทุนกับกรรมกรเฉกเช่นสังคมอุตสาหกรรมของชาติตะวันตกมากนัก และสภาพปัญหาต่างๆ ก็อาจแตกต่างจากประเทศทุนนิยมตะวันตก ซึ่งท่านปรีดีได้กล่าวในการประชุมกรรมาธิการสอบสวน ว่าหลวงประดิษฐ์มนูธรรมเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่ว่า

"ฐานะการเป็นไปในประเทศสยามนี้ ต่างกับที่เป็นอยู่ในประเทศตะวันตก ในประเทศสยามคนชั้นกลางเป็นคนที่ทำงาน ชาวนาเสียอีกมีเวลาว่างมาก ซึ่งชวนจะให้เกียจคร้านและใช้เวลาที่ว่างนั้นในทางที่ไม่พึงปรารถนา"

และท่านปรีดีได้กล่าวถึงปัญหาแรงงานโดยทั่วไปว่า

"อนึ่ง คนไม่มีงานทำในกรุงเทพฯ ก็มีมาก เขาทั้งหลายนี้จึงควรมีอาชีพเป็นหลักแหล่ง จะได้เป็นทางป้องกันมิให้คนเหล่านี้กระทำผิดทางอาญา ส่วนอาชีพนั้น จะให้เลือกเอาได้ตามชอบใจ ไม่บังคับว่าต้องทำอย่างนั้นอย่างนี้ เป็นแต่ขอว่าให้มีอาชีพเท่านั้น ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์แก่ความปลอดภัยของประเทศ และเป็นการมนุษย์สงเคราะห์ตามแบบของสันนิบาตชาติ แต่ว่าการทั้งนี้ต้องกระทำด้วยกฎหมาย ซึ่งจะต้องผ่านสภาผู้แทนราษฎรตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ คือคิดจะออกกฎหมายให้คนมีอาชีพและบำรุงการศึกษาและวิชาชีพ"

ดังนั้นในปัญหาเรื่องแรงงานนี้ สิ่งที่ท่านปรีดีคำนึงถึงคือการใช้ประโยชน์ของแรงงานให้เต็มที่ และการจัดการเศรษฐกิจให้เหมาะสม โดยที่ท่านปรีดีไม่ได้กล่าวถึงปัญหา **"การขูดรีดแรงงาน"** หรือ **"แรงงานส่วนเกิน"** (Surplus Labour) ของกรรมกรที่ถูกนายทุนเอารัดเอาเปรียบ และไม่ได้กล่าวถึง **"มูลค่าส่วนเกิน"** (Surplus Value) ตามแบบมาร์กซิสต์เลย

นอกจากนี้ เค้าโครงฯ ของท่านปรีดียังมีลักษณะที่ปฏิเสธ **"หลักการต่อสู้ทางชนชั้น"** ทั้งไม่ได้อาศัยหลักการวิเคราะห์ **"ชนชั้น"** และไม่ได้กล่าวถึง **"ชนชั้นที่ถูกกดขี่ขูดรีด"** ตามแบบลัทธิมาร์กซแต่อย่างใด แม้ท่านปรีดีจะยอมรับความแตกต่างของฐานะทางเศรษฐกิจของคนในสังคม เช่น คนจน คนรวย รวมทั้งคนที่เกิดมาหนักโลก แต่ท่านปรีดีก็ไม่ได้กล่าวในลักษณะของ **"ชนชั้น"** แบบมาร์กซ และไม่ได้ยอมรับ **"การต่อสู้ทางชนชั้น"** สิ่งที่ท่านปรีดีเสนอก็คือการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และร่วมมือกันตามแบบสังคมนิยมยูโทเปีย สังคมนิยมแบบสหกรณ์ และลัทธิโซลิดาริสม์ มากกว่า ซึ่งท่านปรีดีได้กล่าวไว้ในเค้าโครงการเศรษฐกิจว่า

"หลักสำคัญที่ควรคำนึงก็คือ รัฐบาลจำต้องดำเนินวิธีละม่อม คือต้องอาศัยการร่วมมือระหว่างคนมั่งมีกับคนจน รัฐบาลจะต้องไม่ประหัตประหารคนมั่งมี"

และในการประชุม **"กรรมาธิการพิจารณาว่าหลวงประดิษฐ์มนูธรรมเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่"** ท่านปรีดีได้กล่าวว่า

"ในเรื่องสงครามระหว่างชนชั้นนั้น ได้พยายามชี้แจงให้คนต่างๆ เข้าใจว่าไม่เป็นการบังควร เพราะจะเป็นการทำให้นองเลือดเปล่าๆ"

และเมื่อกล่าวถึง **"เผด็จการชนชั้นกรรมาชีพ"** ท่านปรีดีก็ได้กล่าวว่า

"ดิกเตเตอร์ชิบหรือลัทธิบงการแผ่นดิน ข้าพเจ้าไม่ชอบเลย ที่ไม่ชอบนั้นไม่ใช่เฉพาะ

แต่การที่จะให้คนจนเข้าถืออำนาจบงการเท่านั้น ถึงแม้ว่าคนชั้นอื่นจะเข้ายึดอำนาจบงการแผ่นดินก็ไม่เห็นชอบด้วยเหมือนกัน"

สิ่งที่มันสมองของคณะราษฎรเสนอก็คือ การให้ราษฎรทุกคน ไม่ว่าจะเป็นคนจน คนรวย กรรมกร ชาวนา และผู้มีอาชีพต่างๆ (นอกเหนือจากข้อยกเว้นที่ได้กล่าวในเค้าร่าง พ.ร.บ.ว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร) เป็น **"ข้าราชการ"** ซึ่งท่านปรีดีได้กล่าวไว้ในเค้าร่าง พ.ร.บ.ว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร หมวดที่ ๒ ว่าด้วยการทำงาน ว่า

"ให้บรรดาบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ ๑๘ ปีขึ้นไปจนถึง ๕๕ ปี รับราชการตามประเภทงาน ให้กำหนดแบ่งตามกำลัง ความสามารถ คุณวุฒิ และตามเพศ"

ดังนั้น ชนชั้นต่างๆ ในสังคม จึงถูกรวมไว้ด้วยกัน โดยเป็น **"ข้าราชการ"** เหมือนกันหมดทุกคน นอกจากนี้ท่านปรีดียังเสนอให้เคารพกรรมสิทธิ์เอกชน ไม่ริบทรัพย์ และยินยอมให้เอกชนผู้มั่งมีดำรงอยู่ และดำเนินการอิสระได้โดยไม่ต้องเป็น **"ข้าราชการ"** ซึ่งท่านปรีดีได้กล่าวว่า

"ให้เอกชนมีกรรมสิทธิ์ในสังหาริมทรัพย์ทั้งหลายซึ่งเอกชนหามาได้"

"รัฐบาลจะซื้อที่ดินเหล่านี้กลับคืนมา การซื้อที่ดินกลับคืนมานี้เป็นวิธีแตกต่างกับวิธีริบทรัพย์ของคอมมิวนิสต์"

"ตามวิธีที่กล่าวกันว่าเป็นวิธีคอมมิวนิสต์นั้น นักปราชญ์ในประเทศไทยท่านว่าต้องริบทรัพย์ของเอกชน การริบทรัพย์ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย" และ

"เราเกลียดชังลัทธิคอมมิวนิสต์ตามที่นักปราชญ์ในประเทศไทยท่านกล่าวนั้น และเราจะไม่ดำเนินวิธีริบทรัพย์มาแบ่งกัน ดังที่นักปราชญ์ท่านกล่าว"

จะเห็นได้ว่า ท่านปรีดีได้ปฏิเสธลัทธิคอมมิวนิสต์หลายครั้งหลายหนในเค้าโครงฯ และในเรื่องการเคารพกรรมสิทธิ์เอกชนนี้ ท่านปรีดีมีความเห็นสอดคล้องกับสังคมนิยมแบบยูโทเปียและลัทธิโซลิดาริสม์มากกว่า ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว

ถ้าพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจเปรียบเทียบกับหลักการของลัทธิมาร์กซแล้ว จะเห็นได้ว่า เค้าโครงการเศรษฐกิจไม่ได้เป็นคอมมิวนิสต์ตามแบบลัทธิมาร์กซ แต่ปัญหาการเสนอเค้าโครงฯ ไม่ได้อยู่เพียงว่า เค้าโครงฯ เป็นคอมมิวนิสต์ตามแบบลัทธิมาร์กซหรือไม่ เพราะในยุคของการเสนอเค้าโครงฯ นั้น ความรับรู้เรื่องมาร์กซิสของคนไทยมี

จำกัด ยากที่จะหาคนที่รู้และเข้าใจหลักการของมาร์กซิสได้

และความขัดแย้งทางการเมืองหลังการอภิวัฒน์ใหม่ๆ นั้นแหลมคมยิ่งนัก จึงนำเอาทุกเรื่องทุกประเด็นมาหักโค่นโดยไม่ใส่ใจว่าสิ่งนั้นจะเป็นการดำเนินการเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

ความเข้าใจเกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์ของคนยุคนั้น จึงเป็นความเข้าใจที่มีสหภาพโซเวียตเป็นภาพ ทั้งนี้ เพราะสหภาพโซเวียตเป็นประเทศที่เพิ่งมีการปฏิวัติล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เมื่อปี ๒๔๖๐ ก่อนหน้าการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ และก่อนหน้าการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจเพียง ๑๕ ปี โดยสหภาพโซเวียตได้สร้างระบบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศตามหลักการสังคมนิยมคอมมิวนิสต์

ในช่วงปี ๒๔๗๕-๒๔๗๖ ที่ได้มีการเสนอเค้าโครงฯ นี้ สหภาพโซเวียตอยู่ภายใต้การปกครองของสตาลิน และการปกครองในยุคสตาลินนี้ เป็นการปกครองที่รัฐเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดการเปลี่ยนแปลง วางแผน และควบคุมการดำเนินการทางเศรษฐกิจ โดยมีการโอนปัจจัยการผลิตทั้งหมดเป็นของรัฐ และจัดรูปเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมขึ้น การปฏิวัติในสหภาพโซเวียต รวมทั้งการปกครองในระบอบสตาลิน (Stalinist) ได้มีผลกระทบต่อความรู้สึกนึกคิดของคนไทยในเวลานั้น ซึ่งมีคนจำนวนหนึ่งที่กลัวการเปลี่ยนแปลงแบบสหภาพโซเวียตเป็นอย่างมาก

เมื่อท่านปรีดีได้เสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจที่มีลักษณะไปในทางสังคมนิยม จึงทำให้มีผู้หวาดเกรงกันว่าประเทศไทยจะเป็น **"คอมมิวนิสต์"** แบบ **"โซเวียต"** และเกรงว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับราษฎรเป็นแบบ **"สตาลินนิสต์ป** ความกลัวนี้ได้ถูกขยายผลโดยฝ่ายตรงข้ามของคณะราษฎรเพื่อทำลายความชอบธรรมของคณะราษฎร

หากเค้าโครงการเศรษฐกิจไม่มีแรงต้าน และสามารถดำเนินการได้ตั้งแต่ปี ๒๔๗๖ เศรษฐกิจไทยก็จะเริ่มมีแผนพัฒนาอย่างชัดเจนตั้งแต่เวลาดังกล่าว ไม่ต้องรอคอยต่อมาอีกร่วม ๒๕ ปี จึงเริ่มมีแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑

ในสภาวะที่ทุนนิยมโลกกำลังมีปัญหาอย่างหนัก ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและการเติบโตอยู่บนรากฐานของการทำลายล้างทรัพยากรธรรมชาติ สังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย (Democratic Scientific Socialism) ของท่านปรีดี น่าจะได้รับการ

พิจารณาเพื่อนำมาปรับใช้กับเศรษฐกิจไทยและเศรษฐกิจโลก

อาจทำให้ปัญหาวิกฤตการณ์ทั้งหลายของทุนนิยมโลก ได้รับการคลี่คลายในทิศทางที่ดีขึ้น

ระหว่างลี้ภัยการเมืองในต่างแดน
ท่านปรีดีได้แสดงความห่วงใยต่อบ้านเมือง
และได้เขียนบทความ รวมทั้งให้สัมภาษณ์
เพื่อให้มาซึ่งประชาธิปไตยสมบูรณ์
ความเป็นธรรมและความก้าวหน้า
ทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างต่อเนื่อง
และไม่เพียงแต่ท่านปรีดีจะพร้อมสนทนา
แลกเปลี่ยนทรรศนะทางการเมือง
พัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมเท่านั้น
เวลาส่วนหนึ่งยังใช้ไป
เพื่อเขียนบันทึกความทรงจำ
ถกเถียงอภิปรายเกี่ยวกับปัญหา
และทางออกของสังคมไทยอีกด้วย

บทที่ ๙

ลี้ภัยการเมือง

การลี้ภัยทางการเมืองหลังการรัฐประหารเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๙๐ นั้น ไม่ใช่การลี้ภัยครั้งแรกของรัฐบุรุษผู้อภิวัฒน์ แต่เป็นการลี้ภัยที่ปิดฉากบทบาททางการเมืองในสยามของท่านปรีดี พนมยงค์ และเป็นจุดเริ่มต้นของการลี้ภัยในต่างแดนกว่า ๓๐ ปี จนถึงแก่อสัญกรรม ณ บ้านอองโตนี ชานกรุงปารีส

การลี้ภัยทางการเมืองครั้งแรกเกิดขึ้นหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ๆ ท่านปรีดีลี้ภัยไปฝรั่งเศสอันเป็นผลสืบเนื่องจากการนำเสนอ **"เค้าโครงการเศรษฐกิจสมุดปกเหลือง"** และผลต่อเนื่องของความขัดแย้งหลังอภิวัฒน์ ๒๔๗๕

เค้าโครงการเศรษฐกิจได้ทำให้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างพระยามโนฯ กับคณะราษฎรเพิ่มมากขึ้น และก่อให้เกิดรูปธรรมของความขัดแย้งที่ชัดเจน นับตั้งแต่มีการแพร่ข่าวลือว่าเค้าโครงการเศรษฐกิจเป็นคอมมิวนิสต์ และอีกไม่กี่วันต่อมา พระยามโนฯ ได้ออกคำสั่งห้ามไม่ให้ข้าราชการทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน รวมทั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ทรงแต่งตั้งเป็นสมาชิกสมาคมการเมือง ถ้าเป็นก็ขอให้ลาออกจากสมาคมการเมือง ถ้าข้าราชการผู้ใดไม่ลาออก ไม่นำใบอนุมัติให้ออกไปยื่นต่อผู้บังคับบัญชาแล้ว จะไม่ได้รับเงินเดือน

คำสั่งของพระยามโนฯ พุ่งเป้าไปที่คณะราษฎรโดยตรง ทั้งนี้เพราะในขณะนั้นสมาคมการเมืองที่มีอยู่ก็คือสมาคมคณะราษฎร และสมาชิกของสมาคมคณะราษฎรส่วน

ใหญ่ก็เป็นข้าราชการทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน รวมทั้งผู้แทนราษฎรประเภทที่ทรงแต่งตั้งก็ประกอบด้วยสมาชิกคณะราษฎรจำนวนมาก

ที่ประชุมรัฐสภาได้ลงมติว่า การห้ามเช่นนี้ขัดต่อรัฐธรรมนูญ ถ้าจะห้ามก็ต้องแก้รัฐธรรมนูญเสียก่อน และต้องเสนอเป็นกฎหมาย ที่ประชุมลงมติด้วยคะแนน ๓๘ ต่อ ๑๑ เสนอให้รัฐบาลถอนคำสั่ง

ในการประชุมสภาครั้งต่อมา วันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ.๒๔๗๖ พระยามโนฯ ได้สั่งให้ทหารทำการตรวจค้นอาวุธสมาชิกสภาก่อนเข้าประชุม ทำให้เกิดความไม่พอใจในหมู่สมาชิกสภาเป็นอันมาก

ในเช้าวันถัดมาตรงกับวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ.๒๔๗๖ พระยามโนฯ ได้ประกาศพระราชกฤษฎีกาปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎร และเสนอรายชื่อคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ซึ่งไม่มีบุคคลที่อยู่ในคณะรัฐมนตรีชุดเก่า ๕ คน คือท่านปรีดี พนมยงค์ หลวงเดชสหกรณ์ นายแนบ พหลโยธิน นายตั้ว ลพานุกรม และพระยาประมวลวิชาพูล ซึ่งพระยามโนฯ ได้ชี้แจงเหตุผลของการกระทำครั้งนี้ โดยออกแถลงการณ์ว่า

ในคณะรัฐมนตรี ณ บัดนั้น เกิดแตกแยกกันเป็นสองพวก มีความเห็นแตกต่างกันและไม่สามารถที่จะคล้อยตามกันได้ ความเห็นข้างน้อยนั้นปรารถนาที่จะวางนโยบายเศรษฐกิจไปในทางอันมีลักษณะเป็นคอมมิวนิสต์ ความเห็นข้างมากนั้นเห็นว่า นโยบายเช่นนั้นเป็นการตรงข้ามแก่ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวสยาม และเป็นที่เห็นได้โดยแน่นอนทีเดียวว่า นโยบายเช่นนั้นจักนำมาซึ่งความหายนะแก่ประชาราษฎร และเป็นมหันตภัยแก่ความมั่นคงของประเทศ

จะเห็นได้ว่า พระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์ฉบับนี้ ได้ออกมาเพื่อมุ่งทำลายและปราบปรามคณะราษฎร โดยเฉพาะความหมายของคำว่า **"คอมมิวนิสต์"** และ **"ลัทธิคอมมิวนิสต์"** ที่ได้กล่าวไว้ในพระราชบัญญัตินี้ ก็ดูจะเป็นความหมายที่กำหนดเพื่อให้สอดคล้องกับเค้าโครงการเศรษฐกิจของท่านปรีดีที่ถูกโจมตีว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ดังนั้นทั้งท่านปรีดีซึ่งเป็นผู้ร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจ และสมาชิกคณะราษฎรคนอื่นๆ ที่สนับสนุนเค้าโครงการเศรษฐกิจอันถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ก็สามารถถูกระบุความผิดในฐานะผู้เผยแพร่ ผู้สนับสนุน ส่งเสริมคอมมิวนิสต์ และให้มีความผิดได้

หลังจากที่มีพระราชกฤษฎีกาปิดสภาและพระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์แล้ว ท่าน

ปรีดีได้ถูกบังคับให้เดินทางออกนอกประเทศ ในวันที่ ๑๒ เมษายน ก่อนออกเดินทาง ท่านปรีดีได้ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ยืนยันว่า

"ข้าพเจ้าไม่ใช่คอมมิวนิสต์ ข้าพเจ้ายอมรับว่าข้าพเจ้าเป็นเพียงโซเชียลลิสต์ จะเป็นคอมมิวนิสต์ได้อย่างไร เมื่อโครงการของข้าพเจ้านั้นมีทั้งโซเชียลลิสต์ ลิเบรัล สหกรณ์ รวมผสมอยู่ในโครงการของข้าพเจ้าด้วย"

ในรายงานข่าวท่านปรีดีเดินทางออกนอกประเทศในครั้งนั้น หนังสือพิมพ์ ***"หลักเมือง"*** ซึ่งลงบทความ ***"ส่งหลวงประดิษฐ์มนูธรรม"*** ถูกสั่งปิด ๗ วัน รัฐบาลพระยามโนฯ ได้ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ถึงเหตุผลในการสั่งปิดหนังสือพิมพ์หลักเมืองว่า เป็นเพราะหลักเมืองแสดงให้เห็นถึงเจตนาว่านิยมโครงการหลวงประดิษฐ์มนูธรรม เป็นการขัดกับหลักการของรัฐบาลและรัฐมนตรีชุดนี้ ซึ่งเป็นความผิดเข้าลักษณะพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ ซึ่งรัฐบาลได้ประกาศใช้เมื่อต้นเดือนเมษายน

ปัญหาความยุ่งยากทางการเมืองทั้งหลาย อันเป็นผลมาจากเค้าโครงการเศรษฐกิจและความขัดแย้งทางการเมืองยังคงดำเนินต่อไป ในวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๔๗๖ ได้มีประกาศพระบรมราชโองการ อนุญาตให้นายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา นายพันเอกพระยาทรงสุรเดช นายพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ นายพันโทพระประศาสน์พิทยายุทธ ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรี ซึ่งการลาออกของนายทหารชั้นผู้ใหญ่ทั้งสี่ หรือที่เรียกกันว่า **"สี่ทหารเสือ"** ในครั้งนี้ ได้มีการวิพากษ์วิจารณ์กันว่า เป็นแผนของพระยามโนฯ กับพวก ที่วางแผนเพื่อให้พระยาพหลฯ ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีและตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก เพื่อเป็นการกำจัดบุคคลสำคัญในคณะราษฎร ภายหลังจากที่ได้บังคับให้ท่านปรีดีซึ่งเป็นผู้นำที่สำคัญอีกคนหนึ่งของคณะราษฎรเดินทางออกนอกประเทศ แต่คณะราษฎรได้ไหวตัว และทำการยึดอำนาจกลับคืนก่อนในวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖ โดยการนำของพระยาพหลฯ และหลวงพิบูลฯ ซึ่งนายจรูญ สืบแสง หนึ่งในผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ ได้กล่าวถึงเหตุผลของการยึดอำนาจของคณะราษฎรในครั้งนี้ว่า

"เมื่อคณะราษฎรถูกถอดเขี้ยวเล็บหมดแล้ว พวกฝ่ายปฏิปักษ์ต่อคณะราษฎรได้เตรียมการที่จะกวาดล้างคณะราษฎรเฉพาะที่ได้ไปเฝ้าขอขมาต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ และมีรายนามที่ได้ลงนามกันไว้เป็นหลักฐานในวันที่ไปเฝ้าขอขมาจำนวน ๖๐

คน โดยได้เตรียมประกาศและพระบรมราชโองการให้ประหารชีวิตสมาชิกคณะราษฎร จำนวน ๖๐ คนนั้น โดยให้นำไปตัดศีรษะที่ท้องสนามหลวงในวันรุ่งอรุณของวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๖ (๑ ปีหลังจาก ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕) แล้วให้เอาศีรษะเสียบประจานไว้ที่ท้องสนามหลวง ๗ วัน เพื่อไม่ให้เป็นเยี่ยงอย่างต่อไป เผอิญผู้ก่อการคณะราษฎรคนหนึ่งทราบเรื่องเสียก่อน คณะราษฎรจึงทำการยึดอำนาจอีกครั้งหนึ่ง เมื่อ ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖"

เมื่อมีข่าวว่ารัฐบาลจะเชิญท่านปรีดีกลับมาร่วมบริหารราชการ ก็มีการเคลื่อนไหวต่อต้านอีกครั้งหนึ่ง นั่นคือ **"กบฏบวรเดช"** ซึ่งมีพระองค์เจ้าบวรเดชเป็นหัวหน้า เกิดขึ้นในวันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๔๗๖ โดยทหารฝ่ายหัวเมืองเคลื่อนพลเข้าสู่พระนคร และในวันที่ ๑๒ ตุลาคม พระยาศรีสิทธิสงครามได้นำจดหมายมายื่นต่อรัฐบาล ใจความว่า

"คณะรัฐมนตรีนี้ปล่อยให้คนลบหลู่ดูหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ และเอาหลวงประดิษฐ์มนูธรรมกลับเข้ามาเพื่อดำเนินการแบบคอมมิวนิสต์ต่อไป จึงขอให้กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งภายใน ๑ ชั่วโมง ถ้ามิฉะนั้นจะใช้กำลังบังคับและจะเข้ายึดการปกครองชั่วคราว จนกว่าจะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งคณะรัฐมนตรีขึ้นใหม่ซึ่งจะไม่มีนายทหารประจำการเข้าเกี่ยวข้องด้วย"

ในวันที่ ๑๒ ตุลาคม นั้นเอง รัฐบาลได้ออกคำแถลงการณ์ฉบับที่ ๓ ชี้แจงว่า

"ผู้ยุยงได้อ้างว่า การที่รัฐบาลเรียกหลวงประดิษฐ์มนูธรรมกลับ จะเป็นช่องทางให้หลวงประดิษฐ์มนูธรรมดำเนินการแบบคอมมิวนิสต์ ข้อนี้รัฐบาลขอปฏิเสธเด็ดขาดว่าหลวงประดิษฐ์มนูธรรมมิได้มีเจตนาที่จะดำเนินการแบบคอมมิวนิสต์ และผู้ที่อยู่ในคณะรัฐบาลนี้จะไม่มีใครยอมให้ผู้ใดดำเนินการแบบคอมมิวนิสต์เลยเป็นอันขาด รัฐบาลได้ประกาศนโยบายแล้วอย่างไรก็จะดำเนินการตามที่ได้ประกาศ ส่วนหลวงประดิษฐ์มนูธรรมได้รับรองว่าจะร่วมมือกับรัฐบาลนี้ตามนโยบายที่ได้ประกาศแล้ว หลวงประดิษฐ์มนูธรรมก็มั่นคงถือถ้อยคำ ฉะนั้น ข้อหาของผู้ก่อการจลาจลดังที่กล่าวข้างต้นนั้นจึงไม่เป็นความจริง และเป็นข้อที่พลอยอ้างเพื่อถือเหตุเท่านั้น และทางสืบสวนของรัฐบาลได้ความแน่ชัดว่า แผนการจลาจลอันนี้ได้ตระเตรียมมาเป็นเวลานานก่อนที่รัฐบาลจะได้ตกลงเรียกหลวงประดิษฐ์มนูธรรมกลับ"

ในวันที่ ๑๓ ตุลาคม พระองค์เจ้าบวรเดชได้มีจดหมายถึงรัฐบาลขอให้ดำเนินการตามข้อเสนอ ๖ ประการ ทางฝ่ายรัฐบาลได้ออกแถลงการณ์ชี้แจงและตอบโต้ข้อเสนอ ๖

ประการ ของพระองค์เจ้าบวรเดช ในวันที่ ๑๕ ตุลาคม

จะเห็นได้ว่า เค้าโครงการเศรษฐกิจของท่านปรีดี ได้ถูกหยิบยกขึ้นเป็นประเด็นหรือเหตุผลหนึ่งของการก่อกบฏ

การสู้รบระหว่างฝ่ายกบฏกับฝ่ายรัฐบาลดำเนินไปเป็นเวลาหลายวัน ในที่สุดฝ่ายกบฏได้พ่ายแพ้แก่ฝ่ายรัฐบาลในวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๔๗๖ ต่อมาอีก ๔ วัน คือวันที่ ๒๘ ตุลาคม สภาได้ลงมติเป็นเอกฉันท์ให้ความไว้วางใจแก่ท่านปรีดีซึ่งได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรี และในการประชุมสภาครั้งนี้ ท่านปรีดีได้ชี้แจงว่า คำกล่าวหาต่างๆ ที่มีผู้กล่าวหานั้นไม่เป็นความจริง ทั้งยังได้กล่าวปฏิเสธว่า *"จะไม่ดำเนินวิธีแบบคอมมิวนิสต์เป็นอันขาด"*

คณะกรรมการไต่สวนที่แต่งตั้งโดยรัฐบาลได้สรุปออกมาว่า ท่านปรีดีพ้นมลทินจากข้อกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์

หลังจากนั้นมีการเลือกตั้งครั้งแรกหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ในวันที่ ๖ มกราคม พ.ศ.๒๔๘๙ พรรคการเมืองที่สนับสนุนท่านปรีดีชนะการเลือกครั้ง เมื่อมีการซาวเสียงเลือกนายกรัฐมนตรีในวันที่ ๓๐ มกราคม ท่านปรีดีจึงได้รับการเลือกให้เป็นผู้นำประเทศ

ประธานสภาผู้แทนราษฎรได้แจ้งมติของสมาชิกส่วนใหญ่ให้ท่านปรีดีทราบ แต่ท่านปรีดีปฏิเสธไม่ขอรับตำแหน่ง โดยแจ้งว่ามีภารกิจต่างๆ อยู่มาก สมาชิกสภาจึงหารือและเลือกให้นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี แต่นายควงอยู่ในตำแหน่งได้ไม่ถึงสองเดือน วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๔๘๙ รัฐบาลควงแพ้มติสภาในการผ่านกฎหมายคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชน

สภาจึงยืนยันเลือก **"ท่านปรีดี"** เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นประธานสภาและสมาชิกจำนวนหนึ่งจึงได้ไปพบท่านที่ทำเนียบท่าช้างวังหน้า และต่างขอร้องเป็นทำนองว่า *"ในภาวะคับขันและสถานการณ์เช่นนี้ ซึ่งจะต้องมีการเจรจากับพันธมิตรในปัญหาต่างๆ อยู่ต่อไปด้วย ผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีควรจะเป็นปรีดี พนมยงค์"* ในที่สุดท่านปรีดีจึงยอมรับตำแหน่ง

เมื่อมารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว รัฐบุรุษอาวุโสผู้นี้ก็มิได้ทำให้ประชาชนผิดหวัง เริ่มต้นด้วยการเจรจากับอังกฤษโดยเฉพาะประเด็นที่ไทยต้องส่งข้าวสารโดยไม่คิดมูลค่าแก่อังกฤษ ๑ ล้าน ๕ แสนตัน (ให้ฟรี) มาเป็นขายให้ ทำให้ประเทศไทยไม่ต้องสูญ

เสียรายได้มหาศาล และไม่ต้องสูญเสียศักดิ์ศรีในฐานะประเทศเอกราช

ท่านปรีดีดำรงตำแหน่งมาจนถึงเดือนพฤษภาคมก็ขอลาออกจากตำแหน่งเนื่องจากมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ซึ่งถือว่าเป็นฉบับหนึ่งที่มีความเป็นประชาธิปไตยมาก และท่านมีส่วนสำคัญในการผลักดันให้เกิดขึ้น มีการยกเลิกสมาชิกประเภท ๒ ที่มาจากการแต่งตั้ง และให้มีสองสภา คือ สภาผู้แทนราษฎรและพฤฒิสภา ซึ่งมาจากการเลือกตั้งทั้งหมด

ฉะนั้น ข้อเสนอการเมืองใหม่ในเวลานี้ ไม่ควรถอยหลังหรือทำให้เป็นประชาธิปไตยน้อยลง เพราะเมื่อปี ๒๔๘๙ ประเทศก็ได้มีสภาที่มาจากการเลือกตั้งทั้งหมด หากเห็นว่าการเลือกตั้งมีการซื้อเสียงมากหรือไม่บริสุทธิ์ ก็เป็นหน้าที่ของพลเมืองไทยทุกคนรวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะทำให้กระบวนการการเลือกตั้งดีขึ้น ไม่ใช่เปลี่ยนที่มาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือมอบอำนาจให้ใครไม่กี่คนสรรหาแทนประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งไม่ใช่ประชาธิปไตย และยังเป็นการดูถูกต่อดุลยพินิจของชาวบ้านอีกด้วย

ในวันที่ ๗ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๘๙ ท่านปรีดีที่เพิ่งลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีก็ถูกเสนอชื่อเข้าเป็นนายกฯ อีกครั้งหนึ่ง

ต่อมาเกิดเหตุการณ์ไม่คาดฝันขึ้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลถูกพระแสงปืนสวรรคตบนพระแท่นบรรทม ณ พระที่นั่งบรมพิมาน ในพระบรมมหาราชวัง เวลา ๒๑.๒๐ น. ของวันที่ ๙ มิถุนายน

ท่านปรีดีในฐานะนายกรัฐมนตรีได้เรียกประชุมคณะรัฐมนตรี และประชุมรัฐสภา รัฐบาลของท่านปรีดีได้เสนอพระนาม **"สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช"** ขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ ๙

หลังจากรัฐสภาได้มีมติเป็นเอกฉันท์แล้ว ท่านปรีดีก็ได้ลุกขึ้นกล่าวต่อที่ประชุมรัฐสภาว่า

"สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้สวรรคตแล้ว และบัดนี้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช ได้สืบสันติวงศ์เป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของประชาชนชาวไทยแล้ว เพราะฉะนั้นขอให้สภาถวายพระพรชัย ขอให้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจงทรงพระเจริญ"

ไม่มีใครตั้งข้อสงสัยต่อความจงรักภักดีของรัฐบุรุษผู้อภิวัฒน์ท่านนี้ต่อสถาบันกษัตริย์ โดยเฉพาะในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ท่านปรีดีในฐานะหัวหน้าขบวนการเสรี

ไทย ได้ถวายความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ถวายความอารักขาให้พ้นภัยสงครามครั้งนั้น สมเด็จพระพันวัสสา พระบรมอัยยิกาเจ้า ทรงซาบซึ้งพระทัยดี และเมื่อสิ้นสงครามก็ได้รับสั่งเรียกท่านปรีดีไปที่ประทับและขอบใจ

นอกจากนี้ รัฐบุรุษอาวุโสยังได้ผลักดันให้มีการอภัยโทษทางการเมืองและนิรโทษกรรมแก่บรรดานักโทษการเมือง โดยมีเชื้อพระวงศ์อยู่จำนวนไม่น้อย รวมทั้งกรมขุนชัยนาทฯ อีกด้วย

ทันทีที่สงครามโลกครั้งที่ ๒ ยุติในวันที่ ๑๖ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๘๘ ผู้สำเร็จราชการปรีดี พนมยงค์ ได้ส่งโทรเลขเชิญรัชกาลที่ ๘ นิวัติพระนครในวันที่ ๖ กันยายน ในปีเดียวกัน

กรณีการสวรรคตของในหลวงอานันท์ กลายเป็นโอกาสสำคัญของปฏิปักษ์ทางการเมืองในการสร้างกระแสข่าวลือว่า ท่านปรีดีพัวพันกับกรณีสวรรคต ทั้งที่ไม่มีข้อเท็จจริงแม้แต่น้อย นอกจากนี้ ศาลทุกศาลก็พิพากษาว่าท่านปรีดีเป็นผู้บริสุทธิ์

ด้วยการที่ **"ปรีดี พนมยงค์"** ได้ผลักดันนโยบายหลายอย่างที่เป็นประโยชน์ต่อชาติและประชาชนส่วนใหญ่ แต่อาจทำให้คนกลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่งที่มีอำนาจหรือเคยอยู่ในอำนาจไม่พอใจ เมื่อโอกาสมาถึง จึงสร้างแนวร่วมผนึกกำลังฉกฉวยโอกาสทำลายล้างและโจมตี

มีการจ้างคนไปตะโกนตามโรงหนัง มีการสร้างหลักฐานเท็จ มีการจ้างบุคคลให้เป็นพยานเท็จในคดีสวรรคต แต่ในที่สุดผู้ที่ถูกจ้างให้เป็นพยานเท็จก็ได้สารภาพความจริงก่อนเสียชีวิต พรรคฝ่ายค้านเวลานั้นคือพรรคประชาธิปัตย์ ได้มีส่วนอย่างสำคัญในกระบวนการใส่ร้ายป้ายสีท่านรัฐบุรุษอาวุโส โดยเฉพาะอย่างยิ่งแกนนำของพรรคประชาธิปัตย์สายอนุรักษนิยมสุดขั้วทั้งหลาย ที่มีความรู้สึกเจ็บแค้นสะสมมาตั้งแต่หลังเปลี่ยนแปลงอภิวัฒน์ ๒๔๗๕ มีความรู้สึกไม่พอใจอย่างรุนแรงต่อการสูญเสียอภิสิทธิ์และสถานภาพหลายประการจากรัฐบาลของคณะราษฎร

ช่วงเวลาดังกล่าวจึงถือเป็นโอกาสของการ **"เอาคืน"** ของกลุ่มคนเหล่านี้ ผสมโรงกับกลุ่มอำนาจนิยมในคณะราษฎร ที่ภายหลังก็แตกแยกกับกลุ่มประชาธิปไตยในคณะราษฎรที่นำโดยท่านปรีดี พนมยงค์

ท่านปรีดีได้ชี้แจงในที่ประชุมรัฐสภาในวันประชุมที่อ้างแล้วข้างต้นต่อข่าวลือใส่ร้ายป้ายสี มีความตอนหนึ่งว่าดังนี้

".....เสียงลืออกุศลว่าคนนั้นคนนี้ออกมาแล้วไปทำอย่างนั้นอย่างนี้ นี่ก็เป็นเรื่องลือสืบเนื่องมาจากความอิจฉาริษยาเป็นมูลหรือมีบ่างช่างยุเป็นต้น เป็นมูลเหตุสืบเนื่องอย่างนั้น...และอีกอย่างหนึ่ง สำหรับเรื่องพระองค์นี้ ข้าพเจ้ารู้สึกว่าข้าพเจ้าเป็นผู้ซึ่งจงรักภักดีท่านมากที่สุดกว่าหลายๆ คน ในขณะที่ท่านประจำอยู่ในต่างประเทศหรือที่ท่านได้กลับมาแล้วก็ดี สิ่งใดอันเป็นสิ่งที่ท่านพึงปรารถนาในส่วนพระองค์ท่าน ข้าพเจ้าจัดถวาย หรือบางสิ่งบางอย่างเมื่อท่านรับสั่งถามข้อความอย่างหนึ่งอย่างใดอันเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ ข้าพเจ้าก็ได้ชี้แจงตามระเบียบแบบแผนของแนวรัฐธรรมนูญตามนิสัยของข้าพเจ้า ซึ่งข้าพเจ้าถือว่าซื่อสัตย์ต่อพระมหากษัตริย์ ข้าพเจ้าไม่อ้างพระนามหรือเอาพระนามของท่านไปอ้างในที่ชุมนุมชนใดๆ ซึ่งบางแห่งทำกัน หรือในกรณีที่ท่านสวรรคตแล้ว ข้าพเจ้าก็พยายามที่สุดที่จะพยายามทำในเรื่องนี้ให้ขาวกระจ่างเพราะเป็นพระมหากษัตริย์ เราจะทำให้เรื่องเงียบอยู่เฉยๆ ไม่ได้ ข้าพเจ้าไม่ปรารถนาทำอย่างคนบางคนทำโดยฉวยโอกาสเอาเรื่องสวรรคตของท่านไปโพนทะนากล่าวร้าย

และวันนั้นจะต้องกล่าวเสียด้วย ข่าวที่ข้าพเจ้าได้ทราบเกี่ยวแก่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสวรรคตนั้น ข้าพเจ้าได้ทราบราวประมาณเกือบ ๑๐ นาฬิกา เวลานั้นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยกับอธิบดีกรมตำรวจได้มาที่บ้าน เนื่องจากกรรมกรมักกะสันสะไตร์ค์ ข้าพเจ้าจึงโทรศัพท์เชิญราชเลขาไปด้วย เมื่อไปถึงแล้วเราอยู่ข้างล่างไม่ได้ขึ้นไปข้างบน เพราะเหตุว่าเกี่ยวแก่พระมหากษัตริย์ จึงได้เชิญเจ้านายผู้ใหญ่มาพร้อมแล้วจึงขึ้นไปชั้นบน ส่วนในทางชั้นบนของท่านเป็นเรื่องที่ท่านทำปฐมพยาบาลในชั้นบน

ข้าพเจ้าและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยพร้อมด้วยเจ้านาย อันมีกรมขุนชัยนาทฯ เป็นผู้นำขึ้นไป ได้ขึ้นไปเป็นเวลาเที่ยงเศษๆ แล้วขึ้นไปดูพระบรมศพ และความจริงใจในการตรวจเราจะไปถือกรณีพระมหากษัตริย์เหมือนเอกชนไม่ได้ ข้าพเจ้าเป็นนักเรียนกฎหมาย ข้าพเจ้ารู้เรื่องวิธีพิจารณาความอาญาว่าเป็นอย่างไรและจะต้องทำอย่างไร ก็ได้บอกกับอธิบดีกรมตำรวจว่าเราจะต้องทำให้แน่ชัด เช่น เหมือนอย่างว่าบอกให้หมอเอาโพล็กไปใส่พระกะโหลก ข้าพเจ้าก็ไม่รู้ราชาศัพท์ดี ได้ปรึกษาเจ้านาย บอกท่าน ท่านสั่นพระเศียร ข้าพเจ้าโดนทั้งขึ้นทั้งล่อง ถ้าจะต้องผ่าพระกะโหลกก็เป็นเรื่องพระศพของพระมหากษัตริย์ จะทำให้เสียพระราชประเพณี และวิธีพิจารณาทางอื่นก็มี เมื่อเป็นเช่นนี้จึงตัดสินว่าเราจะต้องสอบถามผู้ที่อยู่ใกล้ชิดและแพทย์ประจำพระองค์คือ คุณหลวง

นิตย์ฯ เป็นผู้ปฐมพยาบาล"

เพื่อทำความจริงให้ปรากฏ ต่อมาในวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๔๘๙ ท่านปรีดีในฐานะนายกรัฐมนตรี จึงได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่งเพื่อสอบหาข้อเท็จจริง คณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วยตัวแทนสถาบันหลักของชาติ คือ ประธานศาลฎีกา อธิบดีศาลอุทธรณ์ อธิบดีศาลอาญา อธิบดีกรมอัยการ ประธานพฤฒิสภา ประธานสภาผู้แทนราษฎร เจ้านายชั้นผู้ใหญ่ 3 พระองค์ ผู้แทนกองทัพบก ผู้แทนกองทัพเรือ ผู้แทนกองทัพอากาศ โดยมีนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นเลขานุการ และนายสะอาด นาวีเจริญ เป็นผู้ช่วยเลขานุการ

คณะกรรมการชุดนี้เรียกชื่ออย่างเป็นทางการว่า **"คณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ในการที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลสวรรคต"** และในระหว่างที่คณะกรรมการชุดดังกล่าวกำลังสอบสวนหาความจริงนั้น ได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพิ่มเติมตามรัฐธรรมนูญฉบับวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ซึ่งได้กำหนดให้มีการเลือกตั้งในวันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๘๙ ในระหว่างหาเสียงเลือกตั้งครั้งนั้น พรรคการเมืองบางพรรคได้ฉวยโอกาสเอากรณีสวรรคตไปโฆษณาอันเป็นเท็จนั้น คำสั่งกระทรวงมหาดไทยที่ ๒๐๗/๒๔๘๙ ลงวันที่ ๒๙ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๘๙ มีข้อความบางตอนดังนี้

"ด้วยในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนคราวนี้ ได้มีผู้สมัครรับเลือกตั้งและผู้สนับสนุนผู้สมัคร ซึ่งใช้สมญาว่าพรรคประชาธิปัตย์บางคน ได้ฉวยโอกาสการเลือกตั้งเป็นเครื่องมือโฆษณาชวนเชื่อ หลอกลวงราษฎรให้เกิดการเข้าใจผิดเพื่อก่อให้เกิดความดูหมิ่นและกระด้างกระเดื่องต่อรัฐบาล..เพื่อให้ราษฎรลงคะแนนให้แก่ตนหรือพรรคของตน ตามทางสืบสวนได้ความว่าพรรคประชาธิปัตย์บางคนได้หลอกลวงให้ราษฎรเข้าใจผิดในหัวข้อต่อไปนี้ ฯลฯ

...กล่าวหารัฐบาลว่าปิดข่าวเรื่องสวรรคตและใส่ร้ายรัฐบาลในเรื่องนี้ด้วยประการต่างๆ ความจริงนั้นรัฐบาลไม่ได้ปิดบัง และต้องการที่จะให้กรรมการได้สอบสวนเรื่องนี้โดยยุติธรรมและเปิดเผย ดังจะเห็นได้จากการแต่งตั้งกรรมการสอบสวน และวิธีปฏิบัติซึ่งมีตุลาการ อัยการ ประธานสภาทั้งสอง นายพลทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ เจ้านายชั้นสูง และการสอบสวนก็ให้ประชาชนไปฟังได้ นับเป็นประวัติการณ์ครั้งแรกของประเทศไทยที่การสอบสวนเช่นนี้ ได้กระทำต่อหน้าประชาชน จะหาว่ารัฐบาลปิดบัง

ประการใด สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชและสมเด็จพระราชชนนี ก็ได้พระราชทานพระราชกระแสต่อกรรมการแล้วว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกศมิได้มีข้อขัดแย้งหรือไม่พอพระทัยในรัฐบาลแต่อย่างใด ฝ่ายรัฐบาลก็ได้ถวายความจงรักภักดีและกระทำตามทุกสิ่งทุกอย่างตามพระราชประสงค์ เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกศทรงบรรลุนิติภาวะแล้ว นายกรัฐมนตรีปัจจุบันนี้ (ท่านปรีดี พนมยงค์) เมื่อครั้งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ก็ได้อัญเชิญทูลเสด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จกลับมาครองราชย์ มิได้ปรารถนาที่จะกุมอำนาจที่จะทำหน้าที่เป็นประมุขของรัฐ และไม่ได้กระทำการขัดขวางอย่างใด แต่ตรงกันข้ามกลับอัญเชิญเสด็จกลับมามอบถวายราชสมบัติแด่พระองค์

ในระหว่างที่พระองค์เสด็จประทับอยู่ ณ ต่างประเทศ เมื่อมีผู้ปองร้ายต่อราชบัลลังก์ นายกรัฐมนตรีคนปัจจุบันนี้ (ท่านปรีดี พนมยงค์) เมื่อครั้งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ก็ได้เสียสละเสี่ยงภัยเพื่อป้องกันราชบัลลังก์ให้ปลอดภัยตลอดมา เวลานั้นหาผู้ใดเสี่ยงภัยเช่นนั้นไม่ แต่ตรงกันข้าม กลับประจบสอพลอผู้มีอำนาจ

รัฐบาลนี้มีความเสียใจที่พรรคประชาธิปัตย์บางคนได้ฉวยโอกาสเอาพระมหากษัตริย์อันเป็นที่เคารพสักการะมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง ในระหว่างที่พระองค์มีพระชนม์อยู่ ในการประชุมพรรคประชาธิปัตย์บางครั้งได้แอบอ้างว่า ในหลวงรับสั่งอย่างนั้นอย่างนี้ จะขอยกตัวอย่างว่าในการประชุมพรรคประชาธิปัตย์ในวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ศกนี้ มีผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกพฤฒิสภาที่พรรคประชาธิปัตย์ลวงไปร่วมประชุมก็คงจะจำได้ว่า วันนั้นใครอ้างพระนามในหลวงไปพูดในที่ประชุมว่าอย่างไรบ้าง ซึ่งพระองค์เองไม่ทรงทราบเรื่องอะไรเลย พระองค์ทรงบำเพ็ญพระองค์เป็นกลางและเป็นที่สักการะโดยแท้จริง

ครั้นพระองค์สวรรคตแล้ว ก็เอาการสวรรคตของพระองค์เป็นเครื่องมือทางการเมืองต่อไปอีก ได้พยายามปั้นข่าวเท็จตั้งแต่วันแรกสวรรคต ให้ประชาชนหลงเข้าใจผิด ทั้งในทางพูด ทางโทรศัพท์ ทางโทรเลข และทางเอกสารหนังสือพิมพ์ พวกเหล่านี้ไม่ใช่เป็นพวกที่จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ เป็นพวกที่แสวงหาผลประโยชน์จากพระมหากษัตริย์เพื่อความเป็นใหญ่ของตน และเพื่อการเลือกตั้งที่จะได้ผู้แทนซึ่งเป็นพวกของตน

ดังจะเห็นได้อย่างแน่ชัดว่า ถ้าพวกนี้จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์แล้ว ในระหว่างที่พระองค์ทรงประทับอยู่ต่างประเทศ และในระหว่างที่ราชบัลลังก์ถูกกระทบกระเทือน

ในบางครั้ง และพระราชวงศ์ถูกผลปฏิบัติบางประการนั้น พวกประชาธิปัตย์บางคนซึ่งอ้างว่าจงรักภักดีต่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยิ่งกว่าใครๆ นั้นทำไมไม่เข้าเสี่ยงภัยคิดแก้ไขอย่างใดเลย แต่อาจมีบางคนกล่าวแก้ว่า เวลานั้นทำอย่างนั้นอย่างนี้อยู่ แต่ก็เป็นเรื่องเท็จทั้งสิ้น ขอราษฎรอย่าได้เชื่อฟัง"

เหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ฝ่ายปฏิปักษ์ยกขึ้นมาโฆษณาชวนเชื่อว่าท่านปรีดีเป็นผู้วางแผนปลงพระชนม์ เพราะท่านปรีดีเป็นผู้นิยมระบอบมหาชนรัฐ

ต่อโฆษณาชวนเชื่อนี้ ในเวลาต่อมา แถลงการณ์ปิดคดีของจำเลยในคดีสวรรคตได้ชี้ให้เห็นตอนหนึ่งว่า

"...การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นมหาชนรัฐนั้น เป็นเรื่องของการเปลี่ยนสถาบันอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เป็นเรื่องราวของการล้มเลิกสถาบันเสีย ไม่ใช่เป็นเรื่องของการเปลี่ยนตัวบุคคลดังทัศนะของนักนิยมอำนาจ การฆ่ากษัตริย์จึงไม่ใช่วิธีการหรืออธรรมนิยมของนักมหาชนรัฐ..."

และจดหมายของนายเลียง ไชยกาล อดีตรัฐมนตรีหลายกระทรวงที่มีไปถึงท่านปรีดีที่ปารีสเมื่อเดือนพฤศจิกายน ๒๕๑๓ ได้ปรารภเรื่องเดียวกันนี้ มีความตอนหนึ่งดังนี้

"...เพราะถ้าพิจารณาถึงเหตุผลในเรื่องฆ่าในหลวงแล้ว ผมพูดเสมอว่า เมื่อมาถึงขั้นนั้นแล้วทำไมปรีดีจึงยุติ (ไม่ประกาศเลิกล้มสถาบันกษัตริย์เสียแล้วสถาปนามหาชนรัฐขึ้นแทน แต่นี่ท่านกลับอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอขึ้นนั่งราชบัลลังก์ เป็นรัชกาลที่ ๙ สืบต่อมาจนถึงวันนี้-ผู้เขียน) ทั้งๆ ที่สภาทั้งสองอยู่ในกำมือ"

ลำพังปัญหาเศรษฐกิจและสังคมก็รุมเร้ารัฐบาลอยู่แล้ว ปัญหาส่วนใหญ่เป็นผลสะเทือนต่อเนื่องมาจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งเพิ่งยุติไปไม่นาน รัฐบาลท่านปรีดีจึงบริหารงานด้วยความยากลำบากหลังเหตุการณ์การสวรรคตของรัชกาลที่ ๘

ในที่สุด วันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๘๙ ท่านปรีดีก็ได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า **"หลวงธำรงฯ"** ได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรีสืบต่อมา

ความพยายามในการโค่นล้มอำนาจของท่านปรีดีและคณะยังมีอย่างต่อเนื่อง ทั้งการดำเนินการในรัฐสภา ทั้งการเมืองบนดิน ใต้ดิน รวมถึงความพยายามในการทำรัฐประหารด้วย

ปฏิปักษ์ทางการเมืองของท่านปรีดีมี ๒ ระดับ ระดับหนึ่ง คือปฏิปักษ์ทางชนชั้น คือ พวกซากเดนศักดินา หรือพวกอนุรักษนิยมรุนแรง หมายถึงเจ้านายบางคนที่ไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงและระบอบประชาธิปไตย กลุ่มนี้ยังรวมถึงพรรคประชาธิปัตย์ในยุคนั้นด้วย ปฏิปักษ์ทางการเมือง คือพวกที่มีความคิดเป็นเผด็จการทั้งหลาย เพราะท่านปรีดีมีจุดยืนประชาธิปไตยชัดเจน

อาจารย์สุพจน์ ด่านตระกูล ได้เล่าถึงเหตุการณ์รัฐประหาร ๒๔๙๐ ผ่านหนังสือ ***"รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์"*** ที่ท่านเขียนเอาไว้นานแล้วว่า *"คืนรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ คณะรัฐประหารได้ส่งกำลังไปโจมตีทำเนียบท่าช้างเพื่อจับกุมท่านปรีดี พนมยงค์ แต่ท่านปรีดีได้ลงเรือแจวหลบหนีไปเสียก่อน ครั้งแรกไปพักพิงที่บ้านตำรวจผู้หนึ่งแถวคลองบางหลวง ต่อมาจึงไปพักที่กองทัพเรือท้องพระโรงพระเจ้าตากสิน แล้วได้เดินทางต่อไปที่บางนาและสัตหีบ ที่สถานีทหารเรือสัตหีบได้พักอยู่ที่กองบัญชาการกองพลนาวิกโยธิน จนกระทั่งถึงวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ท่านจึงได้ตัดสินใจเดินทางลี้ภัยคณะรัฐประหารออกนอกประเทศ ท่านได้ออกเดินทางจากสถานีทหารเรือสัตหีบเมื่อตอนเย็นวันที่ ๑๙ และไปพักค้างคืนที่กองทัพนาวิกโยธินที่ชลบุรี เพราะขณะนั้นที่ท่าข้ามบางปะกงได้มีกองกำลังของคณะรัฐประหารได้มาตั้งอยู่ เพื่อสังเกตความเคลื่อนไหวของฝ่ายทหารเรือ และเฝ้าดักจับการหลบหนีของท่านปรีดีและคณะ การเดินทางในเวลาค่ำคืนจึงเป็นการเสี่ยงภัย ท่านจึงพักค้างคืนเสียที่กองพันนาวิกโยธิน ชลบุรี รุ่งขึ้นเช้ามืดวันที่ ๒๐ ท่านจึงออกเดินทางจากชลบุรีมุ่งหน้าเข้ากรุงเทพฯ"*

ก่อนจะเกิดเหตุการณ์รัฐประหาร มีข่าวลือแพร่สะพัดในพระนครและตามหน้าหนังสือพิมพ์ว่า ผู้นำกองทัพมีความพยายามจะรัฐประหาร

ผู้บัญชาการทหารบกอย่าง พลเอกอดุล อดุลเดชจรัส ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นนายพลตงฉิน ได้ให้คำรับรองกับท่านรัฐบุรุษอาวุโสอย่างเข้มแข็งว่า *"ไม่มีใครจะทำรัฐประหารได้นอกจากผู้บัญชาการทหารบกเท่านั้น ขอให้อาจารย์วางใจ"*

นอกจากนี้ ผู้นำกองทัพก็ยังให้คำยืนยันกับนายกรัฐมนตรี พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ด้วยว่า **"ไม่มีรัฐประหาร"**

ด้วยการยืนยันหนักแน่นของ ผบ.ทบ. ด้วยการสนับสนุนของฝ่ายทหารเรือ และอธิบดีกรมตำรวจที่สนับสนุนรัฐบาลอย่างเต็มที่ ความวิตกกังวลจึงคลายลง

คืนวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๙๐ มีการหารือกันของบุคคลสำคัญ ๓ ท่านที่ศาลาท่าน้ำ ทำเนียบท่าช้าง คือ นายกรัฐมนตรี พล.ร.ต.ถวัลย์ ผบ.ทบ.พล.อ.อดุล ท่านรัฐบุรุษอาวุโสได้ข้อสรุปว่าจะให้นายกรัฐมนตรีลาออกในวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน และผลักดันให้ ผบ.ทบ. ดำรงตำแหน่งนายกฯ แทน แต่ ผบ.ทบ. ต้องลาออกจากตำแหน่งข้าราชการประจำเสียก่อน เพราะรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ (๒๔๙๘) เวลานั้น ได้แยกข้าราชการประจำออกจากข้าราชการการเมือง

ขณะที่ในทำเนียบท่าช้างมีการประชุมพร้อมกับการมีคำมั่นจากปากของผู้บัญชาการทหารบกว่าไม่มีรัฐประหาร ที่กองพันทหารม้าที่ ๑ รักษาพระองค์ กลับมีการหารือกันอย่างเคร่งเครียดเพื่อวางแผนยึดอำนาจจากรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งของนายทหารคุมกำลังและนายทหารนอกราชการ

กลุ่มคณะรัฐประหารประกอบไปด้วย พลโทผิน ชุณหะวัณ พ.อ.กาจ กาจสงคราม พ.อ.สฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.อ.เผ่า ศรียานนท์ พ.อ.สวัสดิ์ สวัสดิ์เกียรติ พ.อ.น้อม เกตุนุติ พ.อ.ก้าน จำนงภูเวท พ.ท.บัญญัติ เทพหัสดิน ณ อยุธยา พ.ท.สุดใจ พูนทรัพย์ เป็นต้น

เวลาประมาณห้าทุ่มกว่าของคืนวันที่ ๘ พฤศจิกายน ภายหลังที่ท่าน ผบ.ทบ. และนายกรัฐมนตรีลากลับไปแล้ว ตำรวจอารักขาในทำเนียบท่าช้าง ส.ต.ท.สิงโต ไทรย้อย ได้วิ่งเข้ามารายงานท่านปรีดีซึ่งเวลานั้นกำลังนั่งเล่นอยู่ที่ศาลาท่าน้ำว่า เห็นรถถังหลายคันออกมาวิ่งเพ่นพ่านอยู่กลางถนน

เมื่อได้รับรายงานแล้ว ท่านปรีดีลุกขึ้นไปโทรศัพท์ทันที แต่ถูกตัดสายไม่สามารถติดต่อกับภายนอกได้ เมื่อท่านรู้ทันทีว่าเกิดอะไรขึ้น ท่านก็แจ้งให้ท่านผู้หญิงพูนศุขทราบถึงเหตุการณ์รัฐประหารที่กำลังจะเกิดขึ้น ท่านได้สั่งให้ **"บัว"** คนรับใช้ไปเรียกเรือจ้างลำสุดท้ายให้มารับท่านที่ศาลาท่าน้ำ ทำเนียบท่าช้าง

ท่านปรีดี คุณบัว และ ส.ต.ท.สิงโต จึงออกจากทำเนียบท่าช้างโดยอาศัยเรือจ้างหลบหนีการเข้าจับกุมตัวของคณะรัฐประหารที่นำกำลังรถถังและรถบรรทุกทหารจากหน่วย ป.ต.อ. และ ร.๑ พัน ๒ ภายใต้การนำของ พ.อ.เผ่า ศรียานนท์ พ.ท.ละม้าย อุทยานานนท์ พ.ท.ก้าน จำนงภูมิเวท พ.ท.เฉลิม พงศ์สวัสดิ์ กลุ่มทหารเหล่านี้ได้ยิงปืนกลเข้าใส่ทำเนียบท่าช้างอย่างไม่ปรานีปราศรัย เหมือนผู้ที่อยู่ในทำเนียบท่าช้างเป็นศัตรูคู่อาฆาต ทั้งๆ ที่ในทำเนียบมีแต่ผู้หญิงกับเด็กๆ เท่านั้น

ท่านปรีดีมีความรักชาติรักประชาชนเกินกว่าที่จะเป็นศัตรูกับใครเป็นการส่วนตัว ท่านจึงเปิดทางให้กับทุกคนและทุกกลุ่มในการที่จะรับใช้ชาติ แต่การดำเนินงานหลายอย่างของท่านเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม อาจทำให้คนบางกลุ่มบางพวกไม่พอใจ

พลโทกาจ กาจสงคราม แกนนำสำคัญของคณะรัฐประหาร ๒๔๙๐ ซึ่งต่อมาขัดแย้งอย่างรุนแรงกับแกนนำคณะรัฐประหารคนอื่นๆ จนถูก พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ บีบให้ลี้ภัยออกนอกประเทศและถูกจับกุมในข้อหากบฏ รู้สึกว่าตัวเองได้ทำในสิ่งที่ผิดพลาดในการก่อการรัฐประหาร ๒๔๙๐ สมเป็นชายชาติทหาร จึงสารภาพจากถ้อยคำของท่านว่า

"ที่ยกเอากรณีสวรรคตขึ้นมาเล่นงานอาจารย์ (ปรีดี-ผู้เขียน) นั้นก็เพื่อความสำเร็จในการโค่นอาจารย์เท่านั้น เพราะเหตุผลอื่นที่จะยกขึ้นมาโฆษณาทำลายล้างอาจารย์ (ปรีดี-ผู้เขียน) นั้นไม่มี และคุณงามความดีของอาจารย์ อยู่ในความศรัทธาของประชาชนเหนือกว่าเหตุผลอื่นใดที่จะยกขึ้นมาทำลายล้างได้ นอกจากกรณีสวรรคต แต่ก็ไม่คิดว่าจะเอากันถึงอย่างนี้ ถ้าคุณสนิท (สนิท ผิวนวล อดีตผู้ช่วยปลัดกระทรวงการคลัง) มีโอกาสจะติดต่อกับอาจารย์ ก็ช่วยเรียนอาจารย์ไปด้วยว่าผมขอกราบขอขมาอาจารย์ในเรื่องที่แล้วๆ มาด้วย"

หลังจากลี้ภัยทางการเมืองหลังรัฐประหาร พ.ศ.๒๔๙๐ แล้ว ท่านปรีดีได้เดินทางกลับประเทศไทยเป็นการลับๆ เพื่อนำมาต่อสู้กับคณะรัฐประหารเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๙๒

ขบวนการ ๒๖ กุมภาพันธ์ มีเป้าหมายเพื่อฟื้นฟูระบอบประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์ตามรัฐธรรมนูญฉบับปี ๒๔๘๙ แต่ประสบความพ่ายแพ้ต่อฝ่ายปรปักษ์ประชาธิปไตย ท่านปรีดีจึงได้หลบหนีการไล่ล่าของฝ่ายตรงข้ามเกือบ ๖ เดือนในไทย หลังจากนั้นจึงเล็ดลอดมายังสิงคโปร์ด้วยความช่วยเหลือของผู้นับถือศรัทธาทั้งในกองทัพและพลเรือน จากสิงคโปร์ไปฮ่องกง แล้วขอลี้ภัยทางการเมืองในสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นเวลา ๒๑ ปี จึงย้ายมาอยู่ที่ชานกรุงปารีส ฝรั่งเศส

ระหว่างลี้ภัยการเมืองในต่างแดน ท่านปรีดีได้แสดงความห่วงใยต่อบ้านเมืองและได้เขียนบทความ รวมทั้งให้สัมภาษณ์ เพื่อให้ได้มาซึ่งประชาธิปไตยสมบูรณ์ ความเป็นธรรมและความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างต่อเนื่อง

ท่านปรีดี พนมยงค์ ในวัยชรา ไม่เพียงแต่พร้อมจะสนทนาแลกเปลี่ยนทรรศนะทาง

การเมือง พัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมเท่านั้น เวลาส่วนหนึ่งยังใช้ไปเพื่อเขียนบันทึกความทรงจำและถกเถียงอภิปรายเกี่ยวกับปัญหาและทางออกของประเทศไทย บทความทางวิชาการก็ปรากฏออกมาเป็นระยะ

คุณสุภา ศิริมานนท์ เคยเปิดเผยว่า ได้ให้หลานๆ อ่านบทกวีที่ปรากฏในปฏิทินซึ่งสหกรณ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จัดพิมพ์ขึ้น ความว่า

"พ่อนำชาติด้วยสมองและสองแขน
พ่อสร้างแคว้นธรรมศาสตร์ประกาศศรี
พ่อของข้านามระบือชื่อปรีดี
แต่คนดีเมืองไทยไม่ต้องการ
อายุยืนหมื่นปีเถิดพ่อข้า
ไร้โรคาปราศจากทุกข์ใจสุขศานติ์
อยู่ต่างแดนพันมืดมนจากคนพาล
ลูกโดมขานพ่อคือธรรมค้ำแดนโดม"

เมื่อท่านปรีดีได้ฟังก็ถึงกับน้ำตาไหล บอกกล่าวหลานๆ ว่าให้ทำคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติและราษฎรไทย

และในวันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๒๖ ท่านปรีดีก็ได้ละสังขารไปอย่างสงบเช่นคนมีบุญทั้งหลาย ด้วยวัย ๘๓ ปี ที่บ้านอองโตนี ชานกรุงปารีส ทิ้งไว้ซึ่งผลงานที่ส่งผลต่อพัฒนาการประชาธิปไตย เศรษฐกิจ สังคมไทย และสันติภาพของโลก

จนกระทั่งใกล้วันเกิดครบ ๑๐๐ ปี ของท่านปรีดี ที่ประชุมสมัยสามัญครั้งที่ ๓๐ ขององค์การยูเนสโก ณ กรุงปารีส ได้มีมติให้ **"ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์"** เป็นบุคคลสำคัญของโลกในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๔๒ และกำหนดไว้ในปฏิทินการเฉลิมฉลองในช่วง ค.ศ.๒๐๐๐ ถึง ๒๐๐๑ (พ.ศ. ๒๕๔๓-๒๕๔๔)

ท่านปรีดียึดมั่นในพุทธวจนะที่ว่า **"ผลของการที่ก่อสร้างไว้ดีแล้ว ย่อมไม่สูญหาย"**

สิ่งที่ท่านยึดมั่น ยืนยันด้วยผลงานที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองและราษฎรไทย ที่อนุชนรุ่นหลังต้องร่วมกันสืบทอดอุดมการณ์ต่อไป เพื่อประเทศไทยและ

เพื่อโลกที่ดีกว่าเดิม

จากไปอย่างสงบ คงไว้ซึ่งเกียรติภูมิและความกังวลสุดท้ายของรัฐบุรุษอาวุโส

เมื่อย้อนกลับไปพิจารณาดูแล้ว
ถ้าหากท่านปรีดีขาดซึ่งคู่ชีวิต
อย่างท่านผู้หญิงพูนศุข
ท่านปรีดีก็อาจไม่สามารถทุ่มเทเวลา
และชีวิตในการปฏิรูปและอภิวัฒน์
ประเทศไทยได้มากเท่านี้
แม้เวลาการอยู่ในอำนาจ
ทางการเมืองของท่านปรีดีค่อนข้างสั้น
แต่ก็เป็นเวลาที่มีความหมาย
ในการสร้างประโยชน์ให้บ้านเมือง
และประชาชน

บทที่ ๑๐

"พูนศุข" ได้..ด้วยธรรม

"ตอนสายครึ้มและฟ้าร้อง"

เป็นบันทึกสั้นๆ ด้วยลายมือครั้งสุดท้ายของคู่ชีวิตรัฐบุรุษ ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ในวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๐

ในที่สุด...ท่านก็ได้ละสังขารไปในเวลา ๒ นาฬิกา ของวันที่ ๑๒ พฤษภาคม หากถือตามปฏิทินสยามโบราณยังถือว่าเป็นวันที่ ๑๑ พฤษภาคมอยู่ เพราะยังไม่ย่ำรุ่ง ดูเหมือนว่าท่านผู้หญิงได้กำหนดเวลาการจากไปให้ตรงกับวันเกิดของบุคคลที่ท่านรักและบูชามากที่สุด นั่นคือวันที่ ๑๑ พฤษภาคม นั่นเอง

เมื่อย้อนกลับไปพิจารณาดูแล้ว ถ้าหากท่านปรีดีขาดซึ่งคู่ชีวิตอย่างท่านผู้หญิงพูนศุข ท่านปรีดีก็อาจไม่สามารถทุ่มเทเวลาและชีวิตในการปฏิรูปและอภิวัฒน์ประเทศไทยได้มากเท่านี้ แม้เวลาการอยู่ในอำนาจทางการเมืองของท่านปรีดีค่อนข้างสั้น แต่ก็เป็นเวลาที่มีความหมายในการสร้างประโยชน์ให้บ้านเมืองและประชาชน

ท่านผู้หญิงพูนศุข ถือเป็นภรรยาคู่ทุกข์คู่ยากของท่านรัฐบุรุษอาวุโสเลยทีเดียว เริ่มตั้งแต่การลี้ภัยทางการเมืองครั้งแรกของท่านปรีดี ส่งผลต่อชีวิตของภรรยาและลูกๆ อีกหลายคน

การลี้ภัยทางการเมืองครั้งแรกนั้น เกี่ยวพันกับการนำเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ

สมุดปกเหลือง นำมาสู่การใส่ร้ายป้ายสีด้วยข้อหาเป็นคอมมิวนิสต์ ชีวิตครอบครัวของท่านผู้หญิงพูนศุขจึงต้องระหกระเหินและผันผวนไปตามเส้นทางอันคดเคี้ยวของประชาธิปไตยไทย ก่อนจะกลับมาบริหารบ้านเมืองอีกครั้งในปี ๒๔๗๖

แต่การปล่อยข่าวลือป้ายสีด้วยข้อหารุนแรงที่ปราศจากข้อเท็จจริงในกรณีสวรรคตของรัชกาลที่ ๘ และนำมาสู่การรัฐประหารในปี ๒๔๙๐ เป็นการปิดฉากบทบาททางการเมือง และเป็นจุดเริ่มต้นของความระหกระเหินของครอบครัวพนมยงค์

ลูกๆ ของครอบครัวพนมยงค์ได้เขียนบันทึกถึงเหตุการณ์ลี้ภัยทางการเมืองครั้งสำคัญของท่านปรีดีหลังการรัฐประหาร ๒๔๙๐ ว่า

*"แม้คุณพ่อไม่ได้อยู่เมืองไทย เป็นเสี้ยนหนามขวางทางของคณะรัฐประหาร ๒๔๙๐ แล้วก็ตาม แต่ครอบครัวเราก็มิวายโดนกลั่นแกล้งจากผู้มีอำนาจในแผ่นดินมาโดยตลอด เมื่อจับคุณพ่อไม่ได้ ก็จับคุณแม่แทน เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๙๕ คุณแม่ถูกตำรวจในยุคของ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ จับกุมในข้อหา **"กบฏภายในและภายนอกราชอาณาจักร"** ซึ่งเป็นข้อหาอุกฉกรรจ์ ทุกๆ ๑๒ วัน ตำรวจจะนำคุณแม่ไปศาลเพื่อฝากขัง ถึงแม้คุณยายจะยื่นขอประกันแต่ศาลก็ไม่อนุญาต ทั้งๆ ที่ผู้พิพากษาที่นั่งบัลลังก์ก็เป็นศิษย์ของคุณพ่อ ต่างกับปัจจุบันโทษฐานฆ่าคนตายศาลก็ให้ประกัน ๘๔ วันในที่คุมขังกองสันติบาล กรมตำรวจ แม้คุณแม่จะปวดร้าวเพียงใดที่ถูกทำร้ายทางใจและถูกลิดรอนอิสรภาพ ซ้ำลูกชายคนโตก็โดนจับกุมในข้อหาเดียวกัน คุณแม่ยังคงจิตใจเข้มแข็ง ไม่ได้แสดงความอ่อนแอแม้แต่น้อย น้ำตาสักหยดก็ไม่มี นายตำรวจที่สอบสวนพยายามยุแหย่ให้คุณแม่เกิดความคลางแคลงใจในความซื่อสัตย์ของคุณพ่อ แต่ทว่าไร้ผล เพราะคุณพ่อกับคุณแม่มีความรักและเชื่อใจกันและกัน คุณแม่ไม่ยอมวอนขอความปรานีจากผู้มีอำนาจซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นเพื่อนตายคุณพ่อ ขณะนั้นคุณแม่อายุ ๔๐ ปี"*

นอกจากนี้ ท่านผู้หญิงยังได้เขียนเล่าเหตุการณ์ที่ผู้มีอำนาจรัฐได้พยายามยัดข้อหาให้กับท่านผู้หญิงพูนศุขและบรรดาผู้ใกล้ชิดท่านปรีดีในข้อหากบฏ ด้วยความกล้าหาญและจิตใจที่เข้าถึงธรรมะอย่างแท้จริง

"หลังเหตุการณ์รัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๙๐ ได้ประมาณ ๑ สัปดาห์ ความวุ่นวายของบ้านเมือง ความปลอดภัยของข้าพเจ้าและลูกๆ ซึ่งข้าพเจ้าไม่ทราบว่าจะถูกคุกคามเช่นเดียวกับเช้ามืดของวันที่ ๘ พฤศจิกายน ที่คณะรัฐประหารใช้รถถังและ

ปืนกลกระหน่ำยิงใส่ทำเนียบท่าช้างอีกหรือไม่

ข้าพเจ้าได้พาลูกๆ ไปหลบร้อนพึ่งเย็นที่บ้านพักนาวิกโยธิน อ่าวเตยงาม สัตหีบ ซึ่ง พล.ร.ต.หาร ขำหิรัญ ได้ให้การต้อนรับอย่างดี

จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๙๑ สถานการณ์เริ่มที่จะคลี่คลาย และลูกๆ ข้าพเจ้าควรจะเข้าเรียนตามปกติ ข้าพเจ้าจึงตัดสินใจย้ายจากทำเนียบท่าช้างมายังบ้านป้อมเพชร ถนนสีลม

ทำเนียบท่าช้าง ริมน้ำเจ้าพระยา ถนนพระอาทิตย์ เป็นบ้านพักประจำตำแหน่งเมื่อคราวที่สภาผู้แทนราษฎรมีมติเมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๘๔ ให้นายปรีดี พนมยงค์ ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในรัชกาลที่ ๘ และได้พำนักที่นี่เรื่อยมา เมื่อมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ยกย่องไว้ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส (๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘) และในวาระที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (พ.ศ.๒๔๘๙)

ส่วนป้อมเพชร ริมคลองสีลม เป็นบ้านที่ข้าพเจ้าเติบโตมา ในบริเวณบ้านมีบ้านหลังเล็ก เป็นเรือนหอของข้าพเจ้ากับนายปรีดีที่คุณพ่อคุณแม่สร้างให้ แม้นว่าพระยาชัยวิชิต วิศิษฏ์ธรรมธาดา (ขำ ณ ป้อมเพชร) ถึงแก่อนิจกรรมไปก่อนหน้านี้หลายปี คุณหญิงเพ็ง ชัยวิชิต (สกุลเดิม สุวรรณศร) คุณแม่ข้าพเจ้า ยังคงอยู่เป็นหลักที่พึ่งของลูกๆ หลานๆ

เมื่อ ๕๐ กว่าปีก่อนนี้ ถนนสีลมเป็นถิ่นอาศัยของเจ้านาย ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และชาวยุโรป ถนนลาดยางขนานคู่กับคลองสีลม มีรถรางจากบางรักถึงศาลาแดง และแล่นต่อไปยังประตูน้ำ

ข้าพเจ้าจัดการให้ดุษฎีและวาณี ลูกสาวคนเล็กสองคนเป็นนักเรียนประจำที่ ร.ร.เซ็นต์โยเซฟคอนแวนต์ สุดา ลูกสาวคนรองเป็นนักเรียนไปมา นั่งรถรางจากบ้านป้อมเพชร มาลงที่ป้ายคอนแวนต์ ศุขปรีดา ลูกชายคนที่สองเรียนที่ ร.ร.กรุงเทพคริสเตียน ส่วนปาล บุตรชายคนโต เดิมเรียนชั้นเตรียมปริญญาสุดท้ายของ ร.ร.เตรียมปริญญามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (ต.ม.ธ.ก.) ด้วยเหตุการณ์วุ่นวายทางการเมืองที่กระทบมาถึงครอบครัวเรา จึงสอบไม่ผ่าน

ข้าพเจ้าพักอยู่ที่บ้านป้อมเพชรประมาณปีกว่าๆ ร้านกาแฟหน้าบ้านเป็นที่ชุมนุมของสันติบาลนอกเครื่องแบบ ข้าพเจ้ามีตำรวจติดตาม **"อารักขา"** ไปทุกแห่งโดยไม่ต้องร้องขอ

ครั้งหนึ่ง ข้าพเจ้าพาปาลไปหาหมอบุญ สุวรรณศร ที่คลินิกแถวบางรัก ตำรวจนอก

เครื่องแบบขับรถตามมาติดๆ ขากลับ ข้าพเจ้าบอกให้ปาลขับรถผ่านไปที่ถนนคอนแวนต์ แล้วเลี้ยวเข้าบ้านหลวงชาติตระการโกศล (เจียม ลิมปิชาติ) อธิบดีกรมตำรวจในขณะนั้น ซึ่งภรรยาของท่านเป็นญาติข้าพเจ้า

ต่อจากนั้นไม่นาน คุณหญิงดอรีส ราชานุประพันธ์ ภรรยาชาวอังกฤษของพระยาราชานุประพันธ์ (เปีย บุนนาค) ได้มาหาข้าพเจ้าที่บ้านป้อมเพชร ปวารณาตัวจะนำจดหมายของข้าพเจ้าไปมอบให้นายปรีดี โดยอ้างว่าทราบดีว่านายปรีดีหลบซ่อนอยู่ ณ หนใด ข้าพเจ้ามิได้รู้จักมักคุ้นกับคุณหญิงผู้นี้มาก่อน นอกจากรู้สึกฉงนสนเท่ห์แล้ว ข้าพเจ้าได้ตอบปฏิเสธ ***"ความหวังดี"*** ของเธออย่างนุ่มนวล

ข้าพเจ้ารู้สึกเกรงใจคุณแม่ จึงขออนุญาตมาอยู่กับลูกๆ ตามลำพังที่บ้านพูนศุข บริเวณบ้านป้อมเพชรนิคม ถนนสีลม แล้วย้ายมาบ้านถนนสาทรเหนือในเวลาต่อมา

มีชายแปลกหน้า ใส่หมวก สวมแว่นตาดำ ผลัดเปลี่ยนกันเฝ้าหน้าบ้านข้าพเจ้า"

ต่อมา ท่านผู้หญิงพูนศุขก็ถูกยัดข้อหา ***"กบฏสันติภาพ"*** โดยท่านเขียนบันทึกไว้ว่า

"ในที่คุมขังกองสันติบาล กรมตำรวจ ข้าพเจ้าตั้งคำถามกับตนเองว่า ***"ฉันทำผิดอะไร"*** เป็นเพียงเพราะเป็นภรรยานายปรีดีที่ทางการต้องการตัวกระนั้นหรือ จึงกลายเป็น ***"ผู้ต้องหา"*** เป็น ***"กบฏ"*** และ ***"คนขี้คุก"***

ท่านปรีดีในวัย ๘๐ ปี
และคู่ชีวิตที่บ้านออองโตนี
ชานกรุงปารีส ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๓

ยามปกติ คนเราจะไม่รู้สึกซาบซึ้งกับคำว่า ***"อิสรภาพ"*** *เท่าใดนัก แต่เช่นในกรณีที่ข้าพเจ้าและเพื่อนร่วมชะตากรรมกบฏสันติภาพต้องอยู่ในที่คุมขังและเรือนจำแล้ว อิสรภาพเป็นสิ่งที่มีค่าที่สุด อิสรภาพเป็นสิ่งที่ผู้บริสุทธิ์ทุกคนถวิลหา ข้าพเจ้าเชื่อในพุทธภาษิตว่า* ***"ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม"*** *ในไม่ช้าก็เร็ว พวกเราทุกคนจะต้องได้รับอิสรภาพ"*

บันทึกของคู่ชีวิตรัฐบุรุษ ยังเก็บรายละเอียดของภาพเหตุการณ์เหมือนหยั่งรู้อนาคตว่า ในที่สุด **"ความถูกต้อง"** และ **"คุณงามความดี"** จะต้องปรากฏเป็นที่ประจักษ์ในภายหลัง

แม้ว่าในช่วงมีชีวิตอยู่ ข้อเท็จจริงบางอย่างจะถูกบิดเบือนอย่างไรก็ตาม

ความเป็นบุคคลที่ยิ่งใหญ่ย่อมต้องผ่านบทพิสูจน์สำคัญ โดยเฉพาะกรณีการยัดข้อหากบฏจากรัฐบาลเผด็จการในยุคนั้น

ท่านผู้หญิงยืนหยัดเผชิญปัญหาอย่างกล้าหาญ ดังรายละเอียดจากบันทึกที่ผู้เขียนได้คัดคว้ามา

"คืนหนึ่งในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๘๖ ก่อนหน้าที่อัยการจะยื่นฟ้องคดีกบฏสันติภาพเพียงวันเดียว พ.ต.ต.เสริม พัฒนกำจร สารวัตรตำรวจที่รักความเป็นธรรมซึ่งข้าพเจ้ามิได้เคยรู้จักเป็นการส่วนตัวมาก่อน ได้นำข่าวดีมาแจ้งให้ข้าพเจ้าทราบเป็นการส่วนตัวว่า ***"อัยการสั่งไม่ฟ้อง"*** เป็นอันว่าข้าพเจ้าถูกคุมขังครบ ๘๔ วัน ตามอำนาจของพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาตามความอาญาโดยเป็นผู้บริสุทธิ์ที่ไม่มีความผิดใดๆ

หลังจากที่ได้รับอิสรภาพ ข้าพเจ้าใคร่ครวญอนาคตของตนเองในเมืองไทย ไม่มีใครรับประกันความปลอดภัยได้ ข้าพเจ้าจึงตัดสินใจพาร่างกายและจิตใจอันบอบช้ำไปประเทศฝรั่งเศส ที่นั่นเป็นที่ซึ่งข้าพเจ้าคุ้นเคยเป็นอย่างดี อีกประการหนึ่ง สุดากำลังศึกษาวิชาดนตรีอยู่ ณ กรุงปารีส ถึงอย่างไรก็มีลูกดูแลข้าพเจ้าได้

ข้าพเจ้าฝากลลิตา บุตรสาวคนโตที่การพัฒนาการทางสมองช้า และศุขปรีดาไว้กับมารดาข้าพเจ้า ส่วนปาลนั้น ยังคงถูกคุมขังที่เรือนจำลหุโทษ

ต้นเดือนเมษายน ข้าพเจ้าพาดุษฎีกับวาณีโดยสารเครื่องบิน ๔ เครื่องยนต์ของสายการบิน KLM ไปยังกรุงปารีส เครื่องบินแวะเติมน้ำมันที่เมืองการาจี และค้างที่นั่น ๑ คืน จากนั้นตรงไปเมืองอัมสเตอร์ดัม ก่อนจะถึงจุดหมายปลายทาง

วันแรกๆ ข้าพเจ้าพักอยู่ที่โรงแรมเล็กๆ ใกล้กับสถานีรถไฟใต้ดิน Passy ต่อมาย้ายมาอยู่ที่บ้าน Mme Girard ครอบครัวชาวฝรั่งเศสที่พักอยู่ก่อนแล้ว

ข้าพเจ้าจัดการให้ดุษฎีกับวาณี เรียนภาษาฝรั่งเศสกับ Mme Petitijean-Roget

เดือนกรกฎาคม เป็นช่วงฤดูร้อนในยุโรป ข้าพเจ้าพาลูกๆ ไปเมือง East Grinstead ประเทศอังกฤษ พักที่บ้านกัปตันแดนนิส (Captain Stratford Dennis) อดีตผู้ช่วยทูตทหารเรืออังกฤษประจำประเทศไทย ท่านผู้นี้มีบทบาทในการช่วยเหลือนายปรีดีให้ลี้ภัยไปสิงคโปร์เมื่อคราวเกิดรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๙๐ ภรรยาชาวไทยของกัปตันคือคุณชฎา กาญจนะวณิชย์ (ปุ้ง) คุ้นเคยกับข้าพเจ้ามาช้านาน"

ความระหกระเหินของครอบครัวพนมยงค์เป็นเรื่องที่น่าเห็นใจยิ่ง การติดต่อระหว่าง **"ปรีดี"** กับ **"พูนศุข"** และครอบครัว ก็ต้องระมัดระวังไม่ให้เป็นเป้าต่อผู้มีอำนาจรัฐในขณะนั้น

ท่านผู้หญิงพูนศุขเขียนเล่าให้ฟังดังนี้

*"พอกลับมาปารีส ข้าพเจ้าได้รับจดหมายฉบับหนึ่งจากประเทศรูมาเนีย อีกฉบับหนึ่งจากประเทศสวีเดน ทั้งสองฉบับเป็นลายมือที่ข้าพเจ้าชินตาเป็นอย่างมาก ข้าพเจ้าเปิดซองจดหมายออกอ่านด้วยใจระทึก ซึ่งจดหมายเขียนเป็นภาษาอังกฤษ ฉบับแรกลงท้ายว่า **"P.B."** ย่อมาจาก **"Pridi Banomyong"** ส่วนฉบับหลังลงท้ายว่า **"Felix"** แผลงมาจากคำว่า **"Felicitation"** ในภาษาฝรั่งเศส แปลได้ความว่า **"ยินดีปรีดา"** ไม่ต้องสงสัยเลยว่าเป็นจดหมายของนายปรีดีทั้งสองฉบับ ในจดหมายบอกให้ข้าพเจ้าและลูกสาวไปประเทศสวีเดนเพื่อติดต่อกับสำนักผู้แทนการทูตจีนที่ประเทศสวีเดน ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่า นายปรีดีต้องการให้จดหมายถึงมือข้าพเจ้าแน่ๆ จึงส่งมาจากสองประเทศพร้อมๆ กัน*

ข้าพเจ้าจึงเตรียมการเดินทางอีกครั้งหนึ่ง ได้ปรึกษากับหลวงอรรถกิตติกำจร (กลึง พนมยงค์) น้องชายนายปรีดี ซึ่งขณะนั้นลี้ภัยการเมืองอยู่ในประเทศฝรั่งเศส หลวงอรรถฯ เคยเป็นอัครราชทูตประจำกรุงสตอกโฮล์ม และอัครราชทูตประจำกรุงมอสโก สหภาพโซเวียต ได้ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์แก่ข้าพเจ้า โดยเฉพาะต้องเตรียมเสื้อผ้ากันหนาวให้เพียงพอ เนื่องจากข้าพเจ้าต้องผ่านดินแดนใกล้ขั้วโลกเหนือในช่วงเดือนพฤศจิกายนและธันวาคม

ขณะนั้น นายปรีดียังไม่ได้เปิดเผยตัวว่าลี้ภัยการเมืองในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ดังนั้น แผนการเดินทางของข้าพเจ้าจึงต้องปิดเป็นความลับ ไม่แพร่งพรายให้คนภายนอกรู้

ข้าพเจ้าเลือกวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน เป็นวันเดินทางไปกรุงสตอกโฮล์ม ที่เลือกวันที่ ๑๓ ก็เพราะชาวยุโรปถือเลข ๑๓ เป็น **"Unlucky Number"** คาดว่าจะมีผู้คนเดินทางในวันดังกล่าวไม่มากนัก การณ์กลับมิได้เป็นเช่นที่คิดไว้ ผู้โดยสารไม่ได้น้อยไปกว่าวันธรรมดา แถมยังเจออดีตเอกอัครราชทูตสวีเดนประจำประเทศไทยท่านหนึ่ง ข้าพเจ้าบอกท่านว่าข้าพเจ้ามาทำฟัน ก็ไม่ทราบว่าจะสมเหตุสมผลหรือไม่ สวีเดนเป็นรัฐสวัสดิการแรกๆ ในโลก แม้ชาวต่างประเทศก็มีสิทธิได้รับการรักษาพยาบาลฟรี

เดิมหลวงอรรถฯ ช่วยจองโรงแรมเล็กๆ แห่งหนึ่งให้ รออยู่นานก็ไม่เห็นพนักงานโรงแรมมารับที่สนามบิน อดีตท่านทูตสวีเดนแสดงน้ำใจเอื้อเฟื้อ เชื้อเชิญให้ข้าพเจ้ากับลูกสองคนไปพักที่โรงแรม Grand Hotel ที่ท่านทูตผู้นี้ได้จองไว้ และเป็นโรงแรมแห่งเดียวกันที่ข้าพเจ้ากับนายปรีดีเคยมาพำนักเมื่อ พ.ศ.๒๔๙๐ คราวเจริญสันถวไมตรีมิตรประเทศ

ข้าพเจ้าเปิดสมุดโทรศัพท์หาที่อยู่ของสถานเอกอัครราชทูตจีนประจำสวีเดนแล้วตรงไปที่นั่น อากาศหนาวจัด พื้นถนนมันวาววับด้วยน้ำค้างแข็ง ข้าพเจ้าลื่นถลาหกล้ม โชคดีว่าไม่ได้เป็นอะไรมาก สถานทูตจีนย้ายจากที่เดิมไปนานแล้ว ข้าพเจ้าถามความจาก

รัฐบุรุษกับลูกหลานในระหว่างการใช้ชีวิตลี้ภัยการเมืองอันยาวนานชานกรุงปารีส

ชาวเมืองในบริเวณนั้นแล้ว นั่งแท็กซี่ผ่านเกาะเล็กเกาะน้อย ไปถึงจุดหมายอย่างปลอดภัย ชาวสวีเดนเป็นคนที่มีอัธยาศัยไมตรีกับชาวต่างชาติ

เมื่อพบเอกอัครราชทูตจีนแล้ว ท่านได้แนะให้ข้าพเจ้าย้ายไปพักที่ Hotel Exceisior แล้วนำแบบฟอร์มวีซ่ามาให้ข้าพเจ้ากรอกประวัติเสียยืดยาว

คืนวันที่ ๖ ที่อยู่กรุงสตอกโฮล์ม เจ้าหน้าที่สถานทูตจีนนำตั๋วเครื่องบินมาให้ กำหนดว่าเช้ารุ่งขึ้นเดินทางไปกรุงเฮลซิงกิ ประเทศฟินแลนด์"

จากนั้น ท่านผู้หญิงพูนศุขก็ได้เดินทางไปอยู่ที่ประเทศจีน และต่อมาครอบครัวพนมยงค์ได้ย้ายมาพำนักที่บ้านอองโตนี ชานกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส

จวบจนวาระสุดท้ายของชีวิต ปรีดี พนมยงค์ ท่านผู้หญิงพูนศุขและครอบครัว จึงได้ย้ายกลับประเทศไทยอย่างถาวร เนื่องจากครอบครัวไม่ได้มีฐานะร่ำรวยมากมาย จึงประกาศขายบ้านอองโตนีซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของตำนานรัฐบุรุษผู้อภิวัฒน์

ภาพของชายอาวุโส มือหนึ่งถือไม้เท้า อีกแขนหนึ่งควงคู่ไปกับสตรีสูงอายุ ผมสีดอกเลา เดินเล่นอย่างสงบสุขในสวนสาธารณะชานกรุงปารีสในยามฟ้าใส เป็นที่ประทับใจแก่ผู้พบเห็นอย่างยิ่ง

ท่านปรีดีและท่านผู้หญิงพูนศุข ได้กล่าวเสมอกับผู้ใกล้ชิดและลูกๆ ว่า เงินทองเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงแท้ และท่านไม่เคยสนใจว่ามีเงินมากน้อยเพียงใด ถ้าจะพอมีอยู่บ้างก็ได้มาจากแรงงานของตน จะเป็นแรงงานทางสมองหรือทางกายก็ตาม ท่านสอนลูกหลานไว้ว่า **"แรงงานคือบ่อเกิดของความไพบูลย์"**

จงขยันหมั่นเพียรและไม่เบียดเบียนผู้อื่น และยึดมั่นในพุทธวจนะ ***"อโก สุจิณฺณสส ผส น นุสสติ – ผลของการที่ก่อสร้างไว้ดีแล้ว ย่อมไม่สูญหาย"***

หลักปรัชญาชีวิตของท่านปรีดีและท่านผู้หญิงพูนศุข ทำให้วิถีชีวิตของทั้งสองท่านมีความเรียบง่ายและงดงามด้วยคุณธรรม

วัตรปฏิบัติแบบนี้ย่อมแตกต่างจากบรรดาภริยาของผู้นำของไทยหลายคนในอดีต

ชีวิตบั้นปลายของท่านปรีดีกับคู่ชีวิต ดำรงอยู่ด้วยบำนาญเล็กๆ น้อยๆ ภายในบ้านชานกรุงปารีส ซึ่งเช่าซื้อด้วยเงินที่ได้จากการขายสมบัติของตระกูล ณ ป้อมเพชร มีรายได้จากการเขียนบทความขายและดำรงชีวิตอยู่อย่างสมถะ

การที่นักการเมืองอย่างท่านปรีดี พนมยงค์ ผู้มีส่วนสำคัญในการนำประชาธิปไตย

มาสู่สยามประเทศเมื่อ ๗๕ ปีที่แล้ว เป็นหัวหน้าเสรีไทยที่นำประเทศไม่ให้แพ้สงคราม นักการเมืองไทยที่ เซอร์ วินสตัน เชอร์ชิล ก็ดี ลอร์ด หลุยส์ เมาท์แบทแตน ก็ดี จูเอนไหล ก็ดี ต่างยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญระดับโลก กลับต้องประสบชะตากรรมอันระหกระเหินและลี้ภัยทางการเมืองในต่างแดนนานกว่า ๓๐ ปี

เป็นเรื่องที่ต้องนำมาขบคิดว่า สังคมไทยยอมปล่อยให้สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้อย่างไร

สำหรับผู้เขียนแล้ว เมื่อผู้เขียนได้รับรู้และศึกษาถึงความยากลำบากของคู่ชีวิตรัฐบุรุษอาวุโส ผู้เขียนรู้สึกมุ่งมั่นที่จะเป็นฟันเฟืองเล็กๆ ในการช่วยกันผลักดันปฏิรูปเพื่อประเทศไทยที่ดีกว่า และร่วมกันฟื้นฟูประชาธิปไตย

แม้หนทางจะยากลำบากเพียงใด ก็ต้องฝ่าฟันให้ได้..

โดยที่ท่านปรีดีและท่านผู้หญิงพูนศุข ได้แสดงให้เห็นเป็นแบบอย่างอันงดงาม..

คารวะ “พนมยงค์”

909 ปีปรีชา - 60 ปีพนมยงค์

มอบให้ดร.สุพจน์ ธรรมใจ
ทูนกี้ พนมยงค์

ผู้เขียนได้รับความกรุณาอย่างสูงจากครอบครัวพนมยงค์ และท่านผู้หญิงพูนศุข ในการมาร่วมงานแต่งงานของผู้เขียน

หลังจากแต่งงานได้ปีสองปี เวลาเจอหน้า ท่านผู้หญิงพูนศุขมักเอยปากให้พา "ธัชธรรม" (บุตรของผู้เขียน) ไปเยี่ยมคุณยายด้วย เหมือนมีความผูกพันอะไรเป็นพิเศษ ทั้งที่ผู้เขียนไม่ได้เป็นญาติโดยสายเลือดกับท่านผู้หญิงพูนศุข แต่มีความศรัทธาต่อท่านปรีดีและท่านพูนศุข ในภารกิจที่ท่านทำให้ประเทศและประชาชน และนับถือท่านพูนศุขเหมือนญาติผู้ใหญ่คนหนึ่ง

ท่านผู้อาวุโส (ต.ม.ธ.ก.) ศิษย์ท่านปรีดี และท่านผู้หญิง กล่าวย้ำกับผู้เขียนเสมอว่าต้องสร้างประชาธิปไตยที่แท้จริงให้เกิดขึ้น และผลักดันให้เกิดความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจและสังคม

2545

2545

ภาคผนวก

ภาคผนวก ๑

ข่าวทหารบก เปลี่ยนแปลงโครงสร้าง กระทรวงกลาโหม พ.ศ.๒๔๗๔

ในตอนปลายปีพ.ศ.๒๔๗๔ นี้ ทางราชการทหารบกได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขจัดการปกครองหลายอย่าง เพื่อให้สะดวกแก่การปฏิบัติราชการและการอื่นๆ ดังนี้

๑) ในกองบังคับการกระทรวงกลาโหม เปลี่ยนตำแหน่งหัวหน้านายทหารคนสนิทของเสนาบดีฯ เป็นเลขานุการ

๒) ในกรมปลัดพระกลาโหม ยุบตำแหน่งผู้ช่วยปลัดทูลฉลอง ๒ ตำแหน่ง

๓) ในกรมสัสดี ยุบกองสัสดีภาคที่ ๓ โอนการสัสดีจังหวัดต่างๆ ในภาคนี้ได้ ขึ้นต่อกองสัสดีภาคที่ ๒ ทั้งสิ้น กับยุบกองสัสดี จังหวัดมีนบุรี พระประแดง ธัญญบุรี สุโขทัย ร้อยเอ็ด มหาสารคาม กาฬสินธ์ ขุขันธ์ ขอนแก่น และจังหวัดสกลนคร รวม ๑๒ ตำแหน่ง

๔) ในกรมพระธรรมนูญทหาร ยุบตำแหน่งผู้ช่วยเจ้ากรม ปลัดกรม และนายทหารคนสนิท รวม ๓ ตำแหน่ง

๕) ในกรมเสนาธิการทหารบก รวมการในหน้าที่ผู้ช่วยเลขาธิการทั้ง ๒ ตำแหน่งนั้นเป็นตำแหน่งเดียว ยกการในหน้าที่ผู้ช่วยเสนาธิการทหารบกฝ่ายธุรการขึ้นเป็นแผนกที่ ๔ ยกการในแผนกที่ ๔ เดิม เป็นแผนกที่ ๒ ส่วนการในแผนกที่ ๒ เดิมนั้น ไปรวมอยู่ใน

แผนที่ ๓

๖) โอนแผนการโรงเรียนทหารราบ ม้า ปืนใหญ่ และแผนกโรงเรียนทหารช่าง ซึ่งขึ้นอยู่ในกรมจเรต่างๆ นั้น ไปขึ้นต่อกรมยุทธศึกษาทหารบก

๗) ยุบกรมจเรทหารราบ ม้า ปืนใหญ่ และกรมจเรทหารช่าง ซึ่งต่างมีหัวหน้าเทียบตำแหน่งผู้บัญชาการกองพล รวมจัดเป็นกรมเดียว เรียกว่ากรมจเรทหารบก มีจเรทหารบกเป็นหัวหน้ากรม เทียบตำแหน่งผู้บัญชาการกองพลคงขึ้นอยู่ในกรมเสนาธิการทหารบกตามเดิม และกรมนี้แบ่งการปกครอง ออกเป็น ๔ แผนก คือ

แผนกที่ ๑ (การทหารราบ)

แผนกที่ ๒ (การทหารม้า)

แผนกที่ ๓ (การทหารปืนใหญ่)

แผนกที่ ๔ (การทหารช่าง)

๘) ในกองบังคับการกรมพลาธิการทหารบก ยุบผู้ช่วยพลาธิการทหารบก ๑ ตำแหน่ง

๙) ในกรมยกกระบัตร์ทหารบก ยุบแผนกคลังยาพาหนะ รวม ๘ ตำแหน่ง ส่วนการงานในแผนกนี้ที่ยังจำเป็นต้องปฏิบัติต่อไปให้สมทบไว้ในแผนกคลังครุภัณฑ์และในกรมช่างแสงทหารบกตามทางการอันเกี่ยวด้วยหน้าที่

๑๐) ตั้งแผนกที่ ๘ ในกรมช่างแสงทหารบก

๑๑) ในกรมปลัดบัญชีกระทรวงกลาโหม ยุบตำแหน่งผู้ช่วยปลัดบัญชีฯ ๑ ตำแหน่ง

๑๒) ในมณฑลทหารบกที่ ๒ ยุบจังหวัดทหารบกฉะเชิงเทรา

๑๓) ในมณฑลทหารบกที่ ๖ ยุบกองเรือนจำ

๑๔) ในมณฑลทหารบกที่ ๓ ยุบจังหวัดทหารบกร้อยเอ็ด

๑๕) ในมณฑลทหารบกที่ ๕ ยุบจังหวัดทหารบกแพร่

๑๖) ในกองพลที่ ๒ ยุบกองพันที่ ๒ (ฉะเชิงเทรา) แห่งกรมทหารราบที่ ๓ และย้ายที่ตั้งกองบังคับการกรมไปอยู่จังหวัดพระนคร กับย้ายที่ตั้งกองบังคับการกรมทหารปืนใหญ่ที่ ๒ จากปราจีนบุรีไปอยู่จังหวัดราชบุรี

๑๗) ในกองพลที่ ๓ ยุบกองพันที่ ๒ (นครราชสีมา) แห่งกรมทหารราบที่ ๕ และกองพันที่ ๓ (ร้อยเอ็ด) แห่งกรมทหารราบที่ ๖

๑๘) ในกองพลที่ ๔ ยุบกองพันที่ ๒ (นครสวรรค์) แห่งกรมทหารบกที่ ๗ และกองพันที่ ๑ (แพร่) แห่งกรมทหารราบที่ ๘

ข้ออธิบายของผู้รวบรวมเพิ่มเติม

ในส่วนกองทัพเรือ ได้ลดกรมพัสดุทหารเรือลงเป็นกรมน้อย ให้เจ้ากรมมียศสูงสุดเพียงนายนาวาเอก ขึ้นตรงต่อกองทัพเรือ และลดกรมอุทกศาสตร์ลงเป็นกรมน้อย ปลดเจ้ากรมซึ่งมียศพลออก ให้เจ้ากรมเป็นเพียงชั้นนายนาวาเอก

หมายเหตุ

จากการรวมกระทรวงกลาโหมกับกระทรวงทหารเรือเข้าด้วยกัน ได้ชื่อ **"กระทรวงกลาโหม"** ทำให้มีการจัดโครงสร้างภายในกระทรวงกลาโหมใหม่ เป็นผลให้นายทหารต้องถูกปลดออกเมื่อปลายเดือนมีนาคม พ.ศ.๒๔๗๕ ทั้งสิ้น ๑๕๓ นาย เป็นทหารบก ๑๑๒ นาย ทหารเรือ ๔๑ นาย หรือจำแนกเป็นชั้นยศ ได้แก่ ยศนายพล ๖ นาย นายพัน ๓๑ นาย, นายร้อย ๗๘ นาย, นายนาวา ๑๒ นาย, นายเรือ ๒๖ นาย และหากนับนายทหารที่ถูกดุลทั้งหมดตลอดสมัยรัชกาลที่ ๗ (เฉพาะก่อน ๒๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๕) ก็มีจำนวนถึง ๔๒๑ นาย เป็นนายทหารบก ๓๑๔ นาย, นายทหารเรือ ๑๐๗ นาย

ภาคผนวก ๒

ประกาศเรื่องความอัตคัดฝืดเคือง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศแก่ประชาชนทั้งปวงให้ทราบทั่วกัน ด้วยได้ทรงรับฎีการาษฎรทูลเกล้าฯ ถวายมาแต่ที่ต่างๆ หลายฉบับ กราบบังคมทูลฯ ร้องทุกข์ถึงความอัตคัดฝืดเคืองซึ่งเกิดขึ้นแต่ปีหลังมาจนปีนี้ เป็นเหตุให้ขัดสนจนทรัพย์ ทำมาหาได้ไม่พอจะเลี้ยงชีพและเสียภาษีอากรได้สะดวกเหมือนแต่ก่อน พากันขอให้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ช่วยบรรเทาความเดือดร้อนด้วยประการต่างๆ เช่น ขอให้งดเก็บภาษีอากร เป็นต้น กล่าวตามความคิดเห็นขอเหล่าผู้ถวายฎีกาเป็นอเนกนัยเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทราบความตามฎีกาก็สงสาร ด้วยทรงทราบตระหนักอยู่แล้วว่าความลำบากของประชาชนมีอยู่แพร่หลาย จึงมีพระราชประสงค์ใคร่จะทราบความตามจริงทั่วกันว่า บุคคลที่ได้รับความลำบากในเวลานี้ไม่เฉพาะแต่พวกราษฎรที่ถวายฎีกาเท่านั้น ถึงเป็นคฤหบดีและพ่อค้า ตลอดจนข้าราชการและเจ้านายก็ได้รับความลำบากด้วยกันทั้งนั้น เพราะมูลเหตุแห่งความอัตคัดฝืดเคืองครั้งนี้มิได้เกิดขึ้นในพระราชอาณาเขตต์ อันจะพึงป้องกันได้ด้วยพระบรมเดชานุภาพ หรือรัฐฐาภิปาลโนบายของรัฐบาล เหตุเกิดขึ้นในประเทศอื่นๆ ก่อนแล้วลามมาโดยลำดับจนถึงประเทศนี้ ความเดือดร้อนมีแก่ชาวประเทศอื่นๆ ก็อย่างเดียวกัน แต่ประเทศของเรายังมีเบากว่าประเทศอื่นอยู่โดยมาก ด้วยเป็นแต่อัตคัดขัดสน ไม่ถึงต้องอดอยากมากเหมือนกับเขา ถึงกระนั้นความลำบากก็กระเทือนถึงบ้านเมืองด้วยกัน

ทุกประเทศ เพราะเมื่อประชาชนยากจนลง เงินภาษีอากรที่รัฐบาลเคยเก็บเฉลี่ยจากคนทั้งปวงเอามาใช้ในการปกครองบ้านเมือง ก็ได้น้อยลงไม่พอแก่การดั่งแต่ก่อน ว่าเฉพาะประเทศของเรานี้เมื่อพ.ศ.๒๔๗๓ เงินภาษีอากรและผลประโยชน์แผ่นดินเก็บได้กว่าเก้าสิบหกล้านบาท ในพ.ศ.๒๔๗๔ จำนวนเงินเก็บได้ตกลงกว่าสิบเก้าล้านบาท มาถึงพ.ศ.๒๔๗๕ ประมาณจำนวนเงินจะตกลงไปอีกสักยี่สิบล้านบาท รวมเงินแผ่นดินตกต่ำลงใน ๒ ปีนี้ถึงสามสิบเก้าล้านบาท ก็เป็นเหตุให้เกิดความยากจน ถ้าจะสงเคราะห์ราษฎรด้วยเลิกภาษีอากร เงินแผ่นดินก็จะยิ่งขาดมากไป เมื่อความจำเป็นมีอยู่อย่างนี้ จึงต้องโปรด ให้ตัดเงินรายจ่ายราชการลงด้วยเลิกทะบวงการและลดจำนวนข้าราชการ แม้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็สู้ทรงสละเงินซึ่งเคยได้สำหรับใช้สอยส่วนพระองค์ออกช่วยราชการแผ่นดินเป็นส่วนใหญ่ และยอมให้เก็บภาษีทรัพย์ส่วนพระองค์อันต้องพิกัดเหมือนประชาชนทั้งปวง ด้วยชาวประเทศอื่นๆ ก็เดือดร้อนในเรื่องนี้เหมือนกับเรา รัฐบาลทุกๆ ประเทศก็พากันร้อนใจและคิดแก้ไขอยู่ด้วยกันทั้งนั้น หากเป็นการใหญ่หลวงด้วยความอัตคัดเกี่ยวเนื่องถึงกันไปหมดประเทศหนึ่งประเทศใดจะแก้ไขโดยลำพังไม่ไหว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้โปรด ให้จัดการนั้นๆ ดั่งเช่น ให้ลดค่านา เรียกน้อยลงกว่าแต่ก่อน และลดราคาเงินบาทให้ราษฎรซื้อขายได้ผลประโยชน์มากขึ้น ในส่วนประชาชนก็อาจจะช่วยรัฐบาลได้ด้วยอุตส่าห์ประกอบกิจการให้เกิดโภคทรัพย์ยิ่งขึ้น ส่วนการเสียภาษีอากรนั้น ก็ควรพยายามตั้งใจช่วยรัฐบาลโดยเต็มใจตามความสามารถ เพื่อจะได้เป็นกำลังสำหรับรัฐบาลปกครองบ้านเมือง และคิดการณ์แก้ไขเหตุร้ายต่างๆ ให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข ถ้าหากรัฐบาลไร้ทุนทรัพย์และรายได้แล้ว ก็ย่อมไม่สามารถที่จะดำเนินการใดๆ เพื่อประโยชน์ของประชาชนได้ ขอให้ประชาชนทั้งหลายเห็นแก่บ้านเมืองเป็นสำคัญจงทั่วกัน

ประกาศมา ณ วันที่ ๒ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๕ เป็นปีที่ ๘ ในรัชกาลปัจจุบัน

ภาคผนวก ๓

รายพระนามและนามที่ถูกควบคุมโดยคณะราษฎร

๑. สมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต อภิรัฐมนตรี เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ผู้สำเร็จราชการรักษาพระนคร อุปนายกสภาป้องกันพระราชอาณาจักร ผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็ก (จ.ป.ร.)

๒. สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ อภิรัฐมนตรี

๓. สมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ อภิรัฐมนตรี

๔. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุมภฏพงศ์บริพัฒตร

๕. นายพลโท พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอลงกฎ รองเสนาบดีกระทรวงกลาโหม

๖. นายพลโท พระยาสีหราชเดโชไชย เสนาธิการทหารบก

๗. นายพลโท พระยาเฉลิมอากาศ เจ้ากรมอากาศยาน

๘. นายพลตำรวจโท พระยาอธิกรณ์ประกาศ อธิบดีกรมตำรวจภูธร

๙. นายพลตรี พระยาพิชัยสงคราม แม่ทัพกองทัพที่ ๑

๑๐. นายพลตรี หม่อมเจ้านิลประภัสร เกษมศรี เจ้ากรมยุทธศึกษาทหารบก

๑๑. นายพลตรี พระยาเสนาสงคราม ผู้บัญชาการกองพลที่ ๑ รอ.

๑๒. นายพลตรี หม่อมเจ้าวงศ์นิรชร เทวกุล เจ้ากรมตำรวจภูบาล

๑๓. นายพันเอก หม่อมเจ้านักขัตมงคล กิติยากร ผู้ช่วยเสนาธิการทหารบก

๑๔. นายพันเอก พระยาพิชัยชาญณรงค์ ปลัดมณฑลทหารบกที่ ๑๑
๑๕. นายพันเอก พระยาสุรเดชรณชิต รองผู้บังคับการกรมทหารราบที่ ๑
๑๖. นายพันเอก พระยามหาณรงค์เรืองเดช ผู้บังคับการกรมทหารราบที่ ๒
๑๗. นายพันเอก พระประยุทธอริยั่น ผู้บังคับการกรมทหารม้าที่ ๑
๑๘. นายพันเอก พระยารามณรงค์ ผู้บังคับการกรมทหารช่างที่ ๑
๑๙. นายพันเอก พระยาราชวัลลภานุสิษฐ์ ผู้บังคับการทหารรักษาวัง
๒๐. นายพันตำรวจเอก พระยาธรณีนฤเบศร์
๒๑. นายพันตำรวจเอก หลวงอัศวินศิริวิลาศ นายเวรกรมบัญชาการกรมตำรวจภูธร
๒๒. นายร้อยตรี พระองค์เจ้าภานุพันธยุคล

ภาคผนวก ๔

ประกาศคณะราษฎร

ด้วยบัดนี้ คณะราษฎรได้เชิญพระบรมวงศานุวงศ์มาไว้เป็นประกันแล้ว ถ้าผู้ใดขัดขวางคณะราษฎร ผู้นั้นจะต้องถูกลงโทษ และบรมวงศานุวงศ์จะต้องถูกทำร้ายด้วย

วันที่ ๒๔ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๕

ภาคผนวก ๕

คำประกาศของผู้สำเร็จราชการรักษาพระนคร

ด้วยตามที่คณะราษฎรได้ยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินไว้ได้โดยมีความประสงค์ข้อใหญ่ที่จะให้ประเทศสยามได้มีธรรมนูญการปกครองแผ่นดินนั้น

ข้าพเจ้าขอให้ทหาร ข้าราชการและราษฎรทั้งหลาย จงช่วยกันรักษาความสงบ อย่าให้เสียเลือดเนื้อของคนไทยกันเองโดยไม่จำเป็นเลย

(ลงพระนาม) บริพัตร

วันที่ ๒๔ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๕

บรรณานุกรม

กาญจนี ละอองศรี, ยุพา ชุมจันทร์ บรรณาธิการแปล, **อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม** โดย เบนจามิน เอ. บัทสัน มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ๒๕๔๓

Benjamin A. Batson The End of the Absolute Monarchy in Siam

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ๒๔๗๕ การปฏิวัติสยามมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ๒๕๔๓

แถมสุข นุ่มนนท์, **ยังเตอร์กรุ่นแรก: กบฏ ร.ศ. ๑๓๐** กรุงเทพ: เรื่องศิลป์, ๒๕๒๒

ปรีดี พนมยงค์, **ประวัติย่อของนายปรีดี พนมยงค์**, คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง ๑๐๐ ปี ชาตกาล

นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส: สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก ๒๕๔๔

ประจวบ อัมพะเศวต, **พลิกแผ่นดิน-ประวัติการเมืองไทย**, สำนักพิมพ์สุขภาพใจ ๒๕๔๓

ผาสุก พงษ์ไพจิตร คริส เบเคอร์, **เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพ**, สำนักพิมพ์ซิลค์เวอร์ม ๒๕๔๖

พูนศุข พนมยงค์, **รำลึกความหลัง, คือวิญญาณเสรี ปรีดี พนมยงค์**-นิตยสารสารคดี ๒๕๔๓

พระธรรมปิฎก, **จุดบรรจบ, คือวิญญาณเสรี ปรีดี พนมยงค์**-นิตยสารสารคดี ๒๕๔๓

ทวีป วรดิลก บรรณาธิการ **ปรีดีสาร** มกราคม ๒๕๔๕

ทวีป วรดิลก บรรณาธิการ **ปรีดีสาร** ธันวาคม ๒๕๔๕

ทวีป วรดิลก บรรณาธิการ **ปรีดีสาร** ธันวาคม ๒๕๔๖-มกราคม ๒๕๔๗ ครอบครัวพนมยงค์ ๑๐๑ **ปีปรีดี-๙๐ ปีพูนศุข** ๒๕๔๕

ทิพวรรณ เจียมธีรสกุล, **ปฐมทรรศน์ทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์**, คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง ๑๐๐ ปี ชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส: บริษัทเคล็ดไทย จำกัด ๒๕๔๔

สุพจน์ ด่านตระกูล, **สัจจะแห่งประวัติศาสตร์ รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์**, สำนักพิมพ์สุขภาพใจ ๒๕๔๓

สัมผัส พึ่งประดิษฐ์, **การอภิวัฒน์ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ถึง รัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน** ๒๔๙๐, คือวิญญาณเสรี ปรีดี พนมยงค์-นิตยสารสารคดี ๒๕๔๓

วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร, **รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ กับ ขบวนการเสรีไทย, คือวิญญาณเสรี ปรีดี พนมยงค์**-นิตยสารสารคดี ๒๕๔๓

วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร, เริงไชย พุทธาโร **ตำนานเสรีไทย**, คณะกรรมการดำเนินงานเปิดอาคารเสรีไทยอนุสรณ์, สำนักพิมพ์แสงดาว ๒๕๔๖

อัจฉราพร กมุทพิสมัย, **กบฏ ร.ศ. ๑๓๐ กบฏเพื่อประชาธิปไตย**, สำนักพิมพ์อมรินทร์วิชาการ ๒๕๔๒

อรุณ เวชสุวรรณ, **รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ บุคคลสำคัญของไทยและของโลก**: สำนักงานอรุณวิทยา ๒๕๕๐

อนุสรณ์ ธรรมใจ, **ปาฐกถาปรีดี พนมยงค์ ประจำปี พ.ศ.๒๕๔๗-อภิวัฒน์ ๒๔๗๕ กับเศรษฐกิจการเมืองไทยยุคใหม่**, สถาบันปรีดี พนมยงค์

อนุสรณ์ ธรรมใจ, **บทความ ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์** : หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ

อนุสรณ์ ธรรมใจ, **บทความ สุนทรพจน์ของรูธ** : หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ

อนุสรณ์ ธรรมใจ, **บทความ สันติวิธี: สิ่งจำเป็นสำหรับการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ** : หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ

อนุสรณ์ ธรรมใจ, **บทความ ย้อนรอยเศรษฐกิจสยาม** : หนังสือพิมพ์สยามรัฐรายสัปดาห์

เกี่ยวกับนักเขียน

อนุสรณ์ ธรรมใจ จบปริญญาตรีรัฐศาสตร์ (เกียรตินิยม) จุฬาฯ ปริญญาโท MBA สหรัฐอเมริกา ปริญญาโทและปริญญาเอกทางด้านเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ การเงินและการพัฒนา **Fordham University, New York** สหรัฐอเมริกา ศึกษานิติศาสตร์ (ภาคบัณฑิต) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สองปี ผ่านงานในระดับบริหารมาหลายองค์กรทั้งในประเทศและต่างประเทศ ไล่เรียงตั้งแต่ เครือเจริญโภคภัณฑ์ **C.P. (USA) Inc.** ธนาคาร **Citibank** ธนาคารไทยธนาคาร ต่อมาจึงก่อตั้งและเป็นกรรมการผู้จัดการบริษัทหลักทรัพย์จัดการกองทุน บีที จำกัด นอกจากนี้ยังมีบทบาทในกิจกรรมสาธารณะ เช่น อดีตกรรมการและเลขานุการ คณะกรรมการพัฒนานโยบายสาธารณะ และ อดีตผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนานโยบายสาธารณะ อดีตประธานโครงการปฏิรูปประเทศไทย อดีตกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ศูนย์พัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม) อดีตกรรมการองค์กรนิรโทษกรรมสากล (ประเทศไทย) เป็นต้น

หลังเหตุการณ์ยึดอำนาจ ๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๙ ได้แสดงจุดยืนประชาธิปไตยจนกระทั่งมีผลกระทบต่อหน้าที่การงานในภาคการเงิน จึงได้หันมาทำงานทางด้านวงการศึกษาและสื่อสารมวลชนเต็มตัว ในฐานะคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต นอกจากนี้ยังเป็นที่ปรึกษาและกรรมการให้องค์กรต่างๆ เช่น กรรมการและประธานกรรมการตรวจ

สอบ บริษัท บางจากปิโตรเลียม จำกัด (มหาชน) ประธานกรรมการตรวจสอบและกรรมการ บมจ.อสมท กรรมการบริหารกองทุนโทรคมนาคมเพื่อกิจการสาธารณะ กทช. กรรมการมูลนิธิและสถาบันปรีดี พนมยงค์ อนุกรรมการประเมินผลรัฐวิสาหกิจ กรรมการนโยบายและกำกับการบริหารหนี้สาธารณะ กระทรวงการคลัง และกรรมการธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เป็นต้น รวมทั้งเป็นคอลัมนิสต์ให้กับกรุงเทพธุรกิจ สยามรัฐ และ **Commentator** ให้กับวิทยุ อสมท **FM 96.5, UBC7 TV9** รายการข่าวเช้า เป็นต้น

"ดร.นุ" ผันตัวเองมาทำงานภาคเอกชนและแวดวงการเงินการธนาคารทั้งในประเทศและต่างประเทศมากกว่า ๒๐ ปี เคยทำงานสื่อมวลชนช่วงจบการศึกษาใหม่ๆ และทำกิจกรรมเคลื่อนไหวทางสังคม เป็นอดีตผู้นำนักศึกษา นายกสโมสรนิสิตจุฬาฯ ปี ๒๕๓๑ และกรรมการ สนนท. และผู้ประสานงานสหพันธ์นักศึกษาไทยในสหรัฐ ปี ๒๕๓๔-๒๕๓๖ มีบทบาทในการผลักดันให้นายกรัฐมนตรีมาจากการเลือกตั้ง การถ่ายทอดการประชุมรัฐสภา การเปิดเผยทรัพย์สินของนักการเมือง กฎหมายประกันสังคม และการเคลื่อนไหวเพื่อสิ่งแวดล้อมและประชาชนผู้ด้อยโอกาส และร่วมผลักดันรัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๐ (ฉบับประชาชน) เป็นต้น

สามารถติดต่อผู้เขียน ทาง Email: Anusorn4reform@Gmail.com และ www.Anusornt4reform.com

www.bangkokbiznews.com

ไม่ว่าใครชื่นชมท่านปรีดี พนมยงค์
ในสถานะใด
แก่นแท้ชีวิตและผลงานของท่าน
คือ **"ผู้อภิวัฒน์"**
หนังสือเล่มนี้ เป็นความพยายาม
นำอดีตมารับใช้ปัจจุบัน
การศึกษาประวัติศาสตร์ด้วยใจเป็นกลาง
จะทำให้เราเห็นปัจจุบันด้วยภาพที่แจ่มชัด
คาดการณ์อนาคตได้แม่นยำ
ประวัติศาสตร์มักกล่าวอ้าง
ข้อเท็จจริงจากอดีต
เขียนโยงกับผู้มีอำนาจยุคสมัยนั้นๆ
บางครั้งจึงถูกบิดเบือนและแต่งแต้ม
เพื่อรับใช้อำนาจ
แต่สัจธรรมย่อมไม่อาจบิดเบือนได้
สักวันคนรุ่นหลังย่อมพิสูจน์
และรับทราบความจริง

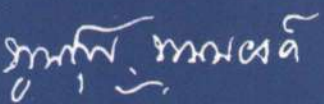
ดร.อนุสรณ์ ธรรมใจ

หนังสือ "**ปรีดี พนมยงค์ : รัฐบุรุษผู้อภิวัฒน์**"
เป็นที่น่าสนใจสำหรับผู้อ่านในแง่มุมของผู้เขียนที่เป็นคนรุ่นใหม่ที่เกิดไม่ทัน
และไม่เคยสัมผัสขณะนายปรีดียังมีชีวิตอยู่ แต่ได้ศึกษาเรื่องราวต่างๆ ของนายปรีดี
ด้วยจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์วิเคราะห์อย่างตรงไปตรงมา
ในบทบาทของนายปรีดีกับสังคมไทยในช่วง 70 ปีที่ผ่านมา

นายปรีดี พนมยงค์ เป็นปุถุชนสามัญชนคนหนึ่ง
มีปณิธานแน่วแน่ที่จะทำหน้าที่ เกิดมาเป็นคนไทย ซึ่งจะต้องสนองคุณชาติ
โดยมิได้มุ่งหวังตำแหน่งในราชการ หรือผลประโยชน์ใดๆ มาเป็นรางวัลตอบแทน

จึงหวังว่า เรื่องราวของนายปรีดี พนมยงค์
จากปลายปากกาของ ดร.อนุสรณ์ ธรรมใจ
จะเป็นโอกาสให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาหาความจริงอันเป็นสัจธรรม
ทั้งนี้เพื่อสร้างสรรค์สังคมไทยให้ธำรงไว้ซึ่งเอกราช อธิปไตย ประชาธิปไตย
ราษฎรมีความสุขสมบูรณ์ และได้รับการศึกษาอย่างเต็มที่

๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๘

Bizbook กรุงเทพธุรกิจ
ISBN 978-611-7008-06-1
9 786117 008061
ปรีดี พนมยงค์
KP-067 ราคา 198 บาท
หมวดการเมือง-ชีวประวัติ